

Å være
eller
ikke være

–

er det spørsmålet?

En historie om den norske homofilidiskursen.

Av Helle Christin Nyhuus

**Hovedfagsoppgave
Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap
Universitetet i Bergen
Våren 2001**

FORORD

En stor takk til Karen-Christine Friele, mangeårig generalsekretær i Det norske forbundet av 1948, som både lot meg få en uke i det "homopolitiske" arkivet på Haugastøl og som alltid har svart på spørsmål jeg har hatt underveis i oppgaven. En stor takk skal hun og Wenche Lowzow også ha fordi de åpnet sitt hjem – eller sin hytte - den uken jeg var i arkivet; de bevertet meg rikelig.

Jeg har hatt to hovedveiledere; først Jan Froestad, deretter Thorvald Sirnes. Froestad ga meg tillit og inspirasjon i starten, mens Sirnes' veiledning var uvurderlig i den avsluttende fasen. Gjennom å avsette tid og gi meg konstruktive og tankevekkende tilbakemeldinger har han fått meg til å strekke meg lenger enn jeg trodde var mulig. De skal begge ha stor takk for at de har formidlet tro på prosjektet og gitt meg glimrende veiledning.

En stor takk skal også min kjæreste og samboer Inger Lise ha. Hun har ikke bare vært fantastisk til å lese korrektur og gi gode innspill, både språklig og faglig, men hun har også sørget for å få meg i gang igjen når jeg egentlig har hatt mest lyst til å gjøre noe annet.

Oslo, 14. mai 2001
Helle Christin Nyhuus

INNHOLDSFORTEGNELSE

SIDE

<u>1. KAPITTEL: TEMA OG PROBLEMSTILLING</u>	<u>1</u>
1.1 Innledning	1
1.2 Avgrensning	3
1.3 Problemstilling	4
1.4 Metode	4
1.5 Kilder	8
1.6 Oppgavens struktur	10
<u>2. KAPITTEL: LIKEKJØNNFORHOLD ELLER HOMOSEKSUALITET</u>	<u>12</u>
<u>- TIDLIGERE FORSKNING</u>	<u>12</u>
2.1 Generelle forskningstrekk	13
2.2 Hvordan forstås den lesbiske og den homoseksuelles historie og plass i samfunnet	16
2.2.1 <i>Sexologiens bidrag</i>	17
2.2.2 <i>En feministisk forståelse</i>	17
2.2.3 <i>Antropologiske forståelser</i>	22
2.2.4 <i>En sosiologisk tilnærming</i>	26
2.2.5 <i>En mulig fortolkning av utviklingen i Nord-Amerika</i>	26
2.3 Tidligere forskning og denne oppgaven	29
2.3.1 <i>Trekk ved de ulike bidragene</i>	31
<u>3. KAPITTEL: TEORETISK GRUNNLAG</u>	<u>34</u>
3.1 Foucault og Luhmann	34
3.2 Michel Foucault	34
3.2.1 <i>Brudd og diskontinuitet som sentralt teoretisk-historisk perspektiv</i>	34
3.2.2 <i>Ulike samfunnsordninger: Fra slektsallianse til seksualitetsallianse</i>	36
3.2.2.1 Seksualitetsanordningens virkemåte og -område	38
3.2.3 <i>Det moderne samfunn og diskursanalyse</i>	40
3.2.3.1 Diskurs og diskursanalyse	40
3.2.3.2 Språket og det klassiske epistemet	41
3.2.3.3 Språket og det moderne epistemet	42
3.2.3.4 "Livet" og dets hemmeligheter	44
3.2.4 <i>Diskursens formasjonsregler</i>	45
3.2.4.1 Språklige og ikke-språklige elementer	45
3.2.4.2 Formasjonsregler	46
3.2.4.3 Eksterne utelukkelsesprosedyrer	48
3.2.4.4. Interne prosedyrer	51
3.2.4.5 Forming av det talende subjekt	55
3.2.5 <i>Makten, disiplinen og kontrollen</i>	56
3.3 Niklas Luhmann	59
3.3.1 <i>Fra lagdeling til det moderne samfunn</i>	59
3.3.2 <i>Selvrefererende systemer – eller autopoiesis</i>	60

3.3.2.1	Kommunikasjon og binære koder	64	
3.3.2.2	Ulike grenser	65	
3.3.2.3	Språket		66
3.4	Foucault og Luhmann – benyttet på formelle endringer i forståelsen av lesbiske og homoseksuelle	68	
3.4.1	<i>Foucault og den interdiskursive formasjon – det diskursive perspektivet</i>	71	
3.4.2	<i>Luhmann og autonome subsystemer – differensieringsperspektivet</i>		

73

4. KAPITTEL: DET POLITISKE ARBEIDET FOR LESBISKE OG HOMOSEKSUELLE

	<u>FREM TIL 1993</u>	<u>75</u>	
4.1	Innledning		75
4.2	Avkriminaliseringen	76	
4.2.1	<i>Departementets ønske og den politiske vilje</i>	76	
4.2.2	<i>DNF-48 og den nye strategien</i>	78	
4.2.3	<i>DNF-48's møte med Stortinget og Stortingets møte med homoseksuelle</i>	79	
4.2.4	<i>Flertall for avkriminalisering</i>		81
4.3	Avdiagnostisering	83	
4.3.1	<i>Informasjon til psykiatrien</i>	83	
4.3.2	<i>Diagnosen begynner å møte motstand</i>	84	
4.3.3	<i>Flertall for avdiagnostisering</i>		86
4.3.4	<i>Endelig avdiagnostisering</i>	87	
4.4	Antidiskrimineringsparagrafene	88	
4.4.1	<i>Beskyttelse mot diskriminering og vold gjennom formelt lovverk</i>		88
4.4.2	<i>Den politiske velviljen</i>		89
4.4.3	<i>Straffelovrådets arbeid</i>		90
4.4.4	<i>Straffelovrådets innstilling</i>	91	
4.4.5	<i>Flere organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle</i>	92	
4.4.6	<i>Høringssvar</i>	93	
4.4.7	<i>Flertall for å gi særskilt strafferettslig vern</i>	94	
4.5	Partnerskapsloven	95	
4.5.1	<i>Veien frem til forslaget om partnerskapslov</i>	95	
4.5.2	<i>Høringssvar og knapt politisk flertall</i>	101	

5. KAPITTEL: FREMVEKSTEN AV DEN HOMOFILE

5.1	En uønsket handling		103
5.2	"Den Homoseksuelle"		105
5.3	En indre årsak		106
5.3.1	<i>Når naturen svikter</i>	107	
5.3.2	<i>Når årsaken er ukjent</i>		109
5.4	Redselen for forføring		110
5.5	Legning og vitenskap		112
5.6	Barnet	114	
5.7	"Selvforføring"		115

5.8	Det nytende mennesket og den lidende homoseksuelle	116
5.8.1	<i>Det individuelle problem</i>	117
5.9	Den syke	118
5.10	Den indre stemmen	118
5.10.1	<i>Den ekte homofile...</i>	119
5.10.2	<i>...og den uekte homoseksuelle</i>	121
5.11	Plikt og begjær	122
5.12	Det finnes ingen kur mot kjærlighet	123
5.12.1	<i>Kjærligheten og synden</i>	123
5.13	Den undertrykte kjærligheten	124
5.14	Den maskerte homofile	125
5.15	Den handlende homofile	127
5.16	Homofil orientering	129
5.17	Beskyttelse av verdig atferd	132
5.17.1	<i>Stimulering av ønsket adferd</i>	136
5.18	Oppsummering Fremveksten av Den Homofile	138
6. KAPITTEL: VERDIEN AV DEN HOMOFILE		144
6.1	Den kristne levemåte og naturen	145
6.2	Homoseksualitet som sykdom	147
6.2.1	<i>Naturen og sykdom</i>	147
6.2.2	<i>Arv og miljø</i>	151
6.2.3	<i>Mangel på diagnosegrunnlag</i>	153
6.2.4	<i>Ikke-syk og ansvarlig</i>	155
6.2.5	<i>"Nydiagnostisering"</i>	157
6.3	Avkriminaliseringen	159
6.3.1	<i>Naturen og rettferdighet</i>	159
6.3.2	<i>Rettferdigheten og moralen</i>	160
6.3.3	<i>Rettferdighet for avviket</i>	162
6.3.4	<i>Moralen uten betydning</i>	164
6.4	Antidiskrimineringsparagrafene	166
6.4.1	<i>Jussen og vern av naturen</i>	166
6.4.2	<i>Symbolisk vern av naturen</i>	169
6.4.3	<i>Troen på moralsk aksept</i>	170
6.5	Partnerskapsloven	171
6.5.1	<i>Praktiske behov, ikke følelser</i>	171
6.5.2	<i>Oppdeling av ekteskapsloven</i>	173
6.5.3	<i>Juridisk legitimitet</i>	174
6.5.4	<i>Praktisk lovgivning</i>	174
6.5.5	<i>Ekteskapet som et hele</i>	176
6.5.6	<i>Ikke alltid et enten-eller</i>	177
6.6	Oppsummering Verdien av Den Homofile	178
7. KAPITTEL: TEORETISK OPPSUMMERING		183
7.1	Mot naturen/en del av naturen	183
7.2	Sosiale systemer og forholdet til normalitet/avvik og natur	184

7.2.1	<i>Avkriminaliseringen</i>	184	
7.2.2	<i>Avdiagnostiseringen</i>	186	
7.2.2.1	Medisinen etter avdiagnostiseringen	187	
7.2.3	<i>Eablering av avvikerfundament</i>	188	
7.2.4	<i>Antidiskrimineringsparagrafene</i>	189	
7.2.5	<i>Likhet/ulikhet</i>		190
7.2.6	<i>Partnerskapsloven</i>	192	
7.2.7	<i>Foreløpig oppsummering</i>	193	
7.2.8	<i>Normalitet og moral</i>	194	
<u>8. KAPITTEL: DEN HOMOFILE I TIDEN SOM KOMMER</u>		197	
8.1	Endringer etter 1993		197
8.2	En parallell virkelighet		199
8.3	Naturens befrielse – naturens forbannelse	200	
8.4	Den nye frigjøringen...		201
8.5	...og normaliteten		202
<u>LITTERATURLISTE</u>			205
<u>TIDSSKRIFTER</u>			209
<u>OFFENTLIGE DOKUMENTER</u>			210
<u>ARKIV</u>			212

1. KAPITTEL: TEMA OG PROBLEMSTILLING

1.1 Innledning

Jeg satt en tidlig sommerkveld og så på dagens nyheter sammen med noen spanske venner. Plutselig dukket det kjente fjes opp på tv-skjermen. Bildene var fra en ettermiddag i 1993, hvor en stor gruppe lesbiske og homoseksuelle jublet og feiret foran Rådhuset i Oslo. Lov om registrert partnerskap var et faktum, og gruppen var med og markerte at de første lesbiske og homoseksuelle parene skulle inngå partnerskap. En stemme opplyste seerne om at da de første partnerskapene ble inngått i Danmark og Norge, var opplevelsen for svært mange at det homopolitiske frigjøringsarbeidet for samfunnsmessig likeverd nesten var i mål. Men samtidig på samme sted, foran Rådhuset på andre siden av gaten, demonstrerte og ba nesten like mange kristne. Vi ble av tv-kommentatoren opplyst om at for demonstrantene fremsto loven som det endelige beviset på et samfunn i håpløs forvitring; de ville ikke markere sin glede, men sin fortvilelse. Så ulikt kunne en formell lovendring oppfattes.

Nyhetsinnslaget ble sendt i forbindelse med at noen hadde fremmet et ønske om en tilsvarende lov for lesbiske og homoseksuelle i Spania. Men der ble det vurdert som vanskelig, da Spania blant annet hadde mistet sin sosialistiske regjering. Partnerskapsloven, andre norske lovendringer for lesbiske og homoseksuelle opp gjennom historien, betydningen av de forskjellige politiske partier og styrever versus hvordan situasjonen var for lesbiske og homoseksuelle i Spania ble temaet for en større diskusjon den kvelden. Det ble en spennende diskusjon og en spennende kveld; mine spanske venner opplevde slett ikke alle sider ved den norske homopolitiske frigjøringen som frigjørende.

Helt frem til dette oppholdet hadde jeg trodd at min hovedfagsoppgave skulle være om handikappolitikk, siden det var et område jeg både hadde funnet svært interessant innenfor faget og som jeg hadde begynt å arbeide med ved siden av studiene. Men så ble det altså annerledes. Gjennom de uttallige diskusjonene bestemte jeg meg for at jeg ønsket å vite mer om den norske homopolitiske historien, som jeg også var min historie, når hovedfagsoppgaven skulle skrives¹.

Jeg hadde tidligere arbeidet innenfor ulike deler av det som med bred penn omtales som ”homobevegelsen” i Norge. Men gjennom debattene med og uvante spørsmålsstillinger fra mine spanske venner, måtte jeg likevel erkjenne at jeg, når jeg så bort fra partnerskapsloven, ikke kjente særlig godt til de store sakene i ”homohistorien” utover at faktiske endringer hadde funnet sted. Der kunne jeg til gjengjeld ”hjemmeleksen” min; disse hendelsene hadde jeg fra første stund ”lært” var et hardt tilkjempet resultat av bevegelsens uttrettelige arbeid – intet annet.

Da jeg begynte å arbeide med hovedfagsoppgaven var det først og fremst *hvem* som stod i fokus: Hvilke aktørgrupper var med, hvilke personer var representanter for viktige allianser, hvem hadde kontakt med hvem, hvem gjorde hva, hvem...hvem...hvem... – et tradisjonelt maktperspektiv hvor de ulike fysiske maktaktørene og de ulike strukturene var det sentrale.

Etter hvert som jeg leste meg inn i empirien skiftet imidlertid perspektivet; jeg begynte heller å interessere meg for *hvordan* endringene hadde blitt muliggjort, mer uavhengig av hvem. For det at Norge fikk en partnerskaplov, som i store trekk ga lesbiske og homoseksuelle de samme plikter og rettigheter som følger av ekteskap, allerede i 1993, bare litt over tjue år etter at seksuell omgang mellom menn ble avkriminalisert, innebar så store endringer på så kort tid at det nesten ble urealistisk at bare *hvem* (som til enhver tid hadde deltatt) kunne bli tillagt betydning. Jeg konkluderte med at for å gripe fatt i disse endringene måtte jeg trolig vektlegge noe annet enn bare hvilke personer og hvilke aktørgrupper som var med.

Jeg syntes det var lite trolig at årsaken til endring i forståelse av homoseksualitet utelukkende skyldtes at organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle hadde fått så mye makt at de hadde presset sentrale aktører (som kirke, myndighetene, jussen og medisin) til å foreta endring i sine forståelse. Organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle har aldri kommet over to - tre tusen medlemmer på landsbasis i Norge².

I tillegg har også disse organisasjonene slitt med at de aller fleste av dem som har valgt medlemskap, samtidig har forlangt anonymitet om det. Organisasjoner for lesbiske og

---

¹ Dette valget innebar også at jeg bestemte meg for igjen å delta aktivt med homopolitisk arbeid; både fordi jeg ønsket å oppleve dagens arbeid på ”puls”, men også fordi jeg mente (og mener) at det burde gjøres noe, spesielt for unge som opplever seg som lesbiske, homoseksuelle og biseksuelle.

homoseksuelle har bestandig hatt som sentralt problem at få av deres medlemmer, og til og med tillitsvalgte, har valgt å ”stå frem” offentlig³. Medlemsmassen, de lesbiske og homoseksuelle, de organisasjonene har arbeidet for, har i stor grad vært usynlige i samfunnet. Det gjelder selvsagt også for den antatt største gruppen som organisasjonene ønsker å virke for, de som er det som omtales som ”i skapet” – og som dermed ikke engang er medlem av organisasjonene.

I tillegg til dette har lesbiske og homoseksuelle aldri vært en ”ettertraktet” gruppe å støtte for for eksempel politikere på jakt etter nye stemmer, heller det motsatte⁴. Tross både det lille andre aktører kunne vinne, og kanskje heller risikere å tape, ved enten å tale til fordel for eller ikke uttrykke direkte motstand mot homoseksualitet, har det skjedd endring som lesbiske og homoseksuelle, og stadig flere med dem, opplever har gått i riktig retning.

Hvorfor ble plutselig argumentene for en homoseksuell frigjøring legitime?

1.2 Avgrensning

Et slikt tema er i utgangspunktet enormt, det må selvfølgelig avgrenses. Jeg bestemte meg for å avgrense empirien til det jeg her kaller formelle endringer, det vil si endringer som på en eller annen måte er offentlig vedtatt. Jeg besluttet at jeg ville se på de endringene som fremstod som de fire mest sentrale: Avkriminaliseringen av seksuell omgang mellom menn i 1972, avdiagnostiseringen av homoseksualitet i 1977, innlemmelsen av lesbiske, homoseksuelle og biseksuelle i antidiskrimineringsparagrafene i 1981 og til slutt, innføringen av partnerskapsloven i 1993. Slik kunne jeg både få forståelse for fire forskjellige endringer, men også få en historisk analyse som kunne illustrere om det fantes en ”rød tråd” i historien.

Disse fire endringene er endringer som hver for seg kunne være grunnlag for mange ulike vinklinger. I mitt arbeid bestemte jeg meg for at jeg ville avgrense oppgaven videre til kun å

---

² Det er vanskelig å si noe sikkert om medlemstall, da det ikke finnes dokumentasjon for hele perioden det har eksistert en organisert bevegelse for lesbiske og homoseksuelle. Jeg har her basert meg på informasjon fra organisasjonen Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring og Friele (1975).

³ Som et eksempel på dette, kan det vises til at styret i Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, Oslo lag, ble presentert på NRK Dagsrevyen like etter det var valgt for perioden 1997/98. Bare halvparten av styremedlemme var villige til å vise seg offentlig på fjernsynet. Oslo er den byen i Norge mange regner med at det er enklest å leve ”åpent” for lesbiske og homoseksuelle.

⁴ Se eksempelvis Arne Kielland i Arntzen 1995:19.

innbefatte de sentrale formelle aktørene innenfor hver endring. Disse aktørgruppene er myndighetene (politikere, men også byråkrater), Den norske kirke, organisasjoner for lesbiske, homoseksuelle og biseksuelle, det juridiske system og medisinen. Tilsvarende ville jeg avgrense meg til å arbeide med de dokumenter som var direkte relatert til endringene. Eller sagt på en annen måte; med dette arbeidet ønsket jeg først og fremst å få forståelsen av den formelle debatten som de fire endringene representerte. Den mer uformelle ”folkemeningen” fikk ligge til en annen gang.

1.3 Problemstilling

I stedet for å sette personer og aktørgrupper i fokus, konkluderte jeg med at det ville være mer spennende å la *forståelsen av homoseksuelle eller homoseksualitet* være i fokus. Det ble viktig å se på *hvordan* ulike aktører har deltatt, eller ikke deltatt i diskursen⁵. *Hva* la egentlig de ulike aktørene, som de homoseksuelle selv, myndighetene (både politikere og byråkrater), jussen, medisinen og kirken i begrepene homoseksuelle og homoseksualitet – og hva var de eventuelt tause om? *Hvilke* forståelser var det som lå til grunn, som gjorde at det kunne finne sted store endringer såpass raskt?

Dermed ble problemstillingen som denne oppgaven er ment å besvare:

Hvilken forståelse av homoseksuelle eller homoseksualitet ligger til grunn for de fire hendelsene; avkriminaliseringen, avdiagnostiseringen, innlemmelse i antidiskrimineringsparagrafene og innføringen av partnerskapsloven?

1.4 Metode

I dette prosjektet, som i et hvert forskningsprosjekt, stort eller lite, ble jeg stilt overfor den metodiske utfordringen det er når det gjelder hvordan en best mulig kan bli i stand til å få tak i nettopp den virkeligheten en vil forsøke å si noe om. Innenfor det metodiske området finnes det ingen fasit, heller er det slik at *”en metode er en framgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme fram til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette*

---

⁵ Begrepet diskurs blir det redegjort for senere i oppgaven.

formålet, hører med i arsenalet av metoder” (Hellevik 1991:14). Dette betyr imidlertid ikke på noe som helst måte at jeg kunne unnlate å gi metodediskusjonen oppmerksomhet. Fordi metode, og derigjennom metodevalg, har betydning: *”Metodediskursen er gjennomsyret av makt*” (Neumann 2001:15).

Med min oppgave ønsket jeg å være med på å belyse forutsetninger eller betingelser som lå til grunn for noen bestemte endringer, ikke bare det å få kunnskap som gjorde meg i stand til å beskrive prosessene som hadde funnet sted. Dette hang sammen med at jeg ikke lenger primært ønsket kunnskap om personer og aktørgrupper (*hvem*) og deres ulike posisjoner og strukturer. Denne perspektivendringen gjorde dermed at ikke all metode var aktuell. For nettopp å skille mellom ulike typer metodisk tilgang foretar Neumann et skille mellom *”ontologi og epistemologi*” (Neumann 2001:14).

Ontologi beskriver han som *”læren om det værende – hva verden består av*” (Neumann 2001:14). Dette var en tilgang som jeg trodde jeg skulle komme til å gjøre bruk av i begynnelsen av arbeidet, men som etter hvert ble forkastet. Epistemologi derimot, kommer til sin nytte for dem som hevder at *”det gir ingen mening å si at verden består av dette eller hint uten å spesifisere hvorledes det ble slik*” (Neumann 2001:14). Det var innenfor det epistemologiske feltet jeg ønsket å være; fordi jeg ville finne ut av hvorfor og hvorledes de fire forskjellige endringene fremkom som de gjorde.

Selv om metode kan være så mangt, har det vært en utbredt oppfatning om at metode er *”en fremgangsmåte for å representere noe gitt fra et eksternt ståsted*” (Neumann 2001:15). En slik forståelse bærer i seg to forutsetninger. Den ene er at det eksisterer en fysisk gitt virkelighet. Den andre forutsetningen består videre av to deler. Den første er at forskeren er i stand til å stille seg utenfor den virkeligheten som skal utforskes. Dernest at vedkommende på en objektiv måte er i stand til å fange, og dermed kunne presentere denne virkeligheten videre. Det innebærer dermed at det eksisterer en sannhet og at forskeren blir i stand til å forvalte denne sannheten. Innenfor et slikt perspektiv ligger det følgelig mye makt. Det i seg selv er en grunn til at vi bør sette et stort spørsmålstegn ved denne forståelsen. Heller bør vi se hva som ligger til grunn for det som fremstår som gitt.

Diskursanalyse, som jeg gjør bruk av i denne oppgaven, befinner seg innenfor det epistemologiske feltet og er en analyseform som forholder seg grunnleggende annerledes til

den tradisjonelle troen på at forskeren er i stand å stille seg objektivt utenfor virkeligheten. Heller er *"en generell kjennskap til terrenget man begir seg inn i"*, forstått som en kulturell kompetanse, *"en nødvendig betingelse for å utføre en god diskursanalyse"* (Neumann 2001:50). Min erfaring fra, og tilhørighet til, "homobevegelsen" er dermed ingen forstyrrende trussel, men en forutsetning for lettere å gjøre bruk av dette analyseverktøyet. Den gjør at jeg lettere kan gå i gang med selve analysen, fremfor å gjøre bruk av tid på eksempelvis hvilken av organisasjonene for lesbiske og homoseksuelle som skulle være gjenstand for analyse, – fordi det er ikke der diskursanalysens utfordringer ligger, men på neste trinn.

Ingen blir forstått å være objektive, verken den som er kjent med fenomenet eller den som ikke er det – begge grupper foretar sine observasjoner ut fra sine utkikkspunkt, ikke fra et såkalt nøytralt ståsted: Hvordan ulike grupper avgrensner diskursen blir heller å forstå som en del av diskursen⁶.

Forståelsen av objektivitet, som forutsetter at ting eller fenomen blir forstått *å være* og at det samtidig er mulig, på en nøytral måte, å overbringe dette videre som et "hele", avvises . Innenfor diskursanalysen hevdes det derimot at *"uten modeller for hva som skal sanses, er det...vanskelig å sanse noe som helst"* (Neumann 2001:32). I denne oppgaven vil jeg dermed bringe med meg minst to svært sentrale modeller for å sanse: Den ene er nettopp min erfaring fra homopolitisk arbeid – som både skiller meg fra en som ikke har bedrevet slikt arbeid, men også fra en som har bedrevet det, om enn på andre måter. Det andre er min utdanning, som har gitt meg mange nye måter å se ulike deler av verden på – som både skiller meg fra mennesker med en annen type utdanning eller som er uten utdanning.

Prosessen frem mot å bli klar over at jeg sanset ut fra ulike modeller har slett ikke vært enkel – men jeg har innsett at det ikke er mulig å befri seg fra dem. I begynnelsen hevdet jeg mange sannheter, spesielt med utgangspunkt i mitt ståsted innenfor homobevegelsen. Gode veiledere som hele tiden satte spørsmålstegn var viktig i prosessen for å få meg til å se et skille mellom mine "sannheter" og hva som hadde vært med på å skape dem. Uten en slik veiledning hadde det ikke blitt noen diskursanalyse, men "sannheten om homoseksualitetens norske historie".

---

⁶ Neumann hevder: *"Avgrensning av diskursen kan ikke simpelthen foretas analytisk, fordi de avgrensningene deltagerne i diskursen forsøker å foreta, er en meget viktig del av diskursen selv"* (Neumann 2001:56).

I stedet for at vi lar hvilke personer og aktørgrupper som får gjennomslag i forbindelse med de fire forskjellige empiriske endringene våre det sentrale forskningsobjekt, er det med diskursanalysen langt mer fruktbart å se på *hvordan* noe vinner igjennom. I motsetning til den tradisjonelle metodeforståelsen, som har noe gitt som sitt utgangspunkt, søker en med diskursanalysen mot det som former nettopp det som fremtrer som gitt; hva er det som finner sted "mellom tingene i seg selv" og slik de fremstår som gitt for oss.

Ting og fenomen i den formen de fremstår for oss, altså ikke tingene i seg selv, omtaler Neumann som *representasjoner*, som han hevder er et resultat av et forhandlingsspill om blant annet hva som sanses (Neumann 2001:33). Dermed fremtrer sansning som et sentralt metodisk poeng. Samtidig hevder han at det i dette forhandlingsspillet inngår en hel rekke ressurser som ikke har direkte med sansningen å gjøre. Om vi utelukkende fokuserte på sansning ville vi dermed ikke fange inn "dette". Han viser til at vi, for det første, ville gå glipp "*av de sosiale data som gjør direkte sansedata umulig, og for det annet av de data som omgir kampen om hvilke sansninger som skal gjelde*" (Neumann 2001:34). For denne oppgavens del vil det eksempelvis være å overse mye om vi bare tar homoseksuelle eller homoseksualitet for gitt, ut fra vår eller den dominerende forståelse, uten å problematisere hvordan denne forståelsen av homoseksuelle og homoseksualitet konstrueres, både gjennom språk og ulike former for materialitet.

I stedet for å betrakte dette som "feilkilder", slik som kan være vanlig innenfor tradisjonell metode, vil en innenfor diskursanalysen gjøre det til "*en forskningsoppgave å vise hvorledes representasjoner blir konstituert og får sin utbredelse, og hva slags spenn av forskjellige representasjoner som til enhver er med på å utgjøre en diskurs*" (Neumann 2001:34). Der en kunne ha latt handlingene i seg selv stå i fokus, vil en heller gjennom diskursanalysen forsøke å forklare forutsetningene for at handlinger nettopp kan finne sted.

Diskursanalysen er ingen analyse som kan beskrives som en metode "dersom A, så B". For på samme måte som det uopphørlig foregår "kamp mellom forskjellige diskurser om å kunne definere de kategoriene og fenomenene som danner vår verden", foregår det en kamp om definisjonen av begrepet diskurs (Neumann 2001:21). Innenfor diskursanalysen bør det eksistere "et pluralistisk forhold til metodebruk, inkludert bruken av begrepet "diskurs" (Neumann 2001:21). Når en gjør bruk av diskursanalyse, vil den teorien en legger til grunn spille en rolle, fordi det er ikke noe skarpt skille mellom teori og metode for diskursanalysen.

1.5 Kilder

Da jeg hadde besluttet hva jeg skulle skrive om i denne hovedfagsoppgaven, startet jeg med å kartlegge hvor jeg kunne få relevant informasjon. Det empiriske grunnlaget i oppgaven måtte være eksisterende skriftlige kilder. Over så mange år kan hukommelsen, både bevisst og ubevisst, har blitt regulert i forhold til den øvrige samfunnsmessige utviklingen.

Jeg hadde ved starten av arbeidet et bilde av hvilke aktører som hadde vært involvert, slik at jeg begynte med å kontakte dem. Søknader om innsyn i arkiv ble sendt til Justisdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Statens Helsetilsyn, Norsk Psykiatrisk Forening og Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring.

Justisdepartementet var involvert i både avkriminaliseringen og utvidelse av antidiskrimineringsparagrafene. Departementet ga meg fullt innsyn i deres dokumenter for begge endringene, ved at jeg fikk anledning til å komme å se igjennom hele deres arkiv. Det ble også gitt anledning til å kopiere hva jeg måtte ønske, mot å signere en ordinær taushetsplikt hva gjelder helt spesielle opplysninger. Jeg har imidlertid ikke hatt bruk for en slik type informasjon i denne oppgaven, og taushetsplikten har derfor ikke på noen blitt en utfordring.

Jeg vurderer at dokumentasjonen som var å finne i arkivet for begge lovendringene var god. Arkivet inneholdt korrespondanse, offentlige uttalelser, innstillinger, høringsnotat og departementets egne vurderinger. Når det gjelder antidiskrimineringsparagrafene, var det imidlertid Straffelovrådet som utførte arbeidet med innstillingen til justisdepartementet, så forarbeidet til denne innstillingen forelå følgelig ikke i arkivet hos departementet. Men det vurderes å være av mindre betydning, siden selve innstillingen er svært omfattende.

Barne- og familiedepartementet (BFD) var involvert i lov om partnerskap, og i motsetning til Justisdepartementet var det der ikke særlig stor vilje til å utlevere sakspapirene til gjennomsyn. Ved første henvendelse fikk jeg kun innsyn i dokumentasjon som må kunne karakteriseres som helt generell, først og fremst selve høringsnotatet. Dette klaget jeg over, noe som resulterte i at jeg også fikk innsyn i høringssvarene. Likevel er ikke grunnlaget så

godt for denne delen som for det som sorterer under Justisdepartementet. Samtidig vil det være å betrakte som godt nok, når det blir supplert med informasjon som innhentes fra andre steder; her er det jo nettopp korrespondanse og samspill mellom ulike aktører, slik at dokumentasjonen finnes flere steder. Også i BFD fikk jeg anledning til å kopiere utleverte dokumenter mot å signere en generell taushetsplikt.

Statens Helsetilsyn var av interesse fordi jeg ønsket å se i hvilken grad de var involvert i avdiagnostiseringen. Fra Helsetilsynet fikk jeg tilsendt den dokumentasjonen de klarte å finne, og den stemmer godt overens med annen dokumentasjon jeg har.

Norsk Psykiatrisk Forening (NPF) var den aktøren som foretok avdiagnostiseringen. På min forespørsel til foreningen fikk jeg til svar at deres arkiv ikke var ordnet på en slik måte at det ville være mulig å frembringe den ønskede informasjonen. Det betyr at jeg ikke har mottatt data fra NPF. Dette ble først et stort problem for meg, for hvordan skulle jeg da finne data som kunne gjøre det mulig for meg å inkludere også denne sentrale delen? Problemet løste seg imidlertid når jeg fikk innsyn i et annet arkiv, som jeg vil beskrive nedenfor.

Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH) er ”etterkommer” av blant annet Det norske forbundet av 1948, som er den homopolitiske organisasjonen som blir knyttet til alle de fire formelle endringene. Jeg søkte derfor LLH om innsyn i den delen av arkivet som stammet fra DNF-48, en søknad som ble bevilget. Dette arkivet var på det tidspunktet imidlertid ikke systematisk ordnet, slik at innsynet fikk en mer begrenset verdi enn jeg hadde antatt på forhånd. Lyspunktet var imidlertid at de som hadde vært ansvarlige for arbeidet med partnerskapsloven hadde utarbeidet en rapport om dette arbeidet; denne fikk jeg. Når det gjaldt de andre hullene skulle det imidlertid dukke opp en uventet løsning på disse.

Jeg fikk komme og gjøre bruk av arkivet til Kim Friele, mangeårig generalsekretær i DNF-48. Hun gav meg anledning til å låne det materialet jeg ønsket, slik at jeg selv kunne kopiere, et generøst tilbud jeg gjorde bruk av. Hennes materiale var veldig godt systematisert i forhold til de endringene jeg var interessert i, og det var meget omfattende, slik at det ble svært viktig i mitt arbeid. Derigjennom ble hullet fra LLHs arkiver tettet når det gjelder avkriminaliseringen, avdiagnostiseringen og innlemmelse i

antidiskrimineringsparagrafene. I tillegg ble det klart for meg at arbeidet med lovregulering av samliv hadde historiske røtter ut over hva jeg i utgangspunktet trodde; også dette fant jeg i Frieles arkiv.

Arkivet til Friele skulle også gi meg svært gode bidrag til å rette opp det forholdet at NPFs arkiver ikke ble stilt til min disposisjon. For i tillegg til korrespondanse med NPF og dens ulike representanter, dukket det opp to tidsskrifter som i sin helhet ble viet spørsmålet. Blant annet var viktige foredrag fra debatten, også den som fant sted internt i NPF, trykket her.

I tillegg til disse ovennevnte aktørene, var de politiske debatter i Stortinget av sentral betydning. Disse politiske debattene og alle offentlige utredninger som var knyttet til endringene fikk jeg tilgang på gjennom Universitetsbiblioteket, som har komplette utskrifter av alt innenfor dette området.

De siste kildene jeg har gjort bruk av, er tidsskriftene *Fritt Fram*, *Løvetann* og *Blikk*. *Fritt Fram* var medlemsbladet til DNF-48, og aktuelle nummer av *Fritt Fram* fant jeg i arkivet til Friele i forbindelse med de gjeldende sakene. Tidsskriftet *Løvetann* er et uavhengig tidsskrift rettet mot lesbiske og homoseksuelle som har eksistert siden slutten av 1970-tallet. Der fant jeg mange viktige bidrag for å øke forståelsen av de ulike diskusjonene som hadde funnet sted innenfor det homopolitiske miljøet. Månedssavisen *Blikk*, som er å betrakte som en uavhengig etterfølger av *Fritt Fram*, skulle komme til nytte når det gjaldt å få innblikk i dagens aktuelle diskusjoner.

Totalt sett vil jeg vurdere de tilgjengelige kildene som svært gode for min oppgave.

1.6 Oppgavens struktur

I neste kapittel, *kapittel 2*, vil annen tidligere forskning på homoseksualitet bli fremstilt. Det vil både bli skissert generelle forskningstrekk og gitt fremstillinger av ulike forskning innenfor ulike fagfelt. Det teoretiske fundamentet og analyseperspektiv for denne oppgaven vil bli gjennomgått i *kapittel 3*. De fleste kjenner til momenter av den ”homoseksuelle frigjøringsbølgen”, men ikke nødvendigvis til hele denne historien. Derfor vil *kapittel 4* ta for seg den generelle historien om det homopolitiske arbeidet for lesbiske og homoseksuelle frem

til 1993. I *kapittel 5* og *kapittel 6* vil selve analysen av de fire endringene som ble nevnt innledningsvis finne sted. Analysen som finner sted i kapittel 6 bygger på de funnene som blir gjort i kapittel 5. Kapittel 7 inneholder en teoretisk oppsummering. I det siste kapitlet, *kapittel 8*, gjøres noen avsluttende betraktninger om fremtiden.

2. KAPITTEL: LIKEKJØNNSFORHOLD ELLER HOMOSEKSUALITET – TIDLIGERE FORSKNING

Forskningen på likekjønnsforhold og homoseksualitet er et område i stadig sterkere vekst⁷. I dette kapitlet skal vi starte med å gå igjennom hovedtrekkene i denne forskningen når det gjelder hva det søkes viten om og derved hva det forskes ut i fra. Deretter vil vi ta for oss noen ulike forklaringer på forståelser av likekjønnsforhold eller homoseksualitet innenfor ulike samfunn. Avslutningsvis skal vi vurdere i hvilken grad det tidligere arbeidet åpner opp for andre innfallsvinkler når det gjelder forskning om homoseksualitet; er det områder eller utgangspunkt som tidligere forskning ikke favner?

Ulike seksuelle eller kjønnslige forhold mellom mennesker av samme kjønn kjenner en til både fra forskjellige historiske epoker og fra ulike kulturer⁸. Før begrepet ”homoseksuell” ble konstruert på 1860-tallet eksisterte det begreper som blant annet sokratiske kjærlighet, gresk kjærlighet, sodomitter, urninger og urninger⁹. I hvilken grad disse begrepene representerer det samme som vi i dag omtaler som homoseksualitet er et av de forhold som deler av forskningen problematiserer, uten å ha kommet til noe felles endelig konklusjon. Når det i senere kapitler i denne oppgaven henvises til slike seksuelle eller kjønnslige forhold mellom mennesker av samme kjønn, som finner sted før ”homoseksuelle” begrepsmessig eksisterte, vil det her gjøres bruk av betegnelsen ”likekjønnsforhold” - som en samlebetegnelse – om det ikke direkte henvisning til andres arbeid og bruk av begreper eller lovtekst som opererer med andre begreper. Begrepet likekjønnsforhold kan dermed i denne oppgaven romme ulike forståelser. I dette arbeidet er imidlertid ikke hovedhensikten å forstå det underliggende i alle disse eventuelle ulike forståelsene, men å få frem de underliggende betingelsene i forståelsen av det som begrepsmessig omtales som Den Homoseksuelle. Når det gjøres bruk av begrepet likekjønnsforhold her, er det sentrale å få frem at det tidsmessig dreier seg om tiden *før* begrepet ”homoseksuell” ble konstruert.

---

⁷ Eksempelvis har Norges Forskningsråd et program under tittelen ”Kjønn i endring”, hvor homoseksualitet for første gang er en del av et større offentlig prosjekt.

⁸ Vi kjenner for eksempel til likekjønnsforhold fra tidligere indianersamfunn, i det gamle jødesamfunn og i den greske antikken (Dover 1978).

⁹ Se for øvrig fotnote under kapittel ”Fremveksten av Den Homofile”, avsnitt ”Den Homoseksuelle”.

2.1 Generelle forskningstrekk

Samtidig med dannelsen av begrepet ”homoseksuell” fant det sted endringer i samfunnet med den nye medisinske vitenskapens fremvekst¹⁰. Psykoanalysen, sexologien og medisinen satte nå menneskets seksualitet i søkelyset¹¹. Før disse gruppene begynte å vise interesse for homoseksualitet, hadde i stor grad likekjønnsseksualitet vært kirkens og i en viss grad statens anliggende. Med fremveksten av psykoanalysen ble den homoseksuelle identitet sterkere knyttet til person, og Foucault hevder blant annet:

”Den homoseksuelle blev i løpet af det 19. århundrede til personlighed: en fortid, en historie, og en barndom, en karakter, en livsstil; dessuden en morfologi, med indiskret anatomi og måske mystisk fysiologi. Intet av hva han er undslipper hans seksualitet....den homoseksuelle er fra nu et eksemplar af en art” (Foucault i Anderssen 1986:2).

Den nye medisinske vitenskapens kategorisering og diagnostisering av noen som homoseksuelle, hadde som konsekvens at den tidligste forskningen omkring homoseksualitet skjedde innenfor fagområdet medisin (Anderssen 1986:2).

Forskningen på homoseksualitet har imidlertid vært i endring fra starten og frem til i dag¹². Fra starten og frem til rundt 1950 dominerte det grunnsyn at seksualitet hadde med natur og det naturlige å gjøre. Det fantes med andre ord en naturmessig riktig seksualitet. En var i stor grad opptatt av årsaken til homoseksualitet og hva som kunne kurere denne. Noen kvinner og menn *var* homoseksuelle (D`Emilio 1983:4), og homoseksualitet ble vurdert som et individuelt problem (D`Emilio 1983:9). Homoseksuelle fikk en medisinsk eller psykiatrisk diagnose og ble derved oppfattet som syke. Freuds psykoanalyse fikk stor betydning, og homoseksualitet ble der forklart som resultat av forstyrrelse i et utviklingstrinn hos de homoseksuelle¹³.

---

¹⁰ Se for eksempel fremstillingen til Hekma (Hekma i Bremmer 1989).

¹¹ Hekma hevder at samfunnets interesse for seksualitet generelt startet etter 1890, og at seksualitet ble et tema som det liberale samfunn ikke hadde gode svar på, på grunn av de liberales motstand mot å trenge inn i folks privatliv.

¹² I en utredning for Forbruker- og administrasjonsdepartementet deler Andersen den forskningen som har funnet sted om homoseksualitet inn i tre hovedkategorier; natur, struktur og kultur (Andersen 1988). Om ikke annet er nevnt, baserer følgende gjennomgang av de tre hovedkategorier seg på Andersens utredning.

¹³ Homoseksualitet ble oppfattet som en mulig normalvariant i løpet av utviklingen, men det å være et ferdigutviklet menneske var å være heteroseksuell. Forhold som en dominerende mor, en vag far, den yngste av

Fra 1950-tallet begynner det å skje en endring, og oppmerksomheten rettes mot hvordan strukturer i samfunnet former den homoseksuelles syn på seg selv. Det skjer en overgang fra individsentrert årsaksfortolkning til samfunnsentrert strukturfortolkning. Denne endringen faller blant annet sammen med økende oppmerksomhet på rettigheter for andre grupper i samfunnet som for eksempel svarte og kvinner (med spesielt stor tyngde i USA). Forståelsen av den objektive sannhet reduseres, og en oppdager hvilken tvang sosiale strukturer har over individene og på hvilken måte et avvik fra samfunnets vedtatte normer fører til utstøting i forhold til fellesskapet¹⁴.

Den neste endringen skjer på 1980-tallet, og en ble nå mer opptatt av mangfoldet og hvilken betydning homoseksualitet får for den enkeltes liv. Det stilles blant annet spørsmål ved hva det kan være som gjør at enkelte kaller seg homoseksuelle. Interessen for homoseksuell identitet og identitetsdannelse øker (Anderssen 1986:15). Det finnes ikke én sannhet, men det eksisterer muligheter for ulike valg av objekter og organiseringsmåter¹⁵. Spørsmålene ”hvem er den homoseksuelle og hvordan kan en forklare den homoseksuelle adferd?” problematiseres. De spørsmålene går i større grad tilbake til tidligere problemstillinger, men en stor forskjell var imidlertid at mens den opprinnelige forskningen tok begreper og forhold for gitt, ble begrepene og forholdene i den nye forskningen i større grad problematisert. Den entydige oppfatningen av hva det vil si å være homoseksuell ble brutt opp, det ble mange mange måter å forstå homofil adferd på. I søken etter svar er det blitt stilt spørsmål om 1) hvilke handlinger er homoseksuelle? 2) hvem er lesbiske og homoseksuelle? 3) *er* man det, *gjør* man det, eller *har* man det? (Anderssen 1986:6)¹⁶. I tillegg til det rent seksuelle, blir også andre faktorer ved den lesbiske og homoseksuelle av interesse.

---

flere søsken og lignende fikk forklaringskraft som årsak til brudd i den normale utviklingen. Dette blir senere kritisert, og blant annet uttalte psykiater A. Heiberg ”*Men det som ikke refereres, er at dette (det vil si familiekonstellasjoner hos den homofile) er en familiekonstellasjon som finnes ganske hyppig også hos heterofile menn, og behøver derfor ikke ha noe med homofili å gjøre*” (Fritt Fram 1.1977:14-15).

¹⁴Stemplingsteorier og avvikeridentitet ble sett på som vesentlig.

¹⁵Som eksempel på den nye forståelsen kan det vises til en nasjonal forskningskonferanse som ble avholdt i Oslo i 1992 med tittelen *Homoseksualiteter på norsk* (Lie m.fl:1995).

¹⁶I sin hovedoppgave drøfter Anderssen uløste definisjonsproblemer i forhold til homoseksualitet. Han konkluderer blant annet med at ”*mange forskere kommenterer ikke kategoridiskusjonen overhodet. De har som et selvfølgelig og for dem uproblematisk utgangspunkt, at noen personer er homoseksuelle. Mesteparten av den psykologiske litteraturen omkring fenomenet homoseksualitet må karakteriseres som essensialistisk*” (Anderssen 1986:12). Kitzinger konkluderer også med at det meste av den forskningen som er gjort, er utført ut fra en essensialistisk forståelse. Trolig hadde forskningsresultatet vært annerledes om en konstruktivistisk tradisjon hadde vært dominerende (Kitzinger 1990).

De nye problemstillingene førte til en i hovedsak todeling av forskernes vitenskapelige perspektiver. Den ene hovedgruppen forsto homoseksualitet som essens, mens den andre gruppen forsto homoseksualitet som konstruksjon¹⁷.

Essensialistene, som på mange måter kan sies å ha klare fellestrekk med forestillinger som gjorde seg gjeldende frem til 1950-tallet, mener at det i mennesket er nedfelt en bestemt natur, eller en essens, som er med på å styre den enkeltes objektvalg. Generelt fremstår essensialistiske perspektiver som opptatt av det uforanderlige og vedvarende, det like. Kategorien homoseksualitet oppstår i et slikt perspektiv som en tidløs kategori, uavhengig av kultur. Der er enkelte egenskaper som kvalifiserer noen til lesbiske eller homoseksuelle, uavhengig av de kulturelle omgivelsene (Corvino 1997:xxii). Forskjellen fra 1950-tallet er imidlertid vesentlig, da homoseksualitet nå ikke nødvendigvis forstås som noe som er unaturlig, men heller at noen mennesker er skapt "sånn". Enkelte mennesker har ut fra dette perspektivet et (indre) potensiale for homoseksuell adferd, og om mulighetene er tilstede kan de realisere sin homoseksualitet. For essensialistene har homoseksualitet alltid eksistert. Den likekjønnsseksualiteten som vi for eksempel kjenner fra den greske antikken, fremstår for essensialistene som homoseksualitet. Tross ulike betegnelser på fenomenet, er det, uavhengig av tid og rom, en felles identitetsforståelse som "homoseksuell" som ligger til grunn.

Konstruktivismen er, i motsetning til essensialismen, generelt egnet til å studere produksjon og organisering av forskjeller, og den vil kunne vise til historisk og kulturelt mangfold, samt variasjon i inndeling (Halvorsen 1995:14)¹⁸. Historiske og kulturelle forskjeller vil ses på og forklares som sosialt konstruerte forskjeller, som må fortolkes ut fra sitt bestemte utgangspunkt. Konstruktivistene hevder at menneskers seksualitet er et komplekst og sammensatt sosialt fenomen. Gjennom samvær med andre skaper mennesker mening og sammenheng til sin seksualitet. Utformingen blir et resultat av blant annet det samfunn individet er del av og individets ønsker. Seksualiteten blir, ifølge konstruktivistene, organisert etter kultur, ikke etter natur, slik det essensialistiske perspektiv i større grad fremhever. Dette

---

¹⁷Halvorsen har en annen inndeling og hevder at det må foretas et "skille mellom to hovedretninger når det gjelder studier om seksualitet de siste 25 årene: 1) den empiriske forskningen som har beskrevet og klassifisert ulike aspekter ved lesbiske og homofile menns liv i detalj, som Laud Humphreys *Tearoom Trade* eller de nyere studiene av identitetsstadier, og 2) den mer teoretisk orienterte forskningen som vil problematisere de seksuelle og kjønnete kategoriene i det empiriske materialet, som klassikeren Mary McIntosh's *The Homosexual Role*" (Halvorsen 1995:13).

¹⁸For en videre belysning og drøfting av homoseksualitet som et essensialistisk eller konstruert fenomen, se for eksempel *The Social Construction of Lesbianism* (Kitzinger 1990) eller *The Many Faces of Homosexuality* (Blacwood (ed.) 1986).

betyr ikke nødvendigvis at seksualitet er foranderlig, men at det er det kulturelle rammeverket som skaper og gir identitet til en persons begjær eller ønsker (Corvin 1997:xxiii). For konstruktivistene er (kjærlighets)forholdet mellom menn i det moderne Amerika noe som er forskjellig fra det (rituelle) forhold mellom menn i antikkens Palestina (Corvin 1997:xvii), hvorav begge typer forhold må forstås ut fra egne premisser.

Den forskningen som har hatt størst betydning mot slutten av 90-tallet og begynnelsen av det nye årtusenet, i Norge, er imidlertid av empirisk kartleggende karakter. NOVA-rapport nummer 1.99 er, som tittelen sier, en kartlegging av *"Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn"* (Hegna m.fl.1999). Dataene som fremkommer om og for lesbiske kvinner og homofile menn blir sammenlignet med tilsvarende tall i den generelle befolkningen, som hentes fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser (Hegna m.fl. 1999:18). Med dette arbeidet ønsker forskerne, på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet, blant annet å finne ut av hvordan lesbiske kvinner og homofile menn lever sine liv; hva som er problematisk, hva som er bra og i hvilken grad dette avviker fra gjennomsnittet i befolkningen.

I tillegg til den forskningen som retter seg mot å forstå lesbiske og homoseksuelles situasjon og plass i samfunnet, har også forskning som retter seg mot å forstå årsaken til homoseksualitet fått fornyet aktualitet. Innenfor den medisinske genforskningen rettes igjen blikket mot årsaken til homoseksualitet. Inn under programmet til det internasjonale samarbeidsprosjektet "The Human Genome Project", som ble startet i 1990 med målsetting om å kartlegge menneskets samtlige gener innen år 2005, åpnes det også for en mulighet for å finne det som allerede blir omtalt som "homogenet".

2.2. Hvordan forstås den lesbiske og den homoseksuelles historie og plass i samfunnet

Det er blitt benyttet ulike innfallsvinkler for å belyse og forklare gruppen lesbiske og homoseksuelle sin historie og rolle i samfunnet. I det påfølgende vil det bli gjennomgått ulike fortolkninger av lesbiske og homoseksuelle i samfunnet.

2.2.1 Sexologiens bidrag

Hekma hevder at det i det 19. århundre skjedde et paradigmeskifte i vitenskapen om seksualitet. Han trekker spesielt frem Molls oppdeling av seksualitet i *handling og forhold* som basis i den moderne sexologien (Hekma i Bremmer 1989:187). De to delene fikk imidlertid ikke likeverdig oppmerksomhet.

Den tidlige sexologien hadde formeninger om seksualitet som en universiell kategori, ikke som et produkt av sosiale og historiske betingelser (ibid). Oppmerksomheten ble først og fremst rettet mot handlingen og det biologiske og medisinske, som det i seg selv ikke ble stilt spørsmål til. Videre hevder Hekma at fordi seksualiteten ble ansett som et privat anliggende, ble det ikke stilt spørsmål ved historiske og sosiale variasjoner. I tillegg blir seksualitet et vanskelig område for empirisk forskning, nettopp på grunn av den fremtredende forståelsen av seksualiteten som et høyst privat område. Derved hevdes det at historiske, politiske og sosiale implikasjoner som har oppstått fra ulike seksuelle variasjoner har blitt ignorert.

Hekma hevder at seksualiteten er et fenomen i konstant endring, og at det blant annet må legges større vekt på sosiale omstendigheter og seksuell praksis. Ikke bare er synet på seksualitet i endring, men også seksualiteten og seksuell adferd i seg selv endres mer radikalt enn hva mange tror (Hekma i Bremmer 1989:188). Foucault er også blant de som mener at seksualitet ikke er et konstant fenomen, men et kulturelt produkt, og at seksualitet i så måte er et unikt moderne produkt (Halperin i Abelove 1993:417).

2.2.2 En feministisk forståelse

Kitzinger¹⁹ er opptatt av ulike forståelser som har rådet i synet på lesbiske og homoseksuelle. Utgangspunktet hennes er å vise hvordan konstruksjonen av lesbisk patologi tjener til å avpolitiserer den politiske trussel som feminisme og lesbiskhet utgjør for den mannlige virkelighet. Hun fremhever at psykologiens bruk av sykdomsterminologi for å karaktisere sosial og politisk uønsket adferd er en mektig form for sosial kontroll.

---

¹⁹Om det ikke henvises til andre, baserer denne gjennomgangen seg på boken "The Social Construction of Lesbianism" (Kitzinger 1987).

Profesjonell forskning omkring temaet lesbiskhet startet først i slutten av det 19. århundre og begynnelsen av det 20. århundre. Sentrale forskere var Krafft-Ebing, Forel og Bloch. Fra dette tidspunktet og frem til begynnelsen av 1970-tallet støttet forskningen det synspunkt at lesbiske var syke på en eller annen måte. Forstyrret utvikling eller resultat av genetisk feil var forklaringsfaktorer. Fellesnevnerne for forskning var årsak og behandling, selv om det kunne være ulike syn på årsak til lesbiskhet og ulike muligheter for behandling. Gjennom den psykiatriske disiplin ble den patologiske forståelsen gjort hverdagslig og triviell. Dette personaliserte og patologiske alternativ hevder Kitzinger kan ses som et forsøk på å usynliggjøre og erstatte kvinners politiske utviklingsanalyse av kjønn og seksualitet. Hun hevder at frem til sexologiens fremvekst ble ikke romantiske vennskap mellom kvinner forbundet med seksualitet, dermed ble de heller ikke forbundet med skam.

Mannlig mistenksomhet mot kjærlighet mellom kvinner oppsto samtidig som de første bølger av feminisme, og en fikk en politisk analyse av seksuelle forhold. I perioden fra 1880 til 1914 ble en vitne til en massiv politisk kampanje av kvinner som forsøkte å endre mannlig seksualitet; protester mot menns bruk av prostituerte og misbruk av barn. Mange feminister oppfordret kvinner til å forbli ugifte og til å leve i sølibat. Dette for å frigjøre seg fra å tjene mannen og til å arbeide politisk, særlig som en respons på ulikheter mellom kvinner og menn. I 1913 var mer enn 60% av medlemmene i Women`s Social and Political Union ugifte. Kvinners vennskap med andre kvinner ble dermed et reelt alternativ til ekteskapet, og kunne videre lett oppfattes som en trussel for menn. I tillegg oppsto nye sosiale og økonomiske ordninger som styrket middelklassekvinnenes muligheter for uavhengighet, samtidig som feministene utfordret menn på alle arenaer.

De første sexologene responderte på to måter. Først gjennom å oppdage kvinnelig seksualitet for derved å glorifisere heteroseksualitet. Dernest gjennom å sykeliggjøre lesbiskhet. Kjærlighet mellom kvinner ble med ett en anormalitet. Effekten av den nye vitenskapen som sexologien representerte, ble å skremme kvinner tilbake til ekteskap og konformitet med frykt for det anormale. Dette førte igjen til konflikter mellom heteroseksuelle og lesbiske kvinner som arbeidet for kvinnekamp, hvor lesbiske kvinner kritiserte de heteroseksuelle kvinner for å usynliggjøre lesbiske.

Siden midten av 1970-tallet har i økende grad forskningen gått vekk fra patologiseringsmodellen og i retning av humanistisk forskning med antagelser av individuelle

valg og livsstiler, eller privat søking etter selvrealisering og kjærlighet i gjensidige forhold. Den lesbiske kvinne og homofile mann er ikke lenger noe som er spesielt adskilt, men likeverdige mennesker med samme krav på respekt som heteroseksuelle. Alle bidrar til samfunnets rike mangfold.

Ære som et sentralt moralsk prinsipp blir erstattet med verdighet. Æres-konseptet impliserer at identitet er essensielt, om ikke annet så ihvertfall i stor grad knyttet til institusjonelle roller. Det moderne konseptet for verdighet impliserer imidlertid at identitet er essensielt uavhengig av institusjonelle roller.

Mennesker blir sett på som individer med deres egne, separate og distinktive selv; ikke særskilte og forutbestemte kategoriske bokser. Lesbiskhet blir sett på som en personlig valgt livsstil, et valg som blir privatisert og dermed blir identiteten avpolitisert.

Kitzinger fremhever fire viktige overlappende punkter innenfor den humanistiske forskningen: 1) en tro på en i hovedsak underliggende likhet mellom homoseksuelle og heteroseksuelle mennesker, 2) en tilbakevisning av et homoseksuelt konsept som et sentralt organiseringsprinsipp for personligheten, 3) en vurdering av homoseksualitet som så naturlig, normalt og sunt som heteroseksualitet, 4) benektelse av antagelsen om at lesbiskhet og mannlig homoseksualitet utgjør noen trussel mot kjernefamilien og samfunnet slik vi kjenner det.

Det mest gjennomgående av disse tema er karakterstikken av lesbiske akkurat som heteroseksuelle kvinner; det finnes ingen forskjeller. Benektelsen av noen forskjell mellom sub-grupper og dominerende grupper i samfunnet er en vanlig forståelse innenfor den liberale samfunnsforskning. Denne forståelsen har blitt kalt "assimilationism" (Adam), "the melting pot ideology" (Babad) og "liquidation by merger" (Bergen og Luckmann).

Det var i stor grad Kinnseys konstruksjon av det "heteroseksuelle – homoseksuelle" kontinuum som satte begrensinger i ideen om en spesifikk forskjell mellom lesbiske og heteroseksuelle kvinner. Tidligere forskning mente i stor grad at menneskers homoseksualitet preget alle handlinger mennesket foretok seg. Med Kinnsey ble det et skifte fra at lesbiskhet var en betingelse til at lesbiskhet ble en seksuell konstruksjon alle kvinner kunne gjøre bruk av eller ikke gjøre bruk av. Kjernen i Kinnseys argumentasjon var at det ikke finnes lesbiske

eller homoseksuelle mennesker, bare lesbiske eller homoseksuelle handlinger som alle mennesker kan ta del i.

I et forskningsarbeid utført av Bell og Weinberg (1978) ble det argumentert for at det var større forskjeller innenfor gruppen lesbiske enn mellom lesbiske og heteroseksuelle kvinner. Ordet *homoseksualiteter* ble benyttet for å understreke den heterogene pluralisme. Andre arbeider fulgte opp denne forståelsen, og liberal humanistisk samfunnsforskning viste en sterk tendens til å benekte eller minimere forskjellen mellom lesbiske og homoseksuelle og heteroseksuelle. Homoseksualiteten er, akkurat som heteroseksualiteten, kun en liten del av mennesket.

Innenfor liberal humanistisk samfunnsforskning, hvor lesbiskhet ses som en alternativ livsstil heller enn en patologisk manifestasjon, argumenteres det for at lesbiske er «hele og likeverdige mennesker i samfunnet». Det finnes ingen skarp kategorisk forskjell mellom homoseksuelle og heteroseksuelle mennesker. Med den liberale humanistiske samfunnsforskning blir det subjektive patologiske synet på lesbiske selv stigmatisert som patologisk.

Den liberale humanistiske konstruksjonen av den veltilpassede eller friske lesbiske bærer i seg visse forutsetninger eller implisitte verdier. Psykologer har utarbeidet ulike lister med kriterier for positiv mental helse, og disse verdiene representerer utgangspersonenes egne samfunnspolitiske bakgrunn og verdier. Jo mer subjektet er lik profesjonen i termer som utdanning, sosioøkonomisk bakgrunn, religion, klasse, kjønn, rase og personlige verdier, jo mer tilpasset er hun eller han, og jo bedre er utgangspunktet for psykologiske tester. Med det patologiske utgangspunkt var den mest tilpassede homoseksuelle den som søkte hjelp for å bli kurrert for sin homoseksualitet, mens den homoseksuelle som var fornøyd med sin situasjon var syk. Innenfor den liberale humanistiske tradisjonen er situasjonen snudd på hodet. Det er nå den homoseksuelle som ikke er bekvem med sin homoseksualitet, men som søker hjelp for å konvertere til heteroseksualitet som er den minst veltilpassede²⁰. Tilsvarende er den nå syke homofob²¹ også et produkt av den liberale humanistiske psykologi. På mange måter erstattes tradisjonen med den syke homofile av den nå syke homofobe. Dette skiftet fra å klassifisere

---

²⁰”Ego dystonic homosexuality” er en diagnose i Diagnostic and Statistical Manual, hos American Psychiatric Association. Tilsvarende diagnose kalles i Norge ofte ”jeg-fremmed-homoseksualitet”.

²¹Homofobi forstås ofte som en irrasjonell, vedvarende frykt eller skrekk for homoseksualitet. Homofobi ble

homoseksualitet som sykt til å klassifisere homofoben som syk, er bare én blant mange tilsvarende diagnostiske endringer innenfor psykologiens historie²². Fra starten av 1970-tallet har mange tiltak blitt iverksatt for å kartlegge grunnlaget for en diagnostisering av homofobi, og flere har blant annet konkludert med at homofober har personlige defekter også innenfor andre områder. Mange av de samme teknikker som ble benyttet på homoseksuelle blir nå benyttet på homofober. Blant annet tilbys psykoanalyse og spesielle utdannelsesprogrammer slik at en kan bli kurert for sin homofobi. Få forskere har etter Kitzingers oppfatning kritisert den ideologien hvor den operasjonelle definisjonen av homofobi har sine røtter²³.

Homofobien blir individsentrert, og derved tjener homofobien til å avpolitiserer undertrykkelsen av lesbiske og homoseksuelle, og det skjer en legitimering i vitenskapens navn. Psykiatrien og psykologien fremtrer som representanter med tillatelse til å si hvem som er frisk og hvem som er syk. Det blir lettere å foreta et skifte i hvem som er syk og hvem som er frisk, enn å se undertrykkelsen av lesbiske og homoseksuelle med politiske øyne.

Psykiatriens og psykologiens forståelse av lesbiske og homoseksuelle fremtrer som et instrument for sosial kontroll. Denne kontrollen gjør seg ikke bare gjeldende innenfor den patologiske forståelsen av homoseksuelle og tvangsinnesperring av homoseksuelle mennesker i forvaringsinstitusjoner for behandling, men også i subjektive konstruksjoner av lesbiske og homoseksuelle i sammenheng med utviklingen av den individualistiske avpolitisering. Det er den enkelte homofob som nå er problemet, ikke systemet som gir grobunn for homofobi.

Akkurat som grunnlaget for den veltilpassede lesbiske er basert på et sett verdier om hvordan den lesbiske skal tenke om seg selv, slik får heteroseksuelle personer også sett av verdier for hvordan de skal tenke om lesbiske og homoseksuelle. Begge termer definerer hva som teller som akseptable eller sunne tanker innenfor den liberale humanistiske tradisjon.

Kitzinger mener at radikal feministisk teori må ta et oppgjør med tidligere forståelser, samt med hvordan mange (spesielt homoseksuelle menn) har støttet seg til Foucault og Marcuse, for å vise at homoseksualitet i politiske termer er en utfordring til kapitalismen. Ofte

---

aldri en formell diagnose i Norge. For dette se kapitlet "Verdien av Den Homofile".

²²Kitzinger trekker frem som eksempler på endring synet på masturbasjon som sykt eller overgangen fra svarters underordning til forståelsen av rasisme.

²³Ser en på de verdiene som er inkorporert i den tidligere forskningen innenfor homoseksualitet, vil en ofte kunne beskrive dem som svært konservative eller til og med homofobiske. De verdier som er inkorporert innenfor den homofobiske forskningen derimot, finner sine røtter innenfor den liberale humanistiske tradisjon, etter Kitzingers oppfatning.

argumenterer disse med at det er en funksjonell tilpasning mellom kapitalismens behov og organisering av seksualitet, slik at en privat seksuell sfære for seksualitet er relatert til historiske betingelser for produksjonsmåter og relasjoner. I motsetning til dette mener Kitzinger at radikal feministisk teori tilbyr en teori som er sentral i analyse av lesbiskhet og heteroseksualitet som politiske institusjoner og er en tilbakevisning av personlige og individualiserte fortolkninger. Sentralt for radikal feminisme er at patriarket er roten til all undertrykkelse; ikke kapitalisme, kjønnsroller eller sosialisering og individualisering av seksuelle menn. Alle menn tjener på å vedlikeholde patriarket, og derfor blir alle menn fiender etter dette perspektivet. Videre ses ikke heteroseksualitet på som noe naturgitt, personlig valg eller en seksuell orientering. Heteroseksualitet blir beskrevet som en sosialt konstruert og institusjonalisert struktur som er instrumentell i opprettholdelsen av det som omtales som mannlig overhøyhet.

Den liberale antagelsen om at lesbiske ikke utgjør noen trussel mot samfunnet, men at lesbiske kan bli integrert og bidra til den sosiale orden, er i fundamental motsetning til radikal lesbisk teori. Innenfor radikal lesbisk teori er lesbiskhet den største trussel som eksisterer mot mannlig overhøyhet. Lesbiskhet er ikke et privat anliggende, men det er et spørsmål om makt, undertrykkelse og dominans. Liberalistisk lederskap forhindrer opprør mot den undertrykkelse som finner sted, og mange lesbiske feminister ser på den liberale humanistiske tradisjon som sin største ideologiske fiende.

2.2.3 Antropologiske forståelser

I en antropologisk tilnærming til temaet homoseksualitet har ulike forskere gått inn i ulike kulturer for å studere fenomenet²⁴.

Blackwood mener å vise at menn tar universelt hegemoni over kvinners seksualitet gjennom sine studier av hvordan dette organiseres i ulike kulturer. I de fleste samfunn blir kvinner tvunget til heteroseksualitet gjennom ekteskapsinngåelse, ofte i ung alder. Om lesbiskhet skal foregå, tvinges det inn i det skjulte fra samfunn og ektemann. Dessuten vil lesbisk levemåte virke utfordrende på mannens makt over kvinnen.

---

²⁴Dette kapitlet baserer seg i all hovedsak på boken *The Many Faces of Homosexuality* (Blackwood 1986), når det ikke henvises til andre.

Som unntak vises det imidlertid til klasseløse samfunn med seksuelle konstruksjoner som gir kvinner ulike muligheter. Ekteskap er ikke alltid nødvendig, andre ganger er ulike former for seksualitet tillatt både før og etter ekteskap (når den ofte eldre mannen dør). I flere av disse samfunnene ble lesbiskhet institusjonalisert og integrert inn i familieforhold og andre sosiale strukturer. Sosial lagdeling og kjønnsideologi kan med andre ord gi restriksjoner på kvinners seksualitet. Tvangen til å gifte seg, samt mangel på egen eiendom kan for kvinner i mange samfunn begrense muligheten for utvikling av homoseksuell adferd og homoseksuelle institusjoner. Det hevdes at dominerende heteroseksualitet er forbundet med kvinners mangel på økonomisk makt og på restriksjoner på feminin aktivitet i samfunnet. Seksualitetens grunnmur i Vesten er kjønnsroller som forbyr homoseksualitet, og som definerer kvinner som menns sex-objekt. Slik blir den mannsdominerte ideologi av kjønn og seksualitet en barriere for kvinners makt og seksualitet i et moderne samfunn. Videre hevdes det at: *"Sex feels individual, or at least private, but those feelings always incorporate the roles, definitions, symbols and meanings of the worlds in which they are constructed"* (Ross og Rapp i Blacwood (ed) 1986:5).

Seksualitet, klasse og politikk kan derved ikke uten videre ses separat fra hverandre. I tillegg til å forstå kjønn og klasse som arenaer som sosialt definerer, betinger og vedlikeholder seksualitet, vektlegges også slektskap og familiesystemer, seksuell regulering og definering av samfunnet, nasjonale og verdensomfattende systemer. Ut fra en slik forståelse får homoseksuelle roller en bestemt kulturell verdi, og må forstås ut fra både den historiske perioden og den kulturelle konteksten.

Dette må også få konsekvenser for antropologien, hvor det i lang tid har vært en vanlig forståelse at det en finner ut om mannlig homoseksualitet også har vært gyldig for kvinnelig homoseksualitet. På grunn av kjønnsrollenes betydning kan en slik overføring ikke uten videre skje, da ingen analyse kan bli komplett uten adekvat evaluering av både kvinnelige og mannlige kjønnsroller.

Faktorer som kjønnsroller og sosial lagdeling blir ofte fremhevet som sentrale forklaringsfaktorer for å forstå homoseksualitetens rolle i den greske antikken²⁵. Det greske

---

²⁵ Det er i all hovedsak seksualitet mellom menn som beskrives. Et vesentlig unntak er historien om Sappho.

samfunnet var lagdelt og styrt ut fra rolletenkning, hvor en liten gruppe, den voksne, frie mannen, sto øverst. Andre grupper i samfunnet, som for eksempel den yngre mannen, kvinner, barn og slaver, var underordnet den voksne, frie mannen. I samfunnet generelt, og i ekteskap eller forhold spesielt, var den voksne, frie mannens rolle den dominerende og aktive, mens kvinnens eller den yngre mannens rolle var som den underordnede og passive. For en ung mann som var født til å bli en fri borger var det både akseptert og nødvendig å innta den passive rollen i et seksuelt forhold med en annen mann, men kun så lenge han var under en bestemt aldersgrense²⁶. I det klassiske greske samfunn var det ikke akseptert at to voksne, frie menn hadde et seksuelt forhold (Bremmer 1989:1). Om en voksen, fri mann inntok den passive rollen og gjorde seg selv til objekt for andre frie borgere, var det det samme som å frasi seg sine borgerrettigheter (Dover 1978:104). En forrådte sine egen status og rolle ved frivillig å innta en rolle underordnet mannens egentlige rolle.

Dover (Dover 1978:104) har en antagelse om hvorfor homoseksualitet i den greske antikken oppsto. Den representerte ikke bare kjærlighetserklæringer og dyrking av det unge og vakre, men fremsto også som en aggressiv handling som demonstrerte det overlegne ved den aktive parts rolle i forhold til den passive partners rolle. Slik ble det markert at både kvinnen, den yngre mannen og slaven var underordnet den voksne, frie mannen²⁷. Bremmer hevder også at forholdene trolig var ensidige, det var bare den eldste som fikk uttrykke glede over forholdet. Delt glede ville virke forstyrrende på makthierarkiet i samfunnet (Bremmer 1989:8). I tillegg til at den voksne, frie mannen utøvde makt over dem under seg, ble han presset til å vedlikeholde sin rolle av andre voksne, frie menn. Ved manglende vedlikehold kunne konsekvensen bli tap av rang og en sosial omforming til kvinnens rolle, en underordnet rolle²⁸.

Bremmer trekker opp et skille mellom gresk homoseksualitet og moderne homoseksualitet. For homoseksuelle menn i antikkens Hellas var det trolig ikke nødvendig med en total avvisning av heteroseksuelle forhold, fordi menn i realiteten levde i et eget mannssamfunn. Den moderne homoseksualitetens fremvekst og dens avvisning av heteroseksuelle forhold

---

²⁶ Bremmer (Bremmer 1989: 11) hevder at pederasti var en del av ritualer i den sosiale elite i den greske antikken, da det kun var dette forholdet som gjorde en gutt til mann.

²⁷ Denne holdningen gjør seg ifølge Dover ikke bare gjeldende innenfor samfunn, men også samfunn imellom (Dover 1978:105). I krigen mellom Athen og Persia i fremstår Athen som den "mannlige" part som har vunnet over "kvinnelige" Persia.

mener Bremmer kan ses i sammenheng med fremveksten av det heteroseksuelle ekteskaps mer intime karakter.

Adam tar opp forholdet alder, struktur og seksualitet. Den dominerende teoretiske arv innenfor seksualitetsforskning er en biologisk modell som reduserer heteroseksualitet til reproduksjon, og fremhever reproduksjonens betydning for slektskap og familie. Dette blir utfordret av blant annet senere kryss-kulturelle arbeid med kvinners status, hvor det fremkommer at blant annet homoseksuelle ønsker tar plass og gis mening innenfor en slektslogikk der homoseksualiteten tillegges "uttalte" forventninger. Nyere arbeid viser at homoseksualitet, lik heteroseksualitet, kan være regelbunden og forutsigbar. Det hevdes at seksuelle interesser oppstår i den grunnleggende struktur og i de kategorier folk befinner seg.

Historisk mener Adam at homoseksualitet oppstår i to hovedkategorier, "intragender" og "transgender". Aldersstrukturert homoseksualitet, eller intragender homoseksualitet, slik vi for eksempel kjenner fra antikken, fremstilles ofte mer universell, men skiftende.

Transgender, hvor en person tar det biologisk motsatte kjønns sosiale roller, appellerer til færre, men har oftere en mer langvarig karakter. Greenberg (Greenberg i Halvorsen 1995:129) foretar en ytterligere inndeling av organisering av homoseksualitet; aldersstrukturert (tilsvarende intragender), kjønnsstrukturert (tilsvarende transgender), klassestrukturert og likhetsstrukturert homoseksualitet.

Den nåværende struktur innenfor det lesbiske og homoseksuelle samfunn, som i større grad er preget av likhet, bryter radikalt med både intra- og transgender former, og Adams vil ha egne analyser for å forklare intimitet innenfor en kapitalistisk kontekst^{29, 30}.

---

²⁸ Antropologiske undersøkelser mener å kunne indikere at det i andre samfunn i ulike regioner og til ulike tider har blitt foretatt homoseksuelle overgrep mot fremmede, nyinnflyttede, eiendomskrengere og lignende som et middel for å minne dem på deres underordnede status i samfunnet (Dover 1978:105).

²⁹For en spennende drøfting av en forståelse for kapitalismens fremvekst og konsekvenser, se Max Weber "Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd". Her drøftes hvordan den protestantiske etikk la grunnlag for kapitalismen i Vesten (og bare i Vesten) blant annet på grunn av kravet til nytte. Forståelser som "*Tiden er uendelig verdifull fordi hver bortkastet time er tatt fra ens arbeid i tjeneste for Guds ære*" (Weber 1995:104) gir lite rom til personlig nytelse utover å tjene Gud. Nytteforståelsen kommer også frem ved "*For kjønnslig omgang er det også innenfor ekteskapet bare tillatt som det middel Gud har tillatt til å øke hans ære, i overensstemmelse med budet: Vær fruktbar og former dere*" (Weber 1995:104). Med en slik dominerende forståelse vil det ikke være rom for seksualitet som ikke har reproduksjon som hensikt, og derved er homoseksualitet i seg selv ekskludert.

2.2.4 En sosiologisk tilnærming

Halvorsen tar opp hvordan *”likhet og likestilling, i motsetning til komplementaritet, understrekes i hvordan lesbiske og homofile par velger å presentere seg offentlig”* (Halvorsen 1995:129)³¹. I sin drøftelse av partnerskapslovens fremvekst konkluderer Halvorsen blant annet med at *”viktige forutsetninger for partnerskapsloven ligger i at både heteroseksuelle og homoseksuelle har endret seg fra et komplementaritets- til et likhetsideal”*, hvor vektlegging av det ytre er blitt erstattet med vektlegging av indre forskjeller (Halvorsen 1995:136). Videre hevder han at *”partnerskapsloven ble båret fram av en urban og utdannet elite som representerer verdier som likhet og rettferdighet”* (ibid).

I en undersøkelse foretatt av Hekma (Hekma i Halvorsen 1995:129) konkluderes det med at det har funnet sted et *”paradigmeskifte”* i perioden 1930-70 i lesbiske og homofiles identitet, og i forståelsen av forhold mellom personer av samme kjønn fra kjønnsstrukturert til likhetsstrukturert homoseksualitet. Fra at homoseksuelle menn hadde søkt etter *”heteroseksuelle”* menn som partnere, har det funnet sted en overgang til at homoseksuelle menn søker etter andre homoseksuelle menn som er like maskuline som heteroseksuelle menn. Feminine menn er ikke lenger attraktive. Homoseksuelle menn skal nå være mandige. Samtidig med disse endringene skjedde det også endring i synet på parforhold, da idealet om stabile forhold som lignet mer på heteroseksuelle ekteskap begynte å etablere seg (Halvorsen 1995:130).

Halvorsen knytter de endringer som har funnet sted opp til verdier for en liberal samfunnsmodell, hvor en gjør hevd på likheter som om det ikke var forskjeller, men hvor forskjellene er underforstått. Like rettigheter kreves på grunnlag av forskjellene (Halvorsen 1995:137).

2.2.5 En mulig fortolkning av utviklingen i Nord-Amerika

D’Emilio stiller spørsmålet om hvorfor lesbiske og homoseksuelle ikke startet arbeidet for egen sak generasjoner før de gjorde.

---

³⁰ En slik analyse blir foretatt av D’Emilio, se avsnittet *”En mulig fortolkning av utviklingen i Nord- Amerika”*

³¹Også andre, for eksempel *”Hekma mener den dominerende oppfatningen av par av samme kjønn har skiftet fra*

For de første immigrantene til Nord-Amerika dominerte behovet for å så og høste avlinger for å overleve. I dette arbeidet var det behov for hele familien som en samarbeidende enhet, og produksjon av barn var like viktig som å så og høste. Fødselshyppigheten i det koloniserte Amerika var ekstraordinært høy, og heteroseksualitet, eller mer spesifikt, ekteskapet, var en selvfølge. Familien var selve grunnlaget for et "personlig liv" (D'Emilio i Abelove 1993:469). Det var intet sterkt skille mellom fordømmelsen av utenomekteskapelige forhold og sodomi. Likekjønnssex oppsto bare sporadisk, og ingen ting tyder på at noen så på seg selv som lesbiske eller homoseksuelle; den rådende ideologien reflekterte den sosiale eksistensens fakta (D'Emilio 1983:10).

I den andre halvdel av det 19. århundre skjedde det imidlertid en endring i og med fremveksten av den industrielle kapitalismen. Denne endringen la ifølge D'Emilio grobunnen for fremveksten av en lesbisk og homoseksuell identitet.

Med kapitalismen forflyttet arbeidsplassen seg fra hjemmets produksjonshusholdning til den "frie" markedsplassen og lønnet arbeid. I tillegg til friheten til å søke etter arbeid, medførte også kapitalismen frihet fra alt annet enn nettopp friheten til å søke arbeid. Familien endret seg fra å være en sammensveiset gjensidig avhengig økonomisk enhet til å bli en enhet som oppfostret barn og proklamerte sine medlemmers lykke (D'Emilio 1983:11).

Fødselshyppigheten sank stadig, og befruktning ble mindre dominerende i seksuallivet. Dette samtidig med at de små byene i større grad ble erstattet av storbyene som bosted for samfunnets medlemmer. Urbaniseringen og industrialiseringen skapte en sosial kontekst hvor selvstendige personlige individuelle liv kunne skapes. Over tid utviklet det seg intime forhold og seksualitet i retning av individuelle valg. I en slik kontekst kunne kvinner og menn som følte sterk erotisk tiltrekning til sitt eget kjønn etablere en personlig identitet og en ny måte å leve på (D'Emilio 1983:11). I amerikanske byer vokste det i perioden fra 1870 til 1930 frem en ny klasse bestående av mennesker som følte en erotisk tiltrekning til mennesker av eget kjønn. Denne erotiske tiltrekningen ble tillagt en betydning som igjen førte til at de ble adskilte fra majoriteten. Denne klassen av lesbiske og homoseksuelle skilte seg ifølge D'Emilio fra tidligere grupper som praktiserte likekjønnsseksualitet på grunn av den nye klassens nyskapte identitet som lesbiske og homoseksuelle.

---

komplementaritet til likhet" (Hekma i Halvorsen 1995:131).

Ideologisk mener D`Emilio at kapitalismen oppmuntrer mennesker til å søke inn i heteroseksuelle ekteskap med reproduksjon av barn, og ikke inn i homoseksuelle forhold. Samtidig mener han at kapitalismen har ført til en separasjon mellom seksualitet og befruktning og en forsterkning av seksualitet og valg. Materielt mener han at kapitalismen svekker de båndene som engang bandt familiemedlemmer sammen, slik at familien ikke lenger er en arena som garanterer lykke og følelsesmessig sikkerhet. Med kapitalismen er det blitt mulig å leve utenfor familien.

D`Emilios svar er altså at lesbiske og homoseksuelle ikke alltid har eksistert, men er en konstruksjon og et produkt av bestemte historiske betingelser³². Betingelsen som muliggjorde dette må ses i sammenheng med fremveksten av kapitalismen og spesielt det frie arbeidstakersystemet som kapitalismen brakte med seg. Det nye systemet muliggjorde det å kalle seg "gay" for en stor del kvinner og menn, samt å se seg selv som en del av et samfunn av tilsvarende kvinner og menn, og til å organisere seg politisk på basis av identitet (D`Emilio i Ablove (ed) 1993:468).

Denne nye klassen ble imidlertid regulert av bibelens syn, som stod sterkt i samfunnet, på seksuelle forhold mellom to av samme kjønn. Blant annet konkluderer Kinnsey, etter å ha foretatt over 10.000 interjuer, med at ingen ting i det amerikanske samfunn hadde *"more influence upon present-day patterns of sexual behavior than the religious backgrounds of that culture...Ancient religious codes are still the prime source of the attitudes, the ideas, the ideals, and the rationalizations by which most individuals pattern their sexual lives"* (D`Emilio 1983:13).

Sammen med fordømmelsen som tok utgangspunkt i bibelen, foretok også den medisinske profesjon en patologisering av den enkelte homoseksuelle. Tross motstand fra disse aktørene foretok enkelte kvinner og menn en egen-definering som lesbiske og homoseksuelle, med den konsekvensen at de ble distansert fra majoriteten i samfunnet. Noen av de lesbiske og homoseksuelle søkte sammen, og sakte, men sikkert etablerte det seg en homoseksuell

---

³² D`Emilio avviser det han kaller myten om *"den evige homoseksuelle"*. Den nesten universielle oppfatning i homobevegelsen om at lesbiske og homoseksuelle alltid har eksistert og alltid vil eksistere, i alle samfunn, mener han har begrenset homobevegelsens politiske perspektiver. Blant annet mener han at dette har tatt oppmerksomheten bort fra de institusjonaliserte måtene homofobi og heterosexisme blir reproduert på

subkultur i de større byene. Lesbiske og homoseksuelle subkulturer berørte etter hvert ikke bare det erotiske området, men fikk også politiske, religiøse og kulturelle konsekvenser. Denne utviklingen medførte at lesbiskhet og homoseksualitet i mindre grad har blitt en seksuell kategori og i større grad en menneskelig identitet (D'Emilio 1983:248).

D'Emilio mener at lesbiske og homoseksuelle var de første som benyttet seg av muligheten for en liv utenfor familiene, men at også stadig flere heteroseksuelle vil leve livene sine på denne måten. De lesbiske og homoseksuelle ble satt og satte seg utenfor familien, og etablerte i stedet vennskapsbånd. Selv om ekteskap stadig er det mest vanlige for heteroseksuelle, har også ekteskapsinngåelser sunket samtidig med et stadig økende antall skilsmisser. Også barnefødselsraten har stadig sunket med økende grad av industrialisering og kapitalisme. Trolig kan også stadig færre heteroseksuelle regne med å leve i livslange forhold i fremtiden, etter D'Emilios oppfatning.

2.3 Tidligere forskning og denne oppgaven

Inndelingen av tidligere forskning viser at forskning omkring homoseksualitet har satt ulike interessefelt i fokus. Søken etter forklaring om årsak til homoseksualitet var det som først ble problematisert, og vi ser at dette forholdet også i dag er av interesse – fremdeles primært knyttet til det medisinsk-vitenskapelige fagområdet. Etter den første perioden med årsaksforskning vender forskningen blikket mot samfunnets sosiale strukturer i en søken etter å avdekke hvordan disse er med på å forme den samfunnsmessige forståelsen av homoseksuelle som gruppe. I den tredje fasen blir den enkelte homoseksuelle og den homoseksuelles adferd problematisert; hvem er homoseksuell og hva innebærer det? Den nye sannheten blir at det ikke lenger eksisterer en sannhet om hvordan det er å "være" homoseksuell og hva det innebærer for den enkeltes liv. Denne fasen er nærmest å betrakte som et oppgjør med den første fasen, hvor det innholdsmessige i hva "det er å være homoseksuell" var, ble tatt for gitt. Men den er også et oppgjør med den andre fasen, hvor samfunnet – ikke den homoseksuelle – var utgangspunkt for interesse. Nå blir i stedet den homoseksuelles egenopplevelse og –forståelse, blant annet ut fra samfunnets organisering (og ikke omvendt), det en ønsker å avdekke. Innenfor den empiriske kartleggingen, som vi kan

---

(D'Emilio i Ablove 1993:468). Han mener homobevegelsen (i USA) må gå bort fra minoritetsforståelsen og over til frigjøringsforståelsen i sitt arbeid.

omtale som den fjerde fasen, er ikke lenger formålet å bestemme homoseksualitetens (mangfoldige) vesen, ”men å si noe om livssituasjonen til kvinner og menn som på en eller annen måte oppfatter seg selv, sine følelser eller sine handlinger som lesbiske eller homofile” (Hegna m.fl. 1999:18). Lesbiske kvinner og homofile menns levekår og livssituasjon kan og skal nå sammenlignes med gjennomsnittet for befolkningen.

Felles for disse fire ulike faser, om vi inkluderer den siste som representant for en ny trend, er at de på ulike måter lar vitenskapen åpne for politiske hensiker og/eller politiske analyser. Vi ser at døvhet, galskap og homoseksualitet alle er eksempler på ulike områder som den medisinske vitenskapen har forsøkt, og delvis forsøker, å finne årsak til, blant annet i den hensikt å kurere fenomenene. Opprinnelig gjøres det fordi områdene har blitt forstått som varianter av noe ikke ønsket, en belastning for dem som blir rammet, definert som sykdom, men også som en mulig belastning for omgivelsene. Samfunnet har både ønsket å forhindre fenomenene i å oppstå, men når de først har oppstått, å finne ulike måter å behandle dem eller fjerne dem fra å være synlige i samfunnet. Når vi ser hvordan den samfunnsmessige forståelsen av døde, gale og homoseksuelle har endret seg gjennom de siste hundre årene, ved at gruppene i langt større grad nå får en selvstendig plass i samfunnet, kan det argumenteres for at den medisinske årsaksforskningen i stor grad også har vært underlagt politiske hensyn: Den medisinske forskningen tok ikke alltid primært hensyn til det enkelte individ, den skulle bidra til å fjerne fenomen som samfunnsmessig ikke var ønskelige.

I den tredje fasen åpnes det for en diskusjon om i hvilken grad homoseksuelle bestandig har eksistert eller er å forstå som en ny konstruksjon. Uansett, innenfor både essensialismen og konstruktivismen åpnes det for politiske argumenter og hensikter; rettigheter for en gruppe som alltid har eksistert, eller det grensesprengende i å tilhøre en gruppe som nettopp i sin fremvekst bryter med samfunnes etablerte normer. På mange måter muliggjør denne fasen at det tas et oppgjør med det ”selvbildet” som ble skapt i det som omtales som den første fasen; homoseksuelle skal få ”sin egen bevissthet” om det å være homoseksuelle.

Når det gjelder det som omtales som andre og fjerde fase, trer den mulige politiske hensikten kanskje ennå tydeligere frem. Innenfor den andre fasen ønsket en å sette fokus på samfunnets strukturer for å synliggjøre i hvilken grad nettopp disse kunne føre til ulik behandling av grupper og derigjennom ulikheter mellom grupper. Dette er forskjeller som igjen kan føre til at enkelte grupper og deres medlemmer blir skjøvet ut av samfunnet fordi gruppen, på en eller

annen måte, fraviker fra det som samfunnets strukturer sørger for å forvalte eller belønne. Med kunnskap om samfunnets strukturer og deres funksjon kunne eksempelvis grupper som ikke ble ivaretatt forsøke å iverksette tiltak for å rette opp de skjevheter som forskningen mente å kunne dokumentere. Den fjerde fasen av forskning omkring homoseksualitet kan nærmest forstås som en videreutvikling av fase nummer to. Nå ser en imidlertid ikke på de samfunnsmessige strukturer, men en går direkte til lesbiske og homoseksuelle for å høre deres opplevelse: I hvilken grad opplever lesbiske og homoseksuelle sine liv i samfunnet på samme måte som heteroseksuelle, eventuelt i hvilken grad er de forskjellige. Forskning innenfor det som her omtales som den fjerde fasen har blant annet resultert i en egen stortingsmelding³³. Gjennom denne stortingsmeldingen initierer nettopp det politiske system konkrete tiltak for gruppen, der hvor dens levekår avviker negativt fra befolkningen generelt.

Når det gjelder de ulike innfallsvinklene ser vi nettopp at disse ofte er både politisk orientert og tradisjonelt maktorientert, hvor samfunnsmessige strukturer gis stor oppmerksomhet.

2.3.1 Trekk ved de ulike bidragene

Kitzinger ønsker med sitt arbeid å vise at lesbiske er den største trussel mot samfunnets eksisterende maktstrukturer. Dette er maktstrukturer som tjener patriarkiet og derigjennom er også homoseksuelle menn tjent med å opprettholde dem. Patologiseringen av homoseksuelle og den påfølgende overgangen fra patologisering til den liberalistiske antagelsen om individuelt valgte livsstiler forklares i lys av makt og undertrykkelse. Dette er spennende tanker, men kan kritiseres fordi det nærmest bærer i seg en bestemt form for hva vi kan omtale som maktessensialisme: Uansett hvilken endring som finner sted, så er det enten fordi kvinner søker å frigjøre seg fra menns undertrykkende makt eller fordi menn søker å styrke sin makt over kvinner. Den teoretiske retningen har dermed funnet svaret, slik at videre forskningsarbeid blir ulike måter å underbygge dette på. Uten å hevde at kjønn ikke har betydning, kan det likevel argumenteres for at dette perspektivet mister noe ved ikke å problematisere eventuelle underliggende forståelser av henholdsvis lesbiske og homoseksuelle som ligger til grunn for nettopp patologiseringen og den påfølgende liberalistiske forståelsen av frie valg.

---

³³ St.m. nr. 25 (2000 – 2001) ”Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg” er et direkte resultat av NOVA-Rapport nr 1.1999.

Også innenfor det antropologiske arbeidet fremtrer makt og derigjennom hensikten med samfunnsorganiseringen som et vesentlig perspektiv; Blackwood hevder at menn, gjennom samfunnets organisering, tar den styringen de ønsker over kvinner – og deres seksualitet. Bare innenfor unntakene, de klasseløse samfunn, åpnes det for synlige lesbiske. Igjen begrenser forskningen fenomenet til maktstrukturer som følger av kjønn.

Både Dover og Bremmer søker i større grad mot underliggende betingelser i sine arbeid med den greske antikken. Her blir imidlertid også betingelsene knyttet til en bevisst og synlig bruk av makt, som følger av samfunnets lagdeling; den som foretar homoseksuelle handlinger behøver ikke være homoseksuell, da homoseksuelle handlinger hevdes å inngå i ritualer som handlet om opprettholdelse og styrking av det frie individets samfunnsmessig posisjon.

Både kapitalismen og verdier knyttet til en liberal samfunnsmodell blir trukket frem som forklaringsfaktorer på hvorfor lesbiske og homoseksuelle har fått flere rettigheter i den vestlige verden. En liberal samfunnsmodell gir oss imidlertid ikke noe svar på hvorfor lesbiske og homoseksuelle har blitt ”likere” (det som da må være et utgangspunkt) i en samfunnsmessig målestokk, eksempelvis har ikke sigøynene blitt det. Derved ville det vært spennende å vite på hvilken måte denne eventuelle likheten hadde utviklet seg over tid, eller om likheten eksempelvis først oppstod i forbindelse med partnerskapsloven, som var Halvorsens studie. D’Emilios arbeid, hvor fremveksten av lesbiske og homoseksuelle knyttes til kapitalismen og hevdes å ha gått fra seksuell kategori til menneskelig identitet, er også svært spennende. Men som de andre perspektivene er også dette knyttet til maktforhold i samfunnet, hvor det er nye samfunnsstrukturer som blir forklaringsmodeller på hvorfor og hvordan lesbiske og homoseksuelle oppstår som gruppe.

Kjønnsroller, samfunnsmessige strukturer og makt, tilhørende eksempelvis grupper eller institusjoner, er sentrale områder for kunnskap innenfor samfunnsforskning, også innenfor den forskningen som finner sted omkring homoseksualitet. Dette er imidlertid ikke nok, om en ønsker å tilføre noe til det Sirnes omtaler som den sosiale forståelsen. I stedet for at vitenskapen skal være reflekser av sine studieobjekter hevder han at ”*analysen må visa korleis dei blir produsert, og kva det er som styrer oppfatninga av kommunikasjonen, t.d. kva for kategoriar som blir brukt*” (Sirnes i Meyer og Sirnes 1999:31-32). Innenfor samfunnsfagelig forskning skal en ikke bare søke å oppnå en gjenkjennings effekt, men en

må søke mot det som omtales som diskurs, det *"mentale mogligheitsrom for kva som kan gi meining, og ikkje minst for kva som kan bli viktig, seriøst, legitimt, godt, truande, akutt osv"* (ibid). Det er ikke nok bare å avdekke fremveksten av den homoseksuelle, en må også stille spørsmål ved hva som muliggjør denne fremveksten. Og for å finne svar på det må en ikke utelukkende søke det eksplisitte og bevisste, men heller bevege seg til *"det underliggende og skjulte, for å undersøke distinksjonar og forbindelsar som ikkje gir seg til kjenne direkte, men som likevel er til stades under kommunikasjonen si overflate"* (Vårdal referert i Sirnes i Meyer og Sirnes 1999:31). For i motsetning til å knytte ulike forhold rundt den homoseksuelle til en eksplisitt maktdimensjon og rådende samfunnsforståelse, vil det være langt mer fruktbart å forsøke å gå bak de selvforståelser som ligger til grunn for de ulike endringsprosessene: Innenfor hvilke meningsdimensjoner skapes Den Homoseksuelle?

3. KAPITTEL : TEORETISK GRUNNLAG

3.1 Foucault og Luhmann

Med dette arbeidet ønskes det å gjøre en analyse av det meningsrommet hvor Den Homoseksuelle har blitt skapt – og kanskje omskapes. For en slik analyse er diskursanalyse, som søker mot *”å påvise ei makt som verken personar eller organisasjonar kan tileigna seg, disponera, mista eller overdra til andre”* (Sirnes i Meyer og Sirnes 1999:31) et naturlig valg. Flere forskere opererer i dag med varianter av diskursanalyse. I denne oppgaven er det imidlertid de teoretiske bidragene til Michell Foucault og Niklas Luhmann det gjøres bruk av.

Det som er felles for de to, er at de avviser den ene evige sannhet. Derimot har de ulike forklaringer på hvordan fenomen konstrueres i vårt moderne samfunn, og nettopp av den grunn gjør vi bruk av dem her: Bruken av to forskjellige teoretikere vil hjelpe oss å se på de fire formelle endringene; avkriminalisering, utvidelse av antidiskrimineringsparagrafene, avdiagnostisering og innføring av partnerskapslov ikke bare med en, men med to innfallsvinkler.

De to teoretikerne blir imidlertid tildelt noe ulik plass. Foucault er den som gis mest oppmerksomhet, ut fra et valg om først og fremst å gjøre bruk av de ”briller” hans teoretiske perspektiv tilbyr. Dette betyr ikke at Luhmanns teori ikke har selvstendig betydning her, men at den i større grad vil bli gjort bruk av på områder der Foucault ikke har tilsvarende styrke. For når det her er valgt Foucault og Luhmann er det fordi deres innfallsvinkler antas både å kunne komplementere hverandre i en fremstilling, men også fordi de antas å kunne få frem ulike forståelser. Jeg vil først se på i hvordan vi kan forstå Foucault, før det gjøres samme med Luhmann.

3.2 Michel Foucault

3.2.1 Brudd og diskontinuitet som sentralt teoretisk-historisk perspektiv

”Kanskje man en dag vil forbauses. Man vil ha vanskelig for å forstå at en sivilisasjon – som for øvrig i stor grad har viet seg til å utvikle enorme produksjons- og destruksjonsapparater –

har hatt tid og endeløs tålmodighet til engstelig å spørre seg selv ut om hvordan det forholder seg med kjønnen. Kanskje vil man komme til å smile og minnes at disse menneskene, som vi den gang var, trodde at det på dette stedet fantes en sannhet som var minst like verdifull som den de allerede hadde søkt etter i jorden, stjernene og tenkningens rene former” (Foucault 1995:173).

Foucaults forskningsstrategi tar ikke utgangspunkt i historien som en kontinuerlig utvikling, som en evolusjonistisk linje. I motsetning til det å ta verden som positivt gitt, fremhever han heller den forståelsen som ble presentert av Thomas S. Kuhn, hvor det stilles spørsmål ved vitenskapens faktiske akkumulering av kunnskap (Kortner 1988:550). Kuhn introduserte *paradigme*-begrepet som snur opp-ned på forståelsen av at vår kunnskap stadig øker. ”Økt” kunnskap representerer heller en ny måte å se og tolke verden på, en ny forståelsesramme. ”Ny” kunnskap muliggjøres for oss gjennom fremveksten av en ny ramme eller et nytt paradigme.

Foucault tar med sin forskningsstrategi avstand fra påstanden om at ulike vitensgrensers historie nødvendigvis må leses som en økning i fornuften. Han stiller spørsmål ved om historien nødvendigvis tvinger frem en større forståelse og en gradvis fjerning av fordommer og overtro for at sannheten sakte, men sikkert, skal komme for en dag. Foucault ønsker heller med sitt arbeid å *”lokalisere ”revolusjoner” i historien, brudd der man skifter fra en type viten til en annen”* (Schaanning i Foucault 1995:181-2).

Av det følger at vår fornuft nødvendigvis ikke er på et høyere nivå i forhold til et annet og tidligere stadium i historien. Foucaults perspektiv medfører heller at vi, som Schaanning påpeker, *”blir tvert om oppmerksom på at fortidens mennesker var rasjonelle og fornuftige på sitt vis. De tenkte simpelthen annerledes. Eller mer nøyaktig: De hadde andre tankesystemer”* (Schaanning i Foucault 1995:181). Ingen epoke kan i seg selv sies å være nærmere sannheten enn andre. Sannheten og virkeligheten er ikke noe som ligger foran oss, som fremdeles er utenfor vår rekkevidde, eller som vi med håp og lengsel tror vi skal oppleve komme frem for at vi kan avdekke den. Han forfekter heller ingen normativ forståelse som utgangspunkt for sitt arbeid; det finnes ikke et *mål* om hvordan verden bør være. Ei heller er ”ting” i seg selv legitim eller illegitim. Det finnes hos Foucault heller ingen på at endring finner sted fordi fornuften alene har gjort fremskritt. ”Tingenes” legitimitetsgrad fremheves heller som avhengig av anskuelsesformene tid og rom. Med Foucault blir det viktigste *hvordan* ulike

fenomen konstrueres og opererer, nettopp avhengig av faktorenes (ulike) historiske tidspunkt eller epoker og (ulike) kulturer. Historien er ikke historien om det samme, men om forskjeller i ”tingenes” relasjoner til de til enhver tid rådende forhold.

Med sitt arbeid og sitt fokus ville han belyse vår tids tanke-system, samtidig som han ville ”at vi unngår å se oss selv som endepunktet på en fornuftig utvikling” (Schanning i Foucault 1995:189). Fremtidige samfunn kan komme til å betrakte vår fornuft som ufornuft, vår rasjonalitet som ikke-rasjonell: Verden er ikke positivt gitt, mente han.

3.2.1 Ulike samfunnsanordninger: Fra slektsallianse til seksualitetsallianse

På 1700-tallet fant det sted en endring i samfunnet som resulterte i et historisk brudd. Det ble etablert en ny historisk anordning – samfunnet fikk et nytt tanke-system, et nytt diskursregime. Foucault hevder at vi i dette århundret fikk en overgang fra allianseanordningen til seksualitetsanordningen - uten nødvendigvis å forlate allianseanordningen totalt. Ei heller hevder han at denne endringen var den eneste som fant sted³⁴.

Foucault går ut fra at ”kjønnsrelasjoner i ethvert samfunn har gitt opphav til en allianseanordning: et system for ekteskapsinngåelse, for fastsettelse og utvikling av slektsforhold og for overdragelse av navn og gods til etterkommerne” (Foucault 1995-1:117). Allianseanordningen utgår fra erklærte seksualpartnere og tar utgangspunkt i ”båndet mellom parter med en veldefinert status” og videre ”bygges opp omkring et regelsystem som definerer det tillatelige og det forbudte, det påkrevde og det ulovlige” (Foucault 1995-1:118). Kategoriene ekteskaps- og slektsforhold var det sentrerte midtpunkt, og de seksuelle praksisene ble styrt av ”den kanoniske retten, den kristne regelsamlingen for skriffedre og den sivile lovgivningen” (Foucault 1995-1:47); med andre ord i regler som var nedskrevne og forutsigbare – og godt kjent for både dem de var ment å veilede og regulere og deres omgivelser.

---

³⁴ I tillegg til å skrive om ”Seksualitetens historie”, har Foucault også skrevet ”The archaeology of Knowledge”, ”Galskaps historie”, ”Overvåkning og straff” og ”Tingenes orden” (Foucault 1995, 1972, 1992, 1994, 1996). I disse arbeidene søker han å beskrive de omtalte fenomener med det formål å klargjøre dets konstruksjon og sammenheng.

I det tradisjonelle agrarsamfunnet fungerte allianseanordningen som et dominerende redskap for økonomiske prosesser og politiske strukturer – de besørget stabilitet gjennom forutsigbarhet. Allianseanordningen ble imidlertid utfordret i det 18. århundre med blant annet fremveksten av ”befolkningen” som et nytt samfunnsmessig fenomen. Dette hang sammen med overgangen fra det oversiktlige, tradisjonsinndelte og forutsigbare agrarsamfunn til det nyfødte, men likevel komplekse industrisamfunnet. Befolkningen, som den store uoversiktelige massen, vokste frem som et økonomisk og politisk problem det både måtte utvinnes kunnskap om og etableres løsninger for.

Foucault hevder at de som befolket landet ikke lenger var undersåtter, men en befolkning som etter hvert ble forstått ut fra ”dens spesifikke fenomener og dens egne variabler: *fødselsprosent, sykkelighet, levetid, fruktbarhet, helsetilstand, sykdomshyppighet, ernæringsform og boligforhold*” (Foucault 1995:34). Agrarsamfunnets tradisjonelle laginndelte struktur maktet ikke lenger å spille rollen som det sentrale redskap for samfunnsmessig kontroll og stabilitet: For det nye samfunnet byr ikke de tradisjonelle ekteskapsreglene, familie- og standsorganiseringen alene på gode nok løsninger. Samfunnet måtte etablere andre og nye redskaper for økonomiske prosesser og politiske strukturer. Blikket ble rettet mot kjønnet, som nettopp ”*befinner seg i hjertet av dette økonomiske og politiske befolkningsproblemet: Man må analysere fødselshyppigheten, alderen ved ekteskapsinngåelse, de legitime og illegitime fødslene, kjønnsmodenheten og antall seksuelle forhold, måter å gjøre disse fruktbare eller ufruktbare på, virkninger av å være ugift eller av forbud mot sex, virkning av prevensjonsteknikker*” (Foucault 1995:34-5). Alle disse variabler, som kan knyttes til kjønnet, har en fellesnevner at de ”*befinner seg i skjæringspunktet mellom livets egne bevegelser og institusjonenes særegne virkninger*” (Foucault 1995:34). Ut fra kvantitative og kausale undersøkelser analyseres, kategoriseres, klassifiseres og spesifiseres nå kjønnet. Kjønnet skal virke i det nye samfunnet, det nye samfunnet skal virke ut fra kjønnet.

Allianseanordningens regelsystem som definerer det tillatelige og det forbudte, det påkrevde og det ulovlige, er altså ikke lenger nok til å kontrollere og stabilisere en befolkning. De tradisjonelle midlene, som religiøse og moralske formaninger, blir supplert av målrettede kampanjer som søker å gjøre ekteparets seksualadferd økonomisk og planmessig forutsigbart. Det utvikles i samfunnet ”*en diskurs der befolkningens seksualatferd både blir et objekt for analyse og et mål for intervensjon*” (Foucault 1995:35). I denne diskursen blir kroppen gjort

til et objekt for viten: Under seksualitetsanordningen søker en stadig å utvinne mer kunnskap om kjønn og gjennom dette ”kontrollere befolkningene på en stadig mer omfattende måte” (Foucault 1995:119). Dermed ser vi at seksualitetsanordningen tar opp andre områder og løsninger for å kontrollere og stabilisere samfunnet enn det allianseanordningen gjorde, til tross for at de begge har med seksualpartnere å gjøre.

I perioden allianseanordningen var dominerende, sto kirkelige institusjoner og syndens tematikk sterkt i samfunnet. Vi så at i det nye samfunnet ble de virkemidler kirkelige institusjoner representerte for begrenset. Under seksualitetsanordningen har kirkens forvaltning av synden riktig nok ikke opphørt, men den har blitt sterkt utfordret av nye og sterke institusjoner som har vokst frem og gjort krav på kjønn. Dette kjønnets tilslørte hemmelighet skulle avdekkes og frigjørerne var mange. Gjennom deres arbeid vokste det frem en ny kjønnsteknologi: ”Gjennom pedagogikkens, medisins og økonomiens formidling gjorde den kjønn ikke bare til et verdslig anliggende, men til et statsanliggende. Nærmere bestemt gjorde den kjønn til et anliggende der hele samfunnslegemet og nesten alle dets individer ble kallet til å la seg overvåke” (Foucault 1995:129). Kjønn blir, gjennom de utallige kategorier som stadig vokser frem, satt under administrasjon. Den nye anordningen hadde en enorm styrke i forhold til allianseanordningen ved at den kunne omfavne hele befolkningen; ”alle” har kjønn – også de som ikke lenger lar seg favne av de tradisjonelle religiøse og moralske formaninger. Samtidig kunne denne omfavnelsen finne sted fra utallige innfallsvinkler og strategier, ikke bare den ene rette. For i motsetning til den, var den nye anordningen kompleks og totalitær - den snakket den nye tids språk.

3.2.2.1 Seksualitetsanordningens virkemåte og –område

Under allianseanordningen var ”ektefellenes kjønn... hjemsoekt av regler og anbefalinger”, men de ulike forskriftene foretok ikke et klart skille mellom ”brudd på ekteskapsreglene og genitale avvik. Å bryte ekteskapslovgivningen og å søke uvanlige nytelser ble uansett ansett som forkastelig” (Foucault 1995:47). Det var den inngåtte alliansen som var det sentrerte midtpunkt og utgangspunkt, ikke avvikene fra den. Eksempelvis peker Foucault på at domstolene i like stor grad kunne dømme homoseksualitet som utroskap. Selv om det som ble oppfattet å være naturstridig ble sett på med særlig avsky, var det likevel bare en

ytterliggående form av det lovstridige bruddet på ekteskaps- og slektsalliansen (Foucault 1995:48).

Under seksualitetsanordningen, hvor kjønn og seksualitet blir det grunnleggende knutepunktet for ulike maktrelasjoner i samfunnet, *"mellom menn og kvinner, unge og gamle, foreldre og avkom, lærere og elever, prester og lekmenn, mellom en forvaltning og en befolkning"* (Foucault 1995:114-5), er det ikke nødvendigvis slik at en snakker mer, eller mindre om kjønn enn tidligere. Det som er sentralt er at det som sies, blir nå sagt på en annen måte. Når befolkningen vokser frem, blir det også andre mennesker og andre aktører som snakker, og de snakker ut fra nye synspunkter for å oppnå andre virkninger. Eksempelvis taler pedagogenes oppdragelse av barnet og medisinenes nervesykdommer annerledes om kjønn enn de kirkelige institusjoner om ekteskapet og synden.

Allianseanordningen satte de i ekteskapets seksualpartnere i fokus for hva som var lovlig eller forbudt. Alle avvik fra det lovlige gikk inn i fellesbetegnelsen det lovstridige; det lovlige satte premisser for det lovstridige. Under seksualitetsanordningen endres fokus. Foucault hevder at i løpet av det 18. århundre etableres *"fire store helhetlige strategier som utvikler spesifikke vitens- og maktanordninger overfor kjønn"* (Foucault 1995:115). Disse fire store strategier var: Hysterisering av kvinnens kropp, pedagogisering av barnets kjønn, sosialisering av forplantningsadferden og psykiatisering av den perverse nytelse. Det lovlige som rettleiding er nå ikke lenger det som er i fokus, men derimot avviket - det som en må søke å unngå. Ut fra de fire store helhetlige strategier sørger leger, pedagoger og psykiatere for at nye personkategorier kommer til syne, slik som: *"Den nervøse kvinne, den frigide hustru, den likegyldige mor eller den mor som er besatt av mordtanker, den impotente, sadistiske eller perverse ektemann, den hysteriske eller neurasteniske datter, det bråmodne og allerede utmattede barn, den unge homoseksuelle som nekter å gifte seg eller forsømmer sin kone"* (Foucault 1995:123). Kategorier som det, gjennom det enormt kraftfulle potensialet av å kunne nå alle blir viktig å distansere seg klart ifra. Innholdet av det "ulovlige" eller avviket setter nå premisser for den lovlige eller den normale seksualiteten. Mens allianseanordningens lovstridige handlinger i utgangspunktet var en tom boks som ble fylt etter hvert som de lovstridige handlinger fant sted, gjennom å være noe annet enn det lovlige, blir avgrensingen under seksualitetsanordningen annerledes. Nå er det med ett det som oppfattes som den normale seksualiteten som er en tom boks som blir fylt, eller rettere sagt avgrenset, etter hvert som innholdet i personkategoriene avvikere fylles opp og defineres. Fokuset har skiftet slik at

ingen kan føle seg trygge på hva den normale seksualitet egentlig er. Dermed rår uvissheten: Hva inngår og hva inngår ikke i morgendagens seksuelle avvik?

Foucault vil med sitt arbeid vise at denne *”utviklingen fant ikke sted på grunn av en naturlig og iboende egenskap ved kjønnen i seg selv, men som følge av makt-taktikker som er immanente i diskursen om kjønnen”* (Fransen i Schmidt 1985:86). Han avviser at kjønnen i seg selv er en konstant faktor, og hevder altså at noen kan bestemme hva avvikene og derved hvem avvikene skal være. Gjennom *noens* definisjon av avviket og avvikeren vokser det ikke-avvikende eller det normale og den ikke-avvikende eller den normale frem.

3.2.3 Det moderne samfunn og diskursanalyse

Foucault tar utgangspunkt i at historien må forstås ut fra den gjeldende periodes egen kunnskap og rasjonalitet, et krav som nesten kan lyde umulig. Kunnskap og rasjonalitet kan ikke, poengterer han, uten videre overføres som allmenngyldig fra en historisk epoke til en annen: Dermed ser vi at det nærmest fremtrer som, om ikke umulig, så i hvert fall som svært vanskelig å få reell kunnskap om andre epoker enn vår egen. Når det gjelder å forstå vår egen epoke blir det sentralt blant annet å forstå de makttaktikker som er immanente i diskursen om kjønnen. Dermed synliggjøres det at Foucault opererer med et maktperspektiv for vår tid, men hvor makten verken er åpenbar eller direkte observerbar for alle. Vi forstår at makten må gjemme seg i og operere gjennom det sentrale begrepet diskurs. Hvordan kan vi så forstå dette helt sentrale diskurs-begrepet hos Foucault?

3.2.3.1 Diskurs og diskursanalyse

Foucault formulerte den hypotese som han ville forsøke å arbeide ut ifra, på følgende måte: *”jeg setter at talefrembringelsen (la production du discours) i ethvert samfund bliver kontrolleret, udvalgt, organiseret og fordelt i medfør af et antal procedurer, som har til opgave at besværges magter og farer, at beherske begivenhedens slumpræf og undvige dens tunge, dens frygtelige materialitet”* (Foucault 1980:43).

Talefrembringelse, eller begrepet diskurs som vi vil benytte i denne oppgaven, fører umiddelbart våre tanker i retning av det rene språket og praktiseringen av dette, nærmest som en budbringer for virkeligheten. Så er språket også sentralt i diskursen, men språket alene vil i vår epoke aldri være det eneste moment i en diskurs. Vi må, slik det fremkommer i hypotesen, inkludere og medregne de prosedyrer som omkranser språket vårt når vi fremhever diskursen. Men la oss se på språket først.

3.2.3.2 Språket og det klassiske epistemet

I sitt arbeid *Tingenes orden* (Foucault 1996) synliggjør Foucault grunnlaget for mye av sitt senere arbeid. Her rettes blikket mot det epistemologiske feltet, det han omtaler som epistemet, og konsentrasjonen rettes mot erkjennelsens mulighetsbetingelser: Hvilke betingelser er det som, til enhver tid, gjør erkjennelsen mulig? Dette synet fremheves, som vi tidligere har sett, på bekostning av troen og fokuset på erkjennelsens økende perfektjon jo lengre historien skrider frem, som er en langt mer tradisjonell forståelse. Han hevder i arbeidet med *Tingenes orden* å ha ”*blotlagt to store diskontinuiteter i den vestlige kulturens episteme*”; ”*den klassiske tidsalder*” og ”*vår modernitet*” (Foucault 1996:16). Endringene mellom de to epoker er ikke nødvendigvis resultat av en økende fornuft, men skyldes heller at ”*tingenes måte å være på og den orden som fordeler dem før de bys frem for forståelsen, endret seg grunnleggende*” (Foucault 1996:17).

Denne endringen fikk også konsekvenser for språket. Innenfor det klassiske epistemet innehadde språket en privilegert posisjon, Foucault hevder en forholdt seg til språkets rene element fordi språket fungerte som ”*tingenes primære ordningsprinsipp, som prinsippet for deres spontane organisering i tablåer og som den uunværlige forbindelsen mellom representasjon og livsvesenene*” (Foucault 1996:17). Språket tildekket ingenting, det var en tro på at språket i seg selv nærmest var ”gjennomsiktig” i den forstand at ”tingene” gjennom språket ble navngitt uten at det eksisterte en mulighet for ulike tolkninger. Skrift og tale var det stedet ”*hvor tingene og ordene forbinder seg med hverandre i det som er deres felles essens – det sted som gjør det mulig å utstyre tingene med et navn*”. Navnet var ”*diskursens term og terminus – dens enhet, avslutning og fyllbyrdelse*” (Foucault 1996:171). Fordi tale, opplysning og viten var uttrykk for det samme, kunne derfor språket, gjennom ”tingenes” navn, fungere som et objekt for den altomfattende analyse av tingene.

Årsaken til at språket i det klassiske epistemet kunne få en slik altomfattende rekkevidde, må blant annet føres tilbake til den posisjon verbet *være* hadde i det eksisterende tankesystemet, ifølge Foucault: *"Verbet markerte språkets begynnelse, det var et tegn på språkets særskilte karakter og bandt det sammen med tankens former på en måte som ikke lot seg oppløse"* (Foucault 1996:392). Alle "ting" ble forstått å *være*: Og fordi alle "ting" var, var alle "ting" universielle – det eksisterte en sannhet om at de kunne navngis med det rene og at deres betydning var fast. Når en betydning er fast, blir et behov for å tolke språket en uforståelig problemstilling. Av den grunn kunne alt språk gjelde som diskurs; språket representerte de rene tingene – behovet for å tolke doble betydninger var ikke-eksisterende. Dermed hevder Foucault at den klassiske diskursens fundamentale oppgave var å *"attribuere tingene et navn og navngi deres væren med dette navnet"* (Foucault 1996:174).

Vi skal her ikke gå dypere inn i det klassiske epistemet, men heller konsentrere oss om det moderne epistemet. For hvordan kan vi forstå Foucaults oppfattelse av språkets funksjon under det moderne epistemet?

3.2.3.3 Språket og det moderne epistemet

Foucault hevder at det kun var få tegn til endringer i analysen av språket helt frem til overgangen mellom det 18. og 19. århundre. Helt frem til denne tid kunne alle språk, uansett kompleksitet, føres tilbake til det samme, representasjonen av det sanne. Så finner det sted et skifte, som medfører et utgangspunkt for forståelse der det ikke lenger er *"mulig å vite hva det enkelte språk bærer med seg av forfedrenes erindringer"* (Foucault 1996:311). I stedet vokser det gradvis frem en analyse for å klargjøre hvor mye språkene ligner på hverandre og på hvilken måte, eller med hvilke grenser de formidler det samme – eller ikke gjør det. Det forutsettes ikke lenger at språket representerer de rene tingene; spørsmålet blir heller hva språket representerer. Den sammenligningen som nå vokser frem, etableres ene og alene på grunnlag av og som en funksjon av ordenes representative innhold. Hva som er i fokus skifter så og si: *"Man sammenligner enten samme betydningskjerne med de ordene som forskjellige språk bruker til å betegne dem med, eller man lar en gitt rot være fast element og gjennomgår dens lett varierende former for slik å fastslå den serien av betydninger den kan anta"* (Foucault 1996:311-12). Utgangspunktet for språket er ikke lenger klassikernes *Verb*, men

Ordet (la Verbe) (Foucault 1996:172). Språket representerer kun *ordene*, intet annet. Og med ordene åpnes og muliggjøres det for suksessive identiter og forskjeller: Syntesen av det forskjelligartede vokser frem. Likhet, som var det klassiske epistemets grunnlag, forlates som enerådende, og inn kommer vissheten om det forskjellige.

Den analysen som nå vokser frem går fremdeles ut fra den generelle grammatikken, men disse nye språkkonfrontasjonene *"brakte for dagen en figur som lå mellom røttene og artikulasjonene av innholdet: "bøyningene" "*(Foucault 1996:312). Bøyningene var riktig nok kjent fra tidligere, men var da blitt analysert ut fra deres representative verdi. Det oppdages at det *"i to forskjellige språk finnes en konstant relasjon mellom determinerte serier av formelle forandringer og en likeså determinert serie av grammatikalske funksjoner, syntaktiske verdier og modifikasjoner av mening"* (Foucault 1996:313). Det var med ett ikke lenger slik at språket utelukkende besto av "verdiløse" representasjoner (av tingene) eller av de lyder som som representerte tingene, og som sammen innordnet seg i samsvar med de krav tanken måtte stille. I det moderne epistemet var ikke språket lenger kun et kommunikasjonsmellomledd og en representasjon for tanken og tingene. For i tillegg til dette måtte en se på det bestående av *"systematisk grupperte formelle elementer, noe som igjen påfører lydene, stavelsene, røttene, et regime som ikke lenger er representasjonens. Man introduserer i analysen av språket et element som ikke lar seg redusere til språket"* (Foucault 1996:314). Talen og skriften var noe mer enn det "gjennomsiktige" element hvor virkelighet og språk møtes: Retten til å navngi ble utfordret av søken etter *grunnlaget* for tilskrivelse; hvorfra språket kom.

Denne språklige endringen som fant sted, hevder Foucault kun representerer en overflatebevegelse. Han mener at *"det som forandret seg ved århundreskiftet, er selve vitenen som en forutgitt og udelelig værensmodus for forholdet mellom det erkjennende subjekt og erkjennelsens objekt"* (Foucault 1996:335). Det var tankesystemet som endret seg, eller det overordnede grunnlaget for viten. Denne endringen av språk og ord som vi her har sett fulgte som en konsekvens av denne grunnleggende endring. Fra en gjennomgripende forståelse av at språket representerte de rene tingene, med deres identiter og klare kjennemerker, blir den gjennomgripende forståelsen knyttet til undring rundt opprinnelsen, kausaliteten og historien (Foucault 1996:334). I stedet for å konstatere "tingenes rene" tilstand, begynner en heller å undres *hvorfor* det er slik og hva det betyr, noe som også fører til at språket lukker seg om seg selv.

3.2.3.4 "Livet" og dets hemmeligheter

Med ett var store deler at tingene skjulte i mørket, og *"fra nå av lar tingene seg representere kun i den grad de trer ut av dypet av en fylde som er trukket tilbake i seg selv"* (Foucault 1996:334). Fokus skifter fra "de levende vesner" til "livet" og dets hemmeligheter. For i motsetning til de direkte observerbare levende vesner lå disse hemmeligheter fremdeles tildekket av mørket, men bare i påvente av å bli oppdaget, en gang der i fremtiden.

"Heretter vil tingene ha sin egen organisasjon, sine egne hemmelige nervebaner, sin egen tid som organiserer dem, sitt eget rom som frembringer dem, sin egen representasjon, samt en ren tidslig suksisjon, hvor de alltid tilkjenner seg kun delvis for subjektiviteten, for bevisstheten, for erkjennelsens enkeltstående bestrebelse, for det "psykologiske" individet som fra dypet av sin egen historie eller ut fra den tradisjonen man har overlevert det, forsøker å vite... Det representertes vesen vil fra nå av ligge utenfor selve representasjonen" (Foucault 1996:319). Det nye området konstituerte seg ikke i stedet for det klassiske, men heller der hvor det klassiske ikke eksisterte eller tidde. Slik drømmen om opprinnelsen var den klassifiserende tankens utopi, blir nå drømmen om avdekkingen av endeligheten og sannheten det moderne utopi.

Tidligere, under det klassiske epistemet, var språket erkjennelse og erkjennelsen var automatisk diskurs. *"Den ontologiske overgangen mellom tale og tanke som hadde vært garantert av verbet være, var nå brutt. Med ett antok språket en egeneksistens"*, som selv inneholder de lover som styrer eksistensen (Foucault 1996:393). Språket blir under det moderne epistemet et erkjennelsesobjekt blant alle andre – *"ved siden av og i tillegg til de levende vesnene, rikdommene og verdiene, begivenhetenes og menneskenes historie"* (Foucault 1996:393). Utgangspunktet for å analysere språket blir tilsvarende utgangspunktet for all analyse som vedrører de empiriske erkjennelsene – språket må sees i relasjon – det kan aldri forstås alene, samtidig som en må ihensynta at erkjennelsesbetingelser endres med tid og rom. Verken språk, levende vesner eller menneskenes historie kan forstås isolert eller som evige konstante mønstre.

3.2.4 Diskursens formasjonsregler

3.2.4.1 Språklige og ikke-språklige elementer

Diskursanalysen vi finner hos Foucault er noe annet enn en språkanalyse i tradisjonell forstand. Ut fra det vi har lest ovenfor forstår vi at det er ikke grammatikken eller lingvistiske formasjoner, der selve teksten er det sentrale, som står i fokus i hans perspektiv. Det sentrale er diskursive ”*praksiser som har sine egne logikker... som ikke lar seg utlede fra språket som system*” (Utaker 194:74). I arbeidet *The Archaeology of Knowledge* (Foucault 1972) fokuseres det på utsagnet som grunnlaget for diskursanalysen. ”*Mens lingvistikken analyserer setninger må diskursanalysen operere på utsagn*” (Utaker 194:74). Utsagnet kan ikke forstås alene, men må settes i en sammenheng, da utsagn refererer til noe utenfor seg selv. Men det vil heller ikke være nok i en diskursanalyse å utelukkende rette blikket mot de utsagn som fremkommer. Også hvorfra utsagnene stammer og hvilke sosiale prosesser de inngår som en del av, blir sentralt i en diskursanalyse. I tillegg til det språklige inneholder også utsagn ikke-språklige elementer, slik som eksempelvis institusjoner og uskrevne regler. Om utsagnet ”*Homoseksualitet er en samfunnsfare av verdensdimensjoner*” tillegges betydning, er avhengig av utsagnets korrelat. Om det så tillegges betydning, er spørsmålet videre; hvilken betydning? Det er avhengig av både andre utsagn som utsagnet er en del av, eksempelvis ”*derfor må de homoseksuelle straffes*” eller ”*har du hørt noe så latterlig*”, og hvor utsagnet stammer fra: Et det et utsagn fra for eksempel Verdensbanken, NATO, Verdens Helseorganisasjon, organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle, en roman, nynazistgrupperinger eller Norges biskoper³⁵? Er et utsagn universelt gyldig, eller er det slik at et utsagn kun er gyldig innenfor noen bestemte utsigelsesarenaer? Innenfor den epoken som utsagnet hevdes, må diskursanalysen rette blikket mot de regler som er relevante for den gjeldende diskursive formasjon sammen med de ulike utsigelsesarenaene. For eksempel vil en analyse av ovennevnte utsagn kunne vise at det er strukturert som en religiøs bulletin heller enn som en romans verden. Da vil betydningen fremtre som en helt annen enn om utsagnet var strukturert som tilhørende den skjønnlitterære verden.

Dermed ser vi at diskurser er ulike etter ”*the kind of institutions and social practices in which they take shape, and with the positions of those who speak and those whom they address*”

---

³⁵ Uttalelsen kom fra Norges biskoper i 1954 i forbindelse med spørsmålet om avkriminalisering av seksuell omgang mellom menn.

(Risøy 1999:15 som viser til Macdonell 1986). Parallelt ser vi at det ikke-verbale inngår som en del av diskursen. Som vi ser fremkommer ikke mening utelukkende gjennom det verbale, men kommer også til uttrykk ”gjennom tekniske prosesser/prosedyrer, i institusjoner, i generelle adferdsmønstre, gjennom diffusjon og transmisjon og gjennom pedagogiske former” (Risøy 1999:15 som viser til Gåsemyr 1998). Hvem som taler og hvordan det tales er av like stor betydning som hva det tales om. De ikke-verbale forhold, eller diskursens mer materielle fenomen, er med på å forme diskursen og må derfor tillegges betydning og mening. Foucault viser til at institusjoner pålegger diskursen ritualiserende form(er), gjennom institusjonens materielle realitet: Vi oppfører oss og prater på én måte når vi er i kirken, samtidig som vi, uten å stille spørsmål ved det, oppfører oss og prater på en helt annen måte når vi senere samme dag er på landskamp i håndball.

3.2.4.2   Formasjonsregler

Hvordan oppstår og legitimeres så diskurs i dette perspektivet? For å kunne etableres som diskurs må de verbale utsagn og de ikke-verbale eller materielle fenomen utgå fra samme *diskursive formasjon*. For å muliggjøre dette finnes det en mengde av hva Foucault omtaler som formasjonsregler, hvor de ulike og særegne diskursive praksiser etableres ut fra nettopp de ulike formasjonsreglene eller regelsett.

Formasjonsreglene er regler som definerer hva som er tillatt og hva som er forbudt. De åpner opp for og angir hva som faller inn under diskursen og hva som det lukkes for, slik at det faller ut av diskursen. Av ”alt” som kan sies av en uendelig mengde av mulige formulerte utsagn, er det bare ”noe” som sies – resten faller utenfor som ikke-formulerte utsagn. Fordi formasjonsreglene ligger både til grunn for og er immanente i diskursen, medvirker de til at diskursen i seg selv ikke problematiseres. Samtidig er de subjekter som er aktive i diskursen ikke bevisste hvilke formasjonsregler som gjelder. Derimot er formasjonsreglene diskursens mulighetsbetingelser; de skaper de nødvendige forbindelser mellom de ulike utsagnene, slik at utsagnene sier oss noe. Og selv om utsagnene for oss kan fremstå som uoversiktlige, tilfeldige og spredde, hevder Foucault at det eksisterer en regelbundenhet og en regelmessighet *mellom* utsagnene. Hvordan diskursene knyttes sammen, til tross for den umiddelbare opplevelse av spredning, blir fokuset i analysen, da jeg i tråd med Foucault vil forsøke å ”vise at relasjoner

mellom utsagn utgjør en slik regelmessighet eller regelbundethet med hensyn til hvordan diskursens element kommer til syne, bevares, forandres og forsvinner” (Vårdal 1993:12).

Tidligere påpekte vi det vanskelige i å få kunnskap om andre epoker enn vår egen, ut fra at en ikke kunne overføre vår viten som almengyldig til en tidligere historisk epoke. For å få en slik kunnskap om andre historiske epoker hevder Foucault at vi må avlese de ulike historiske epoker i måten de deler opp ”ting” på; i hva de kan lukke inne, og hva de må lukke ute. Dette vil være regler som utformer og muliggjør diskursens objekt og subjekt, dens begreper, vurderinger, strategiske valg og talemåter. Disse epokens regler gjør generelt at en ”ikke i hvilkensomhelst epoke kan tale om hvadsomhelst” (Olesen i Foucault 1980:19).

Formasjonsreglene medfører at konsentrasjonen ikke er rettet mot den personen som faktisk taler, men på hvordan det tales. Hvem som helst kan i og for seg tale, det er ikke der interessen ligger, fordi talen skjer ut fra formasjonsreglernes føringer: Ulike diskursers formasjon determineres av formasjonsreglene. Foucault ønsker at vi skal løsrive diskursene fra den selvfølgelige gyldighet samfunnet gir dem. Han oppfordrer oss heller til å stille spørsmål ved gyldigheten av diskursene og til å problematisere dem.

Tidligere i oppgaven har vi vist til Foucault, hvor han hevder at *makt-taktikk ligger immanente i diskursen om kjønnet*. Gjennom dette blir vi introdusert for et maktperspektiv, men der makten verken er åpenbar eller direkte observerbar – men nærmest anonym, slik som formasjonsreglene. Det er heller slik at makten gjemmer seg i og opererer gjennom diskursen, og derved må også makten direkte knyttes til diskursens formasjonsregler. Fordi diskursens formasjonsregler ligger som grunnlag for at fenomen tas for gitt i vårt samfunn, og det er et fenomen som i seg selv ikke problematiseres, blir spørsmålet hvorfor noe tas for gitt? Slik kommer både vårt forhold til sannheten og maktens forhold til sannheten inn i diskursanalysen som helt sentrale elementer. Olesen påpeker at ”*sandheden er spørsmålet om den ifølge visse regler konstruerte diskurs forhold til det, der optræder som givent*” (Olesen i Foucault 1980:24): Han hevder at maktens spørsmål kan stilles på ”baksiden” av sannhetens spørsmål – gjennom å problematisere det som blir tatt for gitt kan vi finne frem til den anonyme, men vel fungerende makten.

Maktens betydning og rolle som underliggende faktor for sannheten kommer frem når vi ser Olesen henviser til Foucaults forståelse av historiens store spill. Det historiske spillet ”drejer

sig om hvem der tiltvinger sig reglerne, hvem der tager pladsen fra dem, der bruker dem, hvem der klæder sig ut for at fordreje dem, at bruke dem i modsat betydning og at vende dem imod dem, der hadde pålagt dem; hvem der, ved at trænge ind i det komplekse apparat, får dem til at fungere på en sådan måde at deres beherskere må se sig behersket af egne regler. Opdelingen, reglerne sætter i værk, mellem galskab og ikke-galskab, eller sandhed og ikke-sandhed, skaber positiviteter ved at modsætte disse negativiteter, i en bevægelse, som kun bliver synlig ved disses marginer. Et udsagn har altid en margin, befolket af andre udsagn” (Olesen i Foucault 1980:24-25). Vi ser dermed at det ikke er diskursene som er maktens våpen, men at det faktisk er diskursene en kjemper for, det en kjemper i. Å beherske diskursene er rett og slett den makt en søker å bemektige seg med (Foucault 1980:44).

Foucault tar avstand fra at det bak alle ting finnes en essensiell og udatert hemmelighet. ”Bak” alle ting er istedet den *”hemmelighet, at de er uden essens, at deres essens blev konstrueret, stykke for stykke, af figurer, som var fremmed for den”* (Olesen i Foucault 1980:21). Den essens en dermed i en epoke til enhver tid vil oppdage, vil alltid ha begrenset gyldighet fordi en slik essens vil være konstruert av nettopp epokens gjeldende regelsett, som i realiteten ikke er noe annet enn et tidsmessig av- eller begrenset gyldig regelsett. Andre epoker vil ha andre regelsett.

For å bøte på tingenes manglende universelle evigvarende essens, vokser den materielle enhet frem. Det blir heller slik at noe fremstår som om det har en essens. Dette finner ikke sted ut fra en historisk nødvendighet eller forutsigbarhet, men av *”at regelsættet for diskursen eller utsagnsfeltet anerkendes som konvergenspunkt for determination og indetermination”* (Olesen i Foucault 1980:20). Diskursen styrker sin berettigelse nærmest med å *”lure”* oss til å tro at vi vet at ting faktisk har en essens – som det ikke kan være tvil om.

3.2.4.3 Eksterne utelukkelsesprosedyrer

Hvordan mener så Foucault at formasjonsreglene, som har til oppgave å *”besværges magter og farer, at beherske begivenhedens slumpræf og undvige dens tunge, dens frygtelige materialitet”*, virker i vårt moderne samfunn³⁶? Vi har tidligere sett at han hevder at

---

³⁶ Store deler av denne delen er hentet fra Foucault 1980.

talefrembringelsen eller utsagnene i ethvert samfunn blir kontrollert, utvalgt, organisert og fordelt ved hjelp av formasjonsregler. Formasjonsregler regulerer dermed utsagnene gjennom sine prosedyrer, på en slik måte at vi ikke stiller spørsmål ved dem. De oppfattes tvert om som en gitt del av samfunnet, en del som vi uten videre forholder oss til. Reglene er nærmest selvforsterkende ved at de finner sin støtte, legitimitet og bekreftelse i de institusjoner som omgir oss og i den praksis som finner sted, slik at deres selvfølgelige eksistens bekrefte ”med alt” og ”overalt” i samfunnet. Foucault hevder at det i vårt samfunn finner sted forskjellige utelukkelsesprosedyrer som regulerer diskursene. Han gjenkjenner og peker selv på tre ulike eksterne utelukkelsesprosedyrer; *forbudet*, *oppdeling og forkastelse* og til slutt motstillingen av sann og falsk, eller *viljen til sannhet* i vårt samfunn. Gjennom funksjonen til disse tre utelukkelsesprosedyrerene kontrolleres og avgrenses talen fra utsiden.

Forbudet er trolig den mest kjente og åpenbare av de tre utelukkelsesprosedyrer. Vi kjenner alle til at det ikke er alt som kan sies i vårt samfunn. Det eksisterer tabuområder som gjør at vi ikke taler om bestemte fenomen, selv om vi vet om deres mulige eksistens. Samtidig vet vi også at ikke alle kan si alt av det som mulig kan sies. Både er det bestemte ritualer rundt former for tale og det er slik at det er enkelte som innehar en eksklusiv eller privilegert rett til å være det talende subjektet til bestemte fenomen. Men i tillegg til disse forbudets utelukkelsesprosedyrer, ligger det på samfunnsnivå en annen mekanisme i bunnen. Denne mekanismen er i motsetning til de ovennevnte mekanismer, en regulering av noe som vi, som individer, ikke kan ha kunnskap og bevissthet om. Dette fordi det er annerledes med de forholdene som det ikke finnes kunnskap, ord og institusjonell praksis i forhold til; det eksisterer ikke som en mulighet for oss, som individer, i vårt samfunn³⁷. I og med at dette er forhold som allerede er utelukket på samfunnsnivå, kan ikke vi som individer engang ha kunnskap om deres mulige eksistens. Når det ikke kommer inn i diskursen i det hele tatt, kan vi dermed heller ikke inkludere det i de valg vi tar.

Den andre eksterne utelukkelsesmekanismen Foucault henviser til, er *oppdeling og forkastelse* av tale eller utsagn fra diskursen. Noen utsagn legitimeres inn i diskursen, mens andre utsagn fremtrer som ugyldige. Spesielt fremhever han oppstillingen av fornuft og galskap. Fornuften innlemmes som en naturlig del av diskursen, mens galskap utelukkes eller forkastes fra den samme diskurs. Den gale med sin galskap er, i egenskap av seg selv, totalt utelukket fra

---

³⁷ George Orwell tar opp noe av denne tematikken i sin roman ”1984” (Orwell 1948).

diskursen, den gale er uegnet som troverdig. Den gale kan ”inkluderes” i diskursen, men da utelukkende ved hjelp av fornuften og fornuftens vilje og tillatelse. Vi tillater fornuften, representert ved blant andre leger, psykiatere og psykologer, å avlytte talen for å dechiffrere den, med det mål å bygge den opp igjen, ikledd fornuftens drakt.

Motstilling av det sanne vs det falske, eller vårt samfunns tvang eller vilje til sannhet, er den tredje eksterne utelukkelsesmekanisme Foucault henviser til. Han hevder at mens de to andre eksterne utelukkelsessystemer utvikler seg mot å bli svakere som selvstendige mekanismer i det moderne samfunn, går utviklingen i motsatt retning for viljen til sannhet; den blir stadig sterkere, dypere og mer uomgjengelig. I vårt samfunn får sannhetens selvstendighet stadig sterkere røtter mens den gror frem: Vi søker det vi tror er det egentlige sanne gjennom å ønske å avdekke det falske. Siden sannheten kommer i en stadig sterkere posisjon, påvirker også sannheten de to andre utelukkelsesmekanismene. Gjennom sin voksende selvstendighet utøver sannheten et slikt press på disse, at de to i stedet for å styrke sin egen funksjon heller må tilpasse seg viljen til sannhet. Samtidig må denne tilpasningen ta hensyn til at sannheten ikke er konstant, men tvert i mot en sannhet i konstant bevegelse. Det er i vårt samfunn først og fremst fordi sannheten endrer seg at vi får endringer i det forbudte og det som oppdeles og forkastes. Men samtidig med at det både er sannheten som foretar de grunnleggende endringene og er den mest selvstendige eksterne utelukkelsesmekanismen, hevder Foucault at det ironiske er at det er om viljen til sannhet en minst taler og problematiserer av de tre.

Viljen til sannhet hviler, som de to andre, på institusjonell støtte. Gjennom våre institusjonelle praksisformer både forsterkes og fornyes sannheten kontinuerlig. Eksempelvis har vi litteratur og vi har vitenskap som søker støtte i det naturlige, det sannsynlige, i det oppriktige – i den sanne tale. Videre har vi økonomiske, juridiske, sosiologiske og medisinske lover som, til tross for at de virker innenfor ulike områder og samtidig er høyst forskjellige, har kunnet autorisere seg gjennom en sannhetens diskurs, for det er ”*som om lovens ord i vort samfund nu kun kunne autoriseres gennem en sandhedens diskurs*” (Foucault 1980:49). Sannhetens begrunnelse som en ekstern utelukkelsesprosedyre brer om seg.

Også tidligere samfunn har forholdt seg til sannheten som retningsgiver i samfunnets utvikling og strukturering. Det er imidlertid noe som skiller: Foucault hevder at det i det 19. århundre vokste frem en vilje til viten som ikke er sammenfallende med den vilje til viten som karakteriserer den klassiske kulturen. Nå oppsto det nemlig ”*en vilje til viden, som foregreb*

de indhold, som nu kendetegner den, ved at aftegne planer for mulige, iagttagelige, målelige, klassificerbare objekter". Den nye viljen til sannhet "foregrep" nærmest hva sannheten ville innebære når den ble endelig avdekket, gjennom å definere som sant hva det skulle letes etter og hvordan det skulle letes. For å avdekke det sanne ble det etablert en viten som "*pålagde erkendelsessubjektet..en bestemt position, et bestemt blik og en bestemt funktion..en vilje til viden, som foreskrev..det tekniske niveau, på hvilket kundskaberne måtte investeres for at være verificerbare og nyttige*" (Foucault 1980:47-48). Gjennom det moderne samfunns sannhet om at den enkelte sannheten kan avdekkes på bestemte måter, innskriveres en bestemt definert profesjon, for eksempel medisineren, inn i en bestemt samfunnsmessig posisjon – som medisiner. Fra denne bestemte posisjonen skal medisineren gjøre bruk av et helt bestemt medisinsk blikk med en helt bestemt medisinsk hensikt for å avdekke en helt bestemt målelig og klassifiserbar sannhet, med et resultat som igjen samfunnet skulle gjøre bruk av på en helt bestemt måte.

Vi har her tidligere sett at Foucault tar avstand fra forståelsene av at ting "er", for evig og alltid. I vitensarkeologien tar en i utgangspunktet intet for gitt. I stedet må den oppdelingen som hos oss finner sted i sant – falskt forstås som former for den "vold" vi gjør eller utøver på tingene (Olesen i Foucault 1980:24). For å forstå denne oppdelingen må vi inn i de institusjoner og praksiser som støtter opp om sannhetens forkynnelse. For innenfor de ulike diskurser er det ulike regler en må underkaste seg når en skal forkynne tingenes sannhet, regler som muliggjør skillet mellom det sanne og det falske i den bestemte diskursen. Men parallelt blir utfordringen den, ifølge Foucault, at den sanne tale selv – eksempelvis den ovennevnte medisinske - ikke selv kan gjenkjenne viljen til sannhet som nettopp gjennomsyrrer den sanne tale. Fordi selve *viljen til sannhet* er av en slik art at sannheten den søker, samtidig ikke kan unngå å maskere selve viljen til sannhet (Foucault 1980:49-50). Av den grunn blir den sannhet vi ser og søker der fremme som noe universielt (og svært ofte i det godes hensikt), noe annet enn den viljen til sannhet, som tross vår uvitenhet, står i utelukkelsens tjeneste.

3.2.4.4 Interne prosedyrer

De prosedyrer vi til nå har gjennomgått er eksterne utelukkelsesprosedyrer for å kontrollere og avgrense diskursene – hvor sannheten og makten, som er i konstant bevegelse, er sentrale

elementer. De eksterne prosedyrer er imidlertid ikke de eneste prosedyrer som er i bevegelse for å regulere diskursene. ”*For at en diskurs skal være sann og derved utøve makt og autoritet, må den opprettholde sin identitet og massivitet*” (Berntsen 1997:48). Til dette formål finnes det en gruppe av interne prosedyrer, ”*eftersom det er diskurserne selv, som udøver deres egen kontroll*” (Foucault 1980:50). I selve diskursen, den som har blitt muliggjort gjennom et samspill med de eksterne utelukkelsesmekanismene, eksisterer det med andre ord et nytt sett av utelukkelses- eller reguleringsprosedyrer som skal kontrollere sannhetsprinsippet (Berntsen 1997:48). Den eksisterende diskursen må også kontrollere seg selv, og til det har den det Foucault omtaler som de interne prosedyrene. Disse har som oppgave å være prinsipper for klassifikasjon, innretning og fordeling av diskursen – hvor hendelsen og tilfeldigheten er de sentrale elementene for kontrollen. Denne interne kontrollen gjelder, som vi ser, beherskelse av en annen dimensjon av diskursen.

Vi skal nå se på hvordan diskursene reguleres innenfor den enkelte diskurs, en regulering som Foucault hevder finner sted i samspill med de tre eksterne utelukkelsesmekanismene. De interne prosedyrenes oppgaver blir å sørge for at det til slutt finner sted en ytterligere denivellering eller uttynning av diskursen samtidig med at de skal besørge for å kontrollere hendelser og tilfeldigheter.

Den første av diskursens interne prosedyrer som fremheves er hva Foucault omtaler som *kommentaren*. Kommentaren er den overordnede fortelling eller forståelse som trolig råder i ethvert samfunn; den forståelsen en hele tiden fremsier, gjentar og varierer – en form for kjerne: Eksempelvis har både ulike historiske vitenskapelige verk og den medisinske fagartikkel en slik funksjon. Kommentaren er den fortellingen samfunnet oppbevarer når den først er blitt uttalt, fordi det oppfattes at det ligger en hemmelighet eller en rikdom i den.

Foucault skiller mellom all den tale som finner sted i dagens løp, hvor handlingen utøves samtidig med at den uttales, eksempelvis ”*jeg kjøper dette brødet fordi det er sunnest*”, og de taler som befinner seg ved opprinnelsen til et antall nye talehandlinger, som gjentar dem, omformer dem eller taler om den, slik som for eksempel de religiøse eller juridiske tekster i vårt samfunn (Foucault 1980:51). Det førstnevnte omtaler han som kommentartekst, mens det sistnevnte omtales som hovedtekst. Mellom kommentar- og hovedtekst er verken skillet stabilt, konstant eller absolutt, slik at hovedtekster kan bli uklare og forsvinne, mens kommentarteksten kan innta førsteplassen. Kommentaren må være så åpen at det kan finne

sted en gjenopptagelse eller gjenerobring av betydning. Men om anvendelsespunktet forandres, så forblir dog funksjonen den samme, og hovedprinsippet settes hele tiden på ny i verk. Nettopp dette, at kommentaren åpner for tolkning av den skjulte eller flertydige betydning, muliggjør en bevegelse og endring gjennom å skulle si hva som har ytret seg på den andre siden. Kommentaren kommer opp i et paradoks ved at den både skal *”for første gang sige, hvad der imidlertid allerede var blevet sagt, og utrætteligt gentage, hvad der dog aldrig var blevet sagt”* (Foucault 1980:52). Og slik som tekster kan endre posisjon, kan for eksempel også et litterært verk gi grunnlag for helt ulike diskurser.

På en og samme tid forholder kommentaren seg til både hendelsen og tilfeldigheten. Hendelsene etableres gjennom en gjentagelse av det samme, en kontinuerlig repetisjon av ”noe” som resulterer i at det vokser frem en identitet. Det sentrale er i utgangspunktet ikke hva som er blitt sagt, men i det uttaltes stadige gjenkomst, som en hendelse. Med ”noes” repetisjon, eller gjenkomst som hendelse, begrenses tilsvarende diskursens tilfeldige muligheter. Det at kommentarens kontinuerlige repetisjon er det som gir noe et identitet som en hendelse medfører imidlertid ikke at kommentaren blir hovedansvarlig for den teksten som oppstår. For kommentaren er *”et udtryk for forklaring gennem en referece til noget andet, til sandheden, historien, politikken, til forfatteren. Den gør noget ansvarlig for, at denne tekst opstår – og oftest er det forfatteren, man gør ansvarlig”* (Schmidt 1985:13).

Den andre interne prosedyren som nevnes å resultere i diskursens uttynning, gjelder *forfatteren*. Det er ikke forfatteren som det talende individ, men forfatteren som diskursens grupperingsprinsipp, som enhet for eller opprinnelsen til diskursenes betydninger (Foucault 1980:53) Foucault her mener. Slik som kommentaren begrenser diskursens tilfeldighet gjennom ”repetisjon av hendelsen”, slik begrenser forfatterprinsippet samme tilfeldighet gjennom spillet på en identitet, som ikler seg en individualitet (Foucault 1980:55). Det er ikke tilfeldig hva forfatteren skriver om, ei heller hva hun ikke skriver om: Innenfor medisinen er det helt andre krav til hva som skrives, hvordan det skrives, hvem som skriver enn innenfor den økonomiske diskursen. Det faktum at ”den levende” forfatter eksisterer, benektes ikke av Foucault. Det som er poenget, er at forfatteren, gjennom identiteten som forfatter, tilhørende en bestemt diskurs, nettopp tar opp i seg å skulle representere en bestemt funksjon, og gjennom denne funksjon begrenser diskursens tilfeldighet.

De to ovennevnte interne prosedyrer er i en viss grad komplementære, i motsetning til det tredje interne prinsippet; *disiplinen*. Disiplinen motsetter seg både kommentarens og forfatterens prinsipp, som mer direkte utledes av det eksisterende og det som har funnet sted. Disiplineringens organisering er et prinsipp som muliggjør konstruksjon av *nye* påstander - i det uendelige -, ikke bare gjenoppgivelse ut fra det eksisterende. Disiplinen ser i langt større grad fremover: Muligheter for nye påstander er det som er selve grunnlaget for disiplinen.

Fordi disiplinen må kunne muliggjøre nye påstander i det uendelige, kan ikke disiplinen på et gitt tidspunkt hevde å være summen av *det sanne*. Ei heller kan disiplinen omfatte alt hva som kan sies om et fenomen. Om disiplinen hadde forsøkt det, ville disiplinen ha utslettet seg selv.

Konstruksjonen av fenomen er sammensatt av både feiltagelser og sannheter, hevder Foucault, hvor også feiltagelser har sin positive funksjon eller rolle i et historisk perspektiv, og hvor den kan være uadskillig fra sannheten. Like lite som feiltagelse nødvendigvis må være et fremmedlegeme, like lite kan en bestemt diskurs innbefatte alt av hva som kan sies om et fenomen. Botanikken kan for eksempel ikke defineres som summen av all sannhet som gjelder plantene, eksempelvis at de kan være vakre, like lite som medisinen kan defineres som summen av all sannhet om sykdommene. Den medisinske sannheten er satt sammen av betingelser som er annerledes enn summen av den *totale sannheten* om sykdommene. En diskurs spesielle betingelser er satt sammen på en slik måte at de til sammen utgjør *en* bestemt teoretisk horisont, og påstander må ihensynta disse betingelsene for å tilhøre en bestemt kunnskapsgren. Hver diskurs får sine egne grenser innenfor den totale sannhet, slik at *"indenfor sine grenser erkender hver disiplin sande og falske påstande"*. Etablering av disiplinens grense får imidlertid den konsekvensen at *"det, den dermed skyder bort fra sig, ut på den anden side marginerne, utgør en hel vidensteratologi"* (Foucault 1980:57). Vi ser derved en sannsynlighet for at det utenfor en disiplins grenser kan finnes en større mengde påstander enn innenfor disiplinens grenser. Men samtidig vil ikke påstander som faller utenfor den konstruerte grensen tilhøre disiplinen - for å kunne bli betraktet som sant eller falskt, må påstander nettopp være *"i det sande"* (Foucault 1980:57). På samme måte som sannhet, kan feiltagelser utelukkende komme til syne og bestemmes innenfor en veldefinert praksis: Utenfor den veldefinerte praksis vil *"sannheten"* aldri kunne være en sannhet på samme måte som *"feiltagelsen"* aldri vil kunne være en feiltagelse.

Parallelt fastsetter og kontrollerer disiplinen diskursens grenser gjennom en permanent reaktualisering av reglene. Om diskursens grenser er slik at et ”nytt” objekt ikke faller inn ”i det sanne”, hjelper det ikke ”der og da” om påstandene er sanne, eller blir sanne under en senere epoke. For at et ”nytt” objekt skal bli sant, er det nødvendig med nye konseptuelle instrumenter og nye teoretiske fundamenter, som har flyttet sine grenser for hva som er i det sanne (Foucault 1980:58). Om for eksempel ”pårørendes angst for pasientens sykdom” skal være å betrakte som en del av den medisinske diskursen må dette bli en del av *det sanne* om sykdommen.

3.2.4.5 Forming av det talende subjekt

Den siste gruppe av prosedyrer som kontrollerer og uttynner diskursen er de som omhandler det Foucault betegner som de *talende subjekter* (Foucault 1980:59). Mens noen diskurser synes åpne og til rådighet for samtlige talende subjekt, hevder han at andre diskurser kun er tilgjengelig for noen bestemte talende subjekter, subjekter som innhar den egenskap at de tilfredstiller bestemte krav. Diskursens uverdige talende subjekt må skilles bort fra diskursens verdige talende subjekt. Som verktøy for å muliggjøre et slikt skille, definerer han fire ulike betingelser tilhørende den siste prosedyregruppen; ritualet, talesamfunnet, doktrinen og den sosiale tilegnelsen av taleren. Disse fire betingelser er gjensidig forbundet med hverandre, og fungerer som diskursens store underkastelsesprosedyre.

Ritualet er det som definerer de egenskaper det talende subjekt må være i besittelse av. Egenskapene regulerer det talendes subjektets adferd, miljø, talehandling og talehandlingens virke for taler, samt effekten for dem talen henvender seg til. Ritualet er reguleringer som gjør at ikke alle kan tre inn i rollen som det talende subjektet uavhengig av diskurs.

En annen regulering av diskursen finner sted gjennom hvordan vårt samfunn fremdeles har ulike ”*talesamfunn*”, hvis oppgave er å frembringe eller oppbevare diskurser, eksempelvis lukkede forskningsmiljøer eller religiøse miljøer. Disse ulike talesamfunnene lar diskursen sirkulere i spesielle lukkede rom, for så kun å slippe den ut i overensstemmelse med bestemte strenge regler. Måten som disse reglene sørger for å frembringe diskursen på medfører at innehaverne av diskursens posisjoner ikke reduseres.

Doktrinen er den tredje regulering Foucault nevner, og den fungerer slik at den forbinder individet med et etablert tilhørighetsforhold, slik som blant annet muliggjøres av rase, sosial status eller av interesse. ”*Doktrinen forbinder individerne med bestemte utsigelsestyper og forbyder dem følgelig alle andre*” (Foucault 1980:62-63). Parallelt med at doktrinen skaper tilhørighetsforhold benytter den internt seg av nettopp bestemte utsigelsesformer med det formål å forbinde individene innbyrdes. Ved en slik bruk av utsigelsesformer kan doktrinen bidra til at det blir mulig å skille noen fra andre. Dermed ser vi at doktrinene virker på to nivå på samme tid.

Den fjerde og siste reguleringen av det talende subjektet finner sted gjennom den *sosiale tilegnelsen* av talerne, der skolen har en funksjon i vårt samfunn. Foucault hevder at selv om utdanningssystemet i prinsippet skulle muliggjøre at samtlige talere skulle få anledning til å delta i hvilken som helst diskurs, er ikke praksisen slik. Han hevder at ”*hele uddannelsessystemet er en politisk måte at opretholde eller modificere tilegnelsen på, indbefattet alle de slags viden og magt, taleren bærer med sig*” (Foucault 1980:63). Avhengig av hvilken sosial tilegnelse taleren har fått, begrenses eller åpnes muligheten for å delta i de ulike diskurser.

Til nå har vi sett tre hovedprosedyrer for å regulere og kontrollere diskursen; eksterne utelukkelsesprosedyrer, interne reguleringer og forming av det talende subjekt. Til sammen, i et kontinuerlig samspill, hevder Foucault at disse tre hovedprosedyrene fungerer på en slik måte at noen utfall blir mer sannsynlige enn andre utfall innenfor en bestemt epoke.

3.2.5 Makten, disiplinen og kontrollen

Vi har nå sett at makttaktikker – eller formasjonsregler - er sentralt hos Foucault. Vi har også sett at Foucault verken ønsker å ta et positivistisk eller et normativt standpunkt til sannheten, men heller få frem sannhetens betingelser. Tilsvarende er det også med makt. For han er ikke hva som er legitim eller illegitim makt det sentrale. Av langt større interesse er det hvordan makten faktisk opererer (Berntsen 1997:37). Men hans ønske om å avsløre eller avdekke de skjulte maktstrategier i samfunnet må ikke føre til den feilaktige konklusjon at Foucault ønsker å avdekke makten fordi han er motstander av makt. Det er heller nesten tvert om: Makt ses som en produktiv nødvendighet i samfunnet, en betingelse for liv. ”*Kultur, sosiale*

praksiser og kunnskap uten makt er i prinsippet umulig, makt er noe produktivt og ueliminerbart” (Foucault i Berntsen 1997:36). Dette fordi det aldri vil *”la seg gjøre å etablere viten eller kunnskap i samfunnet som ikke hviler på et sett av maktstrategier og – mekanismer”* (Schanning 1992:129). Det er makten som frembringer nødvendige sannhetsritualer i samfunnet, og derfor blir sannhetens bakside, hvordan makten faktisk fungerer, svært sentralt.

I tradisjonelle samfunn var makten lett identifiserbar med bestemte posisjoner: Kongen eller føydalherren er eksempler på lett gjenkjennelige maktposisjoner. Deres ord var lov, de innehadde tydelige maktposisjoner overfor sine undersåtter som de skulle regjere over. Maktstrukturen var knyttet til synlige posisjoner og personer, makten var identifiserbar for dem det ble utøvd makt over. Som vi allerede har sett, finner det sted et skifte ved overgangen til det moderne samfunn. Dette skiftet får også konsekvenser for maktstrukturenes virke – det utvikles en ny form for makt. De formasjonsreglene vi har drøftet ovenfor utøver ikke makt på samme måte som tidligere synlige former for makt. Nå er maktstrukturene anonyme, de er ikke lenger knyttet til en posisjon eller person. Makten er *”anonymisert som makten til et apparat”* (Utaker 1984:165).

Mens den tidligere makten regjerte under trussel om voldsutøvelse og utstøtelse fra samfunnet for den eller de som satte seg opp mot makten, fungerer den nye makten på en annen måte. Foucault omtaler det moderne samfunn som et disiplinært samfunn, utfra den måten makten nå former og kontrollerer individene på³⁸. I det disiplinære samfunn kan ikke lenger makten bare være utstøtende og voldelig. Den skal først og fremst være oppdragende og normaliserende. *”Disiplinen og disiplineringen har etablering og opprettholdelse av en samfunnsmessig normalitet som mål, men kontrollerer samtidig som de former, ved at de virker sanksjonerende hvis maktmekanismene trues, disiplinen (makten) virker både oppdragende og straffende”* (Utaker i Berntsen 1997:36). I stedet for å være voldelig truende, søker makten heller å skape føyelige og nyttige individer. Og i stedet for å skyve helt ut av samfunnet, må ethvert individ være under samfunnsmessig kontroll. For selv om de som ikke tilpasser seg samfunnets struktur må utstøtes, er det bare for derigjennom å komme lettere under samfunnets kontroll. Bare slik vil de utstøtte ha en disiplinerende effekt på det moderne samfunnets andre individer.

---

³⁸ Denne disiplineringen eller disiplin under makten må ikke forveksles med den tidligere gjennomgåtte ”disiplinen” som en intern prosedyre i forbindelse med formasjonsreglene.

For å hindre kaos i det nye samfunnet med sine uoversiktelige folkemasser fremtrer orden og disiplin som en nødvendighet. Disiplin og disiplinering fremtrer i seg selv som en nødvendighet, men Foucault hevder at disiplineringen i det moderne samfunn har blitt så effektiv og omfattende at den nærmest har antatt form av en "overdisiplinering". Disiplinen har "blitt så omfattende og effektiv at den samtidig har antatt form av en makt-utøvelse over oss. Disiplinen er blitt til den almene form for herredømme" (Utaker 1984:167). Fordi disiplinen, som vi innledningsvis så har fått det "mangfoldige" og "alle-omfattende" kjønnet å gjøre bruk av, har en slik enorm kraft, har andre former for herredømme blitt unødvendige.

Idealtypen for den disiplinerende maktmekanismen finner Foucault hos Benham og hans arkitektoniske fremstilling av det moderne fengsel; Panopticon. I idealtypen Panopticon plasseres fangene slik at vokteren kan se dem alle, men uten at noen av fangene kan se vokteren. Vokterne befinner seg i mørket, utenfor fangenes synsfelt, og fangevokteren behøver ikke alltid være til stede. Det er nok at fangene vet at de blir bevoktet, at de vet vokterne kan se dem, de er innenfor maktens synsfelt.

I motsetning til tidligere er den nye makten avpersonalisert og anonym, men til gjengjeld eksisterer den overalt og den omslutter sine objekter nærmere og med større styrke. Foucault omtaler denne nye makten som en "mikro-makt", fordi den representerer makten på dens minste nivå. Nå er det maktens objekter som individualiseres og synliggjøres. I det moderne samfunn blir individet fritt, men denne frihet innebærer også en frihet til å utøve en sosial tvang over seg selv. "Mens makten...er anonym og upersonlig er avmakten personlig. Avmakten er oss selv som maktobjekt" (Utaker 1984:171). Det disiplinerte herredømmet kan bare fungere ved at den enkelte blir gjort til kunnskapsobjekt: "(individet) er objekt for en maktform som det ikke selv er subjekt i forhold til. Det dannes, produseres og opprettholdes gjennom bestemte mekanismer som samtidig utgjør en makt over det. Dette er også mekanismer som søker kunnskap om det enkelte mennesket" (Utaker 1984:169).

Makt, kunnskap, viten fremtrer som gjensidig avhengige, og i det moderne samfunn dreier det seg om makten over og viten om individet ved hjelp av eksaminering, vurdering, kategorisering, kontroll – kort sagt disiplinering til normalitet.

3.3 Niklas Luhmann

3.3.1 Fra lagdeling til det moderne samfunn

Luhmann er, liksom Foucault, opptatt av fremveksten av og kjennetegnene til det moderne samfunn. Tidligere samfunn oppfatter Luhmann primært som standssamfunn, hvor mennesket hadde sterk tilknytning til sin familie og innehadde bestemte samfunnsmessige rettigheter og forpliktelser ut fra familiens stand og sosiale tilhørighet. Stratifikasjon eller lagdeling var standssamfunnets fremste kjennetegn. Dette ble forandret med fremveksten av det moderne samfunn, som Luhmann ser som et primært funksjonelt differensiert samfunn, og som derved bryter radikalt med den strukturelle organiseringsmåten for tidligere tradisjonelle samfunn³⁹. Luhmann mener at *”det moderne samfunn står i et så radikalt diskontinuitetsforhold til tidligere samfunnsformasjoner, at det ennå ikke har lyktes det å nå frem til en adekvat selvbeskrivelse”* (Luhmann i Jacobsen 1995:41).

I tidligere tider var samfunnet en enhet, og systemers tilblivelse og eksistens blir forklart ut fra forhold utenfor selve systemene (Jacobsen 1995:226). Skolen blir trukket frem som et slikt eksempel⁴⁰. I utgangspunktet ble skolen etablert for å hjelpe og avlaste familien med barnas oppdragelse når oppdragelsen etter hvert tok mer tid enn hva familien hadde til disposisjon for denne oppgaven. Men gradvis skjedde det imidlertid en adskillelse mellom oppgavene for hjem og oppgavene for skole: Fra rundt industrialiseringen foregikk den sosiale oppdragelsen av barna hjemme mens den kvalifiserende oppdragelsen foregikk på skolen. Skolen hadde gradvis utviklet egne oppgaver og en egenberettigelse og en egeneksistens. Også for andre sosiale systemer enn oppdragelse mener Luhmann at vi ser en lignende utvikling i retning av funksjonelt differensierte system, hvor de alle må begrunne og berettige seg selv. Disse funksjonelt inndelte systemene er hos Luhmann, i tillegg til oppdragelse; økonomi, politikk, vitenskap, rett, moral, religion, kunst og intimitet (Gregersen i Jacobsen 1992:99).

I motsetning til tidligere standssamfunns forvaltning av en helhetlig sannhet for samfunnet, har vi i det moderne samfunn ulike funksjonelt inndelte sosiale system som er forvaltere av

---

³⁹ Luhmann mener utviklingen i retning av det funksjonelt differensierte samfunn er utgått fra Europa. Denne utviklingen har kanskje pågått siden senmiddelalderen, og i hvert fall siden det 17. århundre (Luhmann i Jacobsen 1995:171-73).

⁴⁰ Jacobsen 1995:226-31

sine egne ulike sannheter. I vårt samfunn kan ikke lenger en sannhet fra ett område uten videre overføres som gyldige til andre områder (Jacobsen 1995:226).

Samtidig med fremveksten av differensiering skjedde det også en fremvekst av individualisering. Individualiseringen ble ført frem av et brudd med det tidligere samfunns forståelse av en person som det moment som var ansvarlig for konsistensen i et menneskes handling, hvor personens sosiale herkomst var blant det som tidligere fungerte som garantist for menneskets handling (Luhmann i Jacobsen 1995:42-43).

3.3.2 Selvrefererende system – eller autopoiesis

Luhmann mener at ”*tænkningen i systemer har længe haft behov for retfærdiggjørelse i forhold til common sense og almindelig dagligdags forståelighet*” (Luhmann i Jacobsen 1992:10), og i hans systemteori finnes det tre systemer som det skarpt skilles mellom: levende, psykiske og sosiale systemer. Disse tre systemene opererer og fungerer på ulike nivå og måter. Levende systemer er oppdelt i celler, hjerner og organismer, og fungerer i og reproducerer det Luhmann omtaler som mediet liv. Psykiske system består av bevisstheten og arbeider med og reproducerer mediet mening. *Sosiale system*, som vi kommer til å gjennomgå her, forholder seg også til mediet *mening*, men for sosiale systemer skjer arbeidet og reproduksjonen gjennom kommunikasjon. For sosiale system skjer det igjen en ny underoppdeling i subsystemene samfunn, organisasjoner og interaksjoner (Thyssen i Jacobsen 1992:21-2).

Inndelingen i systemer er ikke det særegne med Luhmann sin teori, men heller hvordan disse systemene antas å være selvrefererende og derved opererer som uavhengige enheter i forhold til hverandre. I arbeidet med selvrefererende systemer er Luhmann sterkt inspirert av Maturana, en biolog som hevder at levende system forholder seg til seg selv, og ikke lar seg styre av omverden. Systemene produserer seg selv og de elementer de består av. Denne måten som levende systemer organiseres på definerer Maturana for autopoiesis (Thyssen i Jacobsen 1992:21)⁴¹. Luhmann utvider i sitt arbeid perspektivet og gjør selvreferanse og autopoiesis til

---

⁴¹ Maturana definerer et autopoietisk system som følger: a) det er begrenset og grensene er synlige, b) systemet inneholder bestanddeler, hvis egenskaper beskrives relasjonelt, c) systemgrensene blir fastlagt av systemet selv og ikke av en iakttagere, d) alle elementer blir skapt av de samme elementers interaksjon med andre elementer, f.eks individer (Jacobsen 1992:165).

almenne systemtrekk. Selvrefererende system er uavhengige og lukkede, samtidig som Luhmann hevder det er mulig med en generell beskrivelse av disse subsystemene. De selvrefererende systemene består av tre forhold; *autopoiesis*, *operasjonell lukking* og *strukturell kobling* (Luhmann i Jacobsen 1992:14), som nødvendigvis må sees i sammenheng.

Med autopoiesis i Luhmanns systemteori menes systemer som skaper sine egne strukturer og videre bruker disse strukturene når de også skaper sine egne elementer (Thyssen i Jacobsen 1992:24). Systemet forholder seg kun til det rom som det selv eksisterer i, slik at det definerer sin enhet uavhengig av omverdenen. Systemer tilpasser seg nettopp ved å utskille seg fra sin omverden (Harste i Jacobsen 1992:68). Samfunnet forstås derfor inndelt i en mengde selvrefererende system, slik at det ikke blir grunnlag for noe helhetlig system i samfunnet. Derigjennom eksisterer både den systemiske verden og systemer uten et sentrum (Harste i Jacobsen 1992:64). Dette har igjen som konsekvens for Luhmann at i det moderne samfunn er en altgjennomtrengende konsensus verken mulig å oppnå eller ønskelig å oppnå⁴².

For at systemene skal vedvare er de avhengig av det som kalles en en kontinuerlig intern selv-vurdering og fremmed-vurdering i arbeidet med å bygge opp egen kompleksitet og kunnskap. Dette fordi kommunikasjonen i sosiale systemer viser ikke utover, men tilbake til seg selv. For systemene blir det konstituerende å kunne skille mellom seg selv og alt annet, det å være i stand til å skape sin egen omverden (Sirnes 1997:23).

I motsetning til å søke og tro på likhet er utgangspunktet for Luhmann forskjell eller differens. For konsekvensene av at et system til stadighet skulle forveksle seg selv med omgivelsene, ville være at en oppbygning av systemet ikke ville være mulig. Dette betyr ikke at autopoiesiske system ikke har omverden og er omverden for hverandre, men at autopoiesiske system konstituerer seg selv og sine grenser. På samme måte som de skaper seg selv skaper de sin egen omverden gjennom persepsjon og handling (Thyssen i Jacobsen 1992:25).

”Autopoiesiske system eksisterer selvfølgelig i en omverden. De kan ikke eksistere ud af sig selv. Men der er ikke nogen input eller output af enhet” (Luhmann i Thyssen i Jacobsen

---

⁴² Habermas og Luhmann blir ofte satt opp mot hverandre. Om Habermas` forhold til konsensus som en idealtilstand sier Luhmann bl.a ”Når sociale systemer står over for alvorlige problemer med forståelse og åbenlys

1992:25). For Luhmann er et system som ikke selv kan bestemme hvordan det vil reagere på omverdenen, men på grunn av avhengighet lar omverdenen bestemme over seg, i stor fare og vil med stor sannsynlighet kunne forsvinne. De ulike systemene er med andre ord lukket for hverandre av hensyn til sin egen eksistens, samtidig med at de forutsetter hverandres eksistens for sin egen eksistens og autopoesis. Men parallelt med at de som system er lukket for hverandre, stiller de egen kompleksitet til rådighet for hverandre – men uten at dette medfører at de uttømmer hverandre eller at de er eller blir en del av hverandre. De ulike systemer vil aldri gå over i hverandre, men de kan alltid registrere hverandre: Autopoietiske systemer kan både iakttas selv og andre systemer (Thyssen i Jacobsen 1992:26). Om de hadde vært uten en slik evne til å skille mellom selv- og fremmed-referanse, det vil si mellom seg selv og omgivelsene, ville de som eget system ikke kunne klare å overleve.

Denne doble iakttagelsen søker nettopp forskjeller mellom systemet som iakttar og omverdenen som iakttas, hvorav forskjellen markerer en grense mellom systemet og omverdenen. For at systemet skal være et system, må det være noe ved det som adskiller seg fra omverdenen. Og denne omverdenen som systemet iakttar er imidlertid ingen omverden i seg selv, men den omverdenen som systemet selv muliggjør som en omverden for systemet (Luhmann i Thyssen i Jacobsen 1992:25). For på samme måte som systemet skaper sin egenberettigelse, slik skaper det også den omverdenen som kan tjene til å vedlikeholde systemet.

I tillegg til evnen til å skille mellom seg selv og den definerte omverdenen, er også tid en sentral faktor for autopoietiske systemer. Tid er det som er med på å gjøre det mulig for systemet å forholde seg til seg selv. Ingen systemer kan forholde seg "rent" til seg selv, det vil si være rent tautologiske. De må forholde seg til seg selv gjennom noe annet, som i tillegg til å være den definerte omverdenen vi omhandlet ovenfor, også kan være systemets tilstand i fortiden eller i fremtiden.

Og nettopp fremtiden fremhever Luhmann som en sentral faktor i det moderne samfunn. Her fremstår kausalitet og fortid derved med mindre betydning, fordi det sentrale er nåtidige forpliktelser til og forventninger om fremtiden – basert på tillit (Harste i Jacobsen 1992:73). Denne tilliten er igjen med på å redusere tidlig kompleksitet, ved at vi gjennom tillit skaper forventninger, og igjen, forventninger til forventningene i fremtiden. Disse forventningene

---

misforståelse, tenderer de meget ofte mod at befri sig for kravet om argumentation og fornuftig diskurs for at nå til konsensus – til Habermas' store fortrydelse (Luhmann referert i Thyssen i Jacobsen 1992:32).

uttrykkes gjennom symboler som blir objektiviserte og generaliserte, og generaliserte forventninger kan kodifiseres i de ulike systemene (Harste i Jacobsen 1992:83). Samtidig vil disse ulike systemene kunne bli utsatt for forskjellige typer av forventninger, noe som igjen vil medføre at ulike systemer vil operere med sine helt særegne koder som bare kan brukes av det systemet som rettmessig eier dem.

Luhmann hevder at all iakttagelse foregår ut fra et blindt punkt hos den som iakttar: Den forutsetning som den som iakttar håndterer, når vedkommende iakttar omverdenen, kan vedkommende selv ikke samtidig iakttar, da vedkommende iakttar omverdenen direkte slik at denne forutsetningene derfor ligger til grunn for vedkommendes iakttagelse: Vedkommende kan ikke se det vedkommende ikke kan se. Derimot kan en annen part – et annet system -, med andre forutsetninger, se hva iakttaren selv ikke kan se, og den annen part kan se og spørre hvilke begrensninger og forutsetninger vedkommende benytter (Thyssen i Jacobsen 1992:27). Med andre ord kan et annet system se det det første system ikke kunne se, det vil si dets blinde punkt. Dermed blir konsekvensen av det han hevder at for eksempel kirken som system vil ha et blindt punkt, som for eksempel medisinen som system har en mulighet for å se.

Denne forståelsen oppgir imidlertid ikke alt håp om at et system kan bedrive selvrefleksjon. Men for at et system skal få mulighet til å identifisere sitt eget blinde punkt, må det kunne omskapes til et system som kan iakttas. Når andre system iakttar, vil disse ha muligheten til å iakttar systemets blinde punkt, hvorpå systemet gjennom iakttagelse av de andre systemers iakttagelse har en mulighet til å finne ut av sitt blinde punkt. Dermed blir det slik at eksempelvis kirken som system kan "speile seg" gjennom de andre systemenes iakttagelse, men: Systemet vil aldri helt kunne se hva det ikke kan se, men ut fra sin iakttagelse av andre system vil det kunne se at det er noe det ikke kan se i sin selv-iakttagelse. Ved å gjøre bruk av andre systemer kan ethvert system på den måten indirekte beregne sitt blinde punkt i sin iakttagelse av seg selv (Thyssen i Jacobsen 1992:38).

Vi får en nødvendig fordobling i iakttagelsen, en "kybernetik av annen orden", og den empiriske iakttagelsen av empiriske iakttagere (for eksempel iakttagelsen av myndighetene som iakttar en spesiell gruppe borgere, homoseksuelle) er det som er avgjørende for hva som blir akseptert som realitet. Luhmann mener at "*vil en vite hva som lar seg gjøre og hva som ikke lar seg gjøre, må en velge systemreferanse*". Realiteten viser seg først ved en iakttagelse

av en høyere orden, iakttagelsen av iakttagere (Luhmann i Jacobsen 1992:19): Verden må konstitueres ut fra iakttagelsen av iakttageren.

3.3.2.1 Kommunikasjon og binære koder

De ulike subsystemer forholder seg alle til meninger som uttrykker og reproducerer seg gjennom kommunikasjon, det særegne for sosiale systemer. I utgangspunktet mener Luhmann at *”mening ikke refererer seg til noe bestemt, men omfatter alt og er derfor et ”differentløst” begrep, som med-mener sig selv”* (Thyssen i Jacobsen 1992:47). For subsystemene blir det umulig i en overkompleks verden å forholde seg til alt og ”all” mening, slik at en seleksjon av mening fremtrer som nødvendig. Nettopp det at denne kompleksiteten eksisterer, medfører en seleksjonstvang som fremtvinger de ulike systemers mening. Alle systemer fremhever noen elementer og noen relasjoner fremfor andre, parallelt med at de ikke-valgte mulighetene er uendelige flere enn det valgte. Derved eksisterer det mulighet for valg av mange ulike meninger i det totale rom for meninger. Ingen ting er i seg selv uten mening eller meningsløst, det har heller fått mer eller mindre grad av mening.

I det moderne samfunn danner hvert eneste system sitt eget meningsfelt, sin egen fornuft og sin egen rasjonalitet med utgangspunkt i selv-referansen. Systemets fornuft er en sentral faktor, og fornuften forstår Luhmann som det samlede sett av betingelser for systemets overlevelse (Thyssen i Jacobsen 1992:54). Valg av meningsfelt er det som synliggjør hva som vektlegges. Innenfor selv-refererende systemer må det altså skapes bestemte holdepunkter som systemet må gå ut i fra, som er logisk vilkårlige og som i seg selv ikke problematiseres⁴³. Slik blir logisk sannhet ikke noe absolutt som ligger til grunn for våre erfaringer, men en praktisk sannhet som vi kan utsette oss for, bli stimulert av og lære å omgås (Luhmann i Thyssen i Jacobsen 1992:30) – slik at den ikke kan betviles.

Gjennom å utvikle selv- og fremmed-referanse, samt ved å utvikle sannheter, bygger systemer opp bestemte definisjoner av og forventninger til systemet i et funksjonelt differensiert samfunn. Disse definisjonene og forventningene fungerer som nødvendige begrensninger i et

---

⁴³ Thyssen fremhever at *”dette problemet om begynnelsen oppstår overalt”*, og derfor opplever vi at sosiale systemer innhyller deres begynnelse i religiøse eller mystisk tåke for å unnsnippe å innrømme tilfeldigheten og

manfoldig samfunn, og de er med på å redusere den usikkerhet som er knyttet til det tautologiske utgangspunkt, slik at systemet kan stabilisere seg. For kun det som bidrar til systemets stabilitet lar seg utføre.

3.3.2.2 Ulike grenser

Blant disse begrensningene må sosiale systemer generelt avgjøre hvem som skal tilskrives handling og hvem som skal ha ansvar (Thyssen i Jacobsen 1992:31). Dette er ikke like avgjort i det moderne funksjonelt differensierte samfunn som i standssamfunnet. For i det moderne hevder Luhmann at det finnes ulike subsystemer, som hvert og et har etablert seg ut fra sin egen funksjon, slik at det i samfunn eksisterer ulike sannheter side om side, som grunnlag for konflikt⁴⁴. Ved å etablere en egen funksjon har de også etablert hver sine ulike binære valg, organisert som koder som de kommuniserer med. Fordi ingen system eksisterer i seg selv, må systemene konstruere og opprettholde seg selv ved kontinuerlig å konstruere og etablere valg som ikke kan eksistere uten systemet (Thyssen i Jacobsen 1992:33).

Fordi ulike systemer med forskjellige utgangspunkt og egne sannheter vil dra ulike grenser mellom seg selv og den definerte omverdenen, er det slik at det som er grenser for et system i realiteten kun er en relativ grense. Andre system vil kunne trekke helt andre grenser.

Forskjellige systemer iakttar både seg selv og sine egne grenser og den definerte omverdenen ulikt, og derfor kan vi si at ulike system har ulike selv-referanser. På grunn av at et system aldri vil kunne tre inn i et annet system, må det foreta antagelser og erkjennelser om andre system basert på sine egne iakttagelser. Dette får blant annet konsekvenser for hvordan vi får anledning til å iakttar samfunnet: Ut fra en slik forståelse vil det ikke eksistere noe punkt hvor helheten, eller samfunnet, kan iakttas.

All iakttagelse i samfunnet skjer fra et ikke-definitivt eller alltid relativt midtpunkt, og hva som iakttas og hvordan det som iakttas blir vurdert vil være avhengig av hvor fra og i hvilke system iakttagelsen foregår. Hvert subsystem vil ha sin egen funksjon og sannhet, slik at det ikke finnes en totalfornuft i samfunnet. Enhver forestilling om en normativ form for

---

vilkårligheten i deres innretning. *Forut* er alt tilfeldig, og i *etterhånd* syntes alt å være nødvendig (Thyssen i Jacobsen 1992:31-2).

⁴⁴ Som vi har sett tidligere hevder Luhmann at dette samfunnet består av de ulike subsystemene økonomi, politikk, vitenskap, rett, moral, religion, kunst, oppdragelse og intimitet.

rasjonalitet må oppgis. Det moderne samfunn muliggjør mange forskjellige selv- og verdensbeskrivelser, slik at det ikke lenger vil kunne enes om én selv- og verdensbeskrivelse som den riktige. Enhver samfunnskritikk utgår fra et subsystem og dets forutsetninger (Thyssen i Jacobsen 1992:44). Slik vil hvert system forvalte sin forståelse og sannhet, og for Luhmann er det sentrale med sannheten at noen betrakter den som sann og knytter forventninger til den. Slik kan andre igjen da knytte forventninger til deres forventninger og iaktta deres iakttagelse. På den måten blir sannheten ikke sann i seg selv, men må heller forstås som noe som fungerer (Thyssen i Jacobsen 1992:55-6)⁴⁵.

Systemet må både vite hva som skiller det fra andre og hva som er spesielt med seg selv. Tilsvarende fremtrer det for mennesker. I standssamfunn var individet "sin mors datter", men i det moderne samfunn ble individet "seg selv". Det selvstendige, moderne individet skaper nå sin egen image, som i realiteten fungerer som en kompleksitetsreduksjon. For av "alt" som kan velges, besørger det valget vi tar når vi velger vår egen image, at påfølgende valgmuligheter blir adskillig mer innskrenket. Fordi det moderne samfunn er så komplekst, må vi kontinuerlig foreta reduksjon for å kunne omsette kommunikasjon til handling (Harste i Jacobsen 1992:81).

3.3.2.3 Språket

Språket er i kommunikasjonsprosessen en sentral, men ikke avgjørende, faktor. På tross av at språket er med å forenkle kommunikasjonen mellom systemer, det vil si det fungerer som en koordineringsmekanisme, vil språket aldri føre til at de ulike systemer ikke virker eksternt på hverandre. Språk og kultur vil lette kommunikasjonen ved å standardisere den, men i stedet for å føre til intersubjektivitet ("å dele verden"), får vi interpenetrasjon, det vil si samstemning av betingelser og kontingente omverdener (Thyssen i Jacobsen 1992:50). Slik blir språket med på å gjøre det lettere å forholde seg til det Luhmann hevder er det moderne samfunns kompleksitet. Språket medfører på en og samme tid både risiko eller usikkerhet og forenkling. Språket medfører risiko eller usikkerhet fordi ulike systemer aldri helt vil kunne snakke samme språk, og forenkling fordi språket tross usikkerheten medfører kommunikasjon med hjelp av standardiseringen: Fordi vi bruker de samme ordene tror vi at vi også snakker om det

---

⁴⁵ Thyssen foreslår akkurat som et høreapparat.

samme. Noen ganger kan det være til hjelp, andre ganger kan det føre til usikkerhet og konflikt.

Hos Luhmann ligger det ikke en lengten eller streben etter at kommunikasjonen skal føre til konsensus blant sosiale systemer. Han fremhever heller at *”formålet med kommunikasjon er forøkelse av et systems sensibilitet overfor tilstander i omverden”*. Videre hevder han at *”hvis kommunikasjon var orientert mot å skape konsensus, vil den snart opphøre. Den ville aldri produsere og reprodusere et samfunn”* (Thyssen i Jacobsen 1992:52).

For Luhmann representerer de ulike delsystemer i samfunnet ulike perspektiver på samfunnet, samtidig som hvert og ett av dem, nettopp i kraft av å være et delsystem, skal ivareta bestemte funksjoner i helheten. Ulike systemer definerer ulike omverdener og fungerer ut fra ulike logikker: Kommunikasjon foregår alltid asymmetrisk, det finnes ikke noe felles språk. *”Vi ser på verden fra snart et, snart et annet perspektiv, men herunder skifter vi også tema, idet snart en, snart en annen omverden kommer til syne”* (Harste i Jacobsen 1992:99). Samme element kan imidlertid inngå i ulike systemer, men elementet vil likevel ikke gå inn under en felles logikk. For eksempel vil spørsmålet om produksjon av energi ved hjelp av vannkraft fra Otta-vassdraget forstås som et spørsmål om økonomi for kraftselskapets eiere, mens det vil kunne handle om politikk på Stortinget og moral i miljøbevegelsen. Innenfor hver av de ulike delsystemer eksisterer det ulike binære skjema som angir det systemspesifikke perspektivet på omverdenen (Harste i Jacobsen 1992:115). Luhmann kaller disse binære skjema for koder. Disse kodene skal begrense, men samtidig må de være abstrakte nok til å håndtere alle de problemer som systemet står overfor, både nå og i fremtiden. De må også være bevegelige og gi mulighet for respesifisering (Harste i Jacobsen 1992:115). Innenfor det økonomiske systemet er koden *”eiendom”*, som fortolkes ut fra det binære skjema *”å ha/ikke ha”*, mens det politiske system opererer med koden *”makt”*, fortolket som *”makt/ikke makt”* og det vitenskapelige system opererer med koden *”sannhet”* fortolket som *”sant/falskt”* (Harste i Jacobsen 1992:115). Innenfor de ulike systemer finner vi en *”enten-eller”* fortolkning, hvor begge koders verdier i utgangspunktet fremtrer som likeverdige, avhengig av situasjonen, samtidig som det alltid vil være en asymmetri mellom dem. Det vil i all hovedsak være å foretrekke å ha/eie fremfor å ikke ha/eie.

Om et av systemene forsøker å trengte inn i et av de andre systemene, vil dette oppfattes som en irriterende forstyrrelse. Det vil for eksempel kunne være om religionen med sine koder

forsøker å treng inn i det økonomiske systemet som består av helt andre koder, for å påvirke de valg som foregår i det økonomiske system. De religiøse koder, eller det religiøse språket, vil ikke bli forstått og akseptert som gyldige innenfor det økonomiske systemet. Denne irritasjonen som oppstår i det økonomiske systemet kan imidlertid via strukturelle koblinger som det økonomiske systemet selv bestemmer over, og som tar hensyn til forskjellen mellom systemet og omverden, innvirke på det økonomiske systemet. Det er imidlertid verdt å merke seg at det er ekstremt få begivenheter i omverdenen som kan innvirke på systemet, og at det er intern, ikke ekstern kritikk, som skal til for å endre et system (Thyssen i Jacobsen 1992:39).

I arbeidet med det moderne samfunnets miljøproblemer, som vil angå oss alle, konkluderer Luhmann blant annet med at vi ikke kan løse disse problemene bedre enn de ulike systemer tillater. Det vil aldri eksistere en felles fornuft eller mulighet for en løsning på miljøproblemet, men derimot ulike løsninger gjennom de av de ulike subsystemer som via sine indre mekanismer oppfatter at de har ”miljø” som sin omverden. Noen fenomen er i stor grad tilpasset et spesielt system, slik som for eksempel arbeidsledighet i stor grad er tilknyttet det politiske system. Miljøproblem derimot, er et fenomen som ikke er tilpasset noe spesielt system, selv om det gjøres forsøk på å styre det i retning av et eller flere subsystemer (Thyssen i Jacobsen 1992:46). Miljøproblemet vil bare bli løst slik som de ulike systemer er villige til å løse det, og samfunnet som helhet kan bare fungere slik de ulike system tillater at det fungerer.

3.4 Foucault og Luhman – benyttet på formelle endringer i forståelsen av lesbiske og homoseksuelle

Til nå har deler av arbeidet til Foucault og Luhman blitt presentert, og det er disse tankene som vil fungere som teoretisk utgangspunkt for oppgavens analyse av det empiriske materiale. I en analysesituasjon er det to mulige hovedanalyseformål. Det ene utgangspunktet kan være teoriutvikling slik at vi benytter empirien til å belyse teoriens styrke og svakheter. Det andre utgangspunktet kan være ønsket om økt forståelse for empirien, slik at vi benytter teorien til å belyse og forklare empirien. I denne oppgaven er det det siste som er formålet, slik at det er de formelle endringene som har funnet sted i forståelsen av De Homofile som settes i fokus,

mens de to teoretiske utgangspunktene benyttes som analysemåter⁴⁶. Dette må ikke forstås som om disse to måtene her hevdes å være de to eneste mulige analysemåter, men som valg av to analyseverktøy blant flere. Med disse åpnes det for to mulige måter å se hvordan De Homofile har blitt konstruert i vårt samfunn i denne perioden. At det finnes flere analyseverktøy betyr likevel ikke at disse to som er valgt, er vilkårlig valgt. Teoriene til Foucault og Luhmann er ikke først og fremst valgt ut fra et ønsket om å sette dem opp mot hverandre, for å se om den ene har mer ”rett” enn den andre, men heller for teoriene kan bli benyttet til å utfylle hverandre i forsøket på å lage en historie om utviklingen av Den Homofile.

Gjennomgangen av tidligere forskning viser at det har eksistert ulike forståelser og derved konsekvenser i forhold til fenomenet lesbiske og homoseksuelle – også på samfunnsnivå, som er det sentrale nivå for dette arbeidet. Ut fra dette blir det spennende å si noe om hvorvidt ulike forståelser har gjort seg gjeldende i Norge. Hvordan har forståelsen av Den Homofile blitt konstruert i Norge i løpet av den perioden vi skal se på, hva har blitt vurdert som legitime argumenter?

Jeg skal nå gi en gjennomgang av trekk ved den generelle samfunnsutviklingen som konstruksjonen av Den Homofile har tatt del innenfor. Dette fordi det er nødvendig å skape et bilde av den ”helheten” denne avgrensede konstruksjonen har funnet sted innenfor, samtidig som jeg avslutningsvis da vil si noe om hvordan jeg oppfatter at Foucault og Luhmann kan bli benyttet i forhold til min oppgave videre.

Ved slutten av forrige århundre ser vi starten på fremveksten av det som skulle utvikle seg til å bli forstått som en velferdsstat i Norge. Det vokste frem en forestilling om staten som en nasjonalstat som skulle virke for borgernes felles beste. Staten påtok seg i stadig større grad et overordnet og utvidet ansvar for velferden for alle landets borgere, samtidig som nødvendigheten av en sterkere og mer systematisk bruk av den offentlige forvaltning ble fremhevet. De filantropiske og private virksomhetsformer ble i større grad fremhevet som utilstrekkelige (Froestad 1996:3). I forkant og sammen med endringen i forståelsen av staten skjedde det endring innenfor andre deler av samfunnet. Arbeiderbevegelsen og

---

⁴⁶ Hvorfor jeg her gjør bruk av begrepet Den Homofile/De Homofile vil fremkomme under kapitlet ”Fremveksten av Den Homofile”.

kvinnebevegelsen etablerte seg og fremmet krav om flere rettigheter i samfunnet for sine medlemmer på stadig flere ulike områder, hvorav staten ble sett på som sentral for å få dette gjennomført. Disse bevegelsene vant igjennom med ulike krav, og var med på å utvikle et større formelt demokrati i Norge. Utviklingen fortsatte inn i vårt århundre, hvor det vokste frem en stadig sterkere velferdsstat, med stadig flere inkluderende velferdsordninger og med spesielt ansvar overfor de grupper som ble regnet som de svake grupper i samfunnet (Froestad 1996:3).

Samtidig med overgangen fra agrarsamfunn til industrisamfunn og deretter en stadig voksende velferdsstat og informasjonssamfunn med stadig større formelt demokrati, skjedde det også andre endringer i det norske samfunnet. Gamle strukturer ble erstattet med nye, og vårt samfunn preges av stadig større spesialisering, både på individnivå og samfunnsnivå. Likeledes forsvant store deler av forutsigbarheten knyttet til den enkeltes livsvalg. I agrarsamfunnet var ens sosiale skjebne i livet i stor grad gitt, mens i vårt samfunn kan og må en i større og større grad foreta valg som ikke nødvendigvis kan forutsies ut fra slektsbånd og sosial tilhørighet. Heterogene og uforutsette elementer i ens liv er i stadig større grad en realitet enn det motsatte. Samtidig med at den personlige valgfrihet vokste, vokste det også i det nye samfunnet frem et stadig økende antall organisasjoner og subsystemer med ulike interesser å ivareta. I tillegg til velferdsstaten som skal ivareta borgerne generelt, har det stadig etablert seg et utall av ulike organisasjoner på ulike nivå som blant annet skulle ivareta spesielle interesser eller særinteresser for dens medlemmer. Vi har i stor grad også fått et organisasjonssamfunn, hvor enkelte av organisasjonene faktisk blir beskyldt, av de som ikke tilhører den, for å ha blitt så store og mektige at de gjennom sin påvirkningsmulighet eller posisjon faktisk truer det reelle demokratiet i samfunnet.

I dette nye samfunnet er ikke bare lesbiske og homoseksuelles tradisjonelle motstandere organisert, men også lesbiske og homoseksuelle har etablert organisasjoner og subsystemer for å ivareta sine egne interesser. Dette viser et samfunn som syntes å være preget av to motsatte tendenser. Samtidig med at vi har en velferdsstat som står i fronten for å forsøke å fortolke og ivareta helheten i samfunnet, slik at alle borgerne kan bli en integrert del i samfunnet, har vi en stadig økende differensiering og individualisering av denne velferdsstatens borgere.

Ved å belyse det valgte caset med fokus på de to forskjellige perspektiver som Foucault og

Luhmann representerer, vil en trolig kunne fange opp sentrale aspekt ved konstruksjonen av forståelsen av lesbiske og homoseksuelle i den gitte perioden. Nettopp ved å benytte disse to ulike innfallsvinklene vil en kunne få spennende bidrag i søken etter en økt forståelse av forståelsen av lesbiske og homoseksuelle. Diskursperspektivet til Foucault vil hjelpe oss til å finn ut om det eksisterer noen ulike holistiske diskurser eller helhetlig meningsrom som fenomenet lesbiske og homoseksuelle problematiseres og samordnes ut fra. I dette arbeidet vil det være sentralt å forsøke å spore endringer i diskursene og i interaksjonen og dominansforholdet mellom de ulike aktørene i den gitte perioden. Et viktig spørsmål blir om diskursene om lesbiske og homoseksuelle er gjennomsyret av felles overordnede mekanismer for disiplinering og normalisering, slik en tolkning og videreføring av Foucault sine tanker skulle kunne tilsi. Differensieringsperspektivet til Luhmann på sin side hjelper oss ikke med å si noe om det helhetlig meningsrom, men heller det motsatte. Ut fra den forståelsen som Luhmann forfekter, vil ikke samfunnet forstås som en enhet, men heller slik at det har utviklet seg selvcentrerte subsystemer som kommuniserer ut fra sine egne snevre koder. De ulike aktørgruppene som i denne oppgaven vies oppmerksomhet vil over tid forventes å distansere seg mer og mer fra hverandre, for i stadig sterkere grad å utvikle sin egen forståelse av lesbiske og homoseksuelle. Med bakgrunn i Luhmanns teori blir det sentralt å spørre hvordan samordning av forståelsen av lesbiske og homoseksuelle skjer, og om samfunnets og aktørenes evne til å kommunisere helhetlig om fenomenet svekkes over tid.

3.4.1 Foucault og den interdiskursive formasjon – det diskursive perspektiv

Den utviklingen som har funnet sted ser umiddelbart ut til å ha kommet lesbiske og homoseksuelle til gode, ut fra de formelle endringer som har funnet sted. Spørsmålet er da hvordan og hvorfor forståelsen av lesbiske og homoseksuelle har endret seg i denne perioden, slik at nettopp flere formelle endringer i en bestemt retning har vært mulig. Det er her ikke av primær interesse hvorvidt disse endringene normativt kan karakteriseres som et gode eller et onde, men heller hvilke betingelser knyttet til de diskurser som har omgitt fenomenet som har muliggjort disse formelle endringene. Ut fra den presentasjonen som er gitt av Foucault, vil det her rettes fokus på om det, til tross for fem sentrale aktører med ulike samfunnsposisjoner og virkeområder, kan spores det Foucault definerer som en interdiskursiv formasjon. Kan vi finne at de fem ulike aktørene, på tross av sine ulike ståsteder og fagområder, er underlagt et

overliggende paradigme som medfører at de i realiteten har et felles utgangspunkt for sin forståelse. Har de ulike aktørers forståelse av fenomenet lesbiske og homoseksuelle noe til felles, slik at de ulike diskursive formasjoner går over i hverandre? Om det er slik, hva er dette overliggende paradigmen eller denne interdiskursive formasjon? Videre - kan et slikt overliggende paradigme ha vært i endring eller møtt utfordringer fra et nytt paradigme, siden vi i løpet av en relativt kort historisk periode kan se en formell endring fra et samfunn som kriminaliserte homoseksuelle menn til et samfunn som gir ”to homofile av samme kjønn” de muligheter til rettigheter og plikter som partnerskapsloven tilbyr? Hva skjer eventuelt med konstruksjonen av lesbiske og homoseksuelle om fenomenet beveger seg fra et overliggende paradigme til et annet?

I denne oppgaven blir det sentralt å se på ulike forhold som alle vil være en del av en interdiskursiv formasjon. Det ene blir å se på argumentasjonen, som ofte oppfattes som synonymt med diskurs. Hva blir fremhevet som viktig og hva blir neddempet som mindre viktig eller uviktig. Hvorfor blir noe viktig? En diskurs hos Foucault er imidlertid mye mer enn selve språket. Det andre blir derfor å se på hva som blir gjenstand for formelle endringer og hva de formelle endringene går fra og blir til. Hva kan være grunnen til at noe blir endret? Det tredje blir å se på hvilke aktører som er aktive til enhver tid og hvilke allianser som finnes. Hva kan ulike (ikke-)allianser fortelle oss? Disse ulike forhold er alle en del av samfunnets diskurs, og må vurderes opp mot hva som ikke kommer til syne i prosessen.

Som nevnt tidligere, er det kirken som er den av aktørgruppene som lengst har hatt et offisielt og fordømmende syn på likekjønnsseksualitet. Kirken, som forfekter av Guds ord og Moralen i samfunnet, var lenge sammen med loven den sentrale institusjon for å regulere det sosiale livet. Kirken og loven definerte forbudte handlinger og den straff som måtte følge om en alikevel utførte disse. Konsentrasjonen rettet seg mot den enkelte forbryter som gjennom den offentlige fysiske avstraffelse, ble en sentral ordensfigur. Forbryteren ble det synlige og brutale bevis for herskerens makt, og vissheten om den fysiske tvang skremte til underkastelse og etterlevelse. I Det Gamle Testamentet ble fysiske avvik hos mennesket, som for eksempel blindhet og lamhet ikke patologisert, men heller sett på som et resultat av Guds straffedom over syndige handlinger. Med Det Nye Testamentet skjer det et brudd med denne fortolkningen, da sympatisering, medlidenhet og filantropi tar fordømmingens plass, samtidig som oppfatningen av å foreskrive de rette handlinger opprettholdes. Når mennesket ikke klarte å gjøre de rette handlinger, tilbød katolisismen mulighet for tilgivelse gjennom avlat og

almisje. Denne muligheten ble redusert gjennom reformasjonen, hvor for eksempel utveksling mellom almisser og frelse ble bannlyst. Troen, ikke handlingen, kommer i større grad i fokus gjennom Lutherismen, og den sosiale kontroll søkes i større grad bygd inn i kroppen til den enkelte. Det utvikler seg en forståelse av en natur i mennesket, hvor medisinen skal komme til å få en helt sentral rolle. Medisinen etablerer menneskets "vesen" med dets normalitet, via studier og fremvisning av avvikene, anormalitetene og patologiene. I tillegg til medikalisering på det somatiske området, skjer det også en medikalisering av sosiale problem, slik som eksempelvis den moderne nervøsitet, ulike perversjoner, prostritusjon og kjønnsykdommer. Uønskede eller problematiske tilstander eller handlinger løftes helt eller delvis ut av området for moral eller juss og inn under medisins domene. Samtidig utvikler det seg stadig en mer markant økning i produksjonen av data om mennesket, og mennesket konstitueres som et beskrivbart og analyserbart individ. Det blir mulig å måle hvert individ opp mot en gruppe av individer, forskjeller mellom individer og mellom grupper av individer. Denne kunnskapen har vært helt sentral i det moderne samfunns normaliseringsprosjekt. Fremveksten av velferdsstaten og de humanistiske tanker om alle mennesker som i utgangspunktet likeverdige, har fått som konsekvens at også de "mindreverdige" eller avvikerne har fått en plass i samfunnet og en rett til eksistens. Samtidig vil vi, ved å følge tankene til Foucault, anta at også avvikerne disiplineres til normalitet. Spørsmålet blir om disiplineringen til normalitet har sin forståelse i religionen og moralen som en fellesnevner, eller om religionen og moralen har blitt utfordret av den humanistiske forståelse som utgangspunkt for kunnskapsproduksjon.

3.4.2 Luhmann og autonome subsystemer – differensieringsperspektivet

Ved å gå inn og analysere de fem ulike aktørene vil vi i denne oppgaven forsøke å si noe om hvorvidt de ulike subsystemer lever sine liv uavhengige av andre, og videre hvorfor da samtlige fire aktørgrupper har engasjert seg på et eller annet tidspunkt, til dels sterkt, i debattene som har medført formelle endringer for gruppen lesbiske og homoseksuelle. Vi må gå inn og se på selve argumentasjonen som har funnet sted, og hvordan de ulike aktørgruppene står i forhold til hverandre. I hvilken grad har de sitt eget språk, sin egen logikk og sin uavhengighet i forhold til omgivelsene? Er de løsrevet fra en helhetlig kulturell diskurs, imotsetning til antagelsene vi finner hos Foucault? Fremstår de ulike subsystemer som

globale, og kan vi få vite noe om hvorfor de engasjerer seg i en debatt om formelle endringer for lesbiske og homoseksuelle? Med utgangspunkt i Luhmann vil hver aktørgruppe ha sin egen selvstendige begrunnelse for denne deltakelsen. Hvordan fortolkes og konstrueres lesbiske og homoseksuelle innenfor de ulike utdifferensierte systemene som hver opererer etter sine egne snevre koder? Skaper denne differensieringen problemer for en meningsfull kommunikasjon mellom de ulike systemer, og i hvilken grad har politikken kapasitet til å bygge bro over de ulike delsystemer og subsystemer? Til slutt, evner politikken å skape felles mening og bevegelse i fortolkningen?

Med dette analyseverktøyet vil blikket være rettet mot å forsøke å spore forskjeller mellom aktørene; ikke bare forskjeller i språklig drakt, som likevel kan skjule det samme, men også forskjeller i indre logikk.

4. KAPITTEL: DET POLITISKE ARBEIDET FOR LESBISKE OG HOMOSEKSUELLE FREM TIL 1993

I dette kapitlet skal vi ta for oss de fire store formelle endringene; avkriminalisering, avdiagnostisering, innlemmelse i antidiskrimineringsparagrafene og innføring av partnerskapsloven, slik at vi kan få en oversikt over hvilke aktører som til en hver tid var med og hvordan det ble arbeidet. For å skape større oversikt i forhold til den påfølgende analysen, tar vi i tillegg også et kort tilbakeblikk på noen hendelser som var av betydning, men som fant sted før perioden rundt avkriminaliseringen.

Arbeidet med de forskjellige formelle endringene fant i flere tilfeller delvis sted på samme tid, men av hensyn til oversikten vil vi se på endringene hver for seg, og heller la den tidsmessige kronologien råde innenfor hver fremstilling.

4.1 Innledning

Hvor historien starter vil alltid være en utfordring å finne svar på. I denne innledningen skal vi derfor ikke forsøke oss på det, men derimot gi en kort fremstilling av noen viktige hendelser før kriminaliseringen av seksuell omgang mellom menn går inn i sin siste og avsluttende fase. Innenfor Norges historie er det eldste forbudet mot seksuell omgang mellom menn å finne i Gulatingslovens kirstenrett. Seksuelle forhold mellom kvinner har aldri vært kriminalisert her i landet.

Ingen stilte spørsmål ved en slik kriminalisering av seksuell omgang mellom menn før leder av Straffelovkommisjonen, Bernhard Getz, fremmet et slikt forslag i 1889. Dette gjorde han i forbindelse med et oppdrag om å revidere det som den gang het kriminalloven. Getz fikk ikke gjennomslag for sitt syn, og derved ble kriminaliseringen opprettholdt, men med en noe endret lovtekst.

Kriminalloven ble fjernet og delvis erstattet med Straffeloven. I 1925 foreslo Straffelovkomiteen at bestemmelsene i straffelovens § 213, som nå kriminaliserte seksuell omgang mellom menn, skulle fjernes. Men uten at verken Justisdepartementet eller Justiskomiteen ønsket å befatte seg med spørsmålet.

I juni 1951 ba Justisdepartementet det som nå het Straffelovrådet om å utrede spørsmålet om å oppheve eller endre straffelovens § 213. Straffelovrådet fremmet sin innstilling i 1953, hvor de gikk inn for å fjerne en total kriminalisering og heller innføre spesielle regler som skulle sikre unge mennesker fra homoseksuelle handlinger. Justisdepartementet støttet riktignok innstillingen, men statsråd Jens Chr. Hauge satte et foreløpig punktum for saken i Lagtinget i 1955: Spørsmålet om å fjerne en total kriminalisering av seksuell omgang mellom menn til fordel for det som ble omtalt som en "vernesone" mot homoseksualitet skulle utredes nærmere i Regjeringen.

4.2 Avkriminaliseringen

4.2.1 Departementenes ønske og den politiske vilje

Justisdepartementet⁴⁷ la arbeidet med straffelovens § 213 i realiteten på is i 1955, til tross for statsrådets uttalelse i Lagtinget om at departementet skulle arbeide videre med spørsmålet. DNF-48 henvendte seg flere ganger til departementet i årene som fulgte, først og fremst gjennom organisasjonens advokat, h.r.adv. J. B. Hjort. Etter hvert som tillitsvalgte ble "åpne"⁴⁸, rettet også disse direkte henvendelser til departementet, uten at det resulterte i ny bevegelse fra departementets side. Spørsmålet om eksistensen av straffelovens § 213 var lenge å betrakte som en byråkratisk og politisk ikke-sak.

I januar 1969 rettet dr. jur. Johs. Andenæs, fast medlem av Straffelovrådet, en henvendelse til departementet⁴⁹. Andenæs ber departementet om å ta spørsmålet om avkriminalisering opp til ny overveielse, slik forutsetningen var ved behandlingen i Stortinget i 1955. I motsetning til tidligere fremkommer det nå i Justisdepartementet en tydelig vilje til å gjøre noe med § 213. Paragrafen oppfattes ikke lenger å høre hjemme i moderne lovgivning, og enkelte hevder at

---

⁴⁷ Justis- og politidepartementet er den korrekte benevnelsen i perioden.

⁴⁸ I den forstand at de signerte brev til politiet.

”det er meget beklagelig at det ikke har vært gjort noen forrang med denne saken siden den sist var oppe” (internt notat). Spørsmålet er ikke om det bør gjøres noe, men om hvorvidt en avkriminalisering skal være fullstendig eller om den skal erstattes med særregler med hensyn til en særskilt seksuell lavalder for homoseksualitet.

Departementet trekker frem to forhold som har endret seg siden 1955, og som dermed tilsier at spørsmålet bør tas opp igjen. Det ene er rapporten fra Wolfenden-komiteen, en komité nedsatt av Church of England, som førte til avkriminalisering i England⁵⁰. Det andre er en norsk intervjuundersøkelse, som viser at et flertall av befolkningen er mot at homoseksuelle forhold mellom voksne skal være straffbart⁵¹.

Internt i departementet er det store spørsmålet i hvilken grad det er politisk vilje på Stortinget til å modernisere lovgivningen. Sonderingsarbeidet for å finne ut av om *”håpene for en lykkelig løsning av saken er større nå enn i 1955”* (internt notat) utsettes derfor til etter valget, som ender med at Borten-regjeringen⁵² og justisminister Elisabeth S. Selmer (H) fortsetter. Etter valget retter byråkratene umiddelbart en henvendelse til Selmer, som gir sin tilslutning til ønsket om å endre § 213. Selmer tar spørsmålet opp med regjeringens andre medlemmer, men uten å få støtte for sitt syn. Regjeringen beslutter å utsette saken, et vedtak som ikke møter forståelse blant byråkratene som igjen tar nye initiativ. Dette gjør de fordi det forventes at det *”kan bli adskillig press på homoseksualitetsspørsmålet”* (internt notat). Blant annet sikter departementet til en kronikk av Johs. Andenæs, som stod på trykk i Aftenposten i april 1970⁵³. I oktober 1970 blir Egil Endresen (H) ny justisminister, og han tar over der Selmer slapp. I midten av oktober fremmes forslag om å ta opp straffebudet mot homoseksualitet sammen med en proposisjon som er under utarbeidelse. Denne gangen gir Regjeringen sin tilslutning, og planen er at proposisjonen skal fremmes i begynnelsen av januar 1971. Denne beslutningen er lenge ukjent for DNF-48 og Stortinget.

---

⁴⁹ Brev fra Johs. Andenæs til Justisdepartementet, 23.01.1969.

⁵⁰ Wolfenden-rapporten fra 1957 la grunnlaget for lovendring i England. Homoseksuell atferd som fant sted privat mellom voksne ble avkriminalisert, med noen få unntak. Samtidig ble det fastsatt en særskilt seksuell lavalder på 21 for homoseksualitet.

⁵¹ Almenhetens holdninger til homoseksualitet og de homoseksuelle, cand. psychol Arnold Havelin, Tidsskrift for samfunnsforskning 1968:43.

⁵² Koalisjonsregjering bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre.

⁵³ Aftenposten 29. april 1970.

4.2.2 DNF-48 og den nye strategien

På 1960-tallet fortsetter utviklingen av en organisert politisk homobevegelse gjennom å gå fra et uformelt nettverk til dannelsen av DNF-48 i 1950. Flere homoseksuelle tilslutter seg foreningen. I november 1966 blir Karen-Christine Friele valgt til formann som den første kvinne i DNF-48. Hun skulle også bli den første formann i DNF-48s historie som skulle tre ut av anonymiteten og gi organisasjonen et ansikt offentligheten kunne, og måtte, forholde seg til. Arbeidet for homoseksuelle var inne i en tredje fase⁵⁴.

Friele gikk til valg på "*krig mot paragraf 213*" (Friele 1990:150), men organisasjonen skulle snart erfare at den fremdeles sto alene i denne kampen. DNF-48 opplevde at lesbiske og homoseksuelle ble betraktet som ikke-eksisterende i det offentlige (Friele 1990:153). En ny strategi tvang seg frem. Organisasjonen erkjente at den måtte skaffe seg alliansepartnere som kunne bidra til å legitimere organisasjonens krav på en måte organisasjonen ikke var i stand til selv.

DNF-48 avholdt egne rundebordsdebatter om § 213, hvor eksterne aktører ble invitert. Disse eksterne aktører var enten kjente samfunnsskikkelser eller personer som satt i sentrale posisjoner. Samtidig som organisasjonen søkte å påvirke, ble det på denne måten avklart hvem organisasjonen kunne påregne støtte fra ved en fremtidig debatt om avkriminalisering⁵⁵. Mot slutten av 1960-tallet frarådet enkelte av disse DNF-48 til å ta kontakt med Regjering og Storting for å kreve avkriminalisering. Tidspunktet ble vurdert å være for tidlig. DNF-48 tok imidlertid kontakt med Regjeringen, men den nærmeste organisasjonen kom en dialog var da justisminister Selmer i 1968 besvarte et åpent brev fra Friele i Dagbladet. Da Friele etterlyste hvor arbeidet med § 213 stod, svarte Selmer blant annet "*Justisdepartementet har saken til observasjon, og vil ta saken opp igjen ved en passende anledning*" (Friele 1990:157).

Samtidig med arrangering av rundebordsdebatter og annen kontakt med sentrale aktører, arbeidet DNF-48 med boken "*§ 213 – Onde eller nødvendighet?*". Denne boken var en del av den nye strategien og besto av artikler skrevet av ulike fagpersoner, hvorav enkelte hadde

---

⁵⁴ Om vi ser på det første, uformelle nettverket som første fase, og det formaliserte, men dog utført av anonyme, organisasjonsarbeidet som andre fase, blir det formaliserte organisasjonsarbeidet utført av synlige den tredje fasen.

deltatt på rundebordskonferansene. Sentralt i boken var også utdrag fra Speijer-komiteens innstilling, en innstilling som hadde medført lik seksuell lavalder for homo- og heteroseksuelle i Holland i 1969. Og slik som deltakerne på rundebordskonferansene forøvrig, var bokens ulike bidragsyttere plassert i sentrale og respekterte posisjoner. Felles var og at de, til tross for høyst ulik profesjonstilknytning, gikk inn for å fjerne § 213 i straffeloven. Til tross for at langt de fleste ikke arbeidet aktivt for å fjerne § 213, men i all hovedsak bidro gjennom boken, var de viktige alliansepartnere for DNF-48. Deres støtte synliggjorde at også ”andre” enn homoseksuelle ønsket og argumenterte for en avkriminalisering av seksuell omgang mellom menn.

I tillegg til stadig flere tillitsvalgte som omverdenen kunne forholde seg til, på linje med tillitsvalgte fra en hvilken som helst annen frivillig organisasjon, og etableringen av et nettverk bestående av ulike alliansepartnere, foretok DNF-48 også et annet valg som brøt med tidligere tradisjoner. Våren 1971 ble Friele ansatt som generalsekretær i DNF-48 (Friele 1990:196). DNF-48 mente at de arbeidsoppgavene som lå foran organisasjonen var for store til at organisasjonen utelukkende kunne basere seg på frivillig innsats, slik det var gjort frem til da. Den ble mindre avhengig av total frivillighet, og organisasjonen kunne også i større grad delta i det politiske livet på dagtid. En organisasjon som utelukkende er avhengig av frivillighet, er sårbar for frivillighetens ”bølgedaler”.

4.2.3 DNF-48`s møte med Stortinget og Stortingets møte med homoseksuelle

Straks boken om § 213 forelå, i slutten av 1970, ble den delt ut til stortingsrepresentantene. Uvitende om arbeidet som finner sted i Justisdepartementet, melder representant Arne Kielland (A) få dager etter interpellasjon til justisministeren. ”*Overveier departementet å oppheve § 213 i straffeloven, slik den norske homofil-organisasjonen på ny har bedt om?*” Interpellasjonen kom overraskende på DNF-48 (Kielland i Arntzen 1995:19), som fram til da ikke var kjent med eksistensen av en mulig nær støttespiller på Stortinget. Det var nettopp boken fra DNF-48 som hadde ført til at han grep fatt i arbeidet for å fjerne § 213 (Kielland

---

⁵⁵ De som fremkom som positive støttespillere var blant andre prof. Johs. Andenæs, dr. Johan Fr. Thaulow, rektor Stephan Tschudi, dr. theol. Johan B. Hygen, hjelpeprest Sigurd Osberg, dr. Claus Lund, psykolog Arnhold Havelin og Finn Carling (Friele 1990:154).

1972). Paragrafen hadde vært samtaleemne blant Arbeiderpartiets fraksjon i Justiskomiteen, men uten at det hadde medført praktisk handling. Men publikasjonen, *”den fikk meg på få dager til å gjøre det jeg hadde tenkt på ei stund: melde en interpellasjon til justisministeren, som nå var blitt Høyres Egil Endresen, om å fjerne denne skampletten i straffeloven... Om ikke vi gjorde noe, hvem da? Visst burde vi det. Men det lå likesom i korta at dette var en sak du ikke gjerne tok opp. Kanskje han, eller hun, er ”sånn”?... en annen representant sa seinere at frykten for å få et slikt stempel var vedkommendes unnskyldning for en heller laber innsats”* (Kielland i Arntzen 1995:19). Boken skulle bidra til å legitimere en bredere politisk behandling av spørsmålet, tilsvarende det henvendelsen fra juristen Andenæs til Justisdepartementet førte til der. Med boken i ryggen ble det tatt nok et praktisk initiativ for å *”fjerne en klart diskriminerende lovbestemmelse”* (Kielland i Arntzen 1995:19).

Det første møtet mellom Kielland og Friele fant sted i januar 1971, og skulle bli starten på et godt samarbeid mellom de to. Før dette møtet hadde Kielland fått signaler som tydet på at justisministeren ikke ville svare på interpellasjonen ennå, men fremme det tidligere fremsatte lovforslaget fra 1955, om å erstatte § 213 med en særskilt seksuell lavalder på 18 år for homoseksualitet. Men før justisminister Endresen fikk anledning til å foreta seg noe i saken, ble Borten-regjeringen felt. EF-saken skulle få indirekte konsekvenser for arbeidet med § 213. I mars 1971 tok Arbeiderpartiet med Trygve Bratteli i spissen over etter Bortens koalisjonsregjering. Oddvar Berrefjord ble ny justisminister, og han signaliserte i mai samme år at han kunne tenke seg å fjerne § 213 helt, uten å erstatte den med særskilt seksuell lavalder for homoseksualitet (Kielland i Arntzen 1995:22).

Rett etter regjeringsskiftet, i april 1971, hadde DNF-48 henstilt til Regjeringen å gå inn for full oppheving av § 213, for således å *”innføre likhet for loven mellom homo- og heteroseksualitet”⁵⁶*. Det ble spesielt vist til situasjonen i Holland som det første land i Europa hvor det var blitt innført samme seksuelle lavalder for homoseksuelle som for heteroseksuelle; 16 år. I Holland hadde en offentlig oppnevnt komité fått i oppdrag å kartlegge eventuelle negative konsekvenser av en mulig opphevelse av straffeparagrafene om homoseksualitet. Slike negative konsekvenser ble ikke funnet, og en av begrunnelsene for opphevelse var at *”det er myndighetenes plikt å bringe lovgivningen på linje med et moderne sosialt syn”⁵⁷*.

---

⁵⁶ Brev fra DNF-48 til Justisminister Berrefjord, 20. april 1971.

⁵⁷ Brev fra DNF-48 til Justisminister Berrefjord, 20. april 1971.

Kielland beskriver det første møte med Friele slik: *”...og der var hun: lita, endefram, naturlig sikker på seg sjøl, tillitvekkende og blid, ei som ga trygghet fra første stund”* samtidig som hun klarte *”både gjennom sitt vesen og sitt valg av aksjonsformer, å holde balansen mellom kampframstøt og tilbakeholdenhet”* (Kielland i Arntzen 1995:20,21).

Gjennom den gode kontakten med Kielland åpnet det seg for DNF-48 større muligheter for å møte andre politikere på Stortinget, og Friele hadde da også i perioden personlig kontakt med flere stortingspolitikere. Denne ansikt-til-ansikt kontakten, eller synlighetsstrategien, blir en del av den nye strategien og bryter med hvordan DNF-48 hadde arbeidet. Frem til Friele velger ikke å skjule seg lenger har tillitsvalgte i DNF-48 opplevd at de ikke har hatt noe valg når det gjaldt å beholde anonymitet; de fleste var menn, og deres seksualitet var jo kriminalisert. Foreningens advokat Hjort hadde da også i mange tilfeller vært foreningens talerør, eller tolk, overfor omverdenen. Slik representerer den nye synlighet et kraftig brudd, ikke bare for den homoseksuelle selv, men også for ”de andre”.

Samtidig med denne økte ansikt-til-ansikt kontakten, ble også politikerene invitert til møter i regi av DNF-48, slik DNF-48 hadde gjort med alliansepartnere tidligere. Et slikt møte fant sted i oktober 1971. Bergfrid Fjose (KrF) var en av de politikerne som deltok på møtet, og hennes opplevelse var representativ for flere. Hun uttalte at *”det var underlig og spennende å stå der, midt mellom homofile mennesker, for hun hadde aldri stått ansikt til ansikt med en homofil før”* (Kielland i Arntzen 1995:24). Men det var bare noe Fjose trodde. Fjose var rett og slett uvitende om at hun tidligere hadde møtt homoseksuelle, inntil *”ei jente (spretter) opp og sier på klingende bergensk at det hadde hun da virkelig, for de er jo nesten naboer heimfra...”* (Kielland i Arntzen 1995:24).

4.2.4 Flertall for avkriminalisering

Den opprinnelige planlagte proposisjonen fra 1970 uteble. I stede ble dato for interpellasjonen satt til juni 1971. Dersom interpellasjonsdebatten kom til å vise at det i Stortinget var flertall for å fjerne § 213 helt, uten å erstatte den med særregler, var Berrefjord innstilt på juridisk likestilling (Friele 1990:195). Forholdet mellom Friele og Kielland er i denne perioden svært tett og det blir Friele som får i oppgave å lese gjennom hovedinnlegget til Kielland i

interpellasjonsdebatten (Kielland i Arntzen 1995:22). Et flertall av dem som tok ordet i debatten ønsket en juridisk likestilling.

I slutten av september 1971 kommer proporsisjonen fra Justisdepartementet, og det tilrås her å *opphøve straffebudet mot homoseksuell omgang i sin helhet, uten å erstatte det med noen særregler rettet mot omgang med unge mennesker.*

I Justiskomiteen blir Kielland saksordfører, og DNF-48 ved Friele får anledning til å besøke komiteen. Kielland har bedt Friele *”si nok, men ikke mer. En ting av gangen”* (Kielland i Arntzen 1995:252). Andre saker som eksempelvis spørsmål om arverett måtte ikke forkludre det første skritt på veien.

Proposisjonen blir ferdigbehandlet av justiskomiteen i februar 1972. Komiteens flertall slutter seg til departementets vurderinger, mens et annet flertall⁵⁸ bestående av representanter fra Arbeiderpartiet, Venstre og Senterpartiet går ennå lenger enn bare å uttale seg om § 213. De mener at samfunnet og myndighetene bør følge opp lovendringen med konstruktive tiltak. For å komme i gang med dette arbeidet bør det nedsettes et utvalg som på bredt grunnlag kan ta opp de homofiles problemer med samfunnet og samfunnets holdninger til de homofile. Også de homofiles organisasjon bør tiltre et slikt utvalg.

KrFs medlem Asbjørn Haugstvedt utgjør komiteens mindretall, som fremmer forslag om at § 213 forandres i samsvar med forslaget i Ot.prp. nr 41 for 1954, med en lavalder på 18 år for homoseksualitet⁵⁹, både for kvinner og menn, samt særskilte regler for personer mellom 18 og 21 år.

I Odels- og Lagtinget blir KrF stående alene om støtte til en særskilt aldersmessig *vernesone mot homoseksualitet*, og 21. april 1972 er avkriminaliseringen av seksuell omgang mellom menn et faktum.

---

⁵⁸ Justiskomiteens andre flertall består av Hallvard Eika (V), Rolf Furuseth (A), Jens Haugland (A), Arne Kielland (A), Einar Hole Moxnes (Sp), Tove A. Phil (A) og Olav N. Totland (A).

⁵⁹ Seksuell lavalder for heteroseksualitet er 16 år.

4.3 Avdiagnostisering

I 1963 innlemmet Verdens Helseorganisasjon, (WHO), homoseksualitet i International Classifications of Diseases (ICD). Homoseksualitet ble diagnostisk klassifisert under kapitlet *mentale forstyrrelser* i undergruppen *302.0 seksuelle avvik*. Som en konsekvens av denne diagnosen, ble homoseksualitet en diagnose gjeldende både for Norsk Psykiatrisk Forening og Sosialdepartementet ved Helsedirektøren.

I 1973 avholdt den nord-amerikanske psykiatriforeningen, American Psychiatric Associations (APA), en urneavstemming om hvorvidt homoseksualitet skulle klassifiseres som en sykdom eller ikke i APAs egen håndbok. Resultatet, et knapt flertall for å fjerne homoseksualitet som diagnose, skulle også få betydning for arbeidet i Norge.

4.3.1 Informasjon til psykiatrien

På samme måte som kontakten mellom Friele og Kielland skulle bli stående som svært sentral når det gjaldt avkriminaliseringen, skulle en annen kontakt og ”god persolog kjemi” få betydning for avdiagnostiseringen. I forbindelse med at psykiater Astrid Nøkleby Heiberg skulle undervise sitt første kull med medisinske studenter om seksuelle problemer våren 1970, innså hun raskt at ”*homofili måtte bli en viktig del av dette*” (Heiberg i Arntzen 1995:38). Men lærebøkene kunne tilby svært lite, andre kilder måtte søkes. Gjennom Finn Carlings skjønnlitterære bok *De homofile* førte veien videre til DNF-48 og derved Friele. Nøkleby Heiberg inviterte Friele til å informere studentene om homofili. Dette informasjonsoppdraget skulle bli det første i rekken av slike informasjonsoppdrag over noen år, hvor Nøkleby Heiberg gjorde bruk av Frieles kompetanse. Dermed var det dannet et grunnlag for nær kontakt mellom Friele og Nøkleby Heiberg, hvor sistnevnte raskt erfarte ”...*utrolig hvor andeledes det er å snakke om problem enn det er å lese om dem*”⁶⁰.

---

⁶⁰ Brev fra Heiberg til DNF-48/Friele, 06.06.1970.

4.3.2   Diagnosen begynner å møte motstand

DNF-48s arbeid for å få fjernet homoseksualitet som diagnose starter imidlertid ikke opp før i 1974. Også denne gang var det i realiteten homoseksuelle menns situasjon som var utgangspunktet, og arenaen var Forsvaret, ikke psykiatrien. DNF-48 hevdet at Forsvaret diskriminerte åpne homofile, når det gjorde bruk at diagnosen i sitt grunnlag for å avgjøre hvorvidt rekrutter var tjenestedyktige eller ei⁶¹. Åpne homofile ble stemplet som tjenestedyktige eller omplassert, mens de homofile som skjulte sin homofili, eller fremsto som heterofile, fikk tjenestegjøre som stridende A, om ikke andre ”ordinære” forhold satte en stopper for det (Friele 1990:235). Ved at de ikke-synlige homofile fikk tjenestegjøre, og faktisk tjenestegjorde, var det ingen grunn til at de synlige homofile ikke skulle få, eller være i stand til det samme, var argumentasjonen.

I 1975 utgir Friele sin første egne bok, *Fra undertrykkelse til opprør – en grunnbok om det å være homofil i Norge i dag* (Friele 1975), hvor hun blant annet tar opp diagnosespørsmålet. Hun hevder at ”en av de mest effektive måter å undertrykke medmennesker på, er å erklære dem syke” (Friele 1975:93).

Og det er denne boken som for første gang får psykiateren Heiberg til å formidle de homoseksuelles perspektiv på homoseksualitet som diagnose til andre psykiatere. Til tross for at Nøkleby Heiberg årene før hadde lagt arbeidet med homofili på hylla, anmeldte hun Frieles bok i *Tidsskrift for Den norske lægeforening*. I anmeldelsen hevder hun at boken er den første norske virkelige ekspertbok om homofili. Om Friele påstås at hun vet mer om homofili enn noen norsk psykiater. Til slutt i anmeldelsen peker Nøkleby Heiberg på at de ulike teorier som er fremsatt om årsak til homofili har som fellesnevner at ingen av dem er virkelig vitenskapelig underbygget. Frieles bok fører altså til at en psykiater setter spørsmålsteget ved psykiatriens kunnskap, og derigjennom berettigelsen av diagnosen – på en måte DNF-48 ikke ville ha hatt muligheter til. Igjen fremtrer nødvendigheten av alliansepartnere som er etablert innenfor de ulike områder DNF-48 ønsker å få til endring på.

Det skal imidlertid ta litt tid før Nøkleby Heiberg igjen blir virkelig engasjert. Om årene etter 1972 sier Nøkleby Heiberg: ”Jeg trakk meg tilbake. Jeg var ikke interessert i homofili lenger,

---

⁶¹ For menige opererte Forsvaret med følgende kategorier for vurdering: Stridende A/B/C, arbeidsdyktige A/B, udyktige, utsatt eller midlertidig udyktig.

og hadde skiftet til andre arbeidsoppgaver, drev ikke lenger med den formen for studentundervisning, dette var egentlig ikke min sak i det hele tatt"... " Jeg takket nei til innbydelser i Forbundet; nå fikk andre overta. Jeg hadde aldri bedt om å bli involvert i homofilidebatten, det var en ren tilfeldighet som gjorde at jeg kom med" (Heiberg i Arntzen 1995:40). Engasjementet skulle imidlertid komme tilbake. Foranledningen var en artikkel i Aftenposten, skrevet av professor Hygen, angående påventet uttalelse fra bispekollegiet om homofili: "Da jeg leste hans avisinnlegg opplevde jeg plutselig at jeg følte meg identifisert med de homofile. Jeg følte meg selv tråkket på, nedvurdert, og det måtte jeg sloss mot...nå var jeg ikke lenger en mer eller mindre interessert tilskuer; dette var min sak også!" " (Heiberg i Arntzen 1995:41).

Da Nøkleby Heiberg ønsket å engasjere seg igjen, sto DNF-48 parat til å gjøre bruk av hennes unike posisjon. I de årene Nøkleby Heiberg ikke ønsket å delta i debatten opprettholdt Friele trofast en verdifull envis kontakt med henne. At Nøkleby Heiberg har stor betydning for DNF-48 fremkommer tydelig i boken til Friele: "Jeg har da også til dags dato bare møtt en eneste psykiater (Astrid Heiberg, Universitetet, Blindern) som har sagt ja til å vurdere min livsform. Det eneste de andre har vært interessert i, er de negative sidene ved den" (Friele 1975:96).

DNF-48 arbeider jevnt for å få avdiagnostisert homoseksualitet, men det skal bli sommer 1976 før organisasjonen retter en henvendelse til Norsk Psykiatrisk Forening (NPF), med en henstilling om at NPF tar initiativ og medvirker til at homofili fjernes som diagnose⁶². I henvendelsen fremheves blant annet at en har en stadig diskriminering i statlig regi ved at åpne homofile i høyden kan bli stridende B i Forsvaret. Også Forsvaret retter en henvendelse til NPF i sakens anledning. Styret i NPF velger å la svaret fra foreningen gå via et medlemsmøte med og for psykiatere; innledere er psykiaterne Einar Kringlen, Jarl Jørstad, Astrid Nøkleby Heiberg og sjefpsykiater i Forsvaret, Arne Sund. Nøkleby Heiberg er den eneste av de fire som som taler til fordel for homofile, og hun er den som får salens støtte. Møtet konkluderer med at psykiatriske diagnoser ideelt sett burde være relatert til årsaksforhold i videre betydning, et større spektrum av lidelsesfull adferd og/eller ønske om behandling. Ut fra et slikt prinsipp vurderes det å være rimelig å fjerne homofili som psykiatrisk diagnose, men uten at dette likevel skjer.

---

⁶² Brev fra DNF-48 til NPF, 12.07.1976.

4.3.3 Flertall for avdiagnostisering

Forståelsen av at det å diagnostisere homofili som sykdom er urimelig, får stadig større utbredelse. Ved årets begynnelse i 1977 setter to, i dette henseende, sentrale tidsskrifter, *Fokus på familien* og *inter medicos*⁶³, homoseksualitet og diagnose på dagsorden.

Fokus på familien har i hovedsak hentet sine artikler fra ovennevnte medlemsmøtet i NPF, hvor Nøkleby Heibergs bidrag er sentralt. I tillegg får hun også anledning til å bidra med artikkel i *inter medicos*. Felles for de to tidsskriftene er at homofili som psykiatrisk diagnose ikke får støtte.

Senere samme år retter DNF-48 en ny henvendelse til NPF, hvor blant annet DNF-48 peker på at psykiatriens oppgave burde være å få den homofile til å skjønne forskjellen mellom det å være syk i medisinsk forstand, og det å bryte sammen etter i lengre tid å ha levd i en undertrykkende situasjon. Det er resultatet av undertrykkingen som må settes i fokus. Dessuten er det også et annet fenomen psykiatrien burde ha vist interesse for, men som ikke har fått en slik oppmerksomhet, ifølge DNF-48. Dette fenomenet gjelder mennesker med angst overfor homofili – homofobi.

Samtidig inviterer DNF-48 psykiatere med Heiberg i spissen til et temamøte våren 1977 med det formål å skape ytterligere dialog og forståelse.

Tidlig høst 1977 er imidlertid situasjonen uendret, og Norsk Psykiatrisk Forening har fremdeles ikke svart på henvendelsen fra DNF-48 om en konkret opphevelse av diagnosen. Siden DNF-48 ikke er i stand til direkte å fremtvinge et svar selv, gjør organisasjonen igjen bruk av kontakten med Nøkleby Heiberg. Hun blir spurt om hun kan tenke seg å ta spørsmålet opp med foreningen, og det gjør hun i september samme år, sammen med en kollega, Helge Waal. I sitt brev viser de blant annet til at det på møtet i februar tydelig kom frem at ”*de homofile oppfatter psykiaterne som undertrykkende nettopp ved at de ved sin sykdomsoppfatning gir autorativ vekt til de som diskriminerer*”. Vi ser det som psykiaternes

*eget ansvar å nå ta skritt til at denne oppfatningen kan endres*⁶⁴. Waal og Heiberg mente derfor at det var *”viktig at NPF, i likhet med den amerikanske psykiatriforening, gir tvetydig uttrykk for at homofili ikke er noen psykiatrisk diagnose*⁶⁵. Dersom styret i Norsk Psykiatrisk Forening ikke fant å kunne ta stilling til saken, ba Waal og Heiberg om at den kom opp på årsmøtet en måned senere, noe som ble styrets løsning.

Heibergs stadige repetisjon om at homoseksualitet må avdiagnostiseres vinner frem, uten at det foreligger ny forskning på området. Avdiagnostiseringen er på mange måter administrativ: Det stilles bare kvalifiserte spørsmål om eksisterende sannheter, om de er gode nok. På årsmøtet i 1977 konkluderte foreningen med at det var *”urimelig å anvende begrepet homofil/homoseksualitet som en psykiatrisk diagnose. Vi vil derfor overfor Helsedirektoratet og overfor kolleger anbefale at homofili/homoseksualitet ikke benyttes som psykiatrisk diagnose*⁶⁶. Igjen har DNF-48 fått til en endring i tett samarbeid med noen fra ”de andre”.

4.3.4 Endelig avdiagnostisering

På slutten av 1977 var homofili ikke lenger å regne som en psykiatrisk diagnose hos Norsk Psykiatrisk Forening, og dette er også det tidspunktet som offisielt regnes som avdiagnostiseringen i Norge. Denne endringen medfører imidlertid ingen automatisk endring hos Sosialdepartementet, og derigjennom heller ikke hos Helsedirektøren, og ei heller i Forsvaret. Først i 1981 endres Helsedirektørens veiledning til bruk av den internasjonale diagnoselisten. Men i motsetning til Norsk Psykiatrisk Forening, opplever Helsedirektøren å være bundet opp av WHO's hovedgrupper. I Helsedirektørens veiledningsliste er det fremdeles en hovedgruppe *302 Seksuelle avvik*. Denne hovedgruppen er imidlertid ikke lenger inndelt i undergrupper, slik homoseksualitet var. Først i 1993-utgaven av den internasjonale diagnoselisten ICD-10 fra WHO presiseres det at seksuell orientering pr.se. ikke skal være å betrakte som en sykdom (Prøitz, udatert notat, Frieles arkiv).

4.4 Antidiskrimineringsparagrafene

---

⁶³ Fokus på familien gis ut av Kirkens Familierådgivning og Modum Bads Nervesanatorium, mens inter medicos gis ut av Kristelig Medisinerkrets i Oslo og Norges Kristelige Legeförening.

⁶⁴ Brev fra Waal og Heiberg til Norsk Psykiatrisk Forening, 01.09.1977.

⁶⁵ Brev fra Waal og Heiberg til Norsk Psykiatrisk Forening, 01.09.1977.

⁶⁶ Pressemelding fra Norsk Psykiatrisk Forening, 30.11.1977.

4.4.1 Beskyttelse mot diskriminering og vold gjennom formelt lovverk

To år etter avkriminaliseringen mente DNF-48 å kunne dokumentere at lesbiske og homoseksuelle stadig ble utsatt for bruk av vold og trakassering⁶⁷. Dersom ingen reagerte, kunne problemet øke, ble det hevdet. Selv om det ikke var blitt veldig mange som sto åpent frem som følge av avkriminaliseringen, var det i det minste blitt flere, og en kunne vente en økning av åpne homofile i fremtiden. Og med stadig flere åpne homofile ville en kunne oppleve stadig flere angrep mot homofile. Homoseksualitet var jo stadig en sykdom.

I forbindelse med stortingsvalget i 1973 forsøkte DNF-48, gjennom en henvendelse til dem som stod til valg, å få satt homoseksuelles rett til beskyttelse mot diskriminering på den politiske dagsorden. Henvendelsen medførte verken den store offentlige debatten eller ønsket respons fra politiske partier.

Parallelt med dette arbeidet arbeides det også med diagnosen *302.0 Mentale forstyrrelser*. I den anledning tok Friele igjen kontakt med Arne Kielland. Han satt nå som representant for Sosialistisk Valgforbund⁶⁸, etter å ha brutt med Arbeiderpartiet. I begynnelsen av januar 1974 møttes Friele og Kielland sammen med tre andre representanter fra Sosialistisk Valgforbund⁶⁹. Selv om diagnosen var møtets utgangspunkt, ble den ikke det eneste tema; Friele brakte også vern mot diskriminering på banen. I denne saken mente Kielland at han ikke satt i en slik posisjon at han kunne bidra, noe han derimot antok at Toril Skard kunne. Friele griper som sedvanlig anledningen til kontakt og hun holder Skard orientert om DNF-48s erfaringer. Skard på sin side holder igjen lovavdelingen i Justisdepartementet orientert. Dette får ingen umiddelbare praktiske konsekvenser, men kan ha betydning for hvordan departementet reagerer når de mottar en direkte henvendelse fra DNF-48 noe senere.

---

⁶⁷ For en gjennomgang av dette, se for eksempel Friele 1990:245-58. Her vises det til flere eksempler på grov vold.

⁶⁸ Sosialistisk Valgforbund ble dannet foran stortingsvalget i 1973 av Sosialistisk Folkeparti, Norges Kommunistiske Parti, Demokratiske Sosialister – AIK og Uavhengige Sosialister. Sosialistisk Valgforbund ble utgangspunktet for dannelsen av Sosialistisk Venstreparti i 1975.

⁶⁹ Torild Skard, Arent M. Henriksen og Otto Haugelin.

Sommeren 1974 retter derfor DNF-48 en direkte henvendelse til justisminister Inger Louise Valle i Bratteli-regjeringen (A)⁷⁰. Organisasjonen ber om at det iverksettes tiltak som kan sette en stopper for diskrimineringen av homofile⁷¹. Et mulig tiltak vil være å gjøre en tilføyelse i straffelovens §§ 135 a og 349 a⁷². Disse paragrafene er ment å skulle gi beskyttelse til spesielt utsatte grupper mot diskriminering og DNF-48 ønsker derfor homoseksuelle inkludert. Det hevdes at uvitenhet og fordommer stadig preger mange, og at dette har resultert i at bare en håndfull homofile har våget å kaste masken i de to årene som har gått siden avkriminaliseringen. De fleste velger fremdeles å leve skjult – erfaring viser at homofile ikke på noen måte kan bevege seg fritt, med mindre de er psykisk sterke til å takle ulike negative reaksjoner.

4.4.2 Den politiske velviljen

Justisminister Valle tar umiddelbart fatt i henvendelsen fra DNF-48 og ber lovavdelingen i departementet om en intern utgreiing om i hvilken grad homoseksuelle kan innlemmes i straffelovens §§ 135 a og 349 a. Velviljen er stor også i lovavdelingen, og allerede i juli samme år er utgreiingen klar, med en uttrykt vilje til å innlemme homofile i eksisterende lovverk.

---

⁷⁰ Brev fra DNF-48 til Justisminister Inger Louise Valle, 24.06.1974.

⁷¹ Ideen om å beskytte seksuell legning mot diskriminering ved hjelp av lovverket kommer fra USA. ”I november 1973 skrev borgermesteren i Washington under en lov som garanterer menneskerettigheter for homofile. Loven forbyr diskriminering på grunn av rase, religion, kjønn, ekteskapelig status og seksuell legning...En måte myndighetene aktivt kan medvirke til å få satt en stopper for diskrimineringen av homofile på...er å innføre en diskrimineringsparagraf. I Norge betyr det at de nåværende diskrimineringsparagrafer i Straffeloven, paragrafene 135 a og 349 a...må få en tilføyelse om at diskriminering på grunn av seksuell legning ikke tillates” (Friele 1975:134).

⁷² På samme måte som Sosialdepartementet er knyttet opp mot WHO sin diagnoseliste, slik er deler av lovverket i Norge tilknyttet internasjonale bestemmelser. Straffelovens §§ 135a og 349a er konsekvens av et slikt internasjonalt forhold. § 135 i straffeloven hadde gjennom et nytt ledd i 1961 fått som funksjon å gi vern mot visse former for rasediskriminering med videre, men ble endret i 1970, da både § 135a og § 349a ble tilføyd. § 135a fikk som formål å gjøre det straffbart å true, forhåne eller utsette for hat, forfølgelse eller ringakt en person eller en gruppe personer på grunn av deres trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse⁷². § 349a skulle beskytte de samme personer fra å bli nektet varer, tjenester eller tilgang til offentlige arrangementer på de vilkår som gjelder andre.

Endringene fant sted ut fra en nødvendighet av å ratifisere en FN-konvensjon fra 1965 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering. Konvensjonen trådte i kraft i 1969⁷², og ble ratifisert av Norge sommeren 1970. De endringene som da fant sted i straffeloven ble ikke begrunnet med konkrete behov ut fra erfaringer i Norge. Heller ble det fra det offentlige antatt at rasediskriminering representerte et forholdsvis lite problem i Norge. Det offentlige antok også at de vedtatte bestemmelser i liten grad ville bli prioritert av påtalemyndigheten. I 1974 kan et eller begge av punktene ha vært rett, i hvert fall fastslo lovavdelingen i Justisdepartementet at det ikke hadde vært reist en eneste straffesak etter § 135a og § 349a siden bestemmelsene trådte i kraft. Men det skulle bli disse

Det antas å foreligge et betydelig *diskrimineringsområde* hvor homofile ikke er vernet i dagens lovverk, og det hevdes at det under enhver omstendighet er forsvarlig å skille ut et så praktisk tilfelle av diskriminering til særskilt vurdering. Hovedsynspunktet må være at ”*atferd som aksepteres heterofile imellom, også må godtas når den finner sted mellom homofile*” (Jnr. 1600/74 E:4). Når det gjelder selve effekten av en utvidelse av gjeldende paragrafer, påpekes det at det ”*antagelig vil være mer effektivt med henblikk på et reelt vern mot overgrep å endre folks holdninger til seksuelt avvik, enn å sikre et bedre rettsvern*” (Jnr. 1600/74 E:8). Paragrafene antas å kunne endre folks holdninger over tid, men med den forutsetningen at andre tiltak og forhold bidrar i samme retning, slik som for eksempel oppdragelse og saklig informasjon i skoleverket. Lovavdelingen antar at en må være forberedt på at paragrafene ikke vil bli særlig effektivt håndhevd, slik at de juridisk sett kan bli ”sovende” bestemmelser med en ”symbolfunksjon”.

I oktober har DNF-48 fremdeles ikke hørt noe fra Justisdepartementet, og organisasjonen tar igjen kontakt. På samme måte som i forbindelse med avkriminaliseringen og avdiagnostiseringen, inviterer DNF-48 til debattaften, nå under temaet: ”Diskriminering av homofile – hva så?”. Justisministeren deltar ikke på møtet, men det gjør byråkrater fra departementet; byråkrater som også arbeidet med avkriminaliseringen.

Det DNF-48 ikke vet er at departementet ønsker å oversende saken til utredning i Straffelovrådet, men at Straffelovrådets medlemmer i utgangspunktet ikke er særlig begjert for å få saken oversendt. Dersom Straffelovrådet likevel skal få saken fra Justisdepartementet, kreves det at det ikke må være før på nyåret 1975.

4.4.3 Straffelovrådets arbeid

Justisdepartementet beslutter å oversende saken til Straffelovrådet, og det vurderes dit hen at rådet bør utvides i sakens anledning, både med juridisk representant og medisinsk sakkyndig.

Noen uttrykker også at det er ønskelig at DNF-48 skal tiltre et slikt utvidet råd.

Justisdepartementet konfererer med de faste medlemmer i Straffelovrådet. Av de foreslåtte

---

paragrafene som skulle komme til å stå sentralt i DNF-48s arbeid for særskilt vern for lesbiske og homoseksuelle.

representanter fra det medisinske fagmiljøet foretrekkes det en representant fra det sosialmedisinske miljøet, og valget ble Berthold Grünfeld. Når det gjaldt Friele, som representant for DNF-48, var rådet heller mer betenkt. Det ble oppfattet som problematisk å skulle inkludere i utredningsarbeidet en som i den grad var personlig engasjert i det problemkomplekset som forelå. Departementet valgte derfor å ikke oppnevne noen fra DNF-48, selv om enkelte hevdet at det burde være av interesse å få ”direkte” interesserepresentasjon – og at Friele var godt kvalifisert. Til gjengeld ga de faste medlemmer av Straffelovrådet sin støtte til departementets forslag på Else Bugge Fougner. Bugge Fougner ble ansett å være en dyktig juridisk representant, samtidig som hun gjennom sitt arbeid for nettopp DNF-48 hos h.r.adv. Hjort kjente til de homofile og DNF-48. Bugge Fougner ble på sett og vis både den juridiske representanten og representant for DNF-48, selv om hun selv insisterte på å være fristilt i forhold til DNF-48s syn.

Under hele perioden som Straffelovrådet arbeider med oppdraget arbeidet Bugge Fougner som DNF-48s advokat.

Det skulle bli juli 1979 før Straffelovrådet avgir sitt arbeid til Justisdepartementet⁷³. Rådet har da avholdt 19 møter i løpet av drøye fem år. Før innstillingen forelå henvendte DNF-48 seg til Valle flere ganger, og innstillingen ble også etterlyst fra Stortinget. Første gang Valle svarer, gir hun håp om at den vil foreligge rundt november 1977.

I tillegg til at Bugge Fougner var DNF-48s advokat holdt organisasjonen kontakt med Straffelovrådet i de fem årene arbeidet pågikk. Det ble stadig oversendt informasjon og materiale av forskjellig slag som var ment å skulle dokumentere behovet for en lovbeskyttelse.

4.4.4 Straffelovrådets innstilling

Da Straffelovrådets innstilling blir offentliggjort, viser det seg at innstillingen er delt. Rådets faste medlemmer, Ryssdal og Andenæs, viser til at arbeidet for homofile i samfunnet først og fremst må føres med ikke-rettslige midler, og at nettopp DNF-48 i sitt arbeid har nytt godt av den åpne og frie meningsutveksling. På samme måte som homofile må få ytre seg, må også de

som har en annen oppfatning få ytre seg uten å bli utsatt for nykriminalisering. De hevder at en ikke kan innlemme homofile i gjeldende paragrafer uten å foreta en innskrenking i den prinsipielle ytringsfriheten og grunnlovens § 100. De går derfor imot å innlemme homofile i paragrafene fordi en slik innlemmelse utelukkende vil innskrenke ytringsfriheten. Homofile som blir utsatt for legemsbeskadigelse er allerede vernet i alminnelig lovgivning, er oppfatningen.

De tilkalte medlemmer hevder derimot at homofile har et spesielt behov for vern, da homofile i liten grad kan forvente positiv støtte fra samfunnet. De er enig i at behovet for informasjon er stort, men fremhever at informasjon alene ikke er tilstrekkelig. Heller bør informasjon og strafferettslig vern virke side om side mot det mål som bør bestrebes. Strafferettslig vern kan styrke informasjonens slagkraft. Hensynet til utsatte minoritetsgruppers rett og behov for vern er for dem mer sentralt enn den prinsipielle ytringsfriheten.

4.4.5 Flere organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle

I september 1979 mottar Justisdepartementet en henvendelse fra en annen organisasjon for lesbiske og homoseksuelle som kaller seg Lambda. Den ber om å bli høringsinstans for Straffelovrådets arbeid. Gruppen viser til de homopolitiske motsetninger som eksisterer, og det fremheves at det er *”ingen selvfølge at homofile har det samme syn i ett og alt, heller ikke på hvordan vi mener kampen for vår frigjøring bør føres og hva frigjøringsbegrepet egentlig innebærer”*⁷⁴. DNF-48 bør ikke, etter gruppens mening, ha monopol på homopolitiske saker på vegne av samtlige organiserte homofile. Dette synet får gjennomslag i departementet, og da høringsinvitasjonen sendes ut på slutten av 1979, er DNF-48 bare en av flere organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle som inviteres til å avgi høring. Fellesrådet for homofile organisasjoner i Norge⁷⁵ (FHO), en paraplyorganisasjon for flere av de nye organisasjonene, ble svært sentral som høringsinstans. Det vil derfor være av interesse kort å belyse på hvilket grunnlag en fikk denne oppblomstringen av organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle⁷⁶.

---

⁷³ NOU 1979:46, Særlig strafferettslig vern for homofile, 28.07.1979.

⁷⁴ Brev fra Gruppe Lambda til Lovavdelingen i Justisdepartementet, 15.09.1979.

⁷⁵ FHO besto av frittstående organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle i Norge, hvor FHO fungerte som medlemsorganisasjonenes sekretariat, uten selvstendig beslutningsmyndighet over medlemsorganisasjonene.

⁷⁶ Hva som skjedde i det organiserte homopolitiske miljøet på denne tiden, er trolig en hovedoppgave i seg selv.

Etter avkriminaliseringen opplevde DNF-48 en økning i lesbiske og homoseksuelle som ønsket å arbeide med homopolitiske spørsmål. Etter hvert utviklet det seg synlige interessenemotsetninger innad i organisasjonen, og i 1976 resulterte dette i at 37 personer kollektivt meldte seg ut av DNF-48 og dannet en ny organisasjon, Arbeidsgrupper for homofil frigjøring (AHF). I tillegg til AHF, både var det og ble det, etablert andre grupper utenfor DNF-48. Mange, deriblant AHF, søkte samarbeid seg imellom gjennom opprettelsen av paraplyorganisasjonen FHO. Konflikten innad i DNF-48 opphørte imidlertid ikke med utmeldelsene og fremveksten av nye organisasjonstilbud. I november 1978 vedtok landsstyret i DNF-48 at *"AHF er en organisasjon som ikke tjener homofiles interesse...AHF er i dag blitt en frontorganisasjon under AKP (ml). Medlemskap i AHF er uforenlig med medlemskap i DNF-48"* (NOU 1979:46:18). Rundt tretti personer⁷⁷ DNF-48 mente innhadde medlemskap i både AHF og DNF-48 ble ekskludert fra DNF-48. Blant de ekskluderte var også styremedlemmer i lokallag⁷⁸.

4.4.6 Hørings svar

Når høringsfristen utløper i april 1980 er høringsuttalelsene, liksom rådet var, delt i to. Organisasjoner for lesbiske og homoseksuelle og Forbruker og – administrasjonsdepartementet støtter forslaget om særskilt strafferettslig vern. Riksadvokaten, Den norske Dommerforening, Norsk Presseforbund, biskopene og Den norske Kirkes Presteforening støtter forslaget om ikke å innføre særlig strafferettslig vern for lesbiske og homoseksuelle.

Når det gjelder høringsuttalelsene som støtter forslaget om særlig strafferettslig vern, trekker Justisdepartementet i sin vurdering frem at uttalelsene fra DNF-48 og Fellesrådet for homofile organisasjoner i Norge (FHO) er meget omfattende. Spesielt FHOs uttalelse innholder en rekke interessante juridiske betraktninger, og de juridiske drøftelsene anses som meget grundige og innsiktsfulle. Det er helt tydelig at det er FHOs uttalelser, ikke DNF-48s, som

---

⁷⁷ Antall ekskluderte varierer. I NOU 1979:46 nevnes antallet som 28, i Friele 1990 nevnes antallet som 37. Andre steder nevnes andre tall.

⁷⁸ Generalforsamlingen i DNF-48 opphevet i april 1982 uforenighets-vedtaket (Friele 1990:229).

vektlegges i departementet. Departementet påpeker også at denne saken synes å bety svært meget for dem den direkte angår.

Selv om biskopene går mot særlig strafferettslig vern, oppfatter departementet at det har skjedd betydelige holdningsendringer i forhold til biskopenes uttalelse fra 1954. Biskopene viser forståelse for homofiles problem, men hevder at en kriminalisering av negative holdninger til homofile kan skape nye motsetninger og stanse den utviklingen i aksepterende og inkluderende retning en har vært vitne til de senere år. Advokater og dommere støtter de faste medlemmers argumentasjon, mens pressen spesielt fremhever at ytringsfriheten ikke må innskrenkes ytterligere.

Det er usikkerhet i Justisdepartementet om hva en skal falle ned på, men en ender opp med å støtte innføring av bestemmelsene ut fra at de vil ha betydelig symbol- og programfunksjon, i tillegg til at innføringen oppfattes å ha stor betydning for lesbiske og homoseksuelles egenopplevelse.

4.4.7 Flertall for å gi særskilt strafferettslig vern

For DNF-48 hastet det å få Justisdepartementet til å komme med sin tilrådning til Stortinget, slik at saken kunne behandles våren 1981. Prognoser viste nemlig at det kunne bli borgelig seier ved stortingsvalget i 1981. Organisasjonen antok at en Arbeiderparti-regjering var vennligere innstilt enn en borgelig regjering. Nå var Oddvar Berrefjord justisminister i Nordli-regjeringen (A), og han kjente til DNF-48 fra sitt virke som justisminister da avkriminaliseringen fant sted i 1972.

I januar 1981 tilrår Justisdepartementet at straffelovens §§ 135 a og 349 a får tillegg av *homofil legning, leveform eller orientering* (Ot. prp. nr 29 1980-81) De tilkalte medlemmer i Straffelovrådet hadde foreslått likelydende tillegg, med unntak av begrepet *orientering* som Justisdepartementet tok inn i sitt forslag ut fra høringsdokumentet til Fellesrådet for homofile organisasjoner i Norge. Bare Justiskomiteens mindretall, Jørgen Sønstebo (KrF), går ikke inn for særskilt strafferettslig vern.

Odelstinget behandler innstillingen i begynnelsen av april, og Lars Korvald (KrF) fremmer forslag om å stemme mot innstillingen. KrF får bare støtte fra enkelte representanter fra Høyre, partiet som Bugge Fougner også er medlem av⁷⁹. Senere samme måned behandles saken i Lagtinget, hvor det samme partipolitiske mønster gjør seg gjeldende. Avstemmingen i Lagtinget ender med 23 mot 4 stemmer i favør av Odelstingets vedtak. Norge har som første land i verden fått egne antidiskrimineringsparagrafer til særskilt strafferettslig vern for lesbiske og homoseksuelle⁸⁰.

4.5 Partnerskapsloven

4.5.1 Veien frem til forslaget om en partnerskapslov

Første gangen ideen om et ekteskap for lesbiske og homoseksuelle kom opp i Stortinget, var det som en avvisning av muligheten. Dette skjedde under den Odelstingdebatten i 1972 hvor avkriminalisering av seksuell omgang mellom menn ble drøftet. Den gangen uttalte Bodil Aakre (H) at *”i vårt naboland Danmark drøfter man faktisk ekteskap mellom homofile. Det kan etter min mening verken tjene til å hjelpe dem eller til å bygge opp under ekteskapet som institusjon”*.

På Generalforsamlingen i DNF-48 året etter at avkriminaliseringen var et faktum ble samliv og ekteskap drøftet. Organisasjonen vedtok å arbeide for ensliges situasjon og andre samlivsformer enn det tradisjonelle ekteskapet⁸¹. Dette vedtaket skulle komme til å stå sentralt i organisasjonen i mange år fremover. Vedtaket ble ikke oppfattet dithen at det hindret DNF-48 i å arbeide for lovregulering av lesbisk og homofilt samliv. Det organisasjonen ikke ville

---

⁷⁹ Else Bugge Fougner var senere justisminister i Syses borgelige trepartiregjering (H, KrF og SP) som ble dannet i 1989.

⁸⁰ Slike lover eksisterte andre steder på lokalt nivå, for eksempel fikk Washington en slik lov i 1973 (Friele 1975: 134).

⁸¹ DNF-48 uttalte følgende:

”* Enkeltmenneskets verdi er ikke avhengig av evnen, viljen eller muligheten til samliv med et annet menneske.

* *DNF-48 kan ikke godta noen former for diskriminering av enslige – økonomiske eller menneskelig. Forbundet vil støtte enhver politikk som har som målsetting å fjerne denne diskriminering overalt hvor den gjør seg gjeldende.*

* *DNF-48 vil samtidig arbeide for en sikring av andre samlivsformer enn det tradisjonelle ekteskapet” (Rapport fra partnerskapsgruppa 1996:5).*

ha, var et ekteskap for lesbiske og homofile eller nye samlivsformer som diskriminerte enslige.

Nesten ti år senere, på generalforsamlingen i 1982, går organisasjonen inn for at *”lovregulering av homofilt samliv skal skje gjennom frivillig registrering”*, men uten å legge frem forslag til innhold for lovreguleringen. Innhold må utredes, for så å legges frem for senere generalforsamling for drøfting. For første gang ber organisasjonen om en offentlig utredning, og Justisminister Mona Røkke (H) blir i brev form oppfordret til å utrede spørsmålet om homofilt samliv bygget på en frivillig registreringsordning: *”Registreringen innebærer at det ikke er nødvendig med noe nytt regelsystem. Det saken gjelder er at homofile gjennom et slikt system, får mulighet til å få tilpasset gjeldende regler for ekteskap på sitt forhold”*⁸² - uten at henvendelsen og oppfordringen tas til følge fra myndighetenes side.

I 1986 var DNF-48 høringsinstans for forslag til ny ekteskapslov, og igjen fremmet organisasjonen krav om at myndighetene *”må utrede homofile/lesbiskes muligheter til rettsregulering av samliv”*⁸³. Ei heller denne gangen resulterer det i tiltak rettet mot slikt samliv fra myndighetenes side.

Det nærmeste myndighetene i disse årene kom en utredning om samliv mellom lesbiske og homoseksuelle par, var gjennom den borgelige treparti-regjeringens (H, Krf og Sp) oppnevning av Husstandfelleskapsutvalget i 1985. Sosialkomiteens behandling av Familiemeldingen⁸⁴, resulterte i en flertallsmerknad, hvor det ble bedt om en utredning av lesbiske og homofile samliv⁸⁵. Denne flertallsmerknaden viser til en rekommendasjon fra Nordisk Ministerråd fra 1984, hvor det går inn for å samordne tiltak mot diskriminering av homoseksuelle. Husstandfelleskapsutvalget fikk imidlertid ikke slikt spesifikt mandat – utvalgets oppgave ble å skulle utrede behovet for lovregulering for alle som bodde sammen; venner, søsken, samboere. Ingen fra organisasjonene for lesbiske og homoseksuelle ble invitert til å sitte i utvalget. Flertallet i Husstandfelleskapsutvalget skulle komme til å konkludere med at lesbiske og homoseksuelle par måtte ses på spesielt og ikke kunne sidestilles med andre som bodde sammen av praktiske årsaker⁸⁶. I sin høringsuttalelse høsten

---

⁸² Høringsnotat fra Kim Friele, partnerskapsloven 1992:3.

⁸³ Rapport fra partnerskapsgruppa 1996:6.

⁸⁴ St.m. nr 50, 1984-85.

⁸⁵ Rapport fra partnerskapsgruppa 1996:15.

⁸⁶ Rapport fra partnerskapsgruppa 1996:17.

1988, uttalte DNF-48 at de begrensede forslag til regulering av husstandfelleskap som var foreslått, ”ikke var dekkende for de spesielle behov og problemer som homofile og lesbiske par har”⁸⁷. DNF-48 poengterte heller kravet om en særegen lovregulering av lesbiske og homoseksuelle parforhold.

Til tross for at generalforsamlingen i DNF-48 allerede i 1982 uttalte at muligheten for lovregulering gjennom frivillig registrering burde utredes, sto ikke dette punktet på arbeidsprogrammet til organisasjonen. Det skjedde først våren 1987 da generalforsamlingen vedtok at ”lovregulert partnerskap for homofile og lesbiske skal ha høy prioritet i perioden”⁸⁸.

Til tross for at spørsmålet om lovregulering av lesbisk og homofilt samliv ikke sto på programmet til organisasjonen, hadde Friele hatt ansvar for og arbeidet med spørsmålet fra 1982 (Friele 1990:300). Denne saken kan symbolisere en fjerde fase i DNF-48s liv⁸⁹. På det første landsstyremøtet etter generalforsamlingen i 1987 ble spørsmålet tatt opp. På dette tidspunktet var forholdet mellom Friele og en del tillitsvalgte og andre ansatte i organisasjonen konfliktfylt⁹⁰. I tillegg til konfliktens personlige og administrative forhold hadde de to parter også et svært ulikt syn på hva DNF-48 skulle arbeide for når det gjaldt lovregulering av ulike samlivsformer og fokuseringen på den ensliges situasjon. Friele ble den tapende part slik at arbeidet fortsatte uten henne⁹¹. Konflikten som startet i begynnelsen av 1987, endte med at Friele takket ja til fem måneders permisjon med lønn mot å fratre stillingen som generalsekretær 01. juli 1989 (Friele 1990:300-4).

I begynnelsen av 1988 la utredningsgruppen frem vurderinger av de juridiske sidene ved en lovregulering. Gruppen brøt med alle tidligere syn da den mente at ”alle homofile og lesbiske som ønsker det skal kunne inngå ekteskap”. Samtidig pekte den på at det ”måtte også arbeides for å få igjennom en lovregulering for de som ikke ønsket å gifte seg” (Rapport 1996:7). Det siste alternativet ble av utredningsgruppen vurdert å være det mest realistiske å arbeide med i første omgang.

---

⁸⁷ Rapport fra partnerskapsgruppa 1996:17.

⁸⁸ Rapport fra partnerskapsgruppa 1996:6.

⁸⁹ Se tidligere note i dette kapitlet om de tre tidligere faser. Den fjerde fasen kan forstås som da Friele, som både den første åpne homoseksuelle og svært synelige ansatte Generalsekretær, har forlatt organisasjonen og organisasjonens ulike tillitsvalgte som fungerer på fritiden skal arbeide frem og synliggjøre DNF-48s saker.

⁹⁰ Vi går ikke inn i konfliktens ulike sider i denne oppgaven.

På landsstyremøtet i organisasjonen i februar forelå det to forslag. Møtet vedtok at DNF-48 ville *”jobbe for en likestilling av alle måter å leve på”* og da ble det nødvendig med *”et regelverk som gir alle samlivsformer juridisk sikkerhet, uten at dette gir økonomiske, juridiske eller moralske særfordeler fremfor andre måter å leve på”* (Rapport 1996:8). DNF-48 mente at *”å få etablert en ordning med muligheter for lovregulering av homofilt og lesbisk samliv”* ville være et skritt i riktig retning, da en frivillig registrering ville *”være et skritt mot DNF-48s hovedmål som er at alle samlevende – uavhengig av hvilke relasjoner de har til hverandre – skal ha en mulighet til lovregulering av sitt samliv”* (Rapport 1996:8).

På generalforsamlingen i 1988 ble landsstyrets forslag vedtatt, samt at utredningsgruppen fikk støtte for det av sine forslag til lovregulering som innebar en regulering som ikke var identisk med ekteskapets regler. Hovedpunktene i forslaget omhandlet arv, skatt og bolig (Rapport 1996:8).

Lovregulert samliv for lesbiske og homoseksuelle hadde i flere år blitt diskutert i Danmark, og i november 1987 ble det levert inn et lovforslag til det danske Folketinget om en slik lovregulering. Forslaget innebar samme rettsregler for homoseksuelle partnere som ekteskapet innebar for heteroseksuelle par, med unntak av adopsjon (Rapport 1996:7). I underkant av to år senere, i mai 1989, vedtok det danske Folketinget et ja til forslaget om registrert partnerskap for lesbiske og homoseksuelle par, et vedtak som fikk betydning for det norske arbeidet.

I 1989 forelå det fremdeles ikke konkrete forslag til innhold i den lovreguleringen DNF-48 ønsket, samtidig som organisasjonen på sitt landsmøte⁹² vedtok at DNF-48 *”vil, når en konkret lovproposisjon legges fram, arbeide for at Stortingets vedtak blir i samsvar med homofile og lesbiskes interesser og behov”* (Rapport 1996:9). I en periode over noen år benyttet DNF-48 nærmest kravet om *lovregulering* ukritisk, da spørsmålet om *”hvordan lovreguleringen skulle se ut i praksis var uklart”* (Rapport 1996:16). Det eneste som var sikkert, var at organisasjonen hadde et vedtak om at den ikke skulle gå inn for ekteskap for lesbiske og homofile.

---

⁹¹ De to parter har en høyst ulik oppfatning av hva som skjedde på landsstyremøtet og hva som hadde skjedd i årene før. Se Friele 1990:300 og Rapport fra partnerskapsgruppa 1996:6.

I oktober samme år besluttet forbundsstyret i DNF-48 at det skulle nedsettes en egen arbeidsgruppe som utelukkende skulle konsentrere seg om spørsmålet om lovregulering. Til å delta ble også Fellesrådet for lesbiske og homofile organisasjoner i Norge (FHO) invitert, noe FHO takket ja til. Den nyopprettede arbeidsgruppen, partnerskapsgruppen⁹³, fikk i oppdrag både å utarbeide forslag til innhold av og strategi for å få lovreguleringen. Det var vedtaket i Danmark som endelig avgjorde hva en skulle arbeide for. Den norske partnerskapsgruppa la seg helt opp til det danske lovvedtaket.

Allerede i 1988 avholdt DNF-48 møter med myndighetene om spørsmålet om lovregulering, da DNF-48 for første gang møtte Forbruker- og administrasjonsminister Anne Lise Bakken (Ap) og noe senere hennes etterfølger Einfrid Halvorsen (Ap). Halvorsen stilte seg positiv til lovregulering av homofilt samliv (Rapport 1996:16), men det hjalp ikke DNF-48. Stortingsvalget høsten 1989 resulterte denne gang i en borgelig trepartiregjering bestående av H, Sp og KrF.

DNF-48 gikk da inn for at partnerskapsgruppen skulle kontakte SV og Ap for å få dem til å fremme et privat lovforslag i Stortinget, et såkalt Dokument 8-forslag. Målet var at forslaget ble fremmet for Stortinget våren 1990. SV hadde allerede før valget i 1989 lovet å fremme et privat lovforslag om lesbisk og homoseksuelt samliv etter valget. Fra Ap fikk partnerskapsgruppen med seg to representanter. Mer overraskende ble det for gruppen at de også fikk med en ung representant fra FrP til å underskrive det private lovforslaget. Juni 1990 ble det fremmet et privat lovforslag om registrert partnerskap av fem stortingsrepresentanter, henholdsvis to fra SV, to fra Ap og en fra FrP⁹⁴.

I september samme år beslutter Odelstinget at forslaget skulle oversendes justiskomiteen. Innstillingen fra justiskomiteen foreligger i februar 1991, med tre mindretallsforslag⁹⁵. Ap foreslår å oversende forslaget til regjeringen for utredning, SV fremmer forslag om å realitetsbehandle det private lovforslaget, mens Sp vil avvise forslaget. Ap er nå igjen i

---

⁹² Landsmøtet i 1989 var det første landsmøtet i DNF-48, etter at organisasjonen hadde gått vekk fra generalforsamling.

⁹³ Rapporten gruppen har utarbeidet, er en rapport fra partnerskapsgruppas arbeid 1988 – 1993, og inkluderer følgelig også utredningsgruppens arbeid. Jeg velger i oppgaven å omtale gruppen som ble utnevnt i 1989 som partnerskapsgruppen fra nå av.

⁹⁴ De fem forslagsstillerne var Lisbeth Holand (SV), Kristin Halvorsen (SV), Trond Jensrud (Ap), Grete Knutsen (Ap) og Jan Erik Fåne (FrP). Dokument nr 8:50 (1989-90).

regjeringsposisjon etter regjeringsskiftet i november 1990. Frem til våren 1991 trodde partnerskapsgruppen at Ap ville stemme for Dokument 8-forslaget og at marginen var god. Når justiskomiteens innstilling behandles i Odelstinget i mars 1991, blir det imidlertid kun med knapt flertall, 36 mot 33 stemmer, vedtatt at forslaget oversendes Regjeringen for utredning⁹⁶. Et stort mindretall stemte for å avvise det private lovforslaget uten nærmere utredning. I Høyre, der flere representanter hadde signalisert at de ville stemme for en partnerskapslov (Rapport 1996), stemte en samlet for å avvise oversendelse til Regjeringen.

I midten av november 1991 blir Grete A. Berget (A) ny statsråd i Barne- og familiedepartementet etter Matz Sandman (A). I motsetning til Sandman, som hadde avvist å møte DNF-48 for å drøfte saken, avholdt Berget et møte med partnerskapsgruppen allerede 14 dager etter hun var blitt statsråd. Landsstyret i DNF-48 hadde da et vedtak om å kreve at *”regjeringa ”snares mulig avgjør om de ønsker en partnerskapslov som er i tråd med det forslaget som ble fremmet i Stortinget i vår”* og videre et krav om avklaring av *”hvilke tidspunkt regjeringa akter å legge fram et evt. forslag”*. Samtidig ble det fastslått at *”DNF-48 ikke kan ”godta et forslag som er mindre omfattende enn en partnerskapslov”* (Rapport 1996:11).

I juli 1992 sender Barne- og familiedepartementet ut høringsnotatet som omhandler forslag til lov om registrert partnerskap. I arbeidet med høringsdokumentet kan det se ut som at BFD har benyttet medlemmer av partnerskapsgruppen som ressurspersoner. BFD har blant annet finansiert opphold i København for ett av medlemmene i partnerskapsgruppen, med den hensikt å klarlegge forhold rundt den danske loven og arbeidet med den.

Forslaget som kommer fra BFD er i stor grad i samsvar med det private lovforslaget fra 1990, og derigjennom i samsvar med kravene fra DNF-48. Forslaget innebærer at alle regler som gjelder ekteskap også skal gjelde for registrerte homofile partnerskap, med unntak av retten til å adoptere barn og kirkelig vigsel. Samtidig presiseres det at partnerskap *ikke* er det samme som ekteskap, men en ordning som må forstås uavhengig av ekteskapets rolle og funksjon. Ekteskapet er fremdeles samfunnets fremste samlivsform.

---

⁹⁵ Innst. O. nr. 26 (1990-91).

⁹⁶ Forhandlinger i Odelsting nr 23 og nr 24, 21. mars 1991.

4.5.2 Hørings svar og knapt politisk flertall

Ved høringsfristens utløp 15. september 1992 var det kommet inn et stort antall hørings svar. DNF-48 uttaler at *”lovforslaget og høringsnotatet i store trekk ivaretar de interesser vår organisasjon har i denne saken”*, til tross for at lovforslaget ikke åpner for rett til adopsjon eller vigsel. DNF-48 mener at dette strider mot organisasjonens prinsipielle syn, men at disse spørsmålene bør behandles for seg, uavhengig av spørsmålet om registrert partnerskap for lesbiske og homoseksuelle. Høringsuttalelsen fra FHO er relativt liklydende uttalelsen fra DNF-48.

De av høringsinstansene som markerte seg sterkest mot lovforslaget var biskopene, prester i den norske kirke, generaladvokaten i forsvaret, en del mindre kirkesamfunn og fylkesmannen i Oslo og Akershus, Kåre Willoch. Hovedargumentene er to. Gjennom en likestilling av partnerskap med ekteskap, vil ekteskapets til da dominerende stilling i samfunnet svekkes. Partnerskap vil bli det samme som ekteskap. Det andre hovedargumentet er at bibelen avviser homofilt samliv, og at en avvisning av en lovregulering av homofilt samliv er en naturlig konsekvens av det.

I midten av desember 1992 foreligger tilrådingen fra BFD⁹⁷. Forbruker- og administrasjonskomiteen bruker tre måneder før de leverer fra seg sin innstilling⁹⁸. Flertallet støtter tilrådingen fra BFD med en kosmetisk endring, mens mindretallet, bestående av KrF og et medlem fra FrP, går inn for å avvise forslaget. Etter mange og lange innlegg i Odelstinget, vant komiteens innstilling voteringen med 58 mot 40 stemmer. Avstemmingen i Lagtinget få dager etter skulle bli atskillig mer jevn. Sigurd Holemark (H) fremsatte forslag om ikke å bifalle Odelstingets vedtak. Dette gjorde han på vegne av fire representanter, henholdsvis en fra H, en fra FrP og to fra KrF⁹⁹. Forslaget falt med 16 mot 18 stemmer, Lov om registrert partnerskap var et faktum, og leder av Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, DNF-48s etterfølger, hevder at loven er det største som har skjedd etter avkriminaliseringen fant sted i 1972 (Rapport 1996). Homofile oppleves av de mange å ha blitt en likeverdig del av samfunnet.

---

⁹⁷ Ot. prp. nr 32 (1992-93) Om lov om registrert partnerskap, Barne- og familidepartementet.

⁹⁸ Innst. O. nr. 70 (1992-93) Innstilling fra forbruker- og administrasjonskomiteen om lov om registrert partnerskap.

For å få gjennomslag for sin sak drev partnerskapsgruppa et svært aktivt lobbyarbeid i perioden 1988 til 1993. Før partnerskapsloven ble en mediasak i 1990 hadde partnerskapsgruppen *”i flere år arbeidet i det stille... (fordi)...vår strategi var å informere så mange som mulig før dette ble en offentlig sak”* (Øie i Arntzen 1995:101). Gruppens medlemmer gjennomførte totalt omlag 200 møter med politikere på Stortinget, i Regjeringen og i de ulike politiske partier. I tillegg fant det sted diverse telefonsamtaler. Til sammen hevder gruppen at dens medlemmer hadde personlig kontakt med over halvparten av stortingsrepresentantene, i tillegg til møter med seks statsråder.

Under hele perioden arbeidet foregikk var det en stadig gjenstand for diskusjon i DNF-48, og *”lovreguleringen...var tema nesten på samtlige landsstyremøter i DNF-48 (og senere LLH) fram til vedtaket ble gjort i Lagtinget 1. april 1993”* (Rapport 1996:9), omtrent 20 år etter Friele og DNF-48 begynte det aller første arbeidet.

---

⁹⁹ Sigurd Holemark, Hans J. Røsjorde, Dag Jostein Fjærvoll og Magnus Stangeland.

5. KAPITTEL: FREMVEKSTEN AV DEN HOMOFILE

I dette kapitlet skal vi innledningsvis se på tidligere forståelser av likekjønnsforhold¹⁰⁰. Med denne forståelsen som bakteppe skal vi så se hvordan forståelsen av Den Homofile vokser frem i takt med endringene avkriminalisering, avdiagnostisering, innlemmelse i antidiskrimineringsparagrafene og innføringen av partnerskapsloven. I motsetning til fremstillingen av disse hendelsene i forrige kapittel, hvor de ulike aktørgruppene og de synlige relasjonene dem imellom var det som var i fokus, vil vi i dette kapitlet se etter de underliggende betingelsene ved fremveksten av begrepet Den Homofile og også hvordan disse betingelsene har endret seg over tid. For i dette kapitlet og i det påfølgende skal vi gi vårt bidrag til å belyse forståelser av Den Homofile og konsekvenser av forståelsene, slik vi i gjennomgangen av tidligere forskning har sett at det eksisterer.

5.1 En uønsket handling

Likekjønnsforhold var i 700 år utelukkende knyttet til menn her i Norge¹⁰¹. Like lenge var likekjønnsforhold en forbudt handling. De første forbudene springer ut fra kristendommen, og det aller eldste forbudet finner vi i Gulatingslovens kristenrett som ble til i 1164¹⁰².

Gulatingsloven var en landskapslov hvor verdslig og kirkelig rett var samlet. Etter brudd mellom kirkelig og verdslig rett i 1277 fikk kirken alene domsmyndighet i kirkesaker. Etter reformasjonen i 1536 ble den gamle kristenretten integrert som en del av den verdslige. I 1629 blir den gamle kristenretten erstattet av Christian den fjerdes lov. Reguleringer som antagelig omhandler likekjønnsforhold var fremdeles under det kirkelige rettsområdet (Halsos 1998:6). For den kirkelige rett var bibelens skrift det bestemmende for hvordan mennesket skulle

---

¹⁰⁰ I dette arbeidet benyttes betegnelsen likekjønnsforhold på seksuelle forhold mellom mennesker av samme kjønn som finner sted før begrepet den homoseksuelle er skapt. Disse begrepene brukes av hensyn til lesbarhet, til tross for at verken det som her omtales som likekjønnsforhold eller seksualitet nødvendigvis har blitt forstått som det samme opp gjennom historien. Når denne løsning likevel velges er det fordi det er forståelsen av den homoseksuelle, ikke av likekjønnsforhold, som er grunnlaget for denne oppgaven. Se for øvrig under "Likekjønnsforhold eller homoseksualitet, tidligere forskning".

¹⁰¹ Under hele perioden var kvinner utelukket fra de ulike forbud mot likekjønnsforhold. Dette var ikke fordi lovgiverne aktivt ga kvinner tillatelse til å utføre slike handlinger, men fordi slike handlinger ble sett på som utenkelige. Ingen knyttet en slik syndig omgang eller omgang mot naturen til kvinner. Kvinner var passive, deres oppgave var å bringe slekten videre. Menn var de aktive og dermed dem forbudet måtte rettes mot.

¹⁰² "Men um to karmenn blandar seg med kvarandre til lekamslyst, og vert sannskyldige i det, då er dei begge ubotamenn. Men um dei nektar og det likevel går ord om det i herad, da skal dei nekte med jarnburd. Men vert dei sannsaka, då eig kongen helvti av godset deira, men biskupen helvti." (Handeland i Halsos 1998:3.)

handle og ikke handle i sine liv. I hvert sogn ble det på 1600-tallet opprettet en gruppe som skulle hjelpe presten med å opprettholde ”*kristelig liv og levned*” (Halsos 1998). Mennesket skulle hjelpes og rettledes til å handle ut fra den rette forståelse, den kristne forståelse. Om ikke mennesket fikk en slik hjelp og rettleiding kunne mennesket bli villedet av gammel overtro, hedenske skikker og djevelens verk. Det å inneha et seksuelt forhold med en av samme kjønn var på ingen måte sammenfallende med bibelens ord for kristelig liv og levned og var blant de handlingene som måtte forhindres gjennom ”*hemmelig formaning og ivrig advarsel*” (von Rosen i Halsos 1998:7).

Parallelt med den bibelske begrunnelsen vokser det på 1600-tallet frem en ny selvstendig forståelse om hvorfor handlingen måtte forhindres. Det å skulle leve i pakt med den naturen som menneskene er en del av blir gitt selvstendig moralsk verdi. Naturen blir forstått som den ene natur og derigjennom også den rette natur, og en av naturens grunnlover er slektenes gang. Slik kirken er den øverste forvalter av bibelens ord blir kongen øverste forvalter av naturen da kongen i 1687 beslutter at *Omgængelse som er imot Naturen straffis*¹⁰³. Det er gjennom naturen kongen frigjør seg fra kirkens begrunnelse, bibelens ord, om hvorfor likekjønnsforhold skal være underlagt det strafferettslige området. Det er ikke lenger bare bibelen og kirken som viser vei for menneskers rette livsførsel, men også naturen. Forståelse om at likekjønnsforhold er imot naturen blir stående helt frem til 1889.

Forståelsen av bibelen og naturen – som premissleverandør - er, i tillegg til å være sammenfallende når det gjelder fordømmelsen av likekjønnsforhold, både noe konstant, noe rett og noe som befinner seg utenfor mennesket. Det er noe mennesket må innrette seg etter. Gjennom århundrer hadde fokuset vært på likekjønnsforhold som en handling makthaverne hadde ønsket å forhindre da den var blitt forstått å bryte med det rette som omgir mennesket, hva enten det var Guds ord eller naturen. Det hadde ikke fremkommet noen forståelse om at bestemte menn eller grupper av menn i seg selv kunne knyttes til handlingen. Handlingen var noe alle menn kunne foreta eller ikke foreta. De menn som handlet mot bibelens ord og senere også mot naturen, foretok et valg. Selv om handlingen på sett og vis var en konsekvens av et valg, var det ikke valget, men selve handlingen som trådte frem i fokus og ble det sentrale. Det var handlingen i seg selv, ikke individet eller valget og valgets begrunnelse, som stred mot bibelens tekst og senere også naturens norm.

---

¹⁰³ Christian Vs Lov av 15. april 1687 (Friele 1985:80).

5.2 "Den Homoseksuelle"

Det var i Tyskland i 1867 *Den Homoseksuelle* så dagens lys for første gang¹⁰⁴. Før vi følger historien i Norge videre skal vi kort se på hvordan den homoseksuelle ble forstått da begrepet oppstod.

Som i Norge, var likekjønnsforhold mellom menn også kriminalisert i Tyskland¹⁰⁵. Fremveksten av begrepet *Den Homoseksuelle*, introdusert av de homoseksuelle selv, skulle vise at de homoseksuelle menneskene var noe annet enn de handlingene som ble kriminalisert gjennom den tyske straffelovens § 175, selv om og nettopp fordi de homoseksuelle handlingene var utgangspunktet.

De første som omtalte seg selv som homoseksuelle forfektet nye påstander og tok dermed avstand fra en forklaringsmodell som bare vektla handlingen og handlingene i seg selv. De hevdet det eksisterte en tilbøyelighet i et lite mindretall i befolkningen, de homoseksuelle. Denne tilbøyeligheten hadde som konsekvens at de homoseksuelle ikke selv aktivt valgte å foreta den kriminaliserte handlingen. For et homoseksuelt mindretall eksisterte "valget" utelukkende mellom det alternativet som var kriminalisert og bekjempelsen av sin tilbøyelighet. Et seksuelt forhold mellom mann og kvinne var ikke et reelt alternativ. Derav kommer begrepet *Den Homoseksuelle*, som nettopp skulle tydeliggjøre at vedkommende utelukkende var i stand til å rette sin kjønnsdrift, eller sin seksualitet, mot et menneske av det samme kjønn. I og med at de ikke hadde et reelt valg, hevdet de homoseksuelle at konsekvensen, handlingen, ikke burde møtes med straff. De homoseksuelle krevde derfor å bli

---

¹⁰⁴Begrepet «homoseksuell» ble benyttet første gang i 1867 av den østerrikske forlegger Károly Maria Kertbeny, og omfattet både kvinner og menn (Friele 1985:24). Begrepet ble benyttet i kampen mot § 175, paragrafen som kriminaliserte seksuelle forhold mellom menn i Tyskland. I engelsk språkdrakt ble begrepet først benyttet i 1892, mens begrepet «heteroseksuell» først ble benyttet åtte år senere, i 1900 (Løvetann 1.1996:5). Ordet "lesbisk" ble første gang benyttet på engelsk i 1890 mens ordet "lesbianism" kan tilbakedateres til 1870 (Lardinois i Bremmer 1989:15). En kort periode eksisterte begrepene Urning og Urningine (han- og hunnkjønnsform) som ble skapt av den tyske jurist og journalist Karl Heinrich Ulrichs. Ulrichs sto frem som Urning 29. august 1867 på årsmøtet til den tyske juristforeningen. Også han arbeidet mot § 175. Ulrichs presenterte en teori om «det tredje kjønn» som hadde samme rett til et seksualliv som andre. Urninger var av natur kvinner som var fanget i en mannskropp, mens Urninginer var mannlige sjeler fanget i en kvinnekropp. «Det tredje kjønns» seksualitet var medfødt og naturlig. Ulrichs blir ofte oppfattet som den første åpne homoseksuelle og en pioner for den moderne homobevegelsen (Kennedy 1988). Se for eksempel fremstillingen til Hekma (Hekma i Bremmer 1989). Problemet med teorien om "det tredje kjønn" blir imidlertid å forklare det vi i dag omtaler som biseksualitet.

¹⁰⁵ Den tyske straffelovens § 175 kriminaliserte likekjønnsforhold mellom menn.

forstått som en ny kategori mennesker; en kategori som ble definert ut fra sin indre tilbøyelighet.

I motsetning til de historisk fordømte likekjønnsforhold var den homoseksuelle tilbøyelighet ikke begrenset til menn. I Tyskland sluttet også kvinner seg til ideen om eksistensen av en homoseksuell iboende tilbøyelighet hos enkelte mennesker. Gjennom at også kvinner forsto seg selv som homoseksuelle opphørte menns "enerett" på å foreta seksuelle handlinger med noen av ens eget kjønn. Det ble "urimelig" at det utelukkende var menns handlinger som samfunnet på denne måten skulle velge å kriminalisere når også kvinner var i stand til å foreta seksuelle handlinger med noen av sitt eget kjønn.

At *Den Homoseksuelle* trer inn på den offentlige arena medfører ikke at blikket forlater handlingen til fordel for den nye kategorien menneske. Handlingen innskrives imidlertid i en ny sammenheng, hvor også den homoseksuelle befinner seg. Vi skal nå forlate situasjonen i Tyskland og igjen vende blikket mot Norge.

5.3 En indre årsak

I årene mellom 1885 og 1889, omtrent 20 år etter at *Den Homoseksuelle* ble introdusert i Tyskland, når forståelsen som bryter med fokus på den valgte handling Norge. I motsetning til det som skjedde i Tyskland er det i Norge ikke de homoseksuelle selv som trer frem som talspersoner. Det blir straffelovkommisjonens leder, Bernhard Getz, som tar til orde for at kriminalisering av *omgjengelse imot naturen* må oppheves. Han mener bestemmelsen bygger på feilaktige premisser. Kjønnslig omgang mellom menn kan ikke lenger forstås av samfunnet som en bevisst valgt handling som strider mot naturen og derigjennom må straffes. Getz hevder at "*Tilbøieligheden til denne last...synes at have sin Grund...i psykisk Misdannelse*" (Getz i Halsos 1998:15). Hans syn er at homoseksuelle handlinger kan forklares gjennom "noe" iboende i enkelte mennesker, og at enkelte rett og slett ikke kan velge "det rette".

I motsetning til den til da dominerende positivistiske forståelsen representerer tanken om en indre årsak i det enkelte mennesket et annet tankemønster. Mens en tidligere fordømte handlingen, begynner en så smått å spørre *hvorfor* noen handler slik. Konstatert av handling gir ikke lenger de riktige svarene, heller bare et grunnlag for undring. Tanken er nå at det

eksisterer *noe* en ikke kan observere, som en ikke helt sikkert vet hva er eller hvordan oppstår, men som likevel medfører at handlingen utelukkende må forstås som en uforskyldt konsekvens av dette ukjente. Evnen til å tolke signalene, til å finne frem til det ukjente, til handlingens egentlige årsak, konstrueres og utfordres på samme tid. Der det ensidige fokus på selve handlingen har fremhevet det åpenbare, det "alle" kunne se, den rene handlingen representert ved seg selv, der utfordrer det nye blikket det skjulte, det bakenforliggende. En begynner å søke etter opprinnelse, kausalitet og historie, og en tar ikke for gitt at det en ser er det sanne. Handlingen reduseres til en konsekvens. Også under tidligere tider var handlingen på sett og vis en konsekvens, men da i lys av et aktivt valg. Den handlingen som nå introduseres, forstås slett ikke slik. Spørsmålene blir heller; hvilke ukjente gåter er det som gjemmer seg i enkelte mennesker? Hva er det som får enkelte til å handle på denne måten?

Getz klarte ikke å få den avkriminaliseringen han ønsket. Men han medvirket til at naturen som begrunnelse for straff ble fjernet. Da straffeloven ble endret i 1889, ble den nye lovteksten seende slik ut: "*Finder legemlig Omgjængelse Sted mellem Personer af Mandkjønn...*". I motsetning til forståelsen om at det å gå mot naturen bør være straffbart, forholder ikke den nye paragrafen seg til en slik begrunnelse. Den nøyer seg i større grad med å konstatere at en bestemt handling, legemlig omgjængelse mellom menn, er straffbart. Dermed blir den nye loven på mange måter "hengende i løse luften" i et samfunn som begynner å søke etter den bakenforliggende årsak.

5.3.1 Når naturen svikter

I motsetning til den tidligere forståelsen av at noen aktivt går mot den naturen som omgir mennesket inkluderer den nye forståelsen heller den bakenforliggende årsaken som en del av naturen. Naturen er ikke lenger bare noe som omgir mennesket. Naturen eksisterer også i mennesket. Denne forståelsen griper mer og mer om seg utover på 1900-tallet. Perioden preges av arbeidet med å avdekke menneskets hemmeligheter, og i den forbindelse oppstår tanken om at det i enkelte mennesker finnes en form for natur som ligger bak og styrer de homoseksuelle handlingene¹⁰⁶. Denne er ikke å anse som den naturlige, forstått som den rette

---

¹⁰⁶ "Årsaken til handlingen ligger i den homoseksuelle tilstanden hos personen" noe som medfører at "deres abnorme seksualliv skyldes forhold som de selv ikke har kunne ha noen innflytelse på" er blant betraktningene som gjøres. Denne "perverse natur" kan være "betinget i en skjev utvikling" (Straffelovrådets innstilling 1953:7,12).

natur, men gjør krav på å være en form for unatur (Innstilling fra Straffelovrådet 1953 hvor det også refereres fra Straffelovrådet 1925). Naturen er ikke lenger den ene rette som omgir mennesket og som mennesket derfor skal følge. Naturen er både rundt og i mennesket, og den rommer både det naturlige og det unaturlige. Homoseksuelle handlinger er resultatet av en unatur som har slått rot i kjønnsdriften. Menneskets naturlige kjønnsdrift har måttet vike for den abnorme.

Når det åpenbarer seg at naturen både kan romme det naturlige og det unaturlige, svekkes naturen i seg selv som legitimitetsgrunn. Det blir et behov for nye begrunnelser. Ut fra både bibel og den ene rette natur er det den heteroseksuelle kjønnsdrift som fører menneskeheten videre. Den heteroseksuelle kjønnsdriften har blitt forstått å være den som følger av naturen som omgir mennesket. Det som nå gjør den heteroseksuelle kjønnsdriften legitim, er at det er denne kjønnsdriften som følger av naturen hver gang naturen lykkes, slik naturen dog gjør de fleste ganger. Det er denne kjønnsdriften som er den normale. Det avvises ikke at den homoseksuelle kjønndriften også følger av naturen, men uten at den homoseksuelle kjønndriften av den grunn blir forstått å være den rette. Gjennom behovet for å skille mellom naturens ulike resultater oppstår den normale natur og den avvikende unatur. Avviket er nærmest noe som hører inn under naturens lunefullhet. Unaturen forsterker det naturlige gjennom å representere og synliggjøre hva som kan skje når naturen av en eller annen grunn spiller oss et puss – eller blir forstyrret i sin utvikling.

At de homoseksuelle handlinger skyldes noe mennesket ikke selv har kontroll over, tydeliggjøres når stadig flere oppdager at også kvinner har i seg denne abnorme kjønnsdriften. Denne oppdagelsen møtes først med vantro av mange. *”Legemlig omgjængelse, kjønnslig omgjængelse mellem to kvinder, har man hørt noget saadant? Det hører jo til de umulige ting¹⁰⁷”*. Etter hvert bøyer stadig flere seg for den nye sannheten. Det eksisterer en kategori mennesker, bestående av både kvinner og menn, som har til felles at deres kjønnsdrift er rettet mot mennesker av samme kjønn. Denne kjønnsdriften kan verken dekke seg bak eller forstås ut fra forplantningens hensikt og krav.

---

¹⁰⁷ Statsråd Qvam i forbindelse med debatten i 1902, hvor representant Graarud foreslo å erstatte formuleringen ”mandkjøn” med formuleringen ”samme kjønn”.

5.3.2 Når årsaken er ukjent

Forståelsen om at det ligger en form for unatur bak, eller i enkelte mennesker, som styrer dem i en homoseksuell retning, fjerner redselen for at en ”hvilken som helst mann” av seg selv kan velge homoseksuelle handlinger. Samtidig opphører ikke bekymringene som sådan av den grunn, de får bare en annen karakter. Så lenge unaturens opphav er ukjent kan ingen se bort fra at unaturen som fører til homoseksuelle handlinger nærmest kan ramme hvem som helst, uavhengig av kjønn, alder og klasse. Det vokser frem et behov for kunnskap om årsaken slik at avviket, om mulig, kan reguleres, kontrolleres og aller helst forhindres i å bli påført flere. Men om unaturen er slik at den kan reguleres, så kan det heller ikke utelukkes at den kan bli påført flere, altså dereguleres. Ingen kan med sikkerhet utelukke at unaturen sprer seg gjennom en form for smitte gjennom møte med mennesker som er rammet. Av den grunn er det ikke ønskelig at de mennesker som er rammet av en slik unatur blir synlige i samfunnet. Så lenge en ikke kjenner til hvordan mennesker blir rammet, er oppmerksomhet omkring problemet ikke ønskelig. En kan heller ikke utelukke at oppmerksomhet i seg selv vil kunne føre til større omfang. Derfor må almenheten, de som ikke er rammet, skånes. Det er ut fra en slik forståelse vi må lese det tillegget i straffeloven som kommer i 1902, der det heter at *Paatale finder alene sted når almene hensyn tilsier det*. Når homoseksuelle handlinger har sitt utspring i en ukjent årsak, blir taushet å foretrekke fremfor negativ oppmerksomhet.

Gjennom tillegget fra 1902 erkjenner staten at den ikke klarer å stoppe de uønskede handlingene, til tross for trussel om straff. Når den abnorme kjønnsdriften har etablert seg i mennesket, er den sterkere enn frykten for straff. Samtidig gir tillegget uttrykk for at de homoseksuelle handlinger skal kunne få utøves i fred fra statens blikk, om de som er rammet av abnormiteten til gjengjeld sørger for at almenheten ikke blir oppmerksom på dem. For om de homoseksuelle handlingene fant sted i det skjulte, blant dem som allerede var rammet, kunne myndighetene ”skjule” for almenheten at de ikke maktet å forhindre homoseksuelle handlinger samtidig som den kunne beskytte almenheten mot påvirkning¹⁰⁸.

---

¹⁰⁸ Dette i motsetning til for eksempel England. England har lange tradisjoner med ”lokkeduer”, dvs. politimenn i sivilteneste som oppsøker miljøer hvor menn treffer menn for seksuell kontakt. De menn som gikk i fella risikerte både straff og uthenging til offentlig skrekk og advarsel. En forståelse av denne strategien har vært knyttet til den plassen kostskoler spiller i det engelske systemet. En mulig tilstedeværelse av lokkeduer skulle medføre en usikkerhet som skulle smitte over på ulike arenaer hvor bare det ene kjønn var representert.

Dette valget har en kostnadsside for myndighetene. I det samfunnet som nå vokser frem, der utviklingen mot flere og større byer skaper større uoversiktighet enn i tidligere samfunn, blir også behovet for kontroll med befolkningen et annet. For å få kunnskap om befolkningen, ned til den enkelte borger, starter en i Norge rett før århundreskiftet med regelmessige folketellinger hvor kjønn, alder, bosted og ekteskapeleg status er eksempler på det myndighetene ønsker informasjon om (Bojer m.fl. 1993:114). Gjennom å tvinge de som unaturen har slått rot i inn i det skjulte, forblir kunnskapen om hvem disse er ukjent for myndighetene. Bare de som ikke lar seg regulere av *almene hensyn* tilfaller det myndighetene kunnskap om. Konsekvensen blir at myndighetene i all hovedsak fraskriver seg muligheten til kunnskap om hvem disse menneskene er.

5.4 Redselen for forføring

”Den som ikke selv er homoseksuell, vil ikke være fristet til slike handlinger. Tvert imot vil de virke frastøtende eller likefrem motbydelig på ham” (Innstilling fra Straffelovrådet 1953:11-12). Forståelsen av at noen er homoseksuelle og at det bare er disse som foretar homoseksuelle handlinger vokser seg stadig sterkere. Etter hvert blir også de homoseksuelle ”synlige” i Norge gjennom etableringen av Det Norske Forbundet av 1948¹⁰⁹. På 1950-tallet begynner en for alvor å snakke om homoseksuelle mennesker, ikke bare homoseksuelle handlinger, og oppfatningen brer seg om at faren reduseres for at voksne personer med en normal kjønnsdrift skal foreta homoseksuelle handlinger. Men selv om det med stadig større tyngde konstateres at bare noen er homoseksuelle, opphører ikke behovet for kunnskap om når og hvordan disse mennesker en gang ble homoseksuelle. En ønsker fremdeles å vite hvorfor og hvordan kjønnsdriften tar en utvikling i avvikende retning, hvordan naturen blir forstyrret, om man vil. For en er *”sterkt interessert i at homoseksualitet ikke får en større utbredelse enn nødvendig”* (Straffelovrådet 1953:12).

Denne søken etter opprinnelse avdekker ulike årsaker til den abnorme kjønnsdrift.

Eksempelvis tenker en seg at opprinnelsen for homoseksualitet kan finnes hos enkelte mennesker hvis kjønnsdrift ikke har tatt noen bestemt retning i den perioden kjønnsdriften

---

¹⁰⁹ De som etablerte DNF-48 var usikre på om en slik etablering var mulig etter loven. Foreningen informerte derfor i brev form politiet om at etablering hadde funnet sted og ba om tilbakemelding om hvorvidt en slik etablering var lovlig eller ikke. Politiet svarte aldri på denne henvendelsen, men samtidig ble det offentlige gjort oppmerksom på foreningens eksistens.

utvikles. Denne kategorien er ikke underlagt noen fast natur, den blir forstått å være biseksuell. Om disse personer ”*blir utsatt for homoseksuell forførelse, kan de få varig perversjon*” (Innstilling fra Straffelovrådet 1953:5 hvor det refereres fra Straffelovkomiteen 1925). ”*Av hensyn til denne mulighet er det nødvendig å beskytte unge personer lengre mot homoseksuell omgjengelse enn mot den naturlige (hetero-seksuelle)*” (Innstilling fra Straffelovrådet 1953:5 hvor det refereres fra Straffelovkomiteen 1925). Enkelte mennesker har en ”vklende” natur som gjør at deres utvikling like gjerne kan ta en avvikende som en normal retning. De må derfor beskyttes mot forføring fra den avvikende natur, en forføring de ikke naturlig vil avvise. ”*Den som forfører til utuktig handling med seg person av samme kjønn under 21 år*” må straffes, blir derfor det logiske forslaget fra Straffelovkomiteen i 1925. Det er selve den seksuelle handlingen eller erfaringen som kan forstyrre en potensiell normal utvikling.

Den biseksuelle natur blir ikke forstått å være ”vklende” eller påvirkelig gjennom hele livet. Både i 1925 og 1953 fremmes forslag om at seksuell omgang mellom personer over en bestemt alder, hhv 25 år og 21 år, ikke på noen måte skal reguleres ut over de ordinære bestemmelser i straffeloven. Etter en bestemt alder har også den ”vklende” biseksuelle naturen blitt konstant i den ene eller andre retning. Dermed er det om å gjøre at når den biseksuelle kjønnsdrift så å si ”stivner” eller når sitt naturlige endepunkt, så er det ikke i ”formene” til den avvikende natur, men i ”formene” til den normale natur.

Søken etter kunnskap om hva homoseksualitet er og hva den har sin årsak i avdekker, eller konstruerer, også andre utsatte grupper. Det hevdes også at homoseksualitet kan forklares ut fra arvelige forhold¹¹⁰. Men til tross for at noen kan være arvelig belastet, må også de beskyttes. Det er ikke sikkert, til tross for en mulig iboende disposisjon, at denne behøver å slå ut i homoseksuelle handlinger.

Den tredje mulige årsaken hevdes å kunne være miljøbestemte forhold som stammer fra barndommen. På samme måte som for arv behøver heller ikke det iboende føre til at en utfører homoseksuelle handlinger. Derfor må en, uansett om årsaken er arv eller miljø, finne ut av hva som forårsaker at det iliggende utløses. De som tilhører de to kategoriene, de som blir homoseksuelle på grunn av arv og de som blir det ut fra miljøbestemte forhold, er de som blir omtalt som de *egentlig* homoseksuelle.

På den ene siden representerer den ikke avgrensede og ikke konstante unaturen en fare. Gjennom ikke å være konstant kan den besudle den naturlige naturen. Slik kan unødige mange, og kanskje flere enn det eksisterende mindretall, få sitt liv ødelagt. På den andre siden ligger nettopp håpet i at naturen ikke er konstant. En ikke avgrenset natur åpner for at det kan være mulig å forebygge. En mulig konsekvens kan bli at stadig færre blir påført avviket som igjen fører til homoseksuelle handlinger. Kunnskapen om den avvikende natur, for å kunne foreta forebygging, blir det sentrale målet. En spesiell aldersmessig vernesone mot homoseksuell forføring og påvirkning for alle, både gutter og jenter blir nødvendig, om en velger å avkriminalisere dem som likevel er ”en tapt sak”. Det er nemlig ikke gitt at en vet hvem som har i seg en utsatt natur.

5.5 Legning og vitenskap

I mandatet for den hollandske Speijer-komiteens¹¹¹ arbeid for å undersøke om det eksisterte grunnlag for lik seksuell lavalder for homoseksuelle som for heteroseksuelle, het det: *”Utredningen skal utelukkende bygge på moderne medisinske og vitenskapelige oppfatninger av homoseksualitet. Ethiske, sosiologiske og pedagogiske antagelser skal ikke omfattes av redegjørelsen”* (Mandatet referert i Friele 1970:82). Underforstått er den moderne vitenskap i stand til å avdekke sannheten i motsetning til både tidligere vitenskap og de disipliner som fremdeles bygger sine ”sannheter” på antagelser og tro. Selve eksistensgrunnlaget for den moderne vitenskapen er nettopp at den ikke antar, men utelukkende baserer sine utsagn på kunnskap og objektiv viten. Vitenskapen er den disiplin som skal skille mellom hva som er sant og hva som er falskt, uten hensyn til verdimeslige forhold. Uansett verdimeslig ståsted kan derfor ingen se bort fra den vitenskapelige sannhet som åpenbarer seg mot slutten av 1960-tallet; *”Det homoseksuelle mønster – uansett årsak – viser seg meget tidlig i livet – og...dette mønster festner seg før puberteten”* (Speijer-rapporten referert i Friele 1970:83). Hvem som er avviker og hvem som ikke er avviker, men derimot normal, er allerede bestemt før mennesker blir kjønnsmodne. Med henvisning til det objektivt sanne kan avvikerne selv avvise at de har latt seg forføre til homoseksualitet. At vitenskapen taler sant underbygges gjennom å vise til eksempler *”på ungdom som er blitt utsatt for homoseksuelle tilnærmelser,*

---

¹¹⁰ Vi kommer tilbake til forholdet arv og miljø under et senere kapittel som omhandler medisinen.

¹¹¹ Speijer-komiteen ble nedsatt i 1968.

og som har utviklet seg aldeles normalt” (Friele 1970:90). De som er normale og som har blitt utsatt for forføring har ikke blitt avvikere av den grunn. Like lite som forføring kan gjøre den som er normal til avviker, like lite kan ”mangel på” forføring gjøre den som er avviker til normal.

Parallelt med svekkelsen av forføringsteorien blir årsaken til homoseksuelle handlinger stadig sterkere knyttet til en *seksuell legning* (Se eksempelvis Friele 1970:10, Hambro i Friele 1970:37 og Lønning i Friele 1970:49). Gjennom å avdekke eksistensen av en legning, en indre natur, som *sann* stempler vitenskapen forføringsteorien som *falsk*. Med legningen blir årsaken til homoseksualitet fjernet fra en tidligere ”pervers” seksuell opplevelse. Slik blir årsaken, og derigjennom den homoseksuelle, for første gang frigjort fra en direkte kobling mot den seksuelle handlingen. Med legningen blir også årsaken til homoseksualitet i langt sterkere grad en uadskillelig del av det mennesket legningen har tatt bosted i. Samtidig fremtrer eksistensen av en legning som en ”reiner” årsak enn den mer ”skitne” seksuelle forføringen.

Selv om en fremdeles ikke vet når og hvordan legningen blir en del av mennesket, avgrenses spørsmålet om legningens opprinnelse til enten medfødt legning eller ervervet legning, eventuelt kombinasjoner av disse, gjennom den vitenskapelige avvisning av forføringsteorien. Dette fører til at legningen, nærmest i motsetning til forføring, må ha et ” øvre aldersbestemt” tidspunkt, ”en eller annen gang” før puberteten. Dette ”tidspunkt” synes da å være det avgjørende ”øyeblikk” for vedkommendes skjebne.

Ingen fremmer argumentet om at homoseksuelle er homoseksuelle fordi de har valgt å være homoseksuelle. Eller at alle har en mulighet til å velge homoseksualitet som et likeverdig alternativ til heteroseksualitet. Troen på valgte handlinger hører fortiden til. Denne uforskyldte legningen, uansett om årsaken er arv eller miljø, begynner å danne en form for legitimitet. Det å uforskyldt *være* – uansett årsak – er i seg selv med på å legitimere. Det er ikke lenger den som *er* som har ansvaret, men det er vitenskapen som er ansvarlig; ikke i å forhindre den enkelte i å foreta den seksuelle handlingen, men i å finne handlingens opprinnelse (se for eksempel Friele 1970:9).

Med den nye kunnskapen vokser det frem en forståelse av at det å kreve at de som har blitt homoseksuelle skal avstå fra den seksualiteten som for dem er den naturlige, er inhumant (se

for eksempel Andenæs i Friele 1970:12). Siden samfunnet ikke har kunnskap til å forhindre legningen i å etablere seg, bør samfunnet heller ikke forsøke å hindre den homoseksuelle i å leve ut sin legning. En kan forvente at homoseksuelle selv gjør de tiltak som anses nødvendige for å skåne omgivelsene, da stadig flere erkjenner at mange homoseksuelle er ”personer som i enhver annen henseende er bra, pliktoppfyllende samfunnsborgere” (Innstilling fra Straffelovrådet 1953:12). Det ligger en form for legitimitet for den homoseksuelle i det å ta ansvar for å skåne andre fra eget avvik.

Legitimiteten som ligger i det å være bygger også på avvikerens støtte til ønsket om å ”få belyst årsakene til homoseksualitet, slik at en utvikling i denne retning, hvis mulig, kan forebygges på et så tidlig stadium som mulig” (Friele 1970:8). Det å ønske å ikke være en del av avviket er grunnleggende for avvikerens legitimitet. Gjennom at avvikerer viser seg i stand til å være ansvarlig, til tross for avviket, og drømme om normalitet, blir avvikerens røst legitim. En slik legitimering av avvikerer er det som skjer når DNF-48 ønsker å få belyst årsakene, for om mulig, å forhindre en homoseksuell utvikling. På samme tid opererer organisasjonen med en aldersgrense på 20 år for medlemskap ”fordi man vet det homofile mønster har festnet seg ved denne alder” (Friele 1970:8-9). DNF-48 skal utelukkende være en organisasjon for de som er avvikere. De som fremdeles tror på forføringsteorien skal ikke på noen måte kunne mistenke DNF-48 for å bidra til at de med en potensiell normal natur påvirkes i avvikende retning.

5.6 Barnet

Gjennom at vitenskapen påviser at det eksisterer et tidspunkt, ”en eller annen gang” før puberteten, som er avgjørende for utvikling av den homoseksuelle legning, trer i realiteten barnet¹¹² inn på den homoseksuelle ”arenaen”. Legningen utvikles i det uskyldige og antatt ikke-seksuelle barnet, og hvordan barn og ungdom må beskyttes mot homoseksuell påvirkning¹¹³ blir den store samfunnsmessige utfordringen. Barn og seksualitet er uforenlige områder, og derfor byr det på problemer hvordan en skal beskytte nettopp barnet mot en avvikende seksuell utvikling. Vitenskapen klarer heller ikke å frembringe det sanne svaret på

---

¹¹² Med barn menes her alle fra de er nyfødte til de er blitt unge, men ennå ikke kjønnsmodne mennesker. Hvordan vitenskapen forholder seg til dette, kommer vi tilbake til i et senere kapittel.

hva som fører til at noen barn har eller får legningen, og enhver må av den grunn beskytte sine barn så godt som mulig. Overfor barn blir derfor homoseksuelle og homoseksualitet som det ikke-eksisterende, det som omgis med den totale taushet, antatt å være mer hensiktsmessig enn oppmerksomhet gjennom advarsel og skremsel.

5.7 "Selvforføring"

Et stort problem med kriminaliseringen blir oppfattet å være at unge gutter ikke sjeldent oppsøker eldre menn for seksuell kontakt, for deretter å presse dem for penger¹¹⁴. På begynnelsen av 1970-tallet hevder stadig flere at det er den eldre personen, den som regnes som homoseksuell, som i realiteten har behov for beskyttelse og ikke den yngre gutten, som ikke nødvendigvis "er" homoseksuell¹¹⁵. For enkelte politikere blir faktisk denne muligheten for pengeutpressing det avgjørende for at de heller ikke går inn for en særskilt seksuell lavalder for homoseksualitet i avkriminaliseringsspørsmålet¹¹⁶. Men denne politiske "omsorgen" for den eldre homoseksuelle kan også leses som noe annet enn omsorg for den rettsløse eldre, som av enkelte blir fremstilt som et offer:

Så lenge kriminalisering av homoseksuell omgang eksisterer, eksisterer også en mulig arena for unge gutter til å skaffe seg ekstra penger. Myndighetene ønsker ikke oppmerksomhet omkring dette, samtidig som de ikke kan forhindre at de unge selv gjør hverandre oppmerksomme på muligheten. De unge guttene vil holde denne virksomheten skjult for omverdenen, og ingen kan utelukke at også svært unge gutter deltar. Dermed kan også gutter "hvis kjønnsmonster ikke har festet seg", gjøre bruk av denne arena, og for gutter som er predisponert for homoseksualitet kan nettopp en slik opplevelse være det som fører til at legningen åpenbarer seg. Gjennom kriminaliseringen skaper myndighetene selv en arena hvor svært unge mennesker nettopp kan velge å utsette seg selv for homoseksuell påvirkning, til tross for at hensikten er nettopp det motsatte. Da hjelper det ikke om omgivelsene forsøker å hindre barn og unge fra homoseksuell påvirkning gjennom taushet, når de unge selv bryter

---

¹¹³ Uttalt av blant andre professor dr. med. Ørnulv Ødegård i 1953 (Straffelovrådets innstilling 1953:19) og gjentatt i forbindelse med avkriminaliseringsdebatten 1970/72.

¹¹⁴ Dette var tema i Straffelovrådets innstilling i 1953, samt at det gis mye oppmerksomhet både i Odelstings- og Lagtingsdebatten i 1972.

¹¹⁵ Se for eksempel Ot. prp nr 5 1971-72:10.

”tausheten” ved selv å utsette seg for en slik påvirkning. Gjennom avkriminalisering og lik lavalder reduserer myndighetene ”faren” for at unge mennesker selv skal utsette seg for homoseksuell påvirkning, som nærmest kunne bli ansett å være en form for ”selvforføring”.

5.8 Det nyttende mennesket og den lidende homoseksuelle

Helt tilbake til Gulatingsloven har likekjønnsforhold rommet en form for nytelse¹¹⁷. Også når unaturen avdekkes, representerer de faktiske handlinger, ”den abnorme tilfredsstillelse” som blant annet finner sted ”naar en person masturberer eller lar sig masturbere av en anden”, noe som gjøres fordi handlingene representerer en nytelse for den som er rammet (Innstilling Straffelovrådet 1953:4 hvor det refereres til Straffelovkomiteens innstilling fra 1925). Til tross for ulik forståelse av hvorfor handlingene finner sted er det en felles oppfatning at handlingene gir noe godt tilbake til dem som tar del i handlingene. Det er derfor handlingen blir utført, til tross for at den egentlig ikke skal utføres. Denne siden av handlingene fremstår imidlertid som det ujevnelige. ”I Stortinget 1889 ble det fra alle hold sterkt betonet at man var inne på emner hvorom der vanskelig kunne tales fritt og like ut selv i en forsamling for lukkede dører av lutter mannspersoner, der i stillings medfør drøftet dem” (Innstilling Straffelovrådet 1953:4). Gjennom den pinlige taushet som rammer dem som mot sin vilje må drøfte fenomenet forsterkes forståelsen av handlingenes perverse karakter. Men med overgangen til å forstå de homoseksuelle handlingene ut fra en iboende legning, og ikke på grunn av enkelte menns valg, endres også etter hvert forståelsen av hva handlingene ga tilbake til dem som utførte dem. Der likekjønnsforhold representerte en selvvalgt syndig eller unaturlig glede blir nå sannheten at de homoseksuelles ”abnorme seksualliv skyldes forhold som de selv ikke har kunne ha noen innflydelse på. De lider under sitt forhold, og denne lidelsen blir unødvendig forsterket ved at loven betegner dem som kriminelle” (Innstilling fra Straffelovrådet 1953:12). I stedet for mennesker som søker unaturlig glede blir de homoseksuelle uskyldige ofre.

Forståelsen av at den homoseksuelle i virkeligheten er et uskyldig offer medfører to ting. Det blir fortsatt ikke ønskelig å snakke om homoseksualitet, men det blir likevel langt lettere å

---

¹¹⁶ ”Når det gjeld paragrafen om homoseksualitet, har eg vore i tvil om eg burde røyste for merknaden om ei høgare aldersgrense, men argumentasjonen om pengeutpressing syntes eg har såpass mykje for seg at eg vil ikkje gjere det” Bent Røiseland (V) i Lagtingsdebatten.

forholde seg til noen som er et uskyldig offer enn til noen som av egen fri vilje utelukkende søker pervers nytelse. For det andre endres myndighetenes og samfunnets rolle. Det å skulle utøve straff mot et uskyldig offer blir nærmest et nytt overgrep. Tidligere har myndighetene og samfunnet nærmest lidd under det å bli utsatt for kjennskap til de perverse handlinger; nå får myndighetene et ansvar: Myndighetene har makt og kunnskap, derfor bør den heller besørge at offerets lidelse ikke blir større enn nødvendig.

5.8.1 Det individuelle problem

Nærmest for å understreke alvoret i avvikets ufrivillighet, og dermed lidelse, hevder homoseksuelle at de er *"utelukket fra det folk flest betrakter som vesentlig her i livet: ektefelle, familieliv og barn. Tross dette store handicap skal de homofile leve sine liv så godt det lar seg gjøre"* (Friele 1970:10). Også den homoseksuelle erkjenner at den er et offer. Den homoseksuelle er et menneske som lever i ensomhet med sitt seksuelle avvik. Dette seksuelle avviket har igjen medført et følelsesmessig handicap som den homoseksuelle så å si har tatt til orientering. Gjennom den unatur som har formet legningen er homoseksuelle frarøvet muligheten for et normalt og derigjennom et lykkelig liv. Den homoseksuelles mulighet for å treffe andre ligger i det å tre inn i "det skjulte" der de andre avvikerne er, der den avvikende seksualiteten skaper et felles fundament. Det er et handicap som gjør homoseksualiteten til et individuelt problem for hver og en av dem som blir rammet. Av den grunn kan DNF-48 gå mot en kriminaliseringsparagraf som *"holder oppe homoseksualitet som et sosialt problem"* (Friele 1970:6). Seksuell omgang mellom menn er ikke lenger et sosialt problem for en vet nå at det er et større problem for dem som blir rammet. Det er "straff" nok å være homoseksuell og dermed være dømt til å leve den form for liv som avviket muliggjør. Det er et liv som er uten mulighet for det normale fellesskap bestående av ektefelle og barn.

5.9 Den syke

---

¹¹⁷ Se tidligere note for Gulatingslovens tekst.

Parallelt med forståelsen av homoseksualitet som en form for unatur og derigjennom avvik vokser det frem en forståelse av homoseksualitet som sykdom. Sykdomsforståelsen ble første gang nevnt av Getz allerede i 1889, og både i innstillingen fra 1925 og i innstillingen fra 1953 drøftes muligheten.

Medisinen er kanskje den fremste eksponenten for det nye tankesystemet. Medisinen er ikke først og fremst opptatt av hva den omtaler som den manifeste adferd men motivene for adferd, det bakenforliggende. Sykdommens karakter finnes i sjelen, ikke i kroppen, og det den syke trenger er ikke straff, men behandling. Den medisinske forståelsen av homoseksuelle er dermed også med på å utfordre hvorfor homoseksuelle handlinger skal straffes. Hvordan den medisinske forståelsen av homofile og homoseksualitet utvikler seg vil vi imidlertid komme tilbake til i egne avsnitt i påfølgende kapitell.

Når avkriminaliseringen finner sted i 1972, er det fordi kriminaliseringen ikke tjener noen hensikt lenger. Den Homoseksuelle reguleres av helt andre forhold enn juridiske straffesanksjoner: Den Homoseksuelle er ikke et resultat av forføring, men av en uforskyldt iboende legning. Den Homoseksuelle har ikke valgt sin situasjon selv, tvert imot deles samfunnets ønske om å bli normal. Så lenge det ikke er mulig, deles også kravet om ikke å være synlig i samfunnet. Den homoseksuelle har vist seg å være noe annet enn det en la til grunn for kriminaliseringen.

5.10 Den indre stemmen

I årene som følger etter avkriminaliseringen begynner en ny selvforståelse å gjøre seg gjeldende blant homoseksuelle. De gjør selv krav på å formidle sannheten om denne indre årsaken, den som gjør homoseksuelle til homoseksuelle. Tilliten til psykiatrien som en gyldig vitenskap i forhold til homoseksualitet blir borte. Friele hevder at "*ekspertene*" *vet overhodet ingenting om friske homofile*" (Friele 1975:97). Ideen om homoseksualitet som en sykdom i seg selv settes på prøve. Ingen forneker at også homoseksuelle kan være syke, derfor hevdes det at det naturlig nok er disse psykiatrien har kommet i kontakt med. "*Å beskrive (homofile) ut fra hva man vet om syke homofile, er det samme som å vurdere ekteskapet ut fra voldtekt*" (Friele 1975:97). Dermed har psykiatrien rett og slett utarbeidet sine vitenskapelige sannheter

på et ikke-vitenskapelig grunnlag, hevdes det – og da er ikke sannheten en sannhet lenger, men tvert imot redusert til en antagelse.

Ut over 1970-tallet etablerer homoseksuelle seg som et selvstendig subsystem som gjør krav på å inneha sin helt spesielle kompetanse om det å være homoseksuell. Dette subsystemet fikk sitt legitime grunnlag gjennom å dele ønsket om å forebygge en homoseksuell utvikling. Fremdeles er den bakenforliggende årsak usynlig. Men homoseksuelle formidler nå, gjennom en form for betroelse av og om egen historie, en mer overbevisende forståelse av hva deres indre natur er og hva den representerer. Homoseksuelle oppdager at de har en ”indre stemme” (Friele 1975:53), og de gjør så krav på og vinner gjennom med å være de mest egnede fortolkere av hva det vil si å være homoseksuell¹¹⁸. Ingen andre, verken kirken eller psykiatrien, har kompetanse til å bevise eller motbevise ”den indre stemme”. Uten de homoseksuelles evne og vilje til å fortolke og formidle hva den homoseksuelle legning og indre stemme innebærer vil *de andre* ikke kunne få nødvendig kunnskap om homoseksualitetens *egentlige* vesen. Når homoseksuelle påberoper seg en indre stemme, plasserer de seg selv i en posisjon som uunværlige – dersom samfunnet ønsker mer kunnskap.

5.10.1 Den ekte homofile...

Parallelt med påberopelsen om eksistensen av den indre stemme oppstår den *Ekte Homofile*¹¹⁹, som tallfestes til å utgjøre mellom 4 og 6% av befolkningen (Friele 1975:9). Egenforståelsen til stadig flere av dem som omtalte seg som homoseksuelle svekkes ved fremveksten av en ny egenforståelse; det å være homofil. For der seksualiteten utelukkende forholdt seg nettopp til seksuelle handlinger med noen av samme kjønn, der forholder egenforståelsen som fil seg til en adskillig videre selvforståelse¹²⁰. Den ekte homofile behøver ikke ”å ha utført en eneste homoseksuell handling” for følelsesmessig å kunne oppfatte seg som homofil (Friele 1975:8)¹²¹. Ekte homofile har en *indre stemme* som ikke bare forteller om deres avvikende seksualitet. Den indre stemmen forteller også om en

---

¹¹⁸ For eksempel hevder Astrid Nøkleby Heiberg i sin anmeldelse av Frieles bok i 1975 at Friele vet mer om homoseksualitet enn noen norsk psykiater. Anmeldelsen sto på trykk i Tidsskrift for Norsk Lægeforening.

¹¹⁹ Begrepet *Ekte Homofil* blir her brukt uten at vi tar stilling til om det er et hensiktsmessig begrep. Begrepet nyttes fordi aktørene selv gjør bruk av det.

¹²⁰ Fil-, filo og –fil er latinsk og henspeiler til: den som elsker, er en venn av.

¹²¹ Det ironiske er at tallene fra A. Kinseys undersøkelse som det henvises til nettopp gjør bruk av seksuelle forhold i sitt arbeid.

nærmest platonisk evne til følelser, en evne til det å være nær et annet menneske. Den innerste kjernen i homofiles kamp blir *”retten til å elske den en vil”* hvor det å elske impliserer følelses- og kjærlighetslivet i minst like stor grad som seksualiteten. Friele skriver at *”kjærligheten mellom to kvinner fører kanskje ikke alltid til den berømte orgasmen...ømhhet, omsorg, berøring er ofte nok. Det vesentlige er ikke å ”gjøre det”, men å være nær hverandre”* (Friele 1975:12). Av legningen følger ikke lenger bare kjønnsdrift som fokuserer på det selvsentrerte i å dekke og ivareta egne seksuelle behov. For den ekte homofile blir de seksuelle handlinger nærmest av underordnet betydning satt opp mot til evnen til faktiske følelser for et annet menneske. Denne ”nyoppdagede” del av den homofiles natur forsterker homofile som ekspert på hva det vil si å være homofil. Historien har nå vist at fordi ”de andre” bare kan ”se” den konkrete handlingen, så har dette ført til gale konklusjoner. ”De andre” har ikke kunnet vite om de følelser de ikke har kunnet se, og derfor har de følgelig lett etter feil forklaring. Derfor må homofile, gjennom sin bekjennelse, heller hjelpe de andre til å se det hele homofile mennesket.

Selv om homofile nå ”består av” noe mer enn en legning som igjen kan føre til avvikende seksuelle handlinger, handler fortsatt ikke homofili om et selvvalgt liv, men fortsatt om en unatur som ligger bak og styrer. Men den nye kunnskapen krever at samfunnet nettopp må ta hensyn til at den homofile ikke først og fremst utfører seksuelle handlinger, men først og fremst har evnen til følelser og evnen til omsorg for et annet menneske. Dette er en umulig tankegang under et episteme som utelukkende satte fokus på handlingen som tingenes rene representant.

Denne kunnskapen om homofile utfordrer også det tradisjonelle synet kirken har hevdet. Mot slutten av 1970-tallet legger det biskoputnevnte Hygenutvalget, som har arbeidet med ”homofilis spørsmålet” innenfor den norske kirke, frem sitt arbeid¹²². Det hevdes at kirken må ta hensyn til den nye kunnskapen som har avdekket kategorien de ekte homofile, som var et ukjent fenomen den gangen bibelen ble skrevet (NOU 1979:46). De ekte homofile er, med sine følelser, forventninger, ønsker, behov og begjær, avskåret fra å realisere disse innenfor det heterofile ekteskapet. Ekte homofile som lever etter samme grunnregel som ved heterofil adferd synes *”ikke...å komme i avgjørende konflikt med mer omfattende bibelske normer”*

---

¹²² Hygenutvalget ble utnevnt i 1973 og ble ledet av prof. dr. theol. Johan B. Hygen. Utvalgets andre medlemmer var overlege Ingerid Ravnsborg, sykehusprest Per Frick Høydal og universitetslektor P. W. Bøckman som sekretær.

(NOU 1979:46:65). Forståelsen av den homofile ut fra et naturperspektiv, samtidig som naturen i seg selv er mer variert enn en tidligere trodde, blir en helt ny utfordring for kirken og bibelen. Overgangen fra en forståelse av selvvalgt handling til også å implisere en bakenforliggende årsak møtte kirken, uten å forlate forståelsen av handlingen som synd, gjennom at kirken hevdet den kunne *”akseptere synderen men ikke synden”* (Biskop Alex Johnsen referert i Friele 1975:49). Selv om enkelte mennesket ikke kunne gjøre det rette ble disse menneskene av kirken tillagt evnen til ikke å gjøre det gale. Selv om en nå vet at homoseksuelle *”avviker fra hovedregelen i natur og samfunnsliv”* utelukker ikke det at de ekte homoseksuelles adferd er *”ett av de mulige mønstrene i det biologiske naturgrunnlag”* (NOU 1979:46). På grunn av naturen og dens variasjoner kan det derfor *”overfor de ekte homofile...være tale om å revidere den tradisjonelle holdningen”* (NOU 1979:46:65). Også innenfor kirken blir den mer mangfoldige naturen, i og utenfor mennesket, en utfordring for bibelens rene tekst når homofili skal forstås og forklares.

5.10.2   ...og den uekte homoseksuelle

At noen er ekte homofile må bety at det også kan eksistere falske eller *uekte* – de forutsetter hverandre¹²³. Skillet mellom de ekte og de uekte blir blant annet forklart slik. *”Det Paulus for eksempel sier om homoseksuelle handlinger, har ingenting med ekte homoseksualitet å gjøre. Paulus kjente overhodet ikke til begrepet homoseksuell legning. Det han sikter til...som kalles perversjon er homoseksuelle handlinger utført av heteroseksuelle menn”* (Friele 1975:113). De som ikke er ekte, og derigjennom må forstås som uekte, de kan utelukkende knyttes til en homoseksuell handling, ikke til de homofile følelser. Ekte homofile har helt andre kvaliteter, og deres seksualitet har blitt av nærmest underordnet betydning. Forskjellen mellom ekte homofile og uekte homoseksuelle er legningen som de ekte besitter. Gjennom å stille seg bak påstanden om at noen er ekte homofile ut fra at det ikke er av egen fri vilje de foretar homoseksuelle handlinger, oppfatter de ekte homofile å kunne forsterke deres egen legitimitet. Der de uekte handler på tvers av den natur som ikke gir dem homoseksualitet som naturlig alternativ eller det eneste alternativ, der ligger de ektes legitimitet i at de ikke har valgt dette livet selv, men tatt sin situasjon til etterretning. De uekte fremtrer dermed nærmest som en trussel for dem som oppfatter seg som ekte homofile, ved at de uekte utfordrer den

---

¹²³ Begrepet *Uekte Homofil* er her et konstruert begrep fra forfatterens side for å understreke et analytisk poeng.

legitimitet ekte homofile søker å opparbeide seg, nettopp ved å vise til sin konstante legning. De uekte homoseksuelle viser at det er mulig å handle på tvers av sin natur.

5.11 Plikt og begjær

Introduksjonen av ekte homofile som noe radikalt annet enn uekte homoseksuelle åpner også for å se selve den seksuelle handlingen i et nytt lys. Når ekte homofile foretar seksuelle handlinger, er det både ut fra en riktig forutsetning og som del av en homofil følelsesmessig helhet. Den ekte homofile er ikke styrt av et selvsentrert begjær eller ønske om ren og skjær seksuell lyst og glede. En ønsker heller nå å distansere seg fra mistanken om at homofile er underkastet lysten. Naturen, og derigjennom seksualiteten, fremtrer nærmest som en moralsk plikt den enkelte gjør rett i å lyde, for *”vi tror at all seksualitet skal uttrykkes på en etisk ansvarlig og uselvvisk måte”* (Åpen Kirkegruppe referet i Hygenutvalgets innstilling). Ekte homofile ønsker også å ta på seg det ansvaret og det arbeidet som ligger i forpliktelsen til et annet menneske. Plikt, ikke glede og nytelse, er den underliggende forståelsen av hvorfor ekte homofile foretar seksuelle handlinger. Forståelsen bærer i seg den protestantiske arbeidsmoral. Den ekte homofile gjør bare sin plikt gjennom å følge sin natur. De uekte *homoseksuelle* er derimot knyttet til seksuelle handlinger på en annen måte. Uekte homoseksuelle er heteroseksuelle som, på tross av sin natur, likevel velger homoseksuelle handlinger av *”begjær etter variert nytelse”* (NOU 1979:46:65). I motsetning til de ekte homofile er disse drevet *bare av lyst*, ingen natur eller følelse av plikt. Det å være drevet utelukkende av lyst blir så grovt, at når disse uekte velger å foreta homoseksuelle handlinger i strid med sin natur, åpner også ekte homofile for at de homoseksuelle handlinger kan komme inn under begrepet ”perverst”¹²⁴. Homoseksuelle handlinger skal ikke bli foretatt av de med en heterofil natur, slik heteroseksuelle handlinger ikke skal bli foretatt av de med en homofil natur. Uansett homoseksualitet eller heteroseksualitet, seksualiteten skal følge som en del av et menneskelig hele, hvor følelsene for det andre mennesket er det viktigste.

Noe av det mest grunnleggende i homofiles arbeid er at også ekte handler mot sin natur og foretar heteroseksuelle handlinger. Om homoseksuelle handlinger er av pervers karakter om de blir utført av heterofile, burde det samme være tilfellet for heteroseksuelle handlinger

---

¹²⁴ Se Frieles uttalelse under avsnitt ”...og den uekte homoseksuelle”.

foretatt av homofile. I motsetning til uekte homoseksuelle blir det aldri rettet den form for oppmerksomhet mot disse som vi kan forstå som ”motvillige” uekte heterofile. I motsetning til uekte homoseksuelle, som drives av selvcentrert nytelse, blir de homofile som foretar heteroseksuelle handlinger utelukkende fremstilt som om dette er noe som finner sted mot deres egentlige vilje. De homofile som foretar heteroseksuelle handlinger gjør det fordi samfunnet forventer at mennesker er heterofile, de opplever å bli tvunget inn i ufrivillig heteroseksualitet. Homofile som aktivt handler mot sin natur, som aktivt utelukkende søker seksuell nytelse, deriblant gjennom heteroseksualitet, eksisterer ikke. Det er bare heterofile som *velger* å handle mot sin natur, ikke homofile. I motsetning til heterofile, kan ikke homofile ha glede av ”motsatte” seksuelle opplevelser.

5.12 Det finnes ingen kur mot kjærlighet

Homofiles evne til kjærlighet oppfattes aldri å kunne nå opp til den kjærlighet som kan vokse mellom mann og kvinne, men utover 1970-tallet slutter stadig større deler av samfunnet seg til forståelsen om at det blir *”urimelig og inhumant å avskjære de homoseksuelle fra den form for kjærlighetsliv som for dem er den naturlige og eneste mulige”* (Andenæs i Friele 1970:12)¹²⁵.

Til tross for at denne kjærligheten ikke er en normal kjærlighet, men en kjærlighet på et ”avvikende nivå”, blir avdekkingen av den avvikende kjærligheten den endelige forklaring på hvorfor medisinen ikke lykkes i sine forsøk på behandling av den homoseksuelle legning. For den uselviske kjærlighet kan ikke behandles, kjærligheten bare *er*, uansett om kjærligheten tilhører den normale eller avviker. Evnen til en avvikende kjærlighet er ikke normal, men den er heller ingen sykdom i seg selv. Med ett fremtrer det som selvfølgelig når Astrid Nøkleby Heiberg, den eneste kvinne blant de dominerende psykiaterne, hevder at en ikke kan forklare *”varme følelser, ømhet og nærhet”* med begreper som *”fødselsvansker, ubetydelige anatomiske forskjeller, fraværende far og dominerende mor”* (Heiberg i Fritt Fram 1977:1).

Psykiatrien har ikke noe medisinsk valg når den avdiagnostiserer homoseksualitet som sykdomsdiagnose i 1977, den har blandet sammen det å være avviker med det å være syk.

---

¹²⁵ Andenæs var omtrent den eneste i Norge som nevnte muligheten for homofil kjærlighet i 1970.

Den har konkludert med at avvik fra det normale, det flertallet gjør, er det samme som å være syk (Friele 1975:93). Men det eksisterer ingen medisinsk kur mot kjærlighet, heller ikke for den avvikende.

5.12.1 Kjærligheten og synden

Evnen til kjærlighet som en del av det iboende styrker legitimitetsgrunnlaget til ekte homofile ytterligere. Samtidig fører kjærligheten til at homofile disiplinere seg selv ytterligere i forhold til *når* eller hvor de riktige seksuelle handlinger skal finne sted. Dette for at samfunnet, og faktisk de ekte homofile selv, skal kunne akseptere dem; det hele skal foregå innenfor det en kaller kjærlighetens rammer. De ekte homofile skal bevise at samfunnet tar feil når det hevdes at homofile utelukkende er ”seksuelle”.

Når de som tidligere kalte seg homoseksuelle endrer egenforståelsen til å være og å kalle seg homofile, er de samtidig med på å skape en arena som har i seg muligheten for å gradere homofile. Ved at evnen til kjærlighet blir et viktig premiss i jakten på legitimitet, blir også kjærligheten den første arena som åpner for et skille mellom kategorier av ekte homofile. Ekte homofile som bryter med kjærligheten som ramme for seksualiteten blir en ”intern” trussel for de ekte homofile som søker sin legitimitet forsterket gjennom kjærlighetens eksistens. Gjennom kjærligheten vokser det frem et grunnlag for et skille mellom hva vi kan forstå som de verdige og de uverdige ekte homofile, hvor det først og fremst er de verdige ekte homofiles sak de organiserte homofile representerer.

5.13 Den undertrykte legning

I 1975 vurderer Friele at de homofile må gå fra en historisk ”*undertrykkelse til opprør*” (Friele 1975). Dette er en ide som forutsetter at homofili har sin årsak i en vedvarende natur (legning) og derved at homofile alltid har eksistert som en bestemt kategori mennesker. Bare ideen om at kategorien *den homofile* alltid har vært og alltid vil være, uansett tid og rom, muliggjør forståelsen av historisk undertrykkelse av homofile mennesker. Homofile *er*, mens ”*seksualmoral har alltid vært noe relativt*” (Friele 1975:7). Den sannhet som nå formidles er at samfunnet forholder seg til den menneskelige natur på ulike måter mens naturen i

mennesket i seg selv er fast. Homofile er en del av denne faste, legitime naturen, dog som et naturlig avvik. Når den homofiles konstante natur ikke stemmer overens med samfunnets system, er det systemet som må endres. På 1970-tallet slutter stadig flere homofile seg til ideen om en historisk undertrykkelse som de ønsker å kjempe mot for en fremtidig rettferdighet. Forståelsen av legning blir homofiles beste våpen i kampen for et samfunn som erkjenner og inkluderer homofile.

5.14 Den maskerte homofile

Som vi har vært innom tidligere, hevder Foucault at det i det moderne samfunn finner sted en stadig oppdeling og kategorisering av kjønnet. Denne oppdelingen og kategoriseringen har til hensikt å kontrollere den stadig mer uoversiktlige befolkningen. I denne prosessen er samfunnet avhengig av individets deltakelse og bekjennelse, slik homofile kan bidra gjennom å fortelle om den indre stemme. Bare gjennom individet kan kunnskapen om kjønnet utvinnes. Ved at den homofile blir gjort til et kunnskapsobjekt, og gjennom at de bekjenner og fortolker den homofile legning, blir de homofile i langt større grad ansvarliggjort for hvordan den homofile møter og finner sin plass i samfunnet. Foucault viser til at individet i det moderne samfunn blir fritt, men at denne friheten samtidig innebærer en egendisciplinering for å tilpasse seg samfunnet.

Friele hevder at *"99,99% av alle homofile befinner seg på et slags mellom- eller bekvemlighetsstadium – den maskerte homofile"* (Friele 1975:51). Den usynlige homofile kan være til stor fordel i et samfunn som ønsker at homofile *"ikke (skal gå) ut på gater og streder og forgifte tanker og sinn hos mennesker som er spart for dette"* (Dahlen referert i Friele 1975:50). Men ut fra den stadig voksende forståelsen om at noen er homofile, vil det være ønskelig for myndighetene å få vite hvem disse 150.000 til 200.000¹²⁶ menneskene er, av alle dets borgere. Det får ikke myndighetene vite om ikke den homofile selv bekjenner sin homofili. Det samfunnsmessige dilemma blir om en skal legge til rette for at homofile fortsetter å være mest mulig usynlige, til den pris at myndighetene ikke får vite hvem denne gruppen er, eller om en skal oppmuntre til at homofile blir synlige på en slik måte at myndighetene generelt får kjennskap til gruppen. En slik kjennskap vil kunne gi en mulighet

---

¹²⁶ I den offentlige debatten om homofile nevnes til stadighet at omkring 150.000 til 200.000 mennesker i Norge er homoseksuelle/homofile.

for å regulere gruppen, slik en deler inn og regulerer andre grupper i samfunnet. Om så er ønskelig, må myndighetene først finne ut av i hvilken grad og omfang synligheten er ønskelig. Deretter må myndighetene bidra til bedre betingelser for homofile, slik at det å bekjenne sin homofili eller ”stå frem” som homofile så å si blir attraktivt.

Den tidligere sykdomsdiagnosen førte til at svært få av egen fri vilje ville bekjenne sin legning offentlig. De maskerte homofile som skjuler ”sitt egentlige jeg” er samtidig utenfor myndighetenes kontroll. Det vil si, de er innenfor, men kamuflert som *uekte heterofile*, om vi fortsetter å gjør bruk av den oppdelingen som blir benyttet på homofile. Ved å fjerne diagnosen bidro den medisinske profesjonen til å fjerne et hinder for at den homofile skulle bekjenne sin legning. Spørsmålet er imidlertid om fravær av en diagnose er nok til at homofile skal ”kaste masken”, slik at myndighetene får økt kjennskap til hvem som er homofile. Den eneste ”fordelen” vil være å unnsnippe en byrde, diagnosen. Så medførte heller ikke avdiagnostiseringen noen strøm av ”åpne” homofile. Friele hevder at *”for hver homofil som kommer ett skritt videre på selvaksepteringsstigen blir titusener værende igjen på bekvemmelighetsstadiet – de aller fleste livet ut”* (Friele1975:52). Myndighetene forblir uvitende om hvem de homofile *er*, noe myndighetene kan oppleve som akseptabelt så lenge de homofile forblir usynlige og skjulte i avvikerkategorien ”enslig”. Der befant seg nemlig bare avvikere som ”gamle jomfruer”, sterkt funksjonshemmede og homofile. Problemet inntreffer i det øyeblikk stadig flere ”normale” heterofile blir å finne i samme samfunnsmessige kategori, enten gjennom å være enslige eller å være ikke-registrert samboere; det siste et fenomen som forsiktig vokser frem mot slutten av 1970-tallet. Den statistiske kategorien ”enslig” er dermed ikke en rein avvikerkategori lenger.

De åpne homofile får et ansvar for å få flere maskerte homofile til å bli synlige. Men om myndighetene ønsker mer kunnskap om den homofile kan ikke ansvaret for bekjennende homofile utelukkende ligge hos de åpne homofile. Da må myndighetene ta initiativ og tilby en form for gode. Det å unnsnippe en diagnose er ikke et gode i seg selv, men heller fravær av en byrde, en form for å slippe straff. Den homofile må istedet oppleve å oppnå noe positivt ved å bekjenne sin homofili til offentligheten. Godet må være av en slik art at vedkommende ikke vil få ta del i det, dersom bekjennelsen uteblir. Først når myndighetene tilbyr den åpne homofile goder, som ikke er tilgjengelig så lenge den homofile ikke er åpen, først da er det trolig at en mer omfattende bekjennelse kan komme.

Når den brede enighet om eksistensen av en legning har etablert seg, vendes blikket atter en gang mot på *handlingen*. Hvilken handling eller handlinger er det naturlig, nødvendig og eller ønskelig å akseptere for et samfunn som tar konsekvensen av at et mindretall i befolkningen er i besittelse av en avvikende legning? Dette spørsmålet reises for alvor i forbindelse med antidiskrimineringsparagrafene.

5.15 Den handlende homofile

Til tross for at ingen har ”sett” eller ”tatt på” legningen, utelukkende opplevd dens ”befalende stemme” eller blitt fortalt om denne ”indre stemme”, etablerer den avvikende legningen seg som et faktum. Ingen protesterer når Fougner og Grünfeld hevder at ingen *”kan noe for at han/hun er neger, jøde eller homofil. Vedkommende er nå en gang det han/hun er. Det finnes ingen alternativer til personens livssituasjon”* (NOU 1979:46:51). Men på tross av en nesten unison enighet om at legningen har som konsekvens at det ikke eksisterer alternativer til en bestemt livssituasjon, er det ikke avklart hva denne situasjonen i seg selv innebærer.

Det å være avvikende seksuell har blitt forstått å ha som konsekvens å bli avskåret fra ektefelle, familieliv og barn. Legningen har utelukket homoseksuelle fra alt det som har blitt forstått som grunnleggende i et lykkelig liv, et liv som derimot er det naturlige og normale for heteroseksuelle. Legningen har medført at den homoseksuelle må basere seg på et liv som enslig, i et samfunn som *”ikke helt og fullt (regner) med den enslige”* (Friele 1970:10). Denne livssituasjonen ble først og fremst forstått som en *reaksjon* umiddelbart etter at den homoseksuelle for seg selv erkjente sin avvikende seksuelle legning. Forståelsen av dette begredelige og lidende livet, denne livssituasjonen – som ingen ville ha valgt, om de kunne velge - er med på å underbygge eksistensen av en avvikende legning og derigjennom en legitimering av den homoseksuelle. Det er nærmest å anse som en form for støtte til medmennesker som uforskyldt har kommet i en vanskelig situasjon når almenheten opplever at den *”stort sett (er) villig til å akseptere de homofile som medborgere...under forutsetning av at den homofile i sitt privatliv opptrer som om vedkommende ikke er homofil og ikke omtaler sin legning eller har noe seksualliv”* (NOU 1979:46:18). Til grunn for aksepten legger almenheten inn en forutsetning om at homofile ikke skal fremstå som homofile, men faktisk som uekte heterofile. Homofiles ”første” livssituasjon er som ikke-synlige i samfunnet.

Almenhetens forutsetning for aksept, kravet om å slippe synlige seksuelle avvikere, ble delvis tatt opp av homofile selv. Frem til begynnelsen av 1970-tallet ikke bare oppfordret DNF-48 sine medlemmer til *"ikke oppføre oss eller kle oss homofilt"* på veien til foreningens tilstelninger, organisasjonen ga streng ordre til sine medlemmer om ikke å ha en homofil oppførsel eller klesstil (Friele 1975:66). Den homofile hadde ingen synlig "homofil livssituasjon" utenfor sitt eget lille lukkede avvikermiljø. Lesbiske måtte ikke røpe seg, det vil si røpe sin og derigjennom andres homofili, ved å "se lesbisk ut", for eksempel gjennom *"å ta for lange skritt, ha for kort hår, bruke skjorteløyfe, røke snadde..."* (Friele 1975:67¹²⁷). Like lite måtte den homofile mann røpe seg gjennom sitt "interne kjæleavn Enka" eller en "skrullete" adferd. Når den lesbiske kvinne og homofile mann skulle tildekke at de faktisk var homofile skulle hun være mer kvinnelig enn en "hvilken som helst annen kvinne" og han være mer mandig enn en "hvilken som helst mann". *"Såkalte "nøytral" står høyt i kurs. Å være "nøytral" lesbisk, vil si å se ut som en vellykket kryssning mellom Berte Rognerud og Wenche Foss"* (Friele 1975:67¹²⁸). Den avvikende seksuelle legningen er dermed ikke bare avgrenset til seksualiteten, men også til hvordan den homofile egentlig ser ut, oppfører seg og kler seg. Ved ikke å være nøytral, når legningen ikke tildekkes, gjenkjennes legningen ved at den (som har legningen) tar etter det annet kjønns roller eller mønster. Gjennom "noe synlig" blir almenheten påminnet den ikke-synlige legningen.

Almenheten har, som de homofile, en klar oppfatning av at den homofile, som følge av sin avvikende seksualitet, også har en annen adferd enn den heterofile. Det er en forståelse som impliserer at *av* legningen følger en bestemt form å være på, nærmest en naturgitt homofil adferd. Homofiles virkelige jeg, den umaskerte homofile, er ikke bare legningen, men også den adferd som følger. Problemet for den homofile er at denne adferden, som for den homofile er den normale, er en adferd som avviker fra den normales adferd. Denne adferden ønsker verken almenheten eller den homofile at den homofile skal la komme til syne. Denne adferden oppleves å kunne reguleres eller forhindres, uansett hvor fast legningen er. "De andres" legitimering av homofile bygger på forventninger til homofile om at de ikke skal avsløre sin legning. Det er forventninger som bygger på at homofile både har nok selvinnsikt og påfølgende selvdisiplin i forhold til sitt avvik, til at de ikke utviser en homofil adferd, men

---

¹²⁷ I boken står det "...røke snakke", men jeg har her korrigeret ut fra antagelse om at det skyldes en liten trykkfeil.

derimot en adferd som gjør at de blir tatt for å være heterofile. Det å måtte forholde seg til en synlig adferd for å få kunnskap om den homofile blir en for høy pris for myndighetene å betale.

5.16 Homofil orientering

Kravet om og aksept av homofile som bygger på en forutsetning om "heterofil adferd" for homofile er det DNF-48 bryter radikalt med, da organisasjonen i utgangspunktet ønsker *legning* innlemmet i antidiskrimineringsparagrafene. På få år har selvforståelsen endret seg radikalt symbolisert gjennom formålsparagrafen, hvor det hevdes at "*homofili er en verdifull livsform, og må kjempes for uansett samfunnssystem*" (NOU 1979:46:18). Ikke bare legningen, men også de handlinger som følger av legningen, har krav på ikke å bli forhindret, men derimot på å bli beskyttet, fordi de, for den homofile, *er like mye som legningen er*.

Fra å oppfordre sine medlemmer om ikke å oppføre seg homofilt i offentligheten går DNF-48 til å hevde at "*de aller fleste (homofile) er fortsatt anonyme – dvs. de skjuler sin legning, og prøver i stedet å leve opp til det såkalte "normale". De gripes fortsatt av fortvilelse over følelsen av å måtte skjule sitt virkelige jeg*" (Brev fra DNF-48 referert i NOU 1979:46:8). Forståelsen av at det å skjule sin legning gjør byrden større enn den allerede er, har erstattet troen på at det å skjule sin legning er en "normal og sunn" reaksjon for den homofile. Den nye parolen blir: "*Opp alle jordens homofile*"¹²⁹. Frigjøringen av den historisk undertrykte legningen er over i en ny fase, nå skal homofile synliggjøre sin homofili. Like lite som kvinnens plass er på kjøkkenet, er den homofiles plass i det skjulte.

Det å skjule legningen blir nå oppfattet som et kunstig menneskeskapt krav, fordi det er "*ikke lenger vanlig i sexologisk sammenheng å skille legning og levemåte, fordi adferd og ytringsformer er integrerte deler av den seksuelle orientering og den totale personligheten, både for heterofile og homofile*" (Høringssvar fra FHO 1980:9). Kravet til homofile om å skjule legningen blir dermed nå å regne som et overgrep mot den homofile, slik kravet til

---

¹²⁸ Friele ironiserer her over dominerende holdninger, søken etter "nøytralitet" blant lesbiske kvinner og homofile menn. For like mye som Friele satte fokus på samfunnets holdninger, like mye satte hun fokus på lesbiske og homofiles behov for å bli ubemerket inn i samfunnet. Se for øvrig neste avsnitt; Homofil orientering.

¹²⁹ "Opp alle jordens homofile" er tittelen på den første norske boken om "åpne og lykkelige" lesbiske og homofile, forfattet av Gerd Brantenberg. Denne tittelen skulle bli hovedoverskriften for mye av det organiserte homopolitiske arbeidet og gjøres bruk av den dag i dag.

homoseksuelle om å avstå fra å følge den seksuelle legningen ble regnet som et overgrep i forbindelse med avkriminaliseringen. Mennesket, homofile som heterofile, er nå et hele, bestående av både sjel og kropp. Den avvikende adferden følger ikke bare som en konsekvens av en avvikende seksuell legning, den *er* en del av et hele, bestående av både legning og adferd. Samtidig er ikke denne adferden lenger bare å regne som adferd, den er den homofile levemåten, like ”selvstendig” som legningen. Men fordi adferden er det synlige, er det nettopp adferden som vil avsløre legningens og dermed den homofiles tilstedeværelse. For homofile blir dermed andres reaksjon på handlingen en reaksjon på den homofile levemåte, som igjen blir å regne som en reaksjon på legningen.

Når oppfordringen nå er ”opp alle jordens homofile”, er det fordi homofile hevder at legningen ikke kan forstås adskilt fra den homofile leveform. For å ivareta denne uadskillelige helheten og likeverdigheten introduseres begrepet *homofil orientering*.

Som vi har sett nevnt ovenfor, hevdes det, gjennom forståelsen av en homofil orientering, at de homofile som lever skjult blir tvunget til å avstå fra den homofile levemåte mot sin vilje. Av de åpne homofile blir de skjulte fremstilt som stakkarslige ofre som lider, som har fravær av den ekstra styrken som er kommet de åpne tilgode. ”Homofile... (kan)... på ingen måte... bevege seg f r i t t omkring, med mindre de er psykisk sterke nok til å stå imot mange forskjellige former for reaksjon – f.eks. forakt, hån og fysisk vold” (Brev fra DNF-48 referert i NOU 1979:46:8). Dikotomien sterk – svak for å forklare åpen – skjult er den som i hovedsak blir presentert i det offentlige rom.

På samme tid finner det imidlertid sted en annen versjon av den skjulte: ”Jeg har lenge fundert over hvorvidt maskerte lesbiske overhodet var plaget av dårlig samvittighet overfor oss som er åpne, og som tross alt tar støyten for alle de andre. Jeg hadde vanskelig for å godta at de ikke var utstyrt med den samme ”indre stemme” som oss andre, og om det i så tilfelle virkelig var mulig å kvele den” (Friele 1975:53). De skjulte homofile er på samme tid også de som utelukkende høster fruktene av de åpne homofiles arbeid, uten å gi noe tilbake, uten å kreditere de åpne og uten nødvendigvis å være plaget av dårlig samvittighet for det. Disse skjulte homofile er ikke nødvendigvis ofre.

Det å være skjult fordi en er et offer gjør at andre kan synes synd på vedkommende. Det et offer trenger for ikke lenger å være et offer er styrke; en styrke som den åpne har. Den som

derimot er skjult fordi vedkommende ”*velger den minste motstands vei*” (Friele 1975:53), blir heller den indre fiende, en uverdige homofil. For den uverdige homofile er ikke svak; vedkommende vil bare ikke ta ansvar ut over seg selv. Spesielt blir det tydelig når ”*kjendisene og de privilegerte i sentrale stillinger tier bom stille*” (Friele 1975:57). Vedkommende har gjennom sin offisielle posisjon bevist å eie styrke, samtidig vil han eller hun ikke ta sin del av det felles ansvaret for ”homofiles situasjon” slik åpne homofile hevder alle som er sterke nok skal ta. De krediterer heller ikke åpne homofile for den innsatsen denne gruppen bidrar med til ”alles beste”, enkelte ganger tvert om; ”*privilegerte maskerte er forrædere mot sine egne*” (Friele 1975:57). Den frivillig skjulte homofile, den uverdige, distanserer seg fra de åpne homofile. Skal DNF-48 få resten av samfunnet til å ta ansvar, er ikke organisasjonen tjent med oppmerksomhet på de frivillig skjulte og dermed uverdige homofile. Utad, for å ansvarliggjøre resten av samfunnet, er derfor fokuset på de skjulte homofile som lider under ikke å kunne være åpne; ofrene. Forsøket på å ansvarliggjøre de frivillig skjulte homofile, de uverdige, blir et internt anliggende.

Når en diskuterer homofil leveform utad, i det offentlige rom, er det premisset om nødvendigheten av åpenhet som blir vektlagt. Diskusjonen dreier seg ikke om i hvilken grad den homofile opplever det som radikalt at de lever som folk flest, til tross for sitt avvik, ei heller om opplevelsen av at det finnes en homofil leveform som står i motsetning til det heterofile samlivsmønster og derigjennom leveform (Høringssvar FHO 1981). Dette sistnevnte blir i stor grad en diskusjon som finner sted innenfor de homofile miljøer. Gjennom fremveksten av begrepet den homofile orientering etableres det blant homofile først og fremst forventninger om en naturlig og altomfattende åpenhet. Det er en form for åpenhet som egentlig er naturlig for alle homofile, uavhengig av hvordan omverdenen oppfatter denne åpenheten. Eller rettere, det er en åpenhet som er naturlig for alle homofile om ikke samfunnets menneskeskapte struktur virker forstyrrende inn. Til tross for at menneske er natur, kan også mennesker forstyrre det naturlige. Det som er kunstig er å dekke til legningen og leveformen, selv om det har vært historisk nødvendig. Forventningene til denne form for naturlig åpenhet deler homofile både inn i kategorien de sterke versus de svake og kategorien de verdige versus de uverdige, hvor de sterke også er de verdige.

5.17 Beskyttelse av verdig adferd

Den leveformen som homofile søker beskyttelse for har i utgangspunktet myndighetene søkt beskyttelse fra. På den måten har homofile ikke et spesielt gunstig utgangspunkt for å bli innlemmet i straffelovens antidiskrimineringsparagrafer. Men justisdepartementet hevder i 1974 at det er *”helt klart...at nekting som utelukkende skyldes den seksuelle legning som ikke kommer til uttrykk i noen form for ”avvikende” adferd vil anses som urimelig”*¹³⁰ (Notat jnr. 1600/74 E). For departementet er den adferd som uttrykkes et uttrykk for den seksuelle legningen. Når den homofile har en ikke-avvikende adferd, det vil si når den homofile utviser en adferd som ikke skiller seg fra den normale eller den heterofile, blir negativ forskjellsbehandling urimelig. Det kan vi forstå som at kunnskap om homofiles avvikende legning dermed ikke er et legitimt grunnlag for negativ diskriminering - om den homofile ellers oppfører seg som om vedkommende var heterofil. Annen type adferd, som direkte kan knyttes til avvikende legningen, er det ikke like rimelig at skal beskyttes.

Når Straffelovrådet leverer sin innstilling fem år senere, er den delt. De faste medlemmer Ryssdahl og Andenæs budbringer forventninger om normaladferd og erkjennelsen av en mulig ikke-ønsket avvikende adferd. De avviser å innlemme homofil legning og leveform i antidiskrimineringsparagrafene fordi mange som kan akseptere den homofile, underforstått akseptere eksistensen av en homofil legning, vil ha langt vanskeligere for å godta at *”homofile åpent markerer sin legning, og enda vanskeligere for å akseptere homofilt samliv”* (NOU 1979:465:42). Videre hevder de at det er *”den åpne, demonstrative homofili som særlig vekker negative reaksjoner”* (NOU 1979:46:42). De faste medlemmer har et annet utgangspunkt enn homofile. De mener at det å markere eller demonstrere er et aktivt valg om en aktiv handling for å nå et mål. Det å være usynlig som homofil blir forstått som den naturlige adferd som følge av den ikke-synlige legningen. Innlemmelse av legning i straffeloven blir unødvendig, da legningen i seg selv er et usynlig fenomen som da følgelig heller ikke har behov for beskyttelse. Den homofile legningen er et selvstendig fenomen som ikke naturlig må sees i sammenheng med *”homofil leveform”*. I motsetning til homofile, som opplevde det å være skjult som kunstig, opplever de faste medlemmer at det å være åpen er det kunstige. I motsetning til legning som er naturlig er leveformen altså kunstig. Gjennom en nærmest *”selvpålagt”* åpenhet blir den homofile forstått å spille en kunstig rolle for et publikum som slett ikke ønsker å være tilskuere til forestillingen. Målet blir allmenheten, som

---

¹³⁰ Her i forbindelse med forretningsførsel i forhold til § 349 a.

blir tvunget til å forholde seg til en homofil legning mot sin vilje gjennom en åpenhet som ikke kan forsvares gjennom å være naturlig.

Departementet på sin side erkjenner at *"overgrep kan øke i omfang dersom de homofile og bifile i stadig større grad står åpent frem med sin legning...det er departementets mening at diskriminering på grunn av seksuell legning er klart uønsket, iallfall på de områder straffelovens §§ 135 a og 349 a omfatter"* (NOU 1979:46:8). I motsetning til de homofiles tro på en orientering, hvor nærmest "alt" blir å forstå som homofil leveform som har krav på beskyttelse, der avgrensner departementet sin forståelse av hvilken åpenhet som skal beskyttes. Åpenhet, som knyttes til formidling av legningen eksistens, kan føre til behov for beskyttelse. Hvordan formidlingen av legningens eksistens skjer, avgjør om det er akseptert avvikende eller ikke-ønsket avvikende adferd. Dermed ser vi at den homofile kan ha minst tre ulike former for adferd; normal adferd (forstått som å kunne bli tatt for å være normal/heterofil), akseptert avvikende adferd (som ikke blir eksemplifisert) og ikke-ønsket avvikende adferd (som heller ikke blir eksemplifisert). Hva som konkret ligger i de ulike typer adferd og hva som er forskjellen mellom ikke-avvik, det vil si normal adferd, akseptert avvik og ikke-ønsket avvik er imidlertid fremdeles svært uklart. Det eneste sikre er at homofile forstås å kunne utøve alle tre former for adferd som følge av sin legning.

Ryssdahl og Andenæs vinner ikke gjennom med sin inndeling i normaladferd og uønsket avvikende adferd. Om homofile ikke er synlige for myndighetene, om de utelukkende går for å være heterofile, vil de heller ikke kunne komme innenfor myndighetenes kontroll. I motsetning til de faste medlemmene åpner de tilkalte medlemmene Bugge Fougner og Grünfeld for at den homofile *leveformen* må inkluderes i antidiskrimineringsparagrafene. De oppfatter imidlertid at legningen har i seg et så bredt spekter av homofil adferd at *"et for vidt vern av homofil adferd vil kunne føre til en reaksjon som igjen kan gjøre de homofiles situasjon vanskeligere enn den er i dag, vernet bør derfor begrenses til visse typer av adferd"* (NOU 1979:46:56). Samtidig som homofile i noen grad kan bli synlige, må homofile altså beskyttes mot seg selv. Selv om vern av leveformen er ønsket, eksisterer det en klar grense mellom leveform som bør vernes og adferd som ikke skal vernes - av hensyn til homofiles beste. Bugge Fougner og Grünfeld deler nærmest homofiles oppfatning av at "alt" følger av den homofile natur. Men i motsetning til homofile oppfatter de ikke at "alt" er av det positive eller ønskelige. Homofile skal "forhindres" fra å følge alt som ligger i den homofile naturen, nærmest gjennom en form for offentlig adferdsterapi hvor en belønner eller beskytter

akseptert avvikende adferd og unnlater å gi ikke-ønsket avvikende adferd oppmerksomhet eller vern. Vi kan dele den avvikende adferden inn i en verdig avvikende og en uverdigg avvikende, hvor den verdigg avvikende dog ikke må forveksles med den normales adferd.

Hva som for myndighetene er verdigg og uverdigg avvikende adferd er dermed ikke totalt sammenfallende med hva homofile oppfatter som verdigg og uverdigg homofile eller homofile som sterke versus homofile som ofre. Samtidig er det vanskelig å si hva som er og hva som ikke er sammenfallende, fordi det eksisterer en uklar grense mellom hva som er verdigg adferd og hva som er uverdigg adferd, både for den homofile og for myndighetene. Det som imidlertid er klart, er at det vil være situasjoner hvor myndighetene opplever at homofile markerer sin homofili på en ikke ønskelig måte, mens homofile vil hevde det er en del av en naturlig leveform. Men gjennom at myndighetene åpner for at noe av den avvikende adferden også er verdigg adferd, eksisterer det nå et grunnlag for et felles område for åpenhet.

Hovedgrunnen til at deler av homofiles leveform bør omfattes av et vern, er at homofile, med unntak av sin seksualitet, nå begynner å bli forstått og tolket som stadig mer lik heterofile mennesker. Det begynner mot slutten av 1970-tallet å vokse frem en forståelse av at homofile kan ligne på heterofile når det gjelder de avgrensede områdene forhold og samlivsform. *”Den eneste reelle forskjellen ligger i valget av partnerens kjønn. Utover dette er likheten langt mer slående enn forskjellen”* (NOU 1979:46:53). Fougner og Grünfeld hevder at begge grupper har likeverd som sitt utgangspunkt. Til grunn for denne likheten hevdes det å ligge biologiske og psykologiske mekanismer, den ”faste” eller konstante naturen. Synspunktet er at disse prinsipielt fungerer likt hos homofile og heterofile mennesker. Det har lenge blitt konstatert av homofile ikke har fysiske avvik. Nå blir det stadig oftere fremholdt at homofile ei heller har psykiske avvik, noe som gjør det mulig for homofile å leve som heterofile. Den første felles arena for verdigg adferd, som deles av både homofile og myndighetene, begynner å åpenbare seg.

Til tross for at den homofile legningen i seg selv blir forstått å åpne for ”alt” hva gjelder homofil adferd, så har det homofile mennesket med ett også i seg den samme natur som heterofile. Homofile begynner forsiktig å tolkes inn som en variant av den ”naturligg natur” og derved stadig mindre en ”naturligg unatur”. Naturen er i seg selv mangfoldigg, men samtidig også lik. Det er naturlig for homofile, på samme måte som for heterofile, å ønske å ha partner og bo sammen med denne. Så er da også det å bo sammen eller å leie hverandre på gaten de

eneste konkrete eksempler på en type adferd som Fougner og Grünfeld ønsker å beskytte mot diskriminering. Disse eksemplene står i motsetning til annen adferd legningen åpner for, adferd som ikke er ønsket og som homofile ikke må oppmuntres til. Men i motsetning til ønsket adferd nevnes ikke konkrete eksempler på ikke-ønsket adferd.

For dem som gikk inn for lovforslaget ”*representerer... (det)... et nytt skritt på veien til en normalisering av samfunnets syn på de homofile*” (Anne-Lise Bakken (A) i Odelstingsdebatten). Debatten på Stortinget om antidiskrimineringsparagrafene ble et spørsmål om en skulle vektlegge den uverdige adferden eller den verdige adferden. For implisitt i forståelsen av at samfunnet skal få et normalisert syn på homofile ligger en forutsetning om at homofile til gjengjeld må oppfylle grunnlaget for dette normaliserende synet. Gjennom arbeidet med antidiskrimineringsparagrafene signaliserer myndighetene at enkelte deler av ”all” homofil leveform er berettiget samfunnets støtte.

Da biskopene avviste å innføre et skille mellom verdig og uverdig seksualitet for homoseksuelle, ved å hevde at all seksualitet er like syndig, uavhengig om den finner sted i en rekke av uforpliktende seksuelle opplevelser eller om den finner sted i et monogamt forhold, fraskrev de seg samtidig muligheten til å forfekte en ramme for homoseksualitet som er å foretrekke fremfor en annen. Om myndighetene ikke hadde tatt konsekvensene av signalene om en forventning om en mulig verdig adferd fra homofile, ville myndighetene risikert det samme som biskopene. Slik biskopene har fraskrevet seg muligheten får å skille mellom verdig og uverdig seksualitet, slik ville myndighetene ikke ha vært troverdig om den hevdet at det eksisterte et skille mellom verdig og uverdig avvikende adferd, uten samtidig å ta konsekvensen av det. Myndighetene ville ha mistet en potensiell mulighet til å påvirke til ønsket adferd.

5.17.1 Stimulering av ønsket adferd

Av all adferd som kan følge av den homofile legning settes nå fokus på den adferd som er ønskelig å beskytte. Myndighetene har erfart at det ikke klarer å forhindre den ikke ønskelige adferden gjennom forsøk på å forhindre den. Med partnerskapsloven går myndighetene lenger ennå bare å beskytte en akseptert avvikende adferd.

Forståelsen av at *"homofili er en vedvarende del av personligheten, og like mye del av et menneskets natur og like upåvirkelig som heterofil legning"* (Ot prp nr 32 1992-1993:1), samtidig som *"at også homofile er en del av naturens gitte lover"* (Erna Solberg (H) i Lagtinget) har vokst seg enda sterkere. Det at homofili er et konstant naturlig element i naturens mangfold, det at homofili er noe som noen *er* og dermed ikke er noe som velges, ligger til grunn når politikerne fatter sine beslutninger. Stadig flere har tatt opp likheten med heterofile, som medfører en sannhet om at *"vi vet at bortsett fra at de altså er homofile, er de like normale, sympatiske og forskjellige seg imellom som alle andre"* (Statsråd Grete Berget i Lagtinget). Homofile er ikke helt normale, men de er så normale som det er mulig for noen som er ikke-heterofile å bli. Sammen med en voksende forståelse av homofile som nesten-normale, eller normale avvikere, avgrenses den homofile adferden stadig mer fra den uønskede adferden. Det gjøres ved at det rettes et stadig sterkere fokus på nettopp den typen leveform som forslag til partnerskapslov representerer. Det finner sted en avgrensning fra uønsket adferd gjennom å stimulere til ønsket adferd for å få *"homofile...(til)...å leve i stabile og forpliktende samliv"*, noe som blir *"ikke minst...(viktig)...i disse AIDS-tider"* (Annelise Høegh (H) i Odelstinget). I motsetning til 1960/70-tallet, hvor ønsket adferd var at homoseksuelle søkte mot lukkede miljøer, er ønsket adferd nå at homofile på en tydelig måte nettopp ikke velger det uønskede. Det gjøres best ved å velge et synlig stabilt og forpliktende samliv. Denne synligheten av ønsket adferd blir viktig fordi den uønskede adferdens konsekvenser, sykdom og også død, ikke lenger er begrenset til avvikerens lukkede rom, men har fått en dominerende plass i det offentlige rom.

Heller enn direkte å forsøke å hindre den ikke ønskede adferd, hevdes i stedet at *"homofile har til nå vært nektet den muligheten som alle med flertallets seksuelle legning har hatt, nemlig til å inngå et forpliktende samliv som er akseptert av samfunnet"* (Magnar Sætre (A) i Odelstinget). De homofile har, nærmest mot sin natur og dermed sin vilje, av myndighetene blitt holdt borte fra muligheten til å leve i lovregulerte stabile og langvarige parforhold. *"De aller fleste homofile ... (ønsker)... å leve i parforhold"* (Høringsnotat BFD 1992:8). Gjennom fravær av muligheten for en anstendig samlivsform har homofile blitt tvunget til til andre livssituasjoner, først og fremst ensomhet, og uten at det direkte nevnes, til den såkalte uverdige seksualiteten. Homofile vil fortsatt bli tvunget til å gjøre bruk av andre leveformer enn den formen partnerskapsloven skal bidra til, dersom ikke en slik lov blir vedtatt. På grunn av at myndighetene har akseptert at homofile kan få leve ut sin naturlige legning blir *"det*

også mest moralsk...å gi dem anledning til å regulere sine samliv” (Annelise Høegh (H) i Odelstinget). Det blir dermed nesten for umoralsk å regne hvis en tvinger homofile inn i andre leveformer ved ikke å gi dem anledning til å lovregulere samlivene sine. Gjennom stimulering til partnerskap skal homofile ansvarliggjøres til den ønskede adferden, slik at den ikke ønskede eller uverdige adferden svekkes.

På 1980-tallet, når hiv-problematikken meldte sin ankomst, ble det hiv-forebyggende området tatt ut av DNF-48 og andre etablerte organisasjoner for homofile og over i det som nærmest skulle bli en egen organisasjon, Helseutvalget for homofile (HU¹³¹). Arbeidet rettet mot det som ”bare” dreide seg om seksuell adferd, en seksualitet som ikke nødvendigvis fant sted innenfor kjærlighetens rammer, var dermed ikke først og fremst knyttet til DNF-48, men HU. Der rettet en sitt arbeid mot risikofylte seksuelle handlinger, hvor homofile menn som søkte seksuell tilfredsstillelse gjennom engangsopplevelser med ukjente menn ble en stor målgruppe¹³². Dermed representerte DNF-48s krav i forsterket grad et krav fra de ”ansvarlige” eller verdige homofile, i motsetning til HU som i større grad arbeidet mot de homofile som utførte den uverdige seksualiteten, den som bare kunne bli forstått ut fra selvsentrert nytelsesperspektiv. DNF-48 ber da heller ikke om et sted å leve ut seksualiteten mellom mennesker av samme kjønn, men om et praktisk og økonomisk avtaleverk som ivaretar de praktiske og økonomiske *behovene* to mennesker som har valgt å leve sammen har (Rapport Partnerskapsgruppa 1996). De ansvarlige homofile bygger videre på den kjærligheten og dermed den plikten som skiller den ekte homofiles verdige seksualitet fra den som utelukkende søker nytelse. Ansvarligheten forsterkes ved at også kravet om lovregulering ikke utelukkende innbefatter rettigheter for homofile, men også plikter. Ved homofiles erklærte vilje til utvidet ansvarlighet for det mennesket og det fellesskapet deres legning åpner for, understrekes den underliggende verdsatte forståelsen av en form for god protestantisk arbeidsmoral. Den homofile natur er ikke slik at den homofile ikke ønsker ansvar, og bare glede, frihet og nytelse. Den homofile er også rede til å påta seg den byrden som følger av et samliv med et annet menneske.

---

¹³¹ Helseutvalget for homofile (HU) ble etablert som DNF-48s og FHOs organisasjon for det HIV-forebyggende arbeidet. Ved sammenslåingen av DNF-48 og FHO til Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH) i 1993 ble HU formelt et utvalg under LLH, men med høy grad av selvstendighet og egen økonomi.

¹³² For eksempel satte HU ut fuglekasser fylt med kondomer i parker hvor menn søker seksuell kontakt med menn, de leverte ut kondomer til saunaer, på diskoteker og lignende. Dette gjør HU for øvrig fremdeles.

Gjennom erkjennelsen av at homofile ”*ligner til forveksling på oss andre*”¹³³, vil myndighetene bidra til at homofile ikke blir tvunget ut i en leveform de egentlig ikke ønsker. Den form for åpenhet som et registrert partnerskap vil innebære er den form for åpenhet myndighetene ønsker, og blir det første konkrete området hvor homofile og myndighetene har en felles opplevelse av verdig åpen adferd. Det er ønskelig at partnerskapsloven vil medføre et ”*brudd på usynliggjøringen av homofilt samliv... (som)... vil kunne gi mange homofile positive rollemodeller*” (Ot prp nr 32 1992-93:6). De homofile som lever i stabile samliv blir de første homofile myndighetene ønsker å gjøre bruk av som rollemodeller for ”de andre” homofile. Den tidligere forståelsen av at homofile måtte skånes mot deler av sin egen natur blir nå utfordret og delvis erstattet av forståelsen av at homofile, som resten av samfunnet, må opplyses om at den homofile natur først og fremst egentlig har i seg muligheten for det gode, forpliktende og stabile liv, til forveksling likt et heterofilt liv. Dette er en natur som på sikt kan medføre at myndighetene kan få den nødvendige oversikt over hvem som er homofile, uten at den ”demonstrativt åpne” homofile, den homofile som også på andre måter tilkjenner sin legning, blir nødvendig eller ønskelig. Til tross for at stadig færre heterofile velger det formaliserte ekteskap til fordel for enten samboerskap eller å leve som enslig, blir muligheten for det formaliserte partnerskap en så nær normalitetens situasjon som homofile kan komme. Den homofile er nå ”nesten” som den normale, hadde det ikke bare vært for at vedkommende var homofil (fritt gjentatt etter statsråd Grete Berget). I løpet av drøye 20 år har homofile gått fra ufrivillig å bli registrert ut av samfunnet, kriminaliseringen, til frivillig å bli registrert inn i det, partnerskapsloven.

5.18 Oppsummering Fremveksten av Den Homofile

Forståelsen av likekjønnsforhold og homoseksualitet har endret seg radikalt opp gjennom tidene. Nå blir det dessuten feil å hevde at det ble gjort forsøk på å forstå hvorfor likekjønnsforhold fant sted, for her har det blitt argumentert for at fremfor å bli forstått ble heller likekjønnsforhold konstatert; først som et brudd mot Guds ord og deretter også som en handling mot den ene, rette naturen. Og nettopp dette, overgangen fra å *konstatere* til å *søke* en forklaring på *hvorfor*, er den første store endringen som finner sted i historien om Den Homofile. Søken etter hvorfor blir muliggjort når tankesystemet endrer fra en tro på at det en

---

¹³³ Se for eksempel Kjellbjørg Lunde (SV) eller Kristin Clemet (H) i Odel- og Lagtingsdebatten.

ser er det en vet, til en erkjennelse av at det også finnes bakenforliggende årsaker. Samfunnet blir underlagt det Foucault hevder er et nytt episteme. Mens det tidligere samfunnet utelukket hvorfor-problematikken på samfunnsnivå, blir denne problematikken selve kjernen i det nye samfunnet som vokser frem: Det å undres hvorfor noe nå finner sted, at det finnes en bakenforliggende årsak som kan forklare det en ser, blir sentralt.

Parallelt med at en begynner å spørre hvorfor noen foretar homoseksuelle handlinger, vokser det frem en *vilje til å finne sannhet* om handlingens årsak. Denne motstillingen av det sanne versus det falske hevder Foucault er den sterkeste utelukkelsesmekanismen i det moderne samfunn; noe vi også ser i dette arbeidet. Viljen til sannhet om de homoseksuelle handlingene avdekker at handlingene verken skyldes et valg om å trosse Gud eller naturen, men tvert imot kan forklares med en iboende tilbøyelighet i enkelte mennesker. Det avdekkes at handlingene ikke er mot naturen, heller tvert om; naturen, både den normale og den avvikende, finnes i mennesket. Noen mennesker *er* homoseksuelle. I stedet for å være skyldige blir menneskene gjennom konstruksjonen av den iboende tilbøyeligheten uforskyldt homoseksuelle – noe som forsterkes ytterligere når det iboende omskrives av vitenskapen som en legning.

Denne nye sannheten utfordrer også det som Foucault omtaler som *oppdeling og forkastelse* av utsagn fra diskursen. Når den iboende tilbøyelighet blir konstruert som en del av det naturlige, dog som et avvik fra hovedregelen, blir hvilke utsagn en innlemmer i og hvilke en utelukker fra diskursen om likekjønnsforhold, eller homoseksualitet, utfordret. I tidligere samfunn var det kirken og kongen som dømte likekjønnsforhold, henholdsvis ut fra bibelen og naturen. Da lovforbudet første gang ble nedfelt, ble de menn som tok del i likekjønnsforhold lyst fredløse; de ble dermed utelukket fra diskursen gjennom lovteksten, som hadde fått sin legitimitet fra bibelen. Denne utelukkelsen fra diskursen ble først utfordret da de første homoseksuelle hevdet sine forklaringer ut fra det iboende: Vi skal se at forståelsen om legningen gjorde at homoseksuelle sakte, men sikkert, ble innlemmet i diskursen, som ikke lenger omhandlet likekjønnsforhold, men derimot homoseksualitet og homoseksuelle mennesker.

Når forståelsen om en legning blir rådende, erstattes i en kort tid kirken og myndighetene, som hadde overtatt kongens tidligere rolle, delvis av medisinen, psykiaterne, for å vurdere hvilke utsagn som tilhørte og ikke tilhørte diskursen om den homoseksuelle. Dette medførte at den homoseksuelle natur og de påfølgende homoseksuelle handlinger i noen tiår ble forstått å

være syk, og dermed at medisinen oppgave blant annet var å tolke og oversette den homofiles utsagn inn i diskursen.

Parallelt med at forståelsen av den homoseksuelle natur som sykdom vokser frem, arbeider jussen og vitenskapen for at den samme naturen – som de nå har fått kunnskap om - ikke skal være grunnlag for strafferettslige reaksjoner eller trusler. Homoseksuelle hevdet også en slik forståelse, men fordi de selv ikke befinner seg i diskursen, ved at de er kriminalisert og blir forstått som perverse avvikere, og derved ikke direkte kan bestemme hvilke utsagn som skal innlemmes og forkastes, må de søke å inkluderes i diskursen gjennom andre: I 1970 gir DNF-48 ut en publikasjon bestående av ulike aktører som er innenfor diskursen og som unisont går inn for å fjerne kriminaliseringen av seksuell omgang mellom menn: Kommentarteksten tar hovedtekstens plass. Den nye sannheten blir at fordi homoseksuelle handlinger skyldes en legning, er det ikke kriminalisering, men andre tiltak, som best kan regulere den. I 1972, da kriminaliseringen opphører, er Den Homoseksuelle en egen kategori, definert ut fra den homoseksuelle legning og de seksuelle handlinger som følger av den; det er en unison enighet, blant diskursens ulike forfattere, om at det grunnleggende grupperingsprinsippet i diskursen om Den Homoseksuelle er at ingen av fri vilje velger slike handlinger.

Medisinen skulle etter hvert bli utfordret av at homoseksuelle selv ønsker å søke den fulle og hele sannheten om legningen. Den Homoseksuelle gjør krav på å bli trodd på at de har en *indre stemme* som forteller hva det vil si å være homoseksuelle. Gjennom at homoseksuelle selv bekjenner, gjør de krav på å inkludere og avvise ulike forståelser – for bare homoseksuelle selv sitter med den *egentlige* sannheten; den *indre stemme* gjør at de delvis kommer innenfor diskursen. Dette er en situasjon som er muliggjort gjennom at legningen har blitt sann, og at den gir en rett til eksistens. Når homoseksuelle selv bekjenner, tillegges legningen også en naturlig evne til følelser og til kjærlighet for et annet menneske, ikke bare seksuelle handlinger. De begynner derfor å omtale seg som homofile, fremfor homoseksuelle. Dette er en forståelse som de andre aktørene etter hvert tar opp i seg, og som ligger til grunn når medisinen avdiagnostiserer. En evne til kjærlighet som følger av naturen kan ikke behandles som sykdom. Det Foucault omtaler som *disiplinen* har innført en ny grense for å forstå, ikke Den Homoseksuelle, men Den Homofile.

Denne evnen til følelser og kjærlighet for et annet menneske av samme kjønn fører til en første oppdeling i hvem, av "alle" homoseksuelle, som skal innlemmes i diskursen. De som

erkjenner en evne til følelser og kjærighet, hvor seksualiteten nærmest fremstår som en plikt mot naturen, defineres som ekte homofile og blir innlemmet i diskursen. De som derimot har homoseksuelle opplevelser utelukkende av hensyn til selvsentrert nytelse, blir forstått å stride mot sin natur. De blir definert som uekte homoseksuelle og er derigjennom fortsatt utestengt (fra diskursen).

Erkjennelsen av at det eksisterer en homofil legning er selve grunnlaget for fremveksten av Den Homofile. Legningens eksistens er innlemmet i alle diskursene; den juridiske, den kirkelige, den medisinske, den homopolitiske og den styrende fra myndighetenes side – den er en sannhet som deles av alle. Grunnen til at Den Homofile ikke tidligere har gjort krav på å bli forstått som en egen kategori mennesker hevdes å være at legningen historisk har blitt undertrykket; disiplinen etablerer en ny grense.

Gjennom legningen oppstår en mulighet for Den Homofile til å etablere seg som et eget subsystem med sin egen berettigelse: Bare gjennom Den Homofiles bekjennelse og tolkning kan omverdenen få kunnskaper om legningen. Og siden legningen *er* og alltid vil *være*, blir kunnskapen om den nødvendig for omverdenen, noe som igjen berettiger subsystemet. Men fordi legningen ikke er synlig, blir det viktig for Den Homofile som et eget system å synliggjøre systemets grenser; legningen. Bare de som erkjenner legningens eksistens og at den ikke gir valgmuligheter i forhold til kjønn, blir tilhørende innenfor systemet. De som derimot går på tvers av sin natur, de uekte homoseksuelle, blir ikke inkludert i det homofile subsystemet; de viser nemlig at naturen ikke utelukker mulighet for å velge og blir dermed en trussel for systemets grenser.

Det at legningen eksisterer har imidlertid ikke i seg en tilsvarende sannhet om hva som følger av den. Mens kirken på sin side hevder at legningen må forstås som et isolert fenomen, blir dette forkastet av de homofile. For de hevder derimot at det av legningen naturlig følger en homofil adferd som ikke kan forstås isolert fra legningen, men at legning og adferd er to likeverdige deler av et hele; en homofil orientering. Vi kan forstå de ulike konklusjonene ut fra at kirkens talesamfunn styres etter helt andre regler enn homofiles talesamfunn: I hvilken grad og hvor lenge de lar diskursen sirkulere i de lukkede rom etter bestemte regler vil variere. Parallelt kan vi se det som at ulike forståelser også kommer av at ulike systemer primært skal sørge for å opprettholde sannheter som bare systemet selv kan være forvaltere

av. Kirken må ikke svekke sannheten om at den har sin berettigelse i Guds ord, og ikke i homofiles *indre stemme*.

At homofile har en tro på at det eksisterer en særskilt særskilt homofil adferd, utover seksualiteten, fremkommer ved at DNF-48, helt frem til avkriminaliseringen finner sted, ber medlemmene om "ikke å oppføre eller kle seg homofilt" – for det vil avsløre legningens eksistens. Det er etablert grenser for når den homofile er innenfor og utenfor systemet, som fungerer som det Foucault omtaler som *doktrinen*: Grensene mellom utenfor og innenfor bidrar til å forbinde de homofile innbyrdes. Denne egendisiplineringen blant homofile skifter brått mot midten av 1970-tallet; med ett skal homofile være synlig som homofile. Nå blir det heller slik at de som "ikke oppfører eller kler seg homofilt" blir fremstilt som ofre. I hvert fall de som oppfattes å være ikke-synlige som homofile fordi de mangler den styrken den åpne homofile har; doktrinen har tatt en ny form. De homofile som derimot har styrke til å være åpne, men likevel ikke er det, blir nå de uverdige homofile. I motsetning til sterke og verdige homofile og de som tjener som ofre, blir de uverdige homofile en trussel: De viser at sterke homofile kan velge å være skjulte – noe de åpne forstår som resultat av undertrykking - derfor må de uverdige utestenges fra diskursen. Og i motsetning til de uverdige, blir derimot de som er ofre en nødvendighet for de åpne homofile, fordi det er ofrene de åpne homofile hevder å arbeide på vegne av; både de åpne og ofrene innlemmes i diskursen, men ut fra en ulik *sosial tilegnelse*.

Myndighetene deler ikke kirkens oppfatning om legningen som et isolert fenomen, men tar heller ikke opp i seg homofiles forståelse. Heller får vi et nytt eksempel på talesamfunnet: Fem år skal myndighetenes representanter bruke på å bestemme om homofile skal innlemmes i antidiskrimineringsparagrafene eller ei. Ut fra tidligere forskning, lovregulering, kirkens ord, hendelser fra homofiles dagligliv – de eksisterende kommentarene; både hovedtekst og kommentartekst - skal Straffelovrådet og deretter myndighetene, gjennom å utarbeide sine kommentarer, avgrense eller utvide hva de oppfatter er beskyttelsesverdige og ikke-beskyttelsesverdige adferd. Myndighetenes grenser går på tvers både i forhold til kirke og til homofile: Men til tross for at homofile, ifølge myndighetenes representanter, har i seg en adferd som gjør at de også må beskyttes mot seg selv, har det åpenbart seg et område hvor myndighetene og homofile har en felles oppfatning av ønsket adferd – muligheten for stabile, monogame og forpliktende samliv; diskursen har fått en ny grense.

I motsetning til tidligere, hvor kirkens ord var det styrende, er det nå en forståelse av at en menneskelig natur blir styrende for myndighetenes valg. Fordi denne naturen antas å kunne romme både ønsket og ikke-ønsket adferd velger myndighetene, heller enn å forsøke å forhindre den uønskede adferden, å stimulere til den ønskede adferden. For nettopp ønsket om og behovet for å stabilisere samfunnsmessig de som blir forstått å være homofile er ”baksiden” av erkjennelsen av den homofile natur: Ved å innlemme homofile i diskursen, parallelt som det uttrykkes forventninger om at homofile er ”nesten” normale, formes og kontrolleres individet på en ny måte. I stedet for å bli ekskludert fra samfunnet, inkluderes nå homofile, gjennom myndighetenes og de verdig åpne homofiles forventninger om ”homofile er som heterofile, bare med en annen legning”. De uekte homoseksuelle eller de homofile som ikke deler dette ønsket om ”nesten normalitet” forblir tause – fordi de aldri blir legitime aktører i den gjeldende diskursen om Den Homofile.

6. KAPITTEL: VERDIEN AV DEN HOMOFILE

Vi har i det forrige kapitlet sett at en kan forstå overgangen fra likekjønnsforhold til fremveksten av begrepet den homofile som et uttrykk for et skifte i tankemønster. I flere hundre år hadde det vært selve den seksuelle handlingen man hadde konsentrert seg om, men mot slutten av 1800-tallet begynte en heller å undres hvorfor noen handlet slik – en ønsket å avdekke en antatt, men tildekket sannhet. Denne søken etter å forstå hvorfor noen foretar homoseksuelle handlinger avdekker, eller konstruerer, stadig nye betingelser for å forstå. Fremveksten av den homofile naturen – det å være homofil - og denne legningens iboende muligheter for en leveform som ligger tett opp til den heterofile, har hatt en avgjørende betydning når homofile har søkt - og langt på vei oppnådd - å bli en legitim del av samfunnet. I dette kapitlet skal vi både la fremveksten av en homofil natur, som igjen skaper en egen kategori mennesker, og den økende samfunnsmessige legitimeringen vi har sett følge av den, være et nødvendig bakteppe.

For vi skal nå se etter en annen dimensjon, en dimensjon som nærmest bygger på erkjennelsen av *legningen* som grunnlaget for fremveksten av Den Homofile. Vi skal se etter hvordan de involverte aktørene; kirken, myndighetene, de homofile selv, det juridiske og det medisinske fagområdet, møter forståelsen av homofili som natur. Samtidig skal vi se i hvilken grad de tillegger eller ikke tillegger den stadig sterkere forståelsen av homofile som ”av naturen” en positiv egenverdi – forstått som at det å *være* homofil representerer eller tillegges en verdi ut over retten til å eksistere som en del av naturen. Parallelt med dette skal vi og studere om aktørene eventuelt hevder andre verdier enn naturen; det å *være* homofil. I så fall skal vi se etter hvilke verdier dette er, om disse eventuelt tillegges større betydning enn naturen og om ulike verdier kan skape utfordringer for de ulike aktørene.

Som i det forrige kapitlet starter vi med et kort historisk tilbakeblikk på perioden før avkriminaliseringen finner sted. Etter denne går vi imidlertid ikke rett over på avkriminaliseringen, men starter med å se på hvordan det medisinske fagområdet i en lang periode søkte sannheten om homoseksualitet. Deretter tar vi for oss de tre andre endringene, de som har som fellesnevner at de både er politiske og juridiske endringer; avkriminalisering, innlemmelse i antidiskrimineringsparagrafene og partnerskapsloven. Dette gjør vi uten å holde oss til en streng kronologisk orden, for først og fremst tar vi hensyn til de ulike aktørene og deres verdimeslige forhold til homofili.

6.1 Den kristne levemåte og naturen

Den kristne levemåten, den moralske dimensjonen som forkynnes gjennom bibelen, har gjennom store deler av historien vært det overbyggende for hvordan menneskene skulle leve sine liv. I det forrige kapitlet så vi at den kristne moralen og naturen nærmest var to sider av et moralsk enhetlig hele: De seksuelle handlingene skulle tjene en hensikt utenfor seg selv; de skulle finne sted innenfor bestemte rammer for å sikre slektenes gang.

På 1800-tallet vokser det frem en forståelse av naturen som et langt mer selvstendig system som både må forstås og forklares ut fra naturen selv¹³⁴. Som system består naturen av mange dimensjoner som skal tjene sine egne hensikter: Eksempelvis består naturen av det nyfødte liv og slektenes gang, men også av det forhold at bare den sterkeste (men ikke nødvendigvis den edleste eller mest moralske) overlever på bekostning av den svakeste. Dessuten består naturen av det forhold at den ikke alltid lykkes i å skape det vi har omtalt som det normale. Disse ulike dimensjoner gjør at naturen i seg selv ikke kan forstås som sammenfallende med den altomfattende moralen, men utelukkende som *natur*. Gjennom avdekkingen, eller konstruksjonen, av naturen som selvstendig område avgrenses dermed naturen fra den kristne moralen: Moralens og naturen er ikke lenger et hele, men to adskilte systemer. Naturen kan fremdeles være sammenfallende med det moralske, forstått som det moralsk gode, på enkelte områder, men det trenger slett ikke å være slik. For eksempel er naturen sammenfallende med det moralske hver gang en kvinne og en mann ”av naturen” søker å tilbringe sine liv sammen. Men når deres barn dør av sult fordi naturen, gjennom tørke eller flom, har ødelagt landsbyens avlinger, kan ikke naturen forstås som umoralsk ut fra den moralske dimensjonen. For av naturen følger det ødeleggende og det destruktive like naturlig som det skapende og det som gir liv gjør det.

Når forklaringen på de homoseksuelle handlinger ikke lenger forklares ved den selvvalgte handling men ved noe iboende, settes samtidig kirkens moralske fordømmelse på prøve. Kirken kan ikke bedømme naturen som umoralsk om den ikke lykkes i å skape ethvert menneske i ”Guds bilde” med en iboende naturlig kjønnsdrift. Om kirken fortsetter å tviholde på en moralsk fordømmelse av det homoseksuelle mennesket, vil kirken kunne risikere å svekke egen forkynnelse av bibelen, selve kraften bak moralforståelsen. For tross kirkens

---

¹³⁴ Først og fremst synliggjort gjennom Charles Darwin (1808 – 1882).

moralske fordømmelse vil naturen ”respektløst” fortsette med ikke å lykkes en gang i mellom: Naturen vil tydeliggjøre for ”alle” at kirkens moralske fordømmelse faktisk er uten betydning for den – den vil fortsette med å skape homoseksuelle mennesker. Og når stadig større del av kirkens omgivelse erkjenner naturen som et selvstendig eller eget område kan ikke kirken unnlate å gjøre det samme, i hvert fall ikke uten å risikere redusert troverdighet. Men i stedet for at kirken direkte erkjenner naturen som et selvstendig område som faktisk utfordrer den kristne moralen på naturens premisser, innlemmer heller kirken naturen i sitt system på kirkens egne premisser. I stedet for å tilkjenne at naturen nærmest tvinger kirken til å akseptere et skille mellom natur og moral hevder heller kirken et skille mellom legning og praksis; et skille som kirken på begynnelsen av 1960-tallet innskriver i sine egne moralske rammer – uavhengig av naturen - som et skille mellom synderen og synden¹³⁵.

I stedet for å dømme naturen i seg selv som umoralsk, blir heller viljen til å temme den tilskrevet en moralsk dimensjon. Kirken møter den nye forståelsen med å hevde at det blir ”syndig, umoralsk eller uverdigg å gi etter for homoseksuelle tilbøyeligheter” (Andenæs i Friele 1975:12). I motsetning til dyr, som nærmest er underlagt sine instinkter som viljeløs slave, tillegges menneskene en evne, en bevissthet, til å temme eller disiplinere sin indre natur, om denne naturen i ”fri dressur” ville påføre menneskene et umoralsk levesett. Årsaken til at noen er disponert for homoseksuelle handlinger, den naturgitte legningen, er i seg selv verken moralsk eller umoralsk for kirken – den konstateres: Legningen er natur, eller rettere, en unatur som ikke tolkes inn som en selvstendig verdi for den kristne moral. Men i det øyeblikket menneskene gir etter for denne unatur, nærmest unnlater å bestrebe seg på å temme den, begir menneskene seg inn på det som i bibelen fremstilles som det syndige og derigjennom det umoralske området.

6.2 Homoseksualitet som sykdom

6.2.1 Naturen og sykdom

---

¹³⁵ Se for eksempel Bispemøtets arbeidsgruppe 1995:21.

Parallelt med at kirken blir "tvunget" til å etablere et skille mellom synderen og synden, gjennom legningens åpenbaring, blir nettopp deler av det systemet som avdekker legningen også det som kirken må sette sin lit til for å få bukt med "roten" til den umoralske handlingen; vitenskapen og medisinen. Gjennom skapelsen av en iboende unatur som styrende for de homoseksuelle handlinger, blir den homoseksuelle sykkeligjort.

"Om homoseksualitet med rette skal kalles en sykdom, en psykopati e.l. er strid om ord(...)om avvisningen av homoseksualitet skal kalles ferd, overtro osv. er tom ordstrid" (professor dr. med. Ørnulv Ødegårds vedlegg til Straffelovrådet 1953:20). Årsaken til homoseksualitet er uansett en trussel mot individets tilpasning, noe som *"fører oss over til behandlingsspørsmålet"* (ibid). For der kirken står uten legitimitet til å gripe inn i naturen, er nettopp det å forvalte den friske menneskelige naturen det ansvaret som tillegges medisinen. Derfor kan vitenskapen og medisinen utover på 1900-tallet legitimt ta opp den avvikende naturen i sitt fagområde som en selvstendig verdi (etter at de homoseksuelle ved å hevde eksistensen av en indre tilbøyelighet satte dem "på sporet"), for å undersøke om denne unatur er syk eller bare avvikende: *"Årsaken til homoseksualitet er ikke klarlagt. Den egentlige homoseksuelle perversitet må muligens fremdeles anses som en sykdom betinget i visse anlegg hvis etiologi ennå ikke er kjent, men også andre synsmåter hevdes. Således kan det hevdes at det er ikke noen sykdom i det hele tatt, men en avvikende atferd som har en viss om enn ikke stor rot i alle mennesker, og at den homoseksuelle atferd...er betinget i en skjev utvikling"* (Helsedirektoratets kontor for psykiatri referert i Innstilling fra Straffelovrådet 1953:7).

For det medisinske fagområdet har det å være syk sin motsats i det å være frisk, hvor det å være frisk er langt å foretrekke fremfor det å være syk. Det medisinske skillet mellom frisk og syk er noe annet enn skillet mellom en normal og en avvikende natur, men samtidig ser vi at den avvikende natur, om den blir oppfattet å påføre individet tilpasningsproblemer, på samme måte som sykdom kan gi grunn til medisinsk behandling. Men i motsetning til situasjonen som oppstår når en person er syk, hvor en har et legitimt ønske og reell mulighet for å få vedkommende frisk, kan en ikke på samme måte ha forventninger til at den avvikende naturen vil bli normal ved medisinsk behandling. Det en først og fremst kan søke, er fravær av symptomene på den avvikende naturen; altså fravær av homoseksuelle handlinger. Det en derimot ikke kan forvente er handlinger som ville ha fulgt av den normale naturen, altså heteroseksuelle handlinger.

Når det gjelder hva som er sannheten om hva som er å regne og hva som ikke er å regne som sykdom, er det det den medisinske vitenskapen skal avdekke og forvalte. Den utøvende medisinen skal på bakgrunn av forskning og dokumentasjon konkret diagnostisere hvem som er syk og hvem som er frisk. På mange måter parallelt med hva som finner sted ved den katolske skriftingen, skal homofile bekjenne sitt indre til psykiaterne, som er de som er ansett å være i stand til å tolke og omsette bekjennelsen fra den sykes språk til den frisks språk, det medisinske. Av medisinen tillegges den friske et ansvar for å fortsette å være frisk, mens det for den syke er et spørsmål om mulighet for behandling, hvis så i det hele tatt er tilstede. Behandling av den syke, slik at vedkommende kan bli frisk, er både den sentrale oppgaven for den utøvende medisinen og et gode for den som blir behandlet. I hvilken grad den syke får tilbud om et slikt gode kan blant annet henge sammen med i hvilken grad samfunnet oppfatter at den syke er "uforskyldt" syk eller (med)ansvarlig for egen sykdom. Spørsmålet blir om den syke kan pålegges skylden for egen ulykke, underforstått tillegges eller ikke tillegges et reelt ønske om å være frisk? På 1800-tallet vokste det frem et skille mellom de verdig trengende og de uverdige trengende, hvor de verdige trengende er de som anses som uskyldige ofre, f.eks mennesker som lider av det vi omtaler som medfødte sykdommer¹³⁶. For medisinen blir homoseksuelle uskyldige ofre og derigjennom verdige trengende: Ut over 1900-tallet ønsker medisinen å tilby homoseksuelle det medisinske godet det er å bli behandlet for å bli frisk – heterofil. Det er imidlertid en forståelse som igjen betinger ønske fra den uforskyldt syke om å motta behandling, slik at vedkommende kan bli frisk. Og ønsker den syke å bli frisk, slik homofile selv også åpner for, kan den syke av det medisinske fagområdet bli forstått som mer ansvarlig enn den friske som ikke forvalter sin situasjon med respekt: "Når det gjelder den kontakt som er opprettet med medisinsk sakkyndig, håper vi dette i sin tid vil kunne føre til at planmessig forskning blir igangsatt også her i landet, for nærmere å klargjøre årsakene til homoseksualitet, belyse mulighetene for behandling og utrede hvilke eventuelle forebyggende tiltak det kan være tale om" (Friele 1970:9). Gjennom at naturen vokser frem som et selvstendig fenomen går likekjønnsforhold delvis fra moralens område over til å bli homoseksualitet som medisinen forventes å ha kunnskaper om. Før *Den Homofile* oppstår gjennom å hevde den *indre stemme* er *Den Homoseksuelle* lenge den gode pasienten som deler medisinen ønske om en fremtid som heterofil, eller frisk.

---

¹³⁶ Se for eksempel Froestad i Risøy 1999:14-23.

Om medisinen skal lykkes med behandling av den homoseksuelle er det viktig for medisinen å formidle til de andre aktørene en viten om at *”ut fra alminnelig psykiatrisk og psykologisk erfaring, er det mest rimelig å anta at stor strenghet i synet på homoseksualitet vil gjøre mer skade enn gagn...dessuten vil overdreven strenghet føre til at det vil bli vanskeligere å få de homoseksuelle inn under rasjonell behandling”* (professor dr. med. Ørnulv Ødegårds vedlegg til Straffelovrådet 1953:21). Kirken deler ønsket om at medisinen skal lykkes i å ”behandle” årsaken, slik at i hvert fall den syke handlingen uteblir. Men forutsetningen for at medisinen skal lykkes er at andre, deriblant kirken, ikke må tre forstyrrende inn i den medisinske behandlingen.

Nettopp for å skille seg fra andre system forsterker psykiatrien forventningene til seg selv ut fra systemets egne verdier: *”Undersøkelser over større grupper av homoseksuelle er det meget få av, og særlig er det lite å finne som kan kaste lys over det psykiatriske problem”* (professor dr. med. Ørnulv Ødegårds vedlegg til Straffelovrådet 1953:19). Gjennom at medisinen ikke har fått det fulle ansvar for å avdekke fenomenet, har nærmest årsaken fått lov til å forbli i det ukjente. For tross manglende vitenskapelig forskning er det medisinen som besitter den primære kompetanse på homoseksualitet. For mens ”alle” kan konstatere at handlingen finner sted, er det bare vitenskapen med sitt verktøy som er kvalifisert til å avdekke sannheten om homoseksualitetens opprinnelse – ifølge vitenskapen. Vi har fått et samfunn hvor medisinen er godkjent som kunnskapsinstans, til tross for fravær av dokumentasjon. Troen på at medisinen vil finne sannheten er nok til at dens meninger behandles som legitime og gjennom denne forventningen styrker psykiatrien sin posisjon¹³⁷.

Det er gjennom vitenskapen og medisinen, som behandlere av årsaken til homoseksualitet, at kirken indirekte kan få oppfylt ønsket om at den menneskelige natur likevel kan temmes. Men det å støtte medisinen åpenlyst er ikke uten risiko for det kirkelige system, for ny kunnskap kan gjøre *”det nødvendig å supplere den moralske bedømmelse av de seksuelle ytringsformer med en psykologisk vurdering”* ifølge enkelte av kirkens menn (Hygen i Friele 1970:19). Like lite som medisinen derfor ønsker å bli forstyrret av den kirkelige fordømmelse, slik blir det også nødvendig for kirken å opprettholde en distanse til vitenskapen og medisinen. For om årsaken ikke lar seg behandle, bare avdekke, blir spørsmålet: I hvilken grad kan et sykt menneske stilles moralsk ansvarlig for sine handlinger?

---

¹³⁷ Homoseksualitet blir sykdomsdiagnose i Verden Helseorganisasjon (WHO) i 1963.

Disse voksende forventningene til medisinen og vitenskapen om en avdekking av den avvikende naturens årsak, slik at den kan behandles vekk, får også representanter fra medisinen til å hevde at *”det er utilfredsstillende å straffe en handling som følger med en sykdom...hos personene”* (professor dr. med. Ørnulv Ødegårds vedlegg til Straffelovrådet 1953:19). Likeledes hevdes det videre at *”ingen bør dømmes for homoseksuelle handlinger uten å ha vært psykiatrisk observert, og han bør under enhver omstendighet bringes i kontakt med en kyndig lege”* (ibid). Like lite som kirken kan få den homoseksuelle natur frisk ved sine moralske fordømmelser, like lite hevder medisinen at juridisk straff er den rette ”medisinen”. ”Straffen” for en som er syk vil være fravær av riktig medisinsk behandling, og den juridiske straffereaksjonen forhindrer nettopp denne behandlingen gjennom å stenge den homoseksuelle inne i fengsel – eller inne i skapet for den del. Dermed reduseres muligheten for å bli frisk: Ved en innblanding fra de andre aktørene i det som er et medisinsk spørsmål blir målet som kirken, medisinen og myndighetene deler - fravær av den homoseksuelle handling - ikke nådd. Av den grunn hevder medisinen at *”det vil være et meget betydelig medisinsk fremskritt om forslaget (om avkriminalisering) kunne føre til at de lite tidsmessige straffebestemmelsene vi nå har, endelig blir avskaffet¹³⁸”*. ”Alle” vil være tjent med om homoseksuelle handlinger forsvinner fra jussens område, slik at medisinen får en tydelig ”eiendomsrett” til fenomenet. Så lenge homoseksualitet ikke utelukkende tilhører det medisinske fagområdet, må de andre aktørene ta sitt ansvar for at årsaken forblir ukjent. Når medisinen nærmest ønsker å beskytte homoseksuelle fra kirkens fordømmelse og den strafferettslige regulering, er det ikke fordi medisinen anser den homoseksuelle unatur som moralsk eller ikke-kriminell. For medisinen er homoseksualitet utelukkende et spørsmål om årsak og mulighet for behandling. Selv om fenomenet følger av naturen har det ingen positiv moralsk verdi i seg selv, heller tvert om: Homoseksualitet er en unatur, enten som sykdom eller som et avvik, som skal korrigeres med medisinsens hjelp.

6.2.2 Arv og miljø

I 1977, året hvor avdiagnostiseringen finner sted, foreligger det ingen felles enighet i det medisinske miljøet hva gjelder diagnosen homoseksualitet – det endelige vitenskapelig

---

¹³⁸ Brev at 27. mars 1956 fra Den norske Lægeforening til Justisdepartementet.

dokumenterte svaret er på ingen måte fremskaffet. De medisinske antagelsene, som var nok til å klassifisere og etablere en diagnose, er fremdeles det som råder grunnen.

De medisinske antagelsene har imidlertid skiftet, og vi ser at blant andre nestoren innen norsk psykiatri, Einar Kringlen, stiller seg tvilende til medfødt homoseksualitet. Er det noe som er medfødt, er det heteroseksualitet: ”*Det kan ikke herske tvil om at der er en biologisk basis for medfødt heteroseksualitet*” (Kringlen i Fokus på Familien 1977:1:6). Arv og genetiske forklaringer, som har vært den dominerende forståelsen, forkastes imidlertid ikke som forklaringsfaktor for en homoseksuell utvikling, men en blir nå mer opptatt av miljøfaktoren, hvor den homoseksuelles miljø er det som kommer i fokus. Og det miljømotivet medisinen tilligger størst betydning når det gjelder utvikling av homoseksualitet, er *familieforhold*. Det er noe med familien som antas å kunne gjøre enkelte til homoseksuelle.

Overgangen fra fokus på arv til fokus på miljø representerer noe nytt, men bygger samtidig på samme grunnleggende tankegang: Det eksisterer en ukjent årsak som påvirker til en homoseksuell natur som igjen resulterer i bestemte handlinger. Slik sett representerer overgangen fra arv til miljø i fokus kun en variasjon innenfor det samme epistemet og ikke noe reelt brudd i tankegangen. Dette i motsetning til overgangen fra, eller bruddet med, konsentrasjon om handling til troen på en ukjent, bakenforliggende årsak.

Det som er det nye, er at oppmerksomhet rundt miljøfaktoren medfører at også den homoseksuelles familie blir interessant. Den homoseksuelles familie blir langt mer ansvarliggjort; uheldige familieforhold kan føre til homoseksuelle ”barn”. Et slikt miljøperspektiv vil i langt større grad enn hva fokus på arv muliggjør, inngå i den samfunnsmessige disiplinering Foucault snakker om. Så lenge arv blir antatt å være forklaringsfaktor, blir familien fritatt for ansvar, i det minste så lenge en ikke kjenner til hvilke arveanlegg som ikke bør kombineres eller videreføres. På en helt annen måte ansvarliggjøres familien gjennom økt forståelse av miljøbetinget homoseksualitet: Sunne familieforhold vil aldri føre til en utvikling av homoseksuelle ”barn”. Dermed blir påstanden at homoseksuelle er en klar indikasjonfaktor på usunne og lite heldige familieforhold. Foreldrene har gjort *noe feil* i barnas oppvekst, og det kan hevdes at fokusering på miljøet på denne måten fører til en slags disiplinering.

Miljøet som forklaring medførte på en helt annen måte fysiske observasjonsbetingelser, slik som en levende mor og far er det, til tross for at det alltid vil være i retrospektiv. For en observasjon og kartlegging av familieforhold, være det seg en fraværende far eller en dominerende mor, er i første omgang noe langt mer konkret enn hva gjelder å finne frem til sykdom på den homoseksuelles sinn eller sjel forårsaket av arv. Men en slik tilbakeskuende observasjon åpner samtidig for nye spørsmål: *Hvorfor er noen familieforhold slik, mens andre ikke? Hvorfor er far fraværende og hvorfor er mor dominerende?* Medisinen vil med å fokusere på familien i realiteten kun utsette det kravet vitenskapen selv setter til den vitenskapelige dokumentasjon. Selve *hvorfor*-problematikken vil bare bli flyttet fra den homoseksuelle til den homoseksuelles familie. Gjennom å løse en gåte; den homoseksuelle er homoseksuell på grunn av forhold i familien, ender medisinen opp med å skape en ny, og trolig mer sammensatt gåte, representert ved familien: *Hvorfor er denne familien slik?*

I tillegg til å avdekke homoseksualitetens årsak skapes den *sykdomsskapende familie*. Det er *noe* ved, eller med enkelte familier, som fører til *noe* ved, eller med den homoseksuelle – som igjen fører til homoseksuelle handlinger: ”*Vår nåværende viten tyder sterkt på at homofili skapes av uheldige familiære mønstre*” (Psykiater Hans Jørgen Holm i Fokus på Familien 1977:1.3). Bak den patologiske homoseksuelle virker nå den patologiske familie - årsakskjeden har bare blitt lengre, uten at den egentlige bakenforliggende årsak er nærmere sin oppklaring. Om medisinen skulle drive sitt vitenskapelige arbeid videre, ville den måtte tre ytterligere inn i det mest grunnleggende området for den kristne moralen; familien.

Det medisinske fagområdet kunne bli fanget av sitt eget verktøy i den grad at det så seg nødt til å diagnostisere forhold ved familien og derved kommet til å medisinere noe som inngår som det rette ifølge den kristne moralen. Ut fra dette synspunktet kan vi lettere forstå hvorfor bindeleddet mellom medisin og kirke, de kristne medisinere¹³⁹, engasjerer seg spesielt i spørsmålet og stiller seg bak ønsket om avdiagnostisering. Valget står i realiteten mellom det å nærmest diagnostisere den sykdomsskapende familien og det å avdiagnostisere den homoseksuelle, med høyst ulike mulige konsekvenser.

---

¹³⁹ inter medicos 1977:1, utgitt av Kristelig Medisinerkrets i Oslo og Norges Kristelige Legeforening og Fokus på Familien 1977:1, utgitt av Kirkens Familierådgivningskontor og Modum Bads Nerversanatorium, blir i sin helhet viet temaet homofile/homoseksualitet og sykdomsdiagnose.

6.2.3 Mangel på diagnosegrunnlag

Medisinen klarer ikke å styrke dikotomien frisk - syk gjennom en overgang fra arv til miljø. Like lite som kirkens fordømmelse kan stoppe naturen i å skape avvik, like lite klarer medisinen forskning og behandling det. Den har ikke maktet å tilfredsstille sine egne krav til vitenskapelighet – avstanden til disse kravene åpenbarer heller at medisinen fremdeles bygger på hypoteser og antagelser, den er ikke vitenskapelig. Ved å opprettholde kravet om homoseksualitet som sykdomsdiagnose kan også psykiatrien risikere å svekke sitt eget legitimitetsgrunnlag; det å fremstå som forvalter av sannheten om den sjelelige friske og den sjelelige syke.

Med henvisning til både eksistensen av legning og det faktum at medisinen ikke har innfridd sine egne forventninger og krav til vitenskapelighet, innfører DNF-48 et skille mellom medisinen og moralen. ”*Det er ikke medisin, men moral*” psykiaterne preker, hevder Friele (Friele 1975:98, Friele i Dagbladet 16.07.1977). DNF-48 avgrensar den homoseksuelle naturen fra medisinen ved å la homoseksuelle som et moralsk spørsmål i seg selv bli stående som et forhold som ikke skal berøres ved spørsmålet om homofili som sykdomsdiagnose. Den moralen som hevdes å stå bak medisinen er ikke direkte den kristne moralen, men de ”*evige verdier*” som psykiateren tar for gitt fordi ”*psykiateren har begge beina godt plantet i den heterofile livsformen*” (Friele i Dagbladet 16.07.1977). Det er et samfunnsmessig moralsyn som springer ut av ønsket om en samfunnsmessig konformitet bygget opp rundt heteroseksualitet, et syn som både har sine røtter i bibelen og i den ene og rette natur. Et slikt moralsk spørsmål kan imidlertid ikke behandles medisinsk i et fritt, demokratisk land¹⁴⁰, er det underliggende argumentet. For når det gjelder kravet om avdiagnostisering er det utelukkende den medisinske dimensjonen, syk – frisk, DNF-48 hevder skal drøftes. Nettopp det at en medisinsk avdiagnostisering i prinsippet ikke berører spørsmålet om den kristne moralen eller samfunnsmoralen som sådan, gjør at også kristne medisinere kan støtte en avdiagnostisering. Alternativet derimot, et fortsatt ”fokus på familien” - for å avdekke forhold ved den sykdomsskapende familien - kan kunne komme til å få konsekvenser for den kristne moralen.

---

¹⁴⁰ I motsetning til for eksempel Spania og Cuba, ”*hvor henholdsvis Franco og Castro har latt bygge interneringsleire spesielt beregnet på homofile, og hvor de blant annet gjennomgår medisinsk ”behandling”*” (Friele 1975:151).

Ved å avvise at homoseksualitet handler om syk – frisk og derigjennom medisin, ved å henvise til at moralen har trådd inn i medisinen, gir DNF-48 sin støtte til forståelsen om at homoseksuelle handlinger handler om dikotomien moral – umoral¹⁴¹. Men like lite som DNF-48 gir sin tilslutning til den samfunnsmessige moralen, like lite utfordres den moralske dimensjonen ut over at den ikke skal blandes sammen med det medisinske fagområdet. Det forhold at det blant psykiatere er en enighet om at *”homoseksualitet kan sees som en psykisk forstyrrelse eller som en normalvariant... (alt etter)...ens verdistandpunkt”* (Einar Kringlen i Fokus på Familien 1977:1) blir ikke det som tillegges vekt. Det som tillegges betydning for DNF-48 er at disse verdistandpunkt ikke må føre til at psykiaternes verdistandpunkt også i fremtiden fortsetter å være en formell diagnose. Diagnostiseringen er en sammenblanding av to ulike verdisystemers vurdering av naturen, en sammenblanding som NPF på mange måter erkjenner når foreningen foretar avdiagnostiseringen. For den finner ikke sted på grunn av nye vitenskapelige bevis, men er utelukkende en administrativ avdiagnostisering. På samme måten som kirken aksepterer en argumentasjon om den selvstendige naturen uten å la denne fremkomme som den direkte årsak til skillet mellom synderen og synden, slik forholder også medisinen seg til at det eksisterer en sammenblanding av moral og medisin, men uten å la dette direkte fremkomme ved avdiagnostiseringen. For slik som kirken skrev naturen inn i kristne termer, slik skriver også medisinen erkjennelsen av ulike tolkninger av naturen inn i en medisinsk term, når NPF oppfatter *”at det er betenkelig å anvende psykiatriske diagnoser på isolerte aspekter av atferd. Ideelt sett bør psykiatriske diagnoser være relatert til årsak i vid betydning... (derfor)...synes det urimelig å anvende begrepet homofili/homoseksualitet som en psykiatrisk diagnose”* (Pressemelding NPF 30.11.1977). Avdiagnostiseringen presenteres ikke som en erkjennelse av at det medisinske fagområdet har blandet moral med medisin, men ved at det medisinske fagområdet selv erkjenner et for dårlig vitenskapelig grunnlag for diagnostiseringen av den avvikende naturen – noe bare vitenskapen selv har myndighet til. Men det at utelukkende adferd som medisinsk diagnosegrunnlag er vitenskapelig mangelfullt, medfører ikke at NPF avviser en ”sykdomsforståelse” av isolerte aspekter av atferden – den seksuelle. Homofile blir ikke erklært friske av NPF gjennom avdiagnostiseringen, men heller ikke-syk ved at *”homofili i seg selv ikke gir grunnlag for en psykiatrisk diagnose”* (Pressemelding NPF 30.11.1977). Homofile er i seg selv ikke-syke mennesker som kan ha en atferd som fordrer at *”psykiatere som får homofile til behandling... unngår moralisering”* (Pressemelding NPF 30.11.1977).

---

¹⁴¹ I brev til SETA av 26.06.1978 forklarer DNF-48 at organisasjonen i arbeidet ikke ville bruke medisinske argumenter, *”dette fordi homofili nettopp ikke har med medisin å gjøre, men moral”*.

For nettopp ved at DNF-48 foretar skillet mellom moral og medisin, kreves det ikke at psykiaterens verdistandpunkt skal være at homoseksuelle er moralske, men utelukkende at psykiateren ikke skal blande sitt "private" syn eller samfunnets moralsyn av den homoseksuelle sammen med et medisinsk diagnosegrunnlag¹⁴². Det er ingen krav om at homoseksuelle, som homoseksuelle, både skal forstås som friske og som gode moralske mennesker og derigjennom som utøvere av friske og gode moralske seksuelle handlinger. Heller blir det underliggende at psykiaternes perspektiv på homoseksuelle og homoseksualitet som moralsk eller umoralsk, *ikke* har betydning i denne saken. For DNF-48 er også de aktører som vurderer homoseksuelle som umoralske, legitime støttespillere så lenge de støtter en avdiagnostisering.

En forholder seg på denne måten utelukkende til medisinen gjennom å overlate den verdimeisige vurderingen av homoseksualitet til moralen: NPF *"vil presisere at man med denne uttalelsen ikke har tatt stilling til om homoseksualitet er "like verdifullt" eller "like normalt" som heteroseksualitet"* (Pressemelding NPF 30.11.1977). Homoseksualitet blir ikke tilkjent en selvstendig positiv verdi gjennom avdiagnostiseringen. Heller er perspektivet at det er opp til enhver – også psykiater - hvordan vedkommende bedømmer homoseksualitet verdimeisig. Og ved at NPF finner en slik presisering nødvendig forsterkes heller den underliggende forståelsen om at homoseksualitet verdimeisig med rette er å betrakte som umoralsk.

6.2.4 Ikke-syk og ansvarlig

Avklaringen og skillet mellom medisin og moral bidrar til å styrke kirkens moralforståelse: Den verdimeisige siden av homoseksualitet er et spørsmål som hører inn under moralen. For i motsetning til en som beviselig er syk blir den homoseksuelle som ikke-syk fortsatt tilregnelig og ansvarliggjort for sine handlinger, slik at kirken kan opprettholde sin moralske fordømmelse uten å bli ytterligere utfordret på rimeligheten av fordømmelsen. En medisinsk avdiagnostisering berører ikke kirken slik en endelig påvisning av sykdom kunne ha medført. I et slikt perspektiv blir det av interesse hvorfor DNF-48 ikke valgte motsatt strategi: Det er

---

¹⁴² Se for eksempel Friele i Dagbladet 16.07.1977.

ikke moral kirken forfekter, men medisin. Den som faktisk er syk kan ikke stilles moralsk til ansvar for sine handlinger, derigjennom er det kirken som blir umoralsk om den fortsetter å fordømme homoseksuelle handlinger. For i motsetning til det tidligere ønsket om å behandle den homoseksuelle vokser det etterhvert frem en forståelse av at ikke alle sykdommer og/eller funksjonshemninger kan eller skal behandles¹⁴³. Tilsvarende kunne homofile ha krevd at: Vi er syke og sykdommen vil følge oss livet igjennom, så gi oss samfunnsmessige rettigheter deretter. Gjennom å erklære seg ”uhelbredelig syke” kunne homofile ha utfordret kirkens fordømmelse av homoseksuelle handlinger som umoralske. I stedet utfordret homofile det medisinske fagområdet for å bli kvitt homofili som medisinsk diagnosegrunnlag.

Rett til eksistens uten å bli forstått som syk versus å bli forstått som moralsk fordi en følger sin natur er ikke sammenfallende i seg selv, men tilhører to forskjellige subsystemer. Avdiagnostiseringen er ingen moralsk oppgradering av den homoseksuelle, heller er det en indirekte tilslutning til at den homoseksuelle verdimeslig hører inn under dikotomien moral – umoral, en ytterligere legitimering av det moralske området som også støttes av de homoseksuelle selv: Homofili er ikke et spørsmål om medisin fordi homofili er et spørsmål om moral.

I stedet for å gjøre bruk av en sykdomsforståelse for å ta et oppgjør med kirkens moralforståelse, søker homofile å skape legitimitet for en plass i samfunnet gjennom å stille seg bak den ekte homofile som en del av naturen eller naturens avvik, samtidig som de tar avstand fra den uekte homoseksuelle. De ekte homofile får den legitime plass de ønsker i et samfunn som ønsker å være sivilisert, men ”feilberegner” samtidig når de antar at legitimeringen av den ekte homofile samtidig vil innebære en moralsk anerkjennelse. For denne samfunnsmessige legitimeringen – en aksept av eksistensen uten å bli vurdert som behandlingstrengende – medfører i seg selv ikke at det blir forstått som moralsk høyverdig å være homofil eller å følge den avvikende naturen. Rett til eksistens er noe annet enn moralsk aksept. For nettopp der homofile gjør bruk av naturen som en selvstendig faktor for å legitimere homofiles rett til eksistens, der blir kostnaden at denne naturen utelukkende er natur uten moralsk verdi.

---

¹⁴³ Eksempelvis kan nevnes hvordan døve i stadig større grad har frigjort seg fra å bli forstått som funksjonshemmede til heller å bli forstått som en språklig minoritet, og der store deler av døvemiljøet motsetter seg implantering av kunstig hørsel (Coclear Implantat) hos døve barn. En slik implantering blir av mange forstått å være et overgrep fordi døve heller er en gruppe i samfunnet, hvor døves premisser burde være likeverdige med hørendes premisser.

6.2.5 "Nydiagnostisering"

Samtidig som DNF-48 avviser psykiatrien som ekspert når det gjelder homofili, blir organisasjonen derimot et talerør for at en nå skal se på psykiatrien som ekspert når det gjelder et annet fenomen; homofobi. *"Det er ikke homofilien som skal behandles, men homofobien¹⁴⁴".* Der medisinen blir anklaget for at den var moralsk, ikke medisinsk, når det gjaldt homoseksualitet, der er argumentet at psykiatrien nå burde omtale menneskers angst for homoseksuelle –homofobien - i sine lærebøker, i stedet for å forbli taus om fenomenet og dermed stilltiende akseptere det (Friele i Dagbladet 16.07.1977). I motsetning til homoseksualitet, handler homofobi ikke om moral, men om medisin, er det underliggende argumentet til DNF-48: *"I sin natur er denne angsten (homofobien) antagelig ikke særlig forskjellig fra den angst mennesker føler overfor det som er annerledes enn det man selv er identifisert med. Det som er påfallende ved homofobi imidlertid, er den styrken og gjennomslagskraften den har"* (Friele i Dagbladet 16.07.1977). *"Vi imøteser med forventning at dette fenomenet (homofobi) blir viet betydelig større interesse i kommende utgaver av psykiatriske lærebøker"* (Brev fra DNF-48 til NPF, 14.04.1977).

Det eksisterer imidlertid ingen vitenskapelig forskning som underbygger DNF-48s påstander, og homoseksuelle, som på dette tidspunktet selv krever å være eksperter på homofili, kan aldri bli tilsvarende eksperter på homofobi; de opplever bare homofobiens konsekvenser, aldri dens innerste vesen. Organisasjonen fremtrer dermed som villig til nærmest å "nydiagnostisere" mennesker på det samme grunnlaget DNF-48 selv hevdet var en sammenblanding av moral og medisin, og som homofile ønsker å frigjøre seg fra. Et ønske om et eventuelt psykiatrisk behandlingstilbud for homofobi er i realiteten ikke noe mindre moralsk, eller noe mer vitenskapelig, enn diagnostisering og den medisinske behandlingen av homoseksuelle.

Også DNF-48s fremste allierte innenfor psykiatrien, Heiberg, blir talsperson for *behandling av homofobe* mennesker, hvor hun gjør bruk av seg selv som "dokumentasjon" (Heiberg i Fritt Fram 1978/Behandling av Homofobi – generelle prinsipper belyst ved en enkelt

---

¹⁴⁴ A.N. Heiberg hevder blant annet at hun av homofile har blitt møtt med denne argumentasjonen flere ganger (Fritt Fram 1978).

kasuistikk, Heiberg i Arntzen 1995:38). Hun hevder det er *”liten grunn til å tro at homofobi er medfødt, men at det er miljøbetingede, tillærte fordommer”* (Heiberg i Fritt Fram 1978). Homofobien har sin årsak i manglende kunnskap, uvitenhet eller feilaktig kunnskap om homoseksualitetens egentlige vesen. Når det sanne får råde, vil det dermed ikke være et grunnlag for at disse irrasjonelle følelser skal eksistere. Det finnes med andre ord troen på en virkelighet, basert på objektiv fornuft, og en sannhet hvor den homoseksuelle vil tre frem i sin nøytralitet. Årsaken til homofobi er dermed at den homofobe ikke ser at den homofile er verdinøytral, men tvert imot feilaktig tillegger den homofile en umoralsk rolle. Utfordringen, grunnlaget for den foreslåtte behandlingen, blir å finne ut av hvorfor noen har denne manglende eller feilaktige kunnskap om den homoseksuelles egentlige nøytrale rolle og hva som kan gjøres for å redusere eller fjerne denne avstanden mellom slike irrasjonelle følelser og sannheten.

Forslaget om å diagnostisere og/eller behandle homofobi ville ha medført konsekvenser for psykiatrien, siden *”det finnes mye homofobi også innenfor psykiatriens rekker”* (Heiberg i Arntzen 1995:37¹⁴⁵). ”Nydiagnostisering” ville blant annet ha betydd at en del av behandlerne måtte underlegge seg behandling. Om ideen hadde blitt realisert, ville det imidlertid ikke bare hatt konsekvenser for psykiatrien, men også for store deler av samfunnet, spesielt kirken, som da hadde måttet forsvare sine moralske sannheter mot en medisinsk behandling. For ”alle” de som opplever å være mål for homofobidiagnosen blir det synlig at DNF-48 forsøker å sykeliggjøre dem ved nettopp selv å blande sammen det medisinske fagområdet med en forståelse som blir å betrakte som minst like verdiladet som det homofile hevder er tilfellet ved diagnostiseringen av homoseksualitet. ”Trusselen” om å bruke homofobi som diagnose på ”de andres” moral kan heller forsterke deres moralske opplevelse enn å svekke den. For i motsetning til hva DNF-48 og Heiberg ønsker, får de aldri gjennomslag for sitt syn på behandling av homofobi. Nettopp ved at DNF-48 knytter homofobien til psykiatrien bidrar den fortsatt til en legitimering av en sammenblanding av moral og medisin. Denne sammenblandingen underbygger derigjennom opplevelsen for den ”homofobe” at vedkommendes moralske opplevelse av homoseksuelle er ”frisk”.

Denne fortsatte sammenblanding av moral og medisin innebærer også en annen dimensjon. Ved å ønske faktisk behandling av den homofobe blir DNF-48 heller med på å ”frita” det

---

¹⁴⁵ Slik det for øvrig finnes mange homoseksuelle innenfor psykiatriens rekker, uten at det har medført synlige konsekvenser.

homofobe enkeltindividet ansvaret for sin homofobi: Organisasjonen deler opplevelsen av at forakten for homoseksualitet er noe så grunnleggende i de fleste mennesker at de faktisk ikke selv verken kan stilles til ansvar for den eller bli kvitt den på egen hånd. Gjennom å overlate til psykiatrien å finne ut av og behandle homofobien bidrar også DNF-48 til at resten av samfunnet fritas fra dette.

Det at det konstruerte begrepet homofobi nærmest blir et bytteobjekt, ved at diagnostiseringen av homofobi ”tilbys” mot avdiagnostiseringen av homoseksualitet, får også en annen konsekvens. Når psykiatrien avviser å ta begrepet homofobi opp i sitt fagområde, fremkommer heller det mindre sympatiske ved at DNF-48 er villig til å forsøke å ”nydiagnostisere” en annen gruppe på det grunnlaget homofile var diagnostisert: For å nå sitt mål er også homofile villige til å gjøre bruk av medisinen og behandle ”de andre”.

6.3 Avkriminaliseringen

6.3.1 Naturen og rettferdighet

Vi har sett at fremveksten av naturen som et selvstendig fenomen har medført at både kirken og medisinen har konstatert denne naturen, og at denne konstateringen har medført ulike endringer innenfor de to systemene, dog omskrevet og tolket inn i kirkens og medisinenes egne premisser eller verdiforståelser. Fremveksten av fenomenet naturen tydeliggjør også at den enten har fått innpass eller blitt innlemmet i et annet system, det juridiske. Vi skal nå først gå noe tilbake i tid, til perioden før og rundt avkriminaliseringen. Ved at likekjønnsforhold er straffbart ut fra begrunnelsen ”imot naturen”, har jussen i realiteten overlatt til naturen å være den øverste dommer.

Naturretten, det rette følger av naturen, blir mot slutten av 1800-tallet utfordret av en stadig sterkere søken mot en objektiv rettferdighet, basert på forståelsen av å velge det rette fremfor å velge det gale. Det viser en forståelse av at det er den objektive rettferdigheten, ikke naturen, som skal være dommer for eller i det juridiske fagområdet. Det å være sterk eller svak fra naturens side, eventuelt normal eller avvikende, forteller ingen ting om riktig eller galt ut fra det juridiske ønsket om en objektiv rettferdighet eller likebehandling. Det en heller i enkelte tilfeller må begrense er den sterke eller den normale, slik at også den svake eller den

avvikende får hevdet sin rett. Og det å være svak eller avvikende er ikke i seg selv et område som skal reguleres av det juridiske fagområdet gjennom å bli møtt med straff. For selv om en ut fra den juridiske etikken i det uendelige dømmes naturen og dens naturlige avvik ut i fra dikotomien objektivt rett versus galt, vil aldri denne dommen i seg selv medføre en endring i naturen: Naturen vil aldri la seg disiplinere av den juridiske etikkens forbud og påbud. Like ”respektløst” som naturen vil trosse kirkens moralske fordømmelse, like ”respektløst” vil den trosse den juridiske etikken. Fortsetter derimot det juridiske fagområdet med å forsøke en juridisk disiplinering av naturen, er det heller med en fare for å svekke sin egen berettigelse: Gjennom fremveksten av naturen som selvstendig fenomen blir det åpenbart at det juridiske fagområdet prøver å trenge seg inn i og regulere et annet område på feil premisser.

Da begrunnelsen for kriminalisering av likekjønnsforhold i 1889 ikke lenger er ”imot naturen”, løsriver nettopp den juridiske etikken seg fra naturen som øverste dommer. Straffebestemmelsene ble likevel ikke uttrykk for en ren juridisk etikk, for selv om kongen i sin tid hadde frigjort seg fra den kristne moralen som grunnlag for straff, var likevel den rette naturen og moralen den gangen sammenfallende. Straffebestemmelsen begrunnes ikke ut fra den juridiske termen ”galt”. Adskillelsen styrker her antagelsen om at grunnlaget for straff er en underliggende forståelse av det umoralske ved likekjønnsforhold: Det juridiske fagområdet har frigjort seg fra den ene rette naturen, men er fremdeles underlagt den kristne moralen.

6.3.2 Rettferdigheten og moralen

Da Straffelovkomiteen i 1925 fremmet forslag om en avkriminalisering til fordel for en særskilt vernesone for utuktige handlinger mellom personer av samme kjønn, ble dette avvist av Justisdepartementet som ”*anser det overveiende betenkelig å legalisere perverse forhold av den her nevnte art*” (Straffelovrådet 1953:11). Etter myndighetenes vurdering hadde det juridiske systemet nærmest en egen moralsk plikt til å ta opp i seg den moralske forståelsen av handlingene. Forholdet mellom vurderingen av perverse forhold – unatur - og juss tas opp igjen av Straffelovrådet i 1953, hvor det vises til at ”*det er langt fra noen alminnelig regel at loven skal straffe enhver umoralsk handling*” (ibid). Moralens, eller umoralens, er i seg selv et annet forhold enn det jussen skal regulere, som er skillet mellom rett og galt. Da Straffelovkomiteen i 1953 hevder at det juridiske fagområdet ikke skal kriminalisere alle perverse handlinger, er det ikke implisitt at jussen vurderer de ikke-kriminaliserte handlinger

som moralske. Den moralske vurderingen av homoseksuelle handlinger må forstås uavhengig av den strafferettslige vurderingen: *”Straffebestemmelsene er helt uvesentlige for almenhetens bedømmelse av disse handlinger”* (Straffelovrådet 1953:12). Almenheten trer frem som moralens voktere ved at de vet og alltid vil vite at homoseksuelle handlinger er umoralske – det er en viten som er uavhengig av den juridiske vurderingen. Dette hevdes også den homoseksuelle å vite, så selv om den juridiske dimensjonen fratrer, vil uansett den moralske dimensjonen medføre at *”homoseksuelle selv (har) interesse av å holde sitt forhold hemmelig”* uansett hvor konstant den homoseksuelle unatur er (ibid). I stedet for å true med straff fordi noen av naturen foretar seg umoralske handlinger, er den juridiske vurderingen at homoseksuelle selv erkjenner sin umoral slik at vedkommende frivillig trer inn i det skjulte – ingen ønsker vel å synliggjøre egen umoral av fri vilje. Den juridiske etikken hevdes av representantene fra det juridiske fagområdet å være uegnet til å gripe inn i det moralske området.

Dette skillet mellom moralen og jussen deles ikke av Den norske kirke. For kirken er fortsatt ikke homoseksuelle handlinger noe som kan isoleres som et eget fenomen utelukkende tilhørende det moralske området. Homoseksuelle handlinger antas å ha så sterk påvirkningskraft at det å forfekte det moralsk rette ikke vil være nok for å bekjempe dem: *”En må være merksam på at vi her står overfor en samfunnsfare av verdensdimensjoner”* (Bulletin fra biskopene oversendt Stortinget i 1954 i forbindelse med Straffelovrådets innstilling). Der kirken indirekte må støtte seg til medisinen i håp om å finne og behandle årsaken, støtter den seg direkte til den jussen for i hvert fall å hindre handlingene: For om ikke *”homoseksuelle handlinger bør få gjelde som de perverse og forkastelige ting de er, og skulle de i prinsippet være straffefri, da er det ikke mulig å nekte at et nytt moral- og rettsyn er på ferde”* (ibid). Der Straffelovkomiteen hevder et skille mellom juss og moral, der er moralen for kirken det grunnlaget rettssystemet bygger på, slik at disse to systemer ikke kan sees uavhengig av hverandre. For gjennom å gjøre bruk av det juridiske for å ivareta det moralske hevdes det at en reelt ivaretar hele samfunnets interesser; en forståelse av et samforhold mellom juss og moral som trolig ligger til grunn når Stortinget og justisdepartementet velger å legge spørsmålet om avkriminalisering ”på is” i 1955.

6.3.3 Rettferdighet for avviket

Kirkens forståelse av at en juridisk endring også vil føre til en moralsk endring skulle og bli fremmet den siste gangen spørsmålet om avkriminalisering ble reist. Representanter fra det juridiske fagområdet reiser nok en gang spørsmålet om en avkriminalisering ut fra en forståelse av at ”*straffebestemmelsene mot homoseksualitet bygger...på en uheldig sammenblanding av moralske og strafferettslige synspunkter*” (prof. Andenæs i Aftenposten 29.04.70). For der kirken og de folkevalgte har oppfattet forholdet mellom juss og moral som et legitimt samforhold for å forsøke å regulere den homoseksuelle handlingen, har representanter for det juridiske system siden 1889 forsøkt å unnsnippe å skulle innlemme det i jussen. I motsetning til kirken og de folkevalgte, som så det som ønskelig at den moralske dimensjonen favnet bredt, hevdet det juridiske fagområdet at naturen, ut fra den juridiske etikken, måtte ihensyntas som et selvstendig fenomen. Dette gjorde jussen først gjennom å avvise eksistensen av den ene og rette naturen, deretter gjennom å vise til at unaturen ikke ville bli moralsk (ved at handlingene ville opphøre eller at de i tillegg ble erstattet av heteroseksualitet) gjennom en juridisk reaksjon. Parallelt i tid, men omvendt av den medisinske profesjon som ønsket å få enerett på behandling av den homoseksuelle, viser det juridiske fagområdet at en slik forandring av naturen er noe som ligger utenfor dets fagfelt.

Der kirken hevder at en juridisk endring så å si har i seg moralsk endring, der avvises denne forståelsen av jussen selv, som heller ser på de to systemer som uavhengige. Slik det juridiske området har frigjort seg fra naturen som grunnlag for en juridisk reaksjon, slik ønsker også jussen å frigjøre seg fra den kristne moralen. Jussen skal handle ut fra juridiske vurderinger som bygger på troen på en objektiv rettferdighet. For å oppnå berettigelse også blant andre aktører enn kirken, må det juridiske fagområdet sette seg i respekt som forvalter av et selvstendig område som ikke kan bli ivaretatt av andre enn nettopp jussen. Dette er et selvstendig område som vel og merke på jussens egne betingelser kan komme de andre systemene til gode. Dersom de andre systemer blander seg inn i når det juridiske systemet skal komme dem til unnsetning, hevdes det at en juridisk bestemmelse heller kan gjøre mer skade enn nytte. Eksempelvis er seksuell omgang utenfor ekteskapet ut fra kirkens syn fortsatt moralsk forkastelig, men uten at der kreves noen tilsvarende straff for den som ikke følger moralbudet. Videre ble ”*straffen for ekteskapsbrudd...ophevet i 1927 efter enstemmig vedtak i Stortinget...fordi erfaringen hadde vist at straffebudet gjorde mer skade enn gagn*” (prof. Andenæs i Aftenposten 29.04.70). Det å avskaffe straffebestemmelsen når det gjaldt ekteskapsbrudd var utelukkende et forsøk på å avskaffe en uheldig sammenblanding av juss og moral, ikke en erkjennelse av at ekteskapsbrudd med ett var moralsk ønskelig eller

likeverdig med det å ikke bryte ekteskapet. Nettopp fordi det nå hevdes å eksistere et skille mellom juss og moral er det ikke, ”og kan ikke være, straffelovens oppgave å reagere mot all verdens synd og umoral” (ibid). Nettopp ved å gjøre bruk av eksemplet om avskaffelse av straffen for ekteskapsbrudd viser jussen kirken at den tidligere har evnet å foreta et slikt skille mellom juss og moral, uten å gå på bekostning av moralen.

For å få kirken til å se den samme forskjellen mellom moral og juss som det juridiske systemet ser, gjør også Andenæs bruk av kirkens egne forståelser, dog fra England. Der har en kirkelig komite i forbindelse med avkriminalisering av homoseksuell omgang uttalt: Det er ”ikke statens eller lovens oppgave å stille seg opp som voktere av borgernes private moral, og at det å behandle begrepet synd som sådan hører inn under Kirkens domene” (ibid). Mot at kirken frasier seg den juridiske vurderingen tilkjenner jussen forvaltningen av moralen som kirkens ubestridte område. Underforstått signaliseres det forventninger om at hvis kirken nå ikke aksepterer et slikt skille mellom moral og juss vil kirken selv tape på dette. Jussen signaliserer reelle forventninger om at en faktisk avkriminalisering vil finne sted uansett kirkens vurderinger: Dersom kirken fastholder at juss og moral er et legitimt samforhold, vil kirken selv kunne bidra til å svekke moralen når avkriminaliseringen finner sted. Innser istedet kirken jussens særskilte eksistensgrunnlag, og ”trekker Kirken derimot selv et klart skille mellom området for moralen og området for straffeloven... (vil Kirken)...kunne være med på opphevelse av straffebestemmelsene uten at det trenger innebære noen moralsk omvurdering” (ibid). For det juridiske systemet blir avkriminaliseringen et spørsmål om å styrke sitt eget særskilte område gjennom å distansere seg fra kirken.

6.3.4 Moralens uten betydning

Skillet mellom moral og juss blir tatt opp av kirken, gjennom at den mer eller mindre er fraværende i debatten om avkriminalisering. For kirken blir det feilaktige ved den tidligere antagelsen om homoseksualitet av avgjørende betydning: ”Paulus og hans samtid visste ikke alt det vi i dag vet om homoseksualitet. Han har gått ut i fra at det var en fritt valgt holdning, en moralsk avgjørelse, og han fordømmer de mennesker som bevisst har valgt slik” (Biskop Per Lønning i Friele 1970:49). Åpenbaringen om at det finnes en legning får de av kirkens talspersoner som uttaler seg, til å gi sin tilslutning til skillet om at ”det første spørsmål som

reiser seg i forbindelse med straffelovens § 213, gjelder forholdet mellom moral og juss” (professor dr. theol. Johan B. Hygen i Friele 1970:17). Gjennom ikke å engasjere seg i debatten aksepterer kirken skillet som jussen hevder uten å måtte utfordre forståelsen av selve homoseksualiteten som umoralsk. På samme måte som kirken er borte fra debatten, er også kirkens forlengede arm inn i politikken, KrF, i stor grad fraværende i den politiske debatten¹⁴⁶: Det er ikke den moralske dimensjonen ved homoseksualitet som drøftes, derimot har jussen endelig fått gjennomslag for sin forvaltning av den objektive rettferdighet.

At kirken mer eller mindre stilltiende samtykker, betyr ikke at den ikke lenger har noe syn på homoseksualitet. Heller er det slik at kirkens syn, og almenhetens, blir budbåret av de fleste politikere som går inn for et skille: *”Opphevelsen av § 213 i straffeloven...innebærer etter min mening ikke noen anerkjennelse eller godkjennelse i etisk henseende av et aktivt homoseksuelt handlingsmønster”* (Olav Totland (A) i interpellasjonsdebatten 02.06.1971). Ingen går inn for avkriminalisering på grunn av at homoseksualitet er å oppfatte som moralsk fullverdig, verken som valg eller legning. Heller er det slik, at for å kunne støtte en avkriminalisering må både en forutsetning om at det finnes en legning ligge til grunn, og det må synlig markeres at selv om fenomenet fjernes fra det juridiske fagfeltet har dette ingen innvirkning på den moralske dimensjonen ved homoseksualitet.

Parallelt med hvordan DNF-48 skulle komme til forstå skillet mellom medisin og moral, slik skulle også organisasjonen vurdere støtte til skillet mellom juss og moral. Da organisasjonen gir ut boken *”§213 Onde eller nødvendighet?”* er det utelukkende bidragsyternes svar på spørsmålet om straffefrihet eller ikke for frivillig homoseksuell omgang mellom menn som er av interesse. I hvilken grad bokens bidragsyttere vurderer homoseksualitet som umoralsk, slik enkelte slett ikke avviser, er uten interesse¹⁴⁷. For eksempel er Hygen en fullverdig støttespiller i forbindelse med avkriminaliseringen: *”Her er det ikke spørsmål om moralsk godkjennelse av konkubinater eller av homoseksualitet...(han for sin del)...avskyr ekteskapsbrudd på det aller inderligste og hjerteligste, men jeg ønsker ikke av den grunn straffebestemmelsene gjeninnført”* (Hygen i Friele 1970:18). På samme måte er det uten interesse i hvilken grad Hygen avskyr homoseksuelle handlinger, så lenge han gir sin støtte til at § 213 fjernes.

---

¹⁴⁶ Blant annet uttaler Bergrid Fjose i interpellasjonsdebatten *”Eg tek ordet berre for at Kristeleg Folkeparti ikkje skal vera borte frå denne debatten...Etter vår rettsoppfatning er det ikkje alltid grunn til å leggja straff på ei umoralsk handling”*.

I stedet for å stille seg bak forståelsen av homoseksuelle som syke for å oppnå avkriminalisering, slik vi har sett medisinen på tidspunktet muliggjøre, stiller DNF-48 seg først og fremst bak et skille som lar moralen bli det rettmessige området for verdimeessig å bedømme homoseksualitet. Kostnaden ved ikke å være under det juridiske området gjennom å henvise til moralen som en motpol, er at homoseksuelle nærmest frivillig forsterker tilhørighet til forståelsen moral – umoral. Samtidig søker imidlertid homofile å skape en legitimitet for en plass i samfunnet gjennom å henvise til legningen som en del av naturen. Men slik vi har sett at homofile skulle komme til å blande sammen legitimitet og moralsk aksept ved avdiagnostiseringen, slik ser vi at de to forståelsene blandes sammen også i forbindelse med avkriminaliseringen: For retten til eksistens – fordi en er - er noe annet enn moralsk aksept. Like lite som avdiagnostiseringen skulle komme til å bli det, like lite er avkriminaliseringen noen moralsk oppgradering av den homoseksuelle. Også avkriminaliseringen er heller en indirekte tilslutning til at forståelsen av den homoseksuelle verdimeessig hører inn under dikotomien moral – umoral. Dette er en ytterligere legitimering av det moralske området som også de homoseksuelle selv støtter: Verdiforståelsen av homofili er ikke juss fordi verdiforståelsen av homofili er moral, derfor skal ikke jussen regulere homofili.

6.4 Antidiskrimineringsparagrafene

6.4.1 Jussen og vern av naturen

Når DNF-48 ønsker å innlemme *legningen* i straffelovens §§ 135 a og 349 a utfordres på nytt forholdet natur, juss og moral. For Straffelovrådets faste medlemmer, Ryssdahl og Andenæs, blir spørsmålet om i hvilken grad trusselen om bruk av straff er det riktige virkemiddel i en verdikonflikt. Etter deres forståelse dreier det seg om forfechting av ulike verdimeessige syn, som vi her kan omtale som etiske verdier, som viser seg etter konstateringen av den homofile

---

¹⁴⁷ Dette fremkommer blant annet i brev til justisminister Oddvar Berrefjord fra DNF-48 av 20.04.1971.

legning: Vi har sett at ved å vise til legningen søker homofile å skape legitimitet for en plass i samfunnet – en legitimitet som også antas å utfordre den moralske fordømmelsen av homoseksuelle handlinger.

For rådets faste medlemmer er det en selvfølgelig ting at det må reageres med straff når motvilje mot homofile gir seg utslag i det de omtaler som vold og andre integreringskrenkelser – og til det finnes det generell lovgivning. Noe annet er å gjøre bruk av straff fordi nye etiske verdier ikke er sammenfallende med den tradisjonelle og dominerende moralske forståelse av homoseksuelle. Derfor ønsker ikke de faste medlemmer at jussen skal gå inn og regulere den typen konflikter; de er og blir verdimeslige konflikter, ikke juridiske. Konsekvensen av at jussen skulle trenge seg inn på det etiske eller moralske området for å beskytte en gruppes syn eller etiske verdier, her opplevelsen til dem med homofil legning, vil være at jussen samtidig nykriminaliserer en annen gruppe, de som fordømmer homoseksualitet ut fra den tradisjonelle og dominerende moralske forståelsen. For selv om homofile tilkjennes en selvfølgelig rett til eksistens, og at diskriminering oppfattes å være uønsket, anses det å være et faktum at *”homofilt samliv er i strid med tradisjonell kristen seksualmoral...Bibelens ord og kristen lære...men det kan (og) se ut som vi her står overfor en mer allmenn-menneskelig motvilje”* (NOU 1979:46:47). Synet på homofili er ikke et spørsmål om juridiske grenser, men om moralske og etiske – nettopp det DNF-48 selv hevdet i forbindelse med avkriminaliseringen. Og i motsetning til ulike moralske og etiske grenser, kristne, mer almenne og homofiles, ønsker jussen å ivareta de objektive grenser for rettferdighet, grenser som kan gå helt andre steder enn der moralens (og etikkens grenser) går. Om det juridiske system nærmest blir tvunget til å forvalte og beskytte et bestemt verdimeslig syn på homofile, vil en tilnærmet altomfattende samfunnsmessig gruppe bli utsatt for en nykriminalisering på grunn av sine (etiske holdninger eller) moralske overbevisninger. Gjennom å bli tvunget til en slik nykriminalisering vil det juridiske systemet kunne oppleve at en generell respekt for og berettigelse av systemet forsvinner og forvitres – det blir uforståelig for almenheten at deres syn på homofile skal være strafferettslig forbudt, at deres moralske forståelse kan gjøre dem til kriminelle. Spesielt gjelder det når også homofile selv erkjenner at forakten for homofile er noe som sitter så dypt i mennesket at de hevder den må behandles vekk. Og mer særegent, om det juridiske system vil kriminalisere enkelte tolkninger av bibelens ord, selv om *”det ikke er meningen å ramme et slikt direkte sitat fra Bibelen”* (NOU 1979:46:48), så vil nettopp jussen, ikke kirken, gå inn som den rettmessige forvalter av Guds ord; nettopp det som systemet søkte å unnsnippe gjennom avkriminaliseringen. Etter at de

første homoseksuelle fortalte om verdenen om at det fantes en indre tilbøyelighet, har det juridiske systemet ikke ønsket å være den verdimeslige samfunnsforvalter av fenomenet homofili, men nettopp overlatt vurdering av fenomenets ulike aspekter til andre, det vil si kirke og medisin.

I stedet for at myndighetene setter jussen til å vokte den ene forståelsen av homofile, hevder de faste representanter i Straffelovrådet at myndighetene blant annet bør instruere det systemet som forvalter kunnskapen, skoleverket, til å bidra med spredning av kunnskap om homofile fra homofiles synsvinkel. Det er et informasjonsarbeid som etter deres oppfatning dreier seg om å bidra til økt toleranse, en aksept av et faktisk avvik, overfor homofile. For økt kunnskap er i seg selv ikke det samme som en mer enhetlig moralsk forståelse av homofili. Nettopp fordi de ulike etiske og moralske forståelsene finnes og har samme rett til å bli hevdet, er det heller retten til å hevde sin forståelse det juridiske systemet skal ivareta. Jussen skal være ytringsfrihetens forsvarer, hvor *”virkelig frihet er frihet også for den som hevder upopulære meninger”* (NOU 1979:46:43). Hva som ytres skal i utgangspunktet ikke jussen regulere; det er avhengig av andre systemer – kristendommen, allmen moralsk forståelse og kunnskap skapt av skoleverket. *”Stort sett ville det ...være lite rasjonelt å anvende straff mot ytringer som fremsettes fordi vedkommende mangler innsikt og kunnskaper”* (NOU 1979:46:47). Like lite som jussen opplever som sin oppgave å straffe noen fordi de er uforskyldte avvikere fra det ”normale”, like lite ønsker jussen å straffe noen fordi vedkommende mangler kunnskap eller har en bestemt moralsk oppfatning.

Forståelsen av det juridiske systemet som noe som ikke muliggjør en forvaltning av en bestemt moralsk oppfatning, ”taper” i utgangspunktet. Dermed opplever også kirken som system å tape: Presteforeningen vegrer seg *”mot en lov som i sin konsekvens vil kriminalisere den tradisjonelle forståelsen av homofili i kirken”* (Presteforeningens høringsuttalelse 1980:2). De øverste representanter for kirken viser til at bibelen har markerte ord om de homofiles adferd, og gjennom at jussen beskytter en bestemt moralsk forståelse av legningen, blir spørsmålet når en *”med egne ord og i en saklig ånd (gir) uttrykk for det samme innhold. Hvor vil grensen for det rettsstridige da kunne trekkes?”* (Høringsuttalelse biskopen i Sør-Hålogaland 1980). Når skal strafferetten tre inn på forkynnensens område og dømme forkynneren for en juridisk straffbar fortolkning av bibelens tekst? For kirken, biskopene og presteforeningen, og kirkens representanter i det politiske system, KrF, blir spørsmålet derfor hevdet å være et juridisk spørsmål, hvor de med størst juridisk tyngde bør bli hørt; *”disse to*

medlemmer er blant de mest kompetente juridiske rådgivere vi har her i landet". Derfor kan det ikke *"uten videre aksepteres at den gruppen det her gjelder, best vet om det trengs en lovbestemmelse eller ikke"* (Odelstingsdebatten). Men kirken og KrFs oppslutning om at jussen må respekteres som uavhengig forvalter av den grunnleggende ytringsfriheten, er ikke utelukkende av hensyn til det juridiske system og ytringsfriheten i seg selv. Ytringsfriheten er det grunnleggende også for den mer spesielle religionsfrihet og forkynnensens frihet. Det juridiske området får sin "egenberettigelse" av kirken når det har til hensikt å verne og beskytte det religiøse området gjennom et "nei" til spesielt vern av homofile. Om jussen derimot trer inn i det religiøse området for å regulere det, gjennom vern av homofile, aksepteres det derimot ikke som et område med egenberettigelse. For kirken har jussen utelukkende berettigelse når det skal beskytte, men ikke når det forsøker å regulere det religiøse området.

Det å skulle beslutte om en skal vedta eller ikke vedta en innlemmelse av den homofile legning i straffelovens paragrafer 135 a og 349 a, en beslutning som berører det grunnleggende i to systemer som søker å ivareta sin egenberettigelse, blir av flere av politikere oppfattet som at *"menneskerett står mot menneskerett. En av dem må vike"* (Mona Røkke (H) i Odelstingsdebatten). For å legitimere en inntreden i det juridiske systemet, mot de juridiske eksperters vilje, gjøres innlemmelsen av homofil legning i "antidiskrimineringsparagrafene" av det politiske system til et spørsmål om menneskerettigheter. For myndighetene er en innlemmelse ikke et spørsmål om moralsk aksept av den homofile, for; *"både politikere og andre må fortsatt kunne mene at en slik seksuell orientering ikke bør praktiseres ut fra det moralsynet de har... (og en må)... kunne mene at det å leve etter sin orientering på dette området er i strid med kristen etikk"* (Statsråd Bjørn Skau (A) i Odelstingsdebatten). For politikerne gjøres heller ikke spørsmålet til et "rent" juridisk forhold, men til et ansvar for minoriteter som hører inn under det politiske systemet. Dette kan derfor ikke forstås ut fra det juridiske fagområdets rett – galt. Det politiske ansvaret for å sikre menneskerettigheter går på å verne minoriteter mot flertallet; også naturens avvik har krav på noen grunnleggende rettigheter. For mange av politikerne er erkjennelsen av legningen avgjørende: *"At vi mennesker nå engang ikke blir født til denne verden helt like. Det er mennesker som fra naturens side er annerledes, det må vi bare godta"* (Ole Kløv (A) i Odelstingsdebatten). Legitimiteten i en juridisk innlemmelse ligger for politikerne nettopp i at det ikke er noen moralsk anerkjennelse, men utelukkende spørsmål om en grunnleggende menneskerettighet for en minoritetsgruppe som faktisk *er*, nærmest uansett om en liker det

eller ei. For politikerne snus problemstillingen rundt i forhold til kirkens syn: For dem ville det ha blitt et moralsk spørsmål om en ikke hadde innlemmet homofile i antidiskrimineringsparagrafene – de hadde unnlatt å følge sin plikt til å beskytte minoriteter. Og hadde kirken og KrF ”klart å trekke et skille mellom området for moralen og det området for straffeloven”, hvor myndighetene må gjøre bruk av straffeloven for å sikre minoriteter grunnleggende menneskerettigheter, ville de også ”kunne slutte seg til lovforslaget uten at det hadde behøvd å innebære noen moralsk omvurdering” (Wenche Lowzow¹⁴⁸ (H) i Lagtingsdebatten). For politikerne på Stortinget er ikke det å støtte lovforslaget det samme som å gi moralsk aksept av homofile, men utelukkende å tilslutte seg noen minimumsrettigheter for homofile. Det ironiske blir at for kirken og KrF blir innlemmelsen av homofile i antidiskrimineringsparagrafene nærmest forstått å være den første samfunnsmessig moralske aksept av homofil adferd, mens innlemmelsen nærmest tvert imot ikke blir forstått å være en moralsk aksept av de politikerne som stemmer for.

6.4.2   **Symbolisk vern av naturen**

På en og samme tid ønsker myndighetene å ivareta det som ligger under det politiske området, forvaltning av grunnleggende menneskerettigheter for en fra naturens side minoritetsgruppe, samtidig som det er ønskelig å respektere det juridiske områdets og det moralske, og spesielt det kristne, områdets selvstendighet. For å ivareta alle disse tre hensyn var det fra myndighetenes side derfor fra første stund klart at en måtte ”være forberedt på at et straffelagt forbud mot diskriminering p.g.a. ”seksuell legning” ikke vil bli særlig effektivt håndhevd. Juridisk sett kan det bli en ”sovende” bestemmelse”... (men)... De hensyn man kan sammenfatte under uttrykket ”symbolfunksjon” kan tale for kriminalisering” (Notat jnr. 1600/74 E). Myndighetene ønsket å bidra til en symbolsk handling som kunne redusere diskriminering av homofile, men aldri til en moralsk anerkjennelse som derigjennom skulle påtvinge det juridisk system reelt å forholde seg til paragrafene. Gjennom sin forståelse bidrar imidlertid politikken til to forhold. Ved at paragrafene faktisk eksisterer, men aldri brukes juridisk¹⁴⁹, svekkes det juridiske fagområdets betydning både blant dem som har

---

¹⁴⁸ Lowzow kom sammen med DNF-48s Kim Friele i 1977. I 1993 inngikk de partnerskap. Utenfor Høyre er det en vanlig oppfatning at Lowzow ikke ble renominert til Stortinget i 1985 på grunn av at hun sto åpent frem som homofil.

¹⁴⁹ Av uttallige anmeldelser, ut fra spesielt § 135 a, har bare én ført til dom. Det var da Kim Friele gikk til sak mot pastor Hans Bratterud. Mens myndighetene aldri har hatt til hensikt å gjøre praktisk bruk av loven, viser

forventninger til at det skal brukes og blant dem som blir ”nykriminalisert”. Samtidig fører manglende faktisk bruk av paragrafene til at det finner sted en styrking av den kristne, og almene, moralske forståelse av homofile, der denne ikke er sammenfallende med homofiles egen opplevelse. For når lovparagrafene aldri brukes, til tross for flere anmeldelser, blir det loven egentlig skulle verne i praksis anerkjent som juridisk lovlig. Heller enn å beskytte homofile mot fordømmende uttalelser bidrar paragrafene til at disse uttalelsene ikke bare er moralske fordømmelser av homofile, men også til at de faktisk, juridisk sett, er lovlige uttalelser. Gjennom ønsket om å verne homofile ut fra hensyn til menneskerettigheter, bidrar heller myndighetene til å forsterke og synliggjøre et område som faktisk tillater moralsk fordømmelse av homofile, gjennom at disse moralske fordømmelsene ikke er juridisk ”grove” nok til å medføre sak eller dom.

6.4.3 Troen på moralsk aksept

I motsetning til myndighetene, som antar at *”det kan være en fare ved kriminalisering...at den vil fungerer som en ”sovepute”, slik at myndighetene ikke lenger vil føle det ansvar for løøsning av problemene som de burde”* (Notat jnr. 1600/74 D) har DNF-48 en tro på at dets holdninger reelt vil trenge inn i det juridiske systemet: *”Om myndighetene...fastslår at diskriminering på grunn av seksuell legning er straffbart, vil de homofile i det minste ha lov på sin side, og dermed også ha mulighetene til å prøve sin sak for retten”* (DNF-48 referert i NOU 1979:46:8). DNF-48 har en tro på at når en lov blir vedtatt er det ensbetydende med at den skal bli praktisert, til tross for erfaringene med kriminaliseringen: For når jussen selv ikke ser en lov som hensiktsmessig, ser vi her at da er det tilsvarende liten sansynlighet for at den praktiseres.

DNF-48 møter seg selv på mange måter i ”døra”: Ved avkriminaliseringen ga DNF-48 selv støtte til forståelsen om at jussen ikke skulle være faktisk forvalter av moralen. Nettopp erfaringene i forbindelse med avkriminaliseringen kunne derfor ha medført at DNF-48 hadde tatt signalene fra Straffelovrådets faste medlemmer på ”alvor”. Ved heller å ta opp i seg disse signalene og da nærmest ”frasi seg” å bli innlemmet i antidisikrimineringsparagrafene mot at myndighetene forpliktet seg til å drive informasjon, kunne DNF-48 reelt ha utfordret det

---

bl.a. paroler fra ulike demonstrasjonstog fra 1. mai og homomarsjen og lignende at DNF-48 har hatt reelle forventninger om at paragrafene skulle brukes.

moralske perspektivet. Det var nemlig ikke bare de faste medlemmer i Straffelovrådet som uttalte at informasjon var det viktigste: I forbindelse med antidiskrimineringsparagrafene eksisterte det nærmest en unison enighet om nødvendigheten av informasjon om homofile og homofili både innenfor jussen og innenfor det politiske miljøet. I stedet ble valget å utfordre det juridiske regelverket, noe som fikk en annet utfall. For til tross for håpet om moralsk anerkjennelse gjennom å bli innlemmet i antidiskrimineringsparagrafene skulle heller DNF-48s prioritering komme til å forsterke det ”juridisk lovlige” i moralsk fordømmelse av homofile – for antidiskrimineringsparagrafene er ingen moralsk anerkjennelse av homofile. Paragrafene er ”bare” en symbolsk anerkjennelse av Den Homofile. De som fra naturens side er avvikende har rett til å eksistere uten å bli diskriminert – i hvert fall så lenge de utviser en verdig adferd.

6.5 Partnerskapsloven

6.5.1 Praktiske behov, ikke følelser

Rett etter at myndighetene har erkjent at kriminaliseringen av seksuell omgang mellom menn er en sammenblanding av moral og juss, begynner DNF-48 å drøfte lovregulering av samliv mellom homoseksuelle. Organisasjonen tar raskt ”*avstand fra at kirkelig vielse automatisk får alminnelig rettsvirkning*” : Kirken skal velsigne samliv mellom to mennsker, ikke blande seg inn i de juridiske forholdene for ekteskapet (Friele 1975:87). Det er derimot myndighetens oppgave å forvalte det juridiske innholdet i et samliv. Kriminaliseringen ble, som vi husker, vurdert å være et uttrykk for en kristen moralsk forståelse som hadde fått innpass i det juridiske. Strengt tatt er jo det det samme som at kirkelig vielse har alminnelige rettsvirkninger, og dette ble ansett å være en annen form for ”*sammenblanding av juss og moral*” (Friele 1975:87). For myndighetene skal ikke regulere de følelsene som er de rette etter den moralske forståelsen. Myndighetens lovgivning når det gjelder samliv må ha som prinsipp at det ”*ikke er følelsene, men de praktiske avtaler...som skal reguleres juridisk*” , slik som å sitte i uskiftet bo, pensjon etter avdøde og arverett (Friele 1975:86-7). I april 1973 sier organisasjonen ”*et klart nei til ekteskap mellom homofile*”, fordi det ikke er ønskelig med en samlivsform som er bygd på et mønster som forutsetter kjønnsroller og diskriminering av enslige (Friele 1975:86).

Det organisasjonen ønsker er *”ekteskapets rettsvirkninger gjort gjeldende for homofile partnerskap¹⁵⁰”* (Friele 1975:86), men uten å kreve at homofile av den grunn skal innlemmes i ekteskapsloven. Etter at avkriminaliseringsdebatten har gitt gode erfaringer hva gjelder et akseptert skille mellom juss og moral som to ulike dimensjoner, hevder DNF-48 altså at også ekteskapet består av to slike dimensjoner: En nærmest verdinøytral juridisk dimensjon som skal regulere og ivareta den økonomiske siden av et samliv – den dimensjonen homofile ønsker å bli favnet av. Og den verdiladede dimensjonen som medfører at *”ekteskap er den eneste samlivsform som legaliserer seksualiteten mellom to mennesker”*, som i seg selv nettopp hevdes å være selve årsaken til at homofile undertrykkes (Friele 1975:86-91).

I motsetning til de tre andre formelle endringene vi har studert, er det blant homofile ingen tilsvarende unison enighet om synet på ekteskapet; enkelte homofile ønsker muligheten til å gifte seg. De hevder også at ekteskapet består av to dimensjoner, men gjør en annen vurdering enn det som ble DNF-48s formelle syn: *”Ikke så mye fordi noen vil trenge den juridiske beskyttelsen som ekteskapet innebærer, men fordi selve adgangen til ekteskap mellom homofile innebærer en legalisering og en offisiell akseptering av homofile samlivsformer”* (Ulf Nestvold referert i Friele 1975:88). Heller enn å utfordre det juridiske, ønsker de å utfordre den moralske dimensjonen – men uten å vinne gjennom innenfor DNF-48.

Siden ekteskapet, for DNF-48, har ved seg en uønsket moralsk dimensjon, gjøres også selve tilknytningen til ekteskapslovgivningen til et moralsk forhold for organisasjonen. Den ønsker derfor ikke å kreve å gjøre bruk av ekteskapsloven for å sikre juridiske reguleringer for homofile¹⁵¹. Dermed må organisasjonen gå inn i det juridiske regelverket for å få avklaringer: *”Hvorfor, i hvilket omfang og hva slags rettsvirkninger som er nødvendige, er noen av de spørsmålene som trenger fordomsfri vurdering”* (Friele 1975:87).

6.5.2 Oppdeling av ekteskapsloven

---

¹⁵⁰ Partnerskap som betegnelse eksisterte i 1975, men ble ikke brukt av homobevegelsen før 1990 (Rapport 1996:6).

¹⁵¹ I tillegg hevder Friele at *”Homofile som ønsker å gifte seg, burde skjønne at ekteskap mellom oss vil måtte medføre ikke bare èn, men en rekke lovendringer. Eller mener man at samlivsformen ikke nødvendigvis behøver å aksepteres på alle dets områder?”* (Friele 1975:89).

Hvilke rettsvirkninger som skulle velges ut og hvordan denne utvelgingen skulle foregå blir imidlertid et problem for DNF-48. I motsetning til å enes om å fjerne en byrde, kriminaliseringen, skulle det ta tid å enes om hvilke juridisk gode organisasjonen ønsket å arbeide for. Det skulle ta hele 16 år før DNF-48 – og partnerskapsgruppen - kunne operasjonalisere det de nå hevdet var en nøytral juridisk lovregulering: Forslaget til lov om partnerskap innebar med få unntak at de frivillig registrerte partnere skulle få de samme rettigheter og plikter som ektefeller (Rapport 1996:13).

Problemet med å skulle operasjonalisere hvilke juridiske rettsvirkninger en skulle kreve ble løst ved at Danmark legitimerte bruk av ekteskapsloven for å ivareta homofile pars behov: *”Da Folketinget 26. mai 1989 sa ja til forslaget om registrert partnerskap, avgjorde det samtidig saken for DNF-48s vedkommende”* (Rapport 1996:10). Dermed kunne en også i Norge legitimt gjøre bruk av ekteskapsloven, et forhold DNF-48 i utgangspunktet hadde avvist, ved å snu på hva som skulle vektlegges. I stedet for å tillegge det moralske ved ekteskapsloven avgjørende betydning, den dimensjonen som ikke var ønskelig, vektla en nå heller det praktisk-juridiske, den dimensjonen av ekteskapsloven som var ønskelig. I motsetning til 16 år tidligere ble *”dette juridiske...den beste modellen for lovregulering”* så frikoblet fra den moralske delen av ekteskapet at partnerskapsgruppen hevdet at *”ekteskapslovgivningen er den beste modell vårt samfunn har for regulering av parforhold”* (Rapport 1996:13). Hva homofile skulle arbeide for, konkretiserte seg først når fokuset skiftet: Med en annen tolkning og vektlegging av det samme – ekteskapslovgivningen – ble konklusjonen *”snudd på hodet”*.

6.5.3 Juridisk legitimitet

I motsetning til antidiskrimineringsparagrafene hvor det juridiske fagområdet nærmest ble å regne som en motstander, blir jussen raskt en alliansepartner i arbeidet med partnerskapsloven når lovforslaget først ble nedfelt. Ved at en anerkjent familierettsjurist, som blir bedt om å vurdere lovforslaget, i sin betenkning konkluderer med at *”det var et juridisk meget godt forslag som det faglig ikke kunne reises innvendinger mot”*, kom den politiske viljen til å vedta lovforslaget i fokus. For etter at denne betenkningen forelå, kom det *”ikke lenger juridiske innvendinger mot forslaget fra seriøst hold”* (Rapport 1996:14): Når også resten av det juridiske fagområdet sluttet opp om den, lukkes dermed diskusjon om juridiske

betraktninger for de andre aktører. Denne avgrensningen av diskusjonen, ved å gjøre det juridiske ved loven til et ugyldig motargument, ble også fulgt opp av dem som skulle komme til å bli de største motstanderne av lovforslaget: ”*Juristen og Kristelig folkeparti representanten Svein Alsaker... redegjorde (internt i partiet) for at partnerskapsloven juridisk sett var en meget god lov*” (Rapport 1996:20). Debatten om en partnerskapslov for homofile ble legitimert av jussen – og debatten ble dermed avgrenset til å gjelde *hvorfor* homofile skulle få en slik lov.

I tillegg til at homofile opplever at de får juridisk støtte, bidrar imidlertid også denne juridiske anerkjennelsen av forslaget til partnerskapslov til å styrke jussens betydning. Dette skjer både med forslagets direkte tilknytning til ekteskapsloven og ved at det samtidig avgrenses som et selvstendig juridisk fenomen. For gjennom partnerskapsloven utskilles nettopp ekteskapslovens ulike dimensjoner. Partnerskapsloven bidrar på en helt annen måte enn det borgelig inngåtte ekteskapet til å få frem den selvstendige juridiske dimensjonen ved ekteskapet. For til tross for at mennesker inngår ekteskap borgelig, hevder biskopene at for dem er ”*et borgelig inngått ekteskap... likeverdig med, og det samme som et ekteskap inngått i kirken*” (Høringsuttalelse Biskopen i Oslo, Andreas Aarflot 1992:3).

6.5.4 Praktisk lovgivning

For myndighetene er ikke det at en lov i seg selv er juridisk god et argument for en lovendring; det må eksistere en hensikt som kan legitimeres politisk, slik vi så hensynet til menneskerettigheter for en minoritetsgruppe ble den legitime forståelsen bak utvidelsen av antidiskrimineringsparagrafene.

Vi så i forrige kapittel at den iboende muligheten for kjærlighet, ikke bare seksualitet, bidro til å forsterke legitimitetsgrunnlaget for homofile. Gjennom å vise til den *Ekte Homofile og kjærligheten* søkte også homofile moralsk aksept – men uten å få det. Fordi, like lite som naturen i seg selv er moralsk, like lite er kjærligheten det. En kan nesten si tvert imot; forståelsen er heller at den ekte, sterke kjærligheten i mange tilfeller nettopp viser sin styrke gjennom å bryte med samfunnets moral hva gjelder; klasse-, alders- og nå kjønnsinndeling. Aksepten som fulgte av homofil kjærlighet bar heller i seg en konstatering – også homofile evner å føle en form for ekte kjærlighet, uten at den derved er sammenlignbar med heterofil

kjærlighet. Men heller ikke kjærligheten mellom heterofile er nødvendigvis moralsk akseptert: Det var blant annet avhengig av i hvilken grad kjærligheten fant sted innenfor, og ikke på tvers av, ekteskapets rammer. Men i motsetning til homofil kjærighet hadde den heterofile kjærighet en mulighet for å komme inn under det høyverdige moralske området, gjennom inngåelse av ekteskap. Gjennom ekteskapet ville kjærligheten få både den kirkelige og den samfunnsmessige moralske aksepten.

Vi skulle derfor tro at ønsket om å få sin kjærighet moralsk akseptert var et fremtredende argument når homofile arbeider for lovregulering av sine samliv; rammer som ville bidra til den første moralske aksept av homofile. Men for DNF-48 og partnerskapsgruppa er ikke kjærigheten lenger det prioriterte, men at *"behovene for lovregulering er de samme i homofile og heterofile forhold"* (Rapport 1996:13). Den moralske aksepten ligger for homofile ikke i at de får legitime rammer for kjærigheten, men i at de får de samme rammene som heterofile for å møte og ivareta de praktiske behovene i sine samliv: *"...en annen og mindre omfattende modell for homofile og lesbiske, oppfatter vi derfor som en klar nedvurdering av våre parforhold"* (Rapport 1996:13).

Ved å søke en begrunnelse for lovendring gjennom aksept av likelydende behov, fremfor et ønske om en moralsk aksept av den avvikende kjærigheten, legitimerer partnerskapsgruppen myndighetenes oppfatning av hva som er *den verdige adferden* for avvikerne. Tilrettelegging for en verdig og ønsket adferd er noe annet enn en moralsk anerkjennelse av den samme adferden. Partnerskapsgruppens forslag er et juridisk "rent" forslag hva nettopp gjelder å ivareta de økonomiske og juridiske behovene til *de to*. Den unnlater å kreve adgang til kirkelig vielse, ei heller rett til adopsjon. For myndighetene kan førstnevnte sies å høre til under kirkens domene, og i og med at sistnevnte har med barn å gjøre og det stadig oftere etableres egne juridiske regler som omhandler barn, kan myndighetene stille seg bak lovforslaget, ved å vise til at *"forslaget innebærer ikke likestilling mellom homofilt partnerskap og ekteskap"* (Høringsnotat BFD 1992;1). For selv om myndighetene skal sikre juridiske rammer for å ivareta homofile pars behov, kan de samtidig verdiprioritere de ulike samlivsformene gjennom å hevde at også for dem er *"ekteskapet...den grunnleggende samfunnsbærende institusjonen"*. Den aksept som myndighetene ønsker at skal ligge i lovreguleringen av homofile samliv er av en noe annen karakter. Det er en aksept som skal *"bidra til å stabilisere homofile parforhold og gjøre deres sosiale liv enklere, i tillegg til å løse praktiske, juridiske og økonomiske problemer"* (Høringsnotat BFD 1992:2,6). Det er

ingen moralsk aksept i at det å velge å leve i homofile parforhold er likeverdig med det å velge å leve i heterofile parforhold, men at ”samfunnet tar konsekvensen av at mennesker av samme kjønn lever i varige følelsesmessige forhold” (Ot.prp. nr 32 (1992-93)) fordi ”de fleste homofile mener de alltid har vært homofile og har ingen følelser av at de har hatt noe valg om de vil være homofile eller heterofile” (Ot.prp. nr 32 (1992-93):20). For når en vet at homofile er, er det myndighetenes plikt – ut fra et humanistisk grunnlag - å sørge for like økonomiske og juridiske betingelser, uansett det ønskelige og/eller moralske ved samlivsformen.

6.5.5 Ekteskapet som et hele

Hovedgrunnen til at myndighetene så sterkt må markere at partnerskap verdimeslig ikke på noen måte kan eller må likestilles med ekteskapet, er at moralens forvalter, kirken, ikke deler dette skillet mellom moral og juridiske reguleringer av praktiske og økonomiske forhold. For kirken blir ikke forslaget forstått å være verdinøytralt, heller blir forslaget forstått å innebære at en blir ”sittende igjen med, ...noe som med full rett vil kunne betegnes som ”ekteskap mellom homofile” (Høringsnotat Biskopen i Bjørgvin, Per Lønning 1992). Gjennom lovforslaget hevdes heller myndighetene å tre inn på moralens område – med umoral. Fordi ekteskapet ikke bare er det rette ut fra bibelen, men også ut fra ”den naturlige, transkulturelle bevissthet om kjønnspolariteten som fundament for samfunnslivet i det hele”, bidrar myndighetene til å legitimere umoral ved å søke ny lovgivning som ”stiller seg ”nøytral” eller i sine sammenhenger endatil negativt diskriminerende til ekteskapet” (Høringsnotat biskopen i Bjørgvin, Per Lønning 1992). Skillet mellom moral og juss avvises når det gjelder lovregulering av samliv, og dermed hevder også KrF at ”det som en gjør ved partnerskapsloven, er å løfte opp homofile parforhold og sende ut det signalet i befolkningen at vi i realiteten holdningsmessig ser like på dette (ekteskap og partnerskap)” (Kjell Magne Bondevik (KrF) i Odelstingsdebatten). Slik vi så det i forbindelse med utvidelsen av antidiskrimineringsparagrafene, blir det ironiske her at kirken og KrF er de eneste aktørene som reelt hevder at homofilt samliv gjennom partnerskapsloven blir samfunnsmessig likeverdig med ekteskapet: Gjennom å gå mot lovforslaget fordi det innehar en samfunnsmessig moralsk dimensjon, blir nettopp denne dimensjonen oppfylt for kirken og KrF når loven vedtas. Hadde de også innført et skille mellom moral og juss, slik de gjorde i

forbindelse med avkriminaliseringen, ville heller ikke kirken opplevd partnerskapsloven som den store samfunnsmessige forvitring.

6.5.6 Ikke alltid et enten-eller

Til tross for at myndighetene i sitt høringsnotat omtaler både homofile og bifile, argumenterer de likevel i all hovedsak ut fra de *ekte homofile*, de som blir hevdet ikke å ha noe annet valg enn et ustabilt homofilt (seksuelt)liv eller et stabilt homofilt samliv – hvor det siste klart er å foretrekke.

I forbindelse med partnerskapsloven er det imidlertid noen flere enn før som begynner å stille spørsmål ved om alle homofile *er* homofile, eller om homofili også kan være tillært. Og i langt større grad enn myndighetene, legger enkelte av biskopene vekt på situasjonen for de bifile og at seksuell orientering ikke alltid er et enten-eller, slik også myndighetene riktig nok skriver, men: ”*Jeg kan ikke se at notatet i tilstrekkelig grad har tatt hensyn til sine egne konstateringer på dette feltet*” (Høringsnotat Biskopen i Tunsberg, Sigurd Osberg). Han hevder at engstelsen mot regulering av homofilt samliv ikke først og fremst skyldes en negativ holdning til de *ekte homofile*, men at særlovgivning for homofile generelt ”*skal kunne gi aksept på homofile/lesbiske partnerskapsforhold der utvikling av heterofil legning er et reelt alternativ*” (ibid). For når mennesker kan velge, er ikke homofilt samliv det riktige moralske valget – homofilt samliv er for dem som alternativt ville ha hatt et ustabilt homofilt liv.

6.7 Oppsummering Verdien av Den Homofile

I det forrige kapitlet så vi at til tross for at det eksisterer ulike diskurser, hadde de til felles at de alle tok opp i seg sannheten om legningens eksistens – det som skulle bli grunnlaget for at også homofile skulle etablere seg som eget subsystem. I dette kapitlet har vi arbeidet ut fra denne holistiske forståelsen av legningen som et konstant fenomen fra naturens side, samtidig som vi, blant annet ut fra Luhmanns forståelse av systemer, har *iakttatt* hvordan de ulike subsystemene *iakttar* eller innskriver eksistensen av naturen i sitt system – hvordan de forsøker å gjøre bruk av naturen innenfor sine egne koder for igjen å berettiggjøre sitt eget system – og at dette enten medfører at fenomenet homofili beholdes innenfor systemet eller omvendt,

at systemet forsøker å skyve fenomenet ut, eventuelt over på et annet system. Samtidig, har vi med Foucaults blikk, sett etter i hvilken grad dette bidrar til en ytterligere disiplinering av Den Homofile.

Når naturen avdekkes, setter kirken og myndighetene sin lit til medisinen, som forvalter av den friske menneskelige natur og behandler av den syke. Grunnen til at homoseksualitet blir et spørsmål om behandling er ikke at medisinen har avdekket en medisinsk årsak som lar seg behandle, men at den homoseksuelle handlingen uansett er uønsket. Kirken og myndighetene selv har ikke klart å stoppe handlingene ut fra sine systemer og sine *koder* og de kan dermed svekke sin berettigelse om de forsetter å hevde forventninger om at de skal lykkes. Og til tross for at medisinen i utgangspunktet ikke har svaret på hvordan handlingene skal opphøre, er det nok at både medisinen og de andre aktørene knytter *forventninger* til at medisinen vil avdekke årsaken i *fremtiden* – medisinen har nødvendig tillit.

Gjennom sitt arbeid for å innfri forventningene, og derigjennom styrke medisinsens berettigelse, hevder medisinen at en innblanding, eller *forstyrrelse*, fra kirken og myndighetene, henholdsvis gjennom en moralsk fordømmelse og trussel om straff, vil vanskeliggjøre det medisinske arbeidet. Om ikke medisinen klarer å innfri forventningene om å avdekke årsaken, må disse systemene nærmest ansvarliggjøres. Bare et system som har oppnådd egeneksistens kan komme med en slik påstand. Medisinen ønsket å frigjøre seg fra den opprinnelige årsaken til at homoseksualitet ble et fenomen inn under medisinen, troen på en behandling av den syndige og kriminelle handlingen. Medisinen ønsker å *lukke seg* om fenomenet ut fra sine *koder*; *frisk-syk*. Ved en stadig sterkere avgrensing, gjennom også å hevde at det vil være et medisinsk fremskritt om en avkriminalisering finner sted, bidrar også medisinen til denne.

I sitt arbeid med å finne årsaken til homoseksualitet begynner imidlertid medisinen selv å bevege seg inn på et område som kirken har gjort seg til beskytter av; familien. Uheldige familiære mønstre fremtrer som hovedårsakene til en homofil utvikling – dermed står familien i fare for å bli diagnostisert. Fremfor å gå videre, for der å risikere å avdekke den sykdomsskapende familien, og derigjennom kunne utfordre den familieforståelsen kirken vokter, setter heller medisinen *hele* den homofile i fokus, ikke bare symptomet, som er den seksuelle adferden. Dette endrede fokus forklarer medisinen ut fra det vi kan forstå som dens egne *koder* eller hva vi kan forstå som resultatet av en diskurs som har funnet sted innenfor

medisinens *talesamfunn*: Utelukkende adferd som et diagnosegrunnlag er etter moderne forskning ikke forsvarlig lenger. Dermed avvises ikke en ”sykdomsforståelse” av den isolerte seksuelle adferden, og fremfor å bli erklært friske, blir homofile av medisinen erklært som ikke-syke.

Da den endelige avdiagnostiseringen finner sted, er ikke begrunnelsen fra NPF utelukkende medisinsk. For i uttalelsen inkluderes også det moralske aspektet ved at medisinen tar avstand fra det. Medisinen viser til at det her kun er tatt en medisinsk avgjørelse, som er uten betydning for den opprinnelige moralske forståelsen av homoseksualitet. Derigjennom understrekes det at det å bli erklært ikke-syk ikke er det samme som at handlingene nå har blitt moralsk forsvarlige; det er fremdeles kirkens og almenhetens område. Ved at Den Homofile nå skyves ut av den medisinske system, etter først å ha blitt innlemmet på grunn av sin unatur, kommer igjen forståelsen av homofili inn under kirken og myndighetene; det oppstår igjen nye grenser.

På samme måte som for medisinen var opprinnelig den moralske fordømmelsen av likekjønnsforhold den direkte foranledningen til at fenomenet i sin tid ble et strafferettslig fenomen. Senere utvides fordømmelsen fordi likekjønnsforhold også blir oppfattet å gå mot naturen. Da homoseksualitet så ble ansett å være av naturen, fremfor mot naturen, blir dette en utfordring for jussen, som stadig sterkere legitimerer seg gjennom å være forvalter av den objektive rettferdighet – den nøytrale forståelse av *rett og galt*; som er noe helt annet enn naturen som øverste dommer. Begrunnelsen for straff gjennom at homoseksualitet var å betrakte som å gå mot naturen, ble fjernet i 1889. Dermed ble den underliggende betingelsen for fortsatt straff heller en forsterking av den moralske forståelsen; for det å følge sin iboende tilbøyelighet kunne ikke være juridisk galt i seg selv. I både 1925 og 1953 forsøkte jussen å fjerne en generell kriminalisering av homoseksualitet, både fordi det ble ansett å være et medisinsk fenomen og et moralsk forhold – og dermed ikke en juridisk vurdering av rett og galt. Som nevnt gir medisinen sin tilslutning til dette, men kirken derimot, deler ikke denne oppdelingen av moral og juss som to selvstendige systemer. I stedet, så lenge medisinen ikke har funnet forklaringen på handlingen, oppfatter kirken at det å forfekte det moralsk rette ikke vil være nok for å bekjempe de homoseksuelle handlinger. Kirken påtvinger det juridiske systemet å dømme ut fra kirkens koder.

Mot slutten av 1960-tallet har imidlertid kirken tatt opp i seg dette skillet mellom kirken som forvalter av moral og jussen som forvalter av strafferettslig rett og galt, gjennom at den nærmest er fraværende i debatten om avkriminaliseringen. Diskursen om skillet har nå fått sirkulere innenfor kirkens eget talesamfunn. En annen grunn til at kirken har tatt skillet opp i seg, er at jussen selv kontinuerlig understreker forståelse for dette skillet: Om kirken selv aksepterer det, vil ikke en avkriminalisering medføre endringer på det moralske området – de er tilhørende to ulike systemer. Gjennom at kirken stiller seg bak en avkriminalisering vil jussen stille seg bak at kirken er den rettmessige aktør hva gjelder den verdimesse, eller moralske, fortolkning av Den Homoseksuelle. Når avkriminaliseringen finner sted, er det derfor ikke fordi homoseksuelle handlinger har blitt moralsk forsvarlige, men fordi det eksisterer en unison enighet i et skille mellom kodene juss og moral, hvor avkriminaliseringen bare har med koden juss å gjøre. Derigjennom understrekes det også her, at det å bli erklært ikke-kriminell ikke er det samme som at handlingene har blitt moralsk forsvarlige; vurderingen av handlingen er fremdeles kirkens og almenhetens område; enda en ny grense er etablert.

Av samme grunn som jussen gikk inn for en avkriminalisering, skal de noen år senere gå mot en innlemmelse av homofil legning i antidiskrimineringsparagrafene. En slik innlemmelse blir nettopp forstått å gi et særskilt vern eller beskyttelse av en bestemt verdimesse forståelse av naturen, gjennom at andre forståelser blir utsatt for en nykriminalisering. Dette er ikke lenger ønskelig for jussen, som gjennom sin forvalter av en objektiv rettferdighet, heller skal besørge at alle de ulike forståelser av homoseksualitet skal få fremkomme. Spesielt vegres det mot å skulle kriminalisere representanter for kirkens moralske fortolkning av homoseksualitet. Når likevel myndighetene tvinger igjennom en utvidelse av gjeldende paragrafer, svarer jussen med sine koder: Paragrafene blir aldri gjort bruk av¹⁵², de blir av jussen behandlet som symbolske uttrykk for en politisk beslutning.

Forslag til partnerskapslov møter derimot ingen motstand fra det juridiske fagområdet: Forslaget er for jussen å betrakte som et nøytralt instrument for juridisk å regulere et samliv. Hadde derimot jussen avslått forslaget, så lenge det holdt juridiske ”mål”, ville jussen samtidig kunne bli beskyldt for å utvise en moralsk holdning; derfor har aldri en juridisk

---

¹⁵² Se tidligere note om det ene ”unntaket”.

aksept av forslaget noen moralsk dimensjon over seg. Den problematikken overlater jussen til myndighetene.

Myndighetene forholder seg til de tre politiske endringene ut fra en grunnleggende forståelse av en homofil legning, men med tre ulike vektlegginger. Som for jussen og kirken, går myndighetene inn for en avkriminalisering fordi det er en sammenblanding av juridiske forhold og moral; avkriminaliseringen er utelukkende juridisk. Når det gjelder innlemmelse i antidiskrimineringsparagrafene, må myndighetene ihensynte tre ulike system; ønsket om å beskytte den adferden som er den foretrukne fra minoriteten homofile, kirken som en selvstendig vokter av moralen og det juridiske systemets vegring mot å kriminalisere moralske forståelser som fordømmer homoseksualitet. For å løse dette gjøres en mulig innlemmelse i paragrafene av politikerne til et spørsmål om menneskerettigheter; det vil si noen grunnleggende rettigheter ethvert menneske har krav på – som er et politisk ansvar, ikke en juridisk problemstilling. Derigjennom får homofile symbolsk beskyttelse samtidig som den moralske forståelsen av homoseksuelle ikke berøres. Tilsvarende forholder myndighetene seg til homofili gjennom forslaget om partnerskapslov. For myndighetene er en slik lov ikke av moralsk betydning, den handler om samme økonomiske og juridiske reguleringer for noen som ikke kan velge samfunnets prioriterte samlivsform. Hensikten er å bidra til å gi homofile sikrere rammer for sitt liv, slik at de lettere kan stabilisere dem – noe som er i samfunnets interesse: Den nye makten utøves gjennom individet, ikke mot det.

Vi har som nevnt tidligere sett at også homofile har etablert seg som et eget system. Gjennom at legningen fremsto som en del av naturen – homofili var ikke et valg - ble homofile i stadig sterkere grad tilskrevet en legitim rett til eksistens. Denne retten til eksistens som naturen ga, forutsatte imidlertid at naturen i seg selv var uten moralsk verdi. Når homofile har arbeidet for de endringene som har funnet sted, ser vi at det først og fremst er naturen som brukes som systemets kode: Homofile *er*... Men nettopp fordi naturen, samtidig som den *er*, også er verdimessig nøytral, kan ikke naturen i seg selv brukes for å tilskrive homofile en *verdimessig* forståelse. Homofile blir derfor avhengig av å sette de ulike systemenes verdi opp mot hverandre (ikke juss, men moral – ikke medisin, men moral) samtidig som homofile ønsket å unnsnippe et system. Og tilnærmet omvendt der homofile ønsket å bli innlemmet i et system (ikke juss eller moral, men grunnleggende menneskerettigheter – ikke juss eller moral, men grunnleggende behov). Ved at naturen blir forstått å være verdimessig nøytral har homofile blitt en legitim del av samfunnet, men på grunn av naturens nøytralitet har moralen fått være

argumentet for at en ikke-moralsk endring har skullet finne sted. Og nettopp moralen har dermed fått bli stående urørt i forbindelse med de fire formelle endringene – et viktig forhold ved disiplineringen av Den Homofile.

Den eneste endringen fremveksten av den homofile natur har medført for moralens overordnede vokter, kirken, er et skille mellom legning og praksis. Når legningen trer frem, omformer kirken den til en del som ikke hører inn under moralens område – fordi legningen bare *er*. Det å ikke temme legningen, men derimot gi etter for dens drifter – de seksuelle handlinger – forblir umoralsk etter kirkens syn, som i motsetning til myndighetene ikke foretar noe skille mellom seksuelle handlinger innenfor et monogamt samliv og utallige seksuelle opplevelser med ulike partnere.

De andre aktørene har direkte og indirekte anerkjent kirkens enerett på den overordnede moralske forståelsen gjennom å avgrense sine systemer fra den. Dermed har kirkens moralske forståelse styrket sin posisjon som den overordnede forvalter av moralen – noe som kan forklare hvorfor kirkens rolle blir tillagt stor betydning, til tross for alle formelle endringer innenfor de andre subsystemer.

7. KAPITTEL: TEORETISK OPPSUMMERING

Har vi et samfunn som preges av et helhetlig meningsrom eller et samfunn som preges av en stadig sterkere differensiering? Vi har sett at de teoretiske perspektivene vi finner hos Foucault og Luhmann gir ulike forklaringer på hva som samfunnsmessig kjennetegner den tidsperioden hvor fremveksten av Den Homofile finner sted. I dette kapitlet skal vi gjøre en teoretisk oppsummering.

7.1 Mot naturen / en del av naturen

Fra Den Homoseksuelle så smått begynner å gi seg til kjenne til at ”to homofile av samme kjønn¹⁵³” får et særskilt lovverk for å regulere sine samliv, går det, historisk sett, en relativt kort periode. Umiddelbart kan det hele nærmest bli forstått som om en trykkoker eksploderer. En utbredt fortolkning av denne ”eksplosjonen” er at det finner sted en frigjøringsbølge for en gruppe som bestandig har eksistert, men som systematisk har blitt undertrykt av blant annet religion og samfunnsmessige kjønns- og maktstrukturer. Vi ser imidlertid at denne forståelsen av frigjøring først muliggjøres gjennom, og deretter bygger på, fremveksten av et nytt tankemønster.

”Omgang mot naturen” hadde representert den avvikende handling – i et samfunn hvor Guds ord og naturen rundt mennesket fungerte som målestokk. Under et slikt episteme hadde den moderne ”frigjøring” vært en ukjent størrelse. Mentalt hadde det rett og slett ikke vært noe å frigjøre. Først når avviket ble innsatt i en nykonstruert menneskelig natur, ble frigjøring en mulighet; det var naturen som skulle frigjøres.

Der avviket tidligere hadde vært kontrollerbart, ble det nå, gjennom å bli innsatt i en nykonstruert menneskelig natur, potensielt til stede overalt og til enhver tid¹⁵⁴. For selv om den avvikende naturen bare eksisterte hos noen, kunne ingen lenger på forhånd vite hvem som var avvikerne. Samtidig som avviket ble gjort til en del av den menneskelige naturen, ble det også tillagt en uregjerlig drift, i styrke nærmest tilsvarende den forplandningsdrift dyr hadde vært alene om å være i besittelse av.

Denne menneskelige natur kunne ikke temmes og reguleres gjennom de tradisjonelle forbud; til det var driften både for konstant og for sterk. Normaliteten ble tillagt oppgaven med å regulere den avvikende naturen, men ”fordi normaliteten hadde gjort sjølve den menneskelege naturen til motsetninga og fienden sin, virka det som om han nesten blei umoglig å opprettholde” (Sirnes i Meyer 1999:37). Sirnes hevder videre at det kan være med på ”å forklara korfor normaliteten blei den store besettelsen under moderniteten” (Sirnes i Meyer 1999:37).

---

¹⁵³ Jfr. partnerskapsloven.

¹⁵⁴ Sirnes drøfter dette i Meyer 1999:37.

7.2 Sosiale systemer og forholdet til normalitet/avvik og natur

7.2.1 Avkriminaliseringen

Parallelt med at ”omgang mot naturen” ble til homoseksualitet (med en iboende seksualisert natur) fant det sted en endring innenfor det juridiske system. Der jussen tidligere skulle ivareta dimensjonen rett/galt ut fra den naturen som omga menneskene, endret systemet seg til å bli en forvalter av samfunnsmessig rettferdighet basert på en objektiv fortolkning av rett/galt. Vi vil i det følgende se konsekvensene av disse endringene som førte til at det juridiske systemet ikke lenger ønsket å opprettholde sitt straffeforbud.

Den menneskelige naturens inntreden utfordret de nye forutsetningene for en juridiske reaksjon, og forbudet mistet derfor noe av sin verdi eller kraft da forståelsen av ”omgang mot naturen” ble erstattet av en seksualisert natur: Homoseksualitet hadde ikke sin forklaring i normale menn som aktivt valgte gale handlinger, men avvikere – både kvinner og menn - som, for dem, ”valgte” de handlinger som fulgte av egen natur.

Forutsetningen for den juridiske bruken av rett/galt var i utgangspunktet eksistensen av den frie viljen (til å gjøre det rette) som det normale mennesket var utrustet med. Normaliteten, forstått som blant annet tilregnelighet og en faktisk evne til å velge det rette, var kriteriet for utøvelse av det juridiske rett/galt. Når det juridiske systemet skulle gjøre bruk av dimensjonen rett/galt, var systemet avhengig av at det fenomenet som skulle (be)dømmes allerede var definert innenfor det normale. Med andre ord, før det juridiske systemet kunne gjøre bruk av sine koder, måtte det allerede ha funnet sted en utsiling av det avvikende fra det normale, fordi rett/galt forutsatte det normale.

Dermed kunne ikke jussen dømme homoseksualitet – fordi homoseksuelle på et mer overordnet nivå ikke oppfylte jussens kriterier for å tiltre systemet: Det var ikke det at homoseksuelle valgte galt, heller var det at homoseksuelle ikke evnet å velge det rette - homoseksuelle tilhørte en avvikskategori som befant seg utenfor det juridiske området.

Det finnes også et annet aspekt knyttet til det juridiske systemets avskaffelse av straffeforbudet. Det kan nærmest anses å være en ”speilvending” av det juridiske systemets forståelse av avvikerer. Også for normale mennesker satte naturen sine begrensninger når det gjaldt hvilke valg som kunne foretas. Like lite som avvikerne kunne velge det normale, like lite var de normale i stand til å velge avviket: Heteroseksuelle kunne ikke velge homoseksualitet. Dermed ser vi at det juridiske systemet, tidligere enn medisinen, hevdet at når det gjaldt naturens drifter, eksisterte det ikke valg som kunne overskride normalitet/avvikskategoriene.

Istedet for å utsette systemet for en slik belastning som det ville være å bli påtvunget å dømme avviket ut fra rett/galt, avviste heller det juridiske systemet avviket, Den Homofile. Eller mer nøyaktig; det som ble avvist var ikke det faktum at avviket eksisterte, men at det skulle høre inn under jussen. I denne prosessen gjorde jussen bruk av Den Homofile til å utdifferensiere sine egne koder, dimensjonen rett/galt, og derigjennom sitt eget systems berettigelse. Gjennom denne utdifferensieringen bidro også jussen som system til å konstruere hva Den Homofile var, gjennom jussens forståelse av hva Den Homofile ikke var; nemlig i stand til å ta ”det rette valget”.

For homoseksuelle selv ble nettopp det å ikke være en del av normaliteten, her heteroseksualiteten, grunnlaget for å unnsnippe jussens rett/galt. ”Kostnaden” ble en markert avstand fra normaliteten og derigjennom en ytterligere forsterkning av tilhørigheten til avviket.

7.2.2 Avdiagnostiseringen

Det overordnede forholdet normalitet/avvik var også grunnleggende i forbindelse med det medisinske skillet frisk/syk, og dermed også den medisinske diagnostiseringen og den påfølgende avdiagnostiseringen av homoseksualitet:

En forutsetning for den medisinske dimensjonen frisk/syk er muligheten for å helbrede, eller å få den syke frisk – det er det som berettiger medisinen. Denne dimensjonen innebar i klartekst at den syke kunne forventes å bli frisk, men også omvendt, en risiko for at den friske kunne bli syk. Eller les; frisk/syk bar i seg et håp om at den homoseksuelle kunne bli heteroseksuell,

men også en trussel om at den heteroseksuelle kunne bli homoseksuell. På en og samme tid representerte den medisinske dimensjon både et håp og en trussel.

På grunn av denne todelte muligheten var det derfor ingen "samfunnsmessig katastrofe" når medisinen likevel ikke lyktes med sitt prosjekt for å få den Den Homofile frisk, slik medisinen i utgangspunktet hevdet den ville. For uansett hvilken behandling medisinen forsøkte, fortsatte den homoseksuelle å være homoseksuell – med den konsekvens at medisinen dermed kunne kvitte seg med angsten for at heteroseksuelle skulle komme til å bli homoseksuelle. Der jussen avviste *valg* mellom naturens kategorier normal/avvikler, der avviste nå medisinen muligheten for *smitte* dem imellom.

Medisinens forklaring på hvorfor den ikke innfridde egne og andres forventninger om å helbrede den homoseksuelle var at den homoseksuelle ikke befant seg innenfor normaliteten, men var å forstå som et avvik. Og i motsetning til det å være syk, var det ikke sikkert at avviket kunne la seg behandle, ikke engang delvis: Å gjøre den homoseksuelle til heteroseksuell ble forkastet, og stadig færre trodde også på den "delvise løsningen". Det innebar ikke å gjøre den homoseksuelle til heteroseksuell, men at det skulle være mulig, gjennom behandling, å forhindre den homoseksuelle i å leve ut sin seksualitet. For i motsetning til sykdom, som i de fleste tilfeller kan helbredes helt eller leges delvis, fremstod avviket i større grad som en konstant faktor. Medisinen kunne ikke innenfor avviker-kategorien gjøre bruk av frisk/syk på samme måte som den ville ha gjort dersom den homoseksuelle befant seg innenfor normaliteten¹⁵⁵.

Dermed ser vi at medisinen responderer ved at Den Homofile nærmest ble "løftet" ut av medisinen gjennom avdiagnostiseringen. Fordi Den Homofile var å forstå som en konstant avvikler, kunne ikke homoseksuelle bli erklært medisinsk frisk¹⁵⁶ - det var jo en kategori som forutsatte normalitet. Samtidig måtte homoseksualitet bli avdiagnostisert, fordi det var ingen sykdom lenger – muligheten for å gjøre frisk (heteroseksuell) eksisterte jo ikke. Det medisinske systemet løste dette problemet (å overføre homoseksuelle fra normal til avvikende) gjennom en avdiagnostisering hvor homoseksualitet ikke ble friskmeldt, men hvor

---

¹⁵⁵ Sirnes hevder at "*Normalitet/avvik er det mest grunnleggende mentale skillet for medisinen. I neste omgang har så normaliteten blitt dikotomisert, dvs. i skillet sjuk/frisk. Det betyr at ein først må vera normal, for å kunne reknast som sjuk (det same gjeld sjølsagt for "frisk")*" (Sirnes i Meyer 1999:43).

medisinen gjorde den homoseksuelle til ikke-syk. Dette var et grep der medisinen både bidro til en ytterligere konstruksjon av avvikerfundamentet, gjennom å definere hva Den Homofile ikke var, frisk/syk, og utdifferensierte seg som et selvstendig system gjennom denne konstruksjonen av Den Homofile: Medisinens oppgave var primært å forvalte dimensjonen frisk/syk.

Og til dels som en parallell til avkriminaliseringen; for homoseksuelle ble nettopp det å frasi seg muligheten til å bli behandlet (til frisk) grunnlaget for det å unnsnippe sykdomsstempelet. Også denne gangen var ”kostnaden” en markert avstand fra normaliteten og derigjennom en tilsvarende ytterligere forsterkning til avviket.

7.2.2.1 Medisinen etter avdiagnostiseringen

Etter avdiagnostiseringen inntrådte den store tausheten om Den Homofile innenfor medisinen. Blant annet ser vi at *”innanfor medisinerutdanninga blir homofili ... i svært liten grad tematisert”* med begrunnelsen om at *”det ikkje lenger er ein sjukdomsdiagnose”* (St.m. nr. 25 (2000-2001):42). Og det er ikke en taushet som kan forklares ut fra at *”medisinen har ikkje noko meiningsfullt å seia om, eller tilføra, det friske. Det fungerer berre som ein kontrast til sjukdom”* (Sirnes i Meyer 1999:43). Medisinen kan også være taus om avviket.

”Mens helbreding av sjukdom er viktigare enn diagnostisering, er det omvendte tilfellet når det gjelder avviket” (Sirnes i Meyer 1999:44). Likevel fraskrev psykiatrien, den undergruppen innenfor medisinen som *”har vokta portane til normaliteten”* (Sirnes i Meyer 1999:45), seg muligheten til å fortsette med å diagnostisere hvem som tilhørte kategorien Den Homofile og hva dette innebar.

Dette kunne psykiatrien gjøre fordi Den Homofile selv tok, i motsetning til andre avvikere, del i ”diagnostiseringen” av sitt avvik, gjennom hva Foucault omtaler som den store italesettelsen av kjønn. Ved i stadig sterkere grad å gjøre krav på å være ekspert på seg selv, ved å vise til at verken de heterofile generelt, eller psykiaterne spesielt – de normale - hadde

---

¹⁵⁶ Sirnes hevder at *”Mens avviket er ein grunnleggande konstitusjonsfeil, forutsetter sjukdomskategorien at folk har ein normal konstitusjon, men at denne dessverre har fått ein funksjonsfeil. Både ”frisk” og ”sjuk” hører derfor til i det gode selskapet, i motsetning til avviket”* (Sirnes i Meyer 1999:44).

forutsetninger for å forstå hva det ville si å være homoseksuell, ble avviket ytterligere bekreftet, forsterket og distansert fra medisinen.

Denne ”diagnosteringen” eller italesettelsen skulle homoseksuelle utvikle videre med stor styrke: De som ikke tok del i den, eller verre – de som tok avstand fra den – ble skilt ut som egne kategorier homoseksuelle; de som var ofre og de som var uverdige. Mens ofrene ble tillagt manglende styrke for å kunne delta i italesettelsen, var de uverdige i besittelse av denne styrken, men nektet å gjøre bruk av den. For de verdige homoseksuelle ble de uverdige av den grunn en farlig trussel; deres eksistens ble i stor grad møtt med taushet til fordel for ofrene.

For å få ofrene i tale, forsterket de verdige homoseksuelle sin egen kategori; homoseksuelle begynte å tilføre avvikerstatusen en positiv verdi – homoseksuelle skulle uttrykke stolhet over å være avvikere. Slik ble italesettelsen tilført ny kraft.

7.2.3 Etablering av avvikerfundament

Prosessene knyttet til avkriminaliseringen og avdiagnostiseringen konstruerte et tydeligere avvikerfundament for Den Homofile, ved at de tidligere eventuelle båndene til normaliteten (muligheten for å velge det rette og sansynligheten for å bli frisk) ble avkreftet. Disse prosessene skjedde ikke bare med de homofiles tillatelse, men også med de homofile som pådrivere.

Under dette nykonstruerte avvikerfundamentet fikk Den Homofile en ny form for ”frihet” som ikke hadde kunnet eksistere så lenge det fantes en mulig tilknytning til normaliteten. Som ”ren” avviker var det med ett Den Homofile selv – det enkelte individ som ekspert, ikke jussen eller medisinen - som ble tillagt ansvaret for hvordan møtet med samfunnet fant sted. Vi kan forstå både antidiskrimineringsparagrafene og partnerskapsloven som nye, men nødvendige rammer for slike møter, hvor Den Homofile, gjennom sin nye frihet, så å si skulle tilbakeføres til samfunnet.

7.2.4 Antidiskrimineringsparagrafene

I forbindelse med antidiskrimineringsparagrafene ble det for første gang for alvor hevdet at den normale naturen var mer mangfoldig enn tidligere antatt; naturen inneholdt nå både en hovedregel - heteroseksualitet, og unntak – hvor homoseksualitet var det største, og dermed viktigste. Skillet mellom normalitet og avvik fikk en ny dimensjon. Homoseksualitet var fortsatt avvik, men det ”steg i gradene” – det ble med ett et normalisert avvik. Dernest fremhevet man de store likheter og de små skiller mellom naturens hovedregel og dens normale unntak: I motsetning til andre avvik hadde Den Homofile mange trekk og typer adferd som til forveksling lignet på Den Heterofile, slik som for eksempel ønsket om å leve et vanlig liv sammen med sin partner. Homofile og heterofile ble med ett ”likere” enn en tidligere hadde trodd. Av den grunn ble en samfunnsmessig tilbakeføring av Den Homofile mulig.

I denne prosessen ble det for alvor åpnet opp for at avviket kunne nærme seg normaliteten, samfunnet benektet ikke at det eksisterte likheter - til tross for grunnleggende forskjeller. Og nettopp dette, at samfunnet signaliserte at en bestemt type adferd, den som lignet heteroseksuelles, også var noe som ble antatt mulig for homoseksuelle, var en forutsetning for at normaliteten kunne ha en disiplinerende funksjon over avviket. Homoseksuelle hadde selv, gjennom sin nye frihet, fått ansvaret for å gripe muligheten for å nærme seg normaliteten – i forbindelse med antidiskrimineringsparagrafene gjaldt det å velge ”den verdige adferden”. Alternativet for homoseksuelle var å opprettholde avstanden gjennom å unnlate å gripe muligheten, og dermed i realiteten øke den, ved å synliggjøre at avvikerer ikke gjorde bruk av muligheten til å nærme seg normaliteten. Det skjedde i liten grad.

7.2.5 Antidiskrimineringsparagrafene

Selv om antidiskrimineringsparagrafene i utgangspunktet befant seg innenfor det juridiske systemet, og dermed innenfor systemet som forvalter rett/galt, hadde diskursen om deres tilblivelse et annet utgangspunkt. Diskursen var først og fremst politisk og den favnet, som vi allerede har sett ovenfor, normalitet/avvik, men den fikk også en ny dimensjon; likhet/ulikhet. Denne siste dimensjonen, likhet/ulikhet, er en dimensjon vi skal se gjorde seg gjeldende da avvikerer søkte mot goder, og ikke bare som tidligere; kun søkte å unnsnippe byrder.

Dimensjonen likhet/ulikhet bærer preg av å være mer ”håndfast”, og til tider nærmest materiell, i motsetning til dimensjonene rett/galt og frisk/syk, men også langt mer ikke-absolutt, men heller bevegelig og formbar. Samtidig var dimensjonen likhet/ulikhet med på å forme homoseksuelle nærmest som en egen samfunnsklasse – som hadde krav på bestemte rettigheter (likhet). Denne ”klassen” homoseksuelle hadde krav på ikke å bli utelatt fra samfunnet gjennom diskriminering. Ved at dimensjonen likhet/ulikhet skulle forvalte nærmest en materiell dimensjon for en ny klasse, ble den en viktig politisk dimensjon under en velferdsstat.

Samtidig omhandlet debatten om antidiskrimineringsparagrafene hva som var normalitetens grenser for, eller forventninger til, avvikerens adferd. Spørsmål som ble stilt var; i hvilken grad evner avvikerer, den homofile, å utøve en adferd som ligner den normale, det vil si den heterofile – eller til om med i hvilken grad kan avvikerens adferd faktisk forstås som normal? Dimensjonen likhet/ulikhet åpnet også for at Den Homofile, til tross for avviket, kunne nærme seg normaliteten gjennom å velge en bestemt type adferd.

I denne diskursen skiftet perspektivet i forhold til de to tidligere diskursene, hvor etablering av avvikerfundamentet hadde vært sentralt. Det ble nå, i motsetning til tidligere, hvor uønsket adferd (fra samfunnets synspunkt) hadde vært fremtredende, signalisert hvilken ”synlig” adferd som samfunnsmessig var ønskelig, og dermed kunne aksepteres av avvikerer: Målestokken var heterofiles adferd. Den politiske normaliseringen av avviket startet med antidiskrimineringsparagrafene, gjennom bruk av den bevegelige dimensjonen likhet/ulikhet.

I motsetning til dimensjonene rett/galt og frisk/syk, som forutsatte at det hadde funnet sted en utskilling av avviket fra normaliteten, har dimensjonen likhet/ulikhet både normaliteten og avviket som sitt utgangspunkt. Istedet for å utskille avviket fra normaliteten, satte dimensjonen likhet/ulikhet heller forholdet mellom normalitet og avvik opp som agenda: Tross avviket var det likevel ansett mulig for avvikerer ikke bare å nærme seg normaliteten, men også å bli ”lik” den normale. Der den homoseksuelle kunne opptre som heteroseksuelle, hadde de også krav på strafferettslig vern. Imidlertid var det begrensninger, adferden måtte ikke knyttes til det seksuelle ved homoseksualiteten: *”Noe annet vil det være om de homofile begynte å danse tett på restauranten eller gi hverandre kjærtegn...fordi det ikke bør være straffbart å gi tilkjenne at man tar avstand fra en slik opptreden”* (Bugge Fougner og Grünfeld i NOU 1979/46:57). Adferd som støttet opp under dimensjoner som ansvar og

forpliktelse skulle derimot vernes: *”Hvis homofile rent generelt utsettes for krenkende omtale fordi de bor sammen, må de ha vern av bestemmelsene”* (Bugge Fougner og Grünfeld i NOU 1979/46:57).

Antidiskrimineringsparagrafene synliggjorde også det Foucault omtaler som mikro-makt, den makten som disiplinerer til normalitet i det moderne samfunnet. Samfunnet uttrykker kontinuerlig hvilken adferd som ønskes. Det ble opp til homofile, gjennom å være de eneste eksperter på homofili, å innfri (eller avvise) ønskene. Om vi følger disiplineringsforståelsen til Foucault, ble homofiles neste ”valg”, partnerskapslov, en naturlig konsekvens. Gjennom den kunne tilbakeføringen av homoseksuelle til samfunnet ta et nytt skritt.

Samtidig som normaliseringen startet, ser vi, ut fra Luhmanns perspektiv, at det politiske system utdifferensierte seg som en brobygger i forholdet til de andre systemene.

Antidiskrimineringsparagrafene ble i realiteten aldri vedtatt for faktisk bruk, noe som var vesentlig for både kirken og jussen. Samtidig oppfattet homoseksuelle vedtaket som viktig.

7.2.6 Partnerskapsloven

Partnerskapsloven blir fremhevet som en av de siste kamper for den homofile frigjøringen. Også denne diskursen fulgte den normalitet/avviksdiskursen og likhet/ulikhetdiskursen som ble etablert med antidiskrimineringsparagrafene.

Diskursen om en partnerskapslov hørte i utgangspunktet til under det juridiske systemet, men på samme måte som i forbindelse med antidiskrimineringsparagrafene, ble det reelt en diskurs tilhørende politikken. Men der debatten omkring antidiskrimineringsparagrafene hadde dreid seg om en mer overordnet ønsket adferd av homoseksuelle, ble debatten omkring partnerskapsloven langt mer konkret innenfor samme tema. Dimensjonen likhet/ulikhet både konkretiserte seg og materialiserte seg i langt sterkere grad: Homofile hevdet at de hadde likheter med heterofile (normaliteten), gjennom ønsket om juridiske og økonomiske betingelser som skulle bidra til å stabilisere lesbiske og homofile samliv etter ekteskapets

(normalitetens) mønster. Siden likheten var så fremtredende, eller grunnleggende, var det da rimelig å fortsette juridisk og økonomisk forskjellsbehandling? Nei, hvertfall ikke når det gjaldt å stimulere til samfunnsmessig ønsket adferd, hevdet politikerne gjennom partnerskapsloven. Om politikerne hadde svart ja, kunne kostnaden ha vært legitimering av den uønskede adferden.

Denne likebehandlingen som partnerskapsloven representerer, bygger på et fundament hvor Den Homofile forsterkes som avviker: *”Forslaget innebærer ikke likestilling mellom homofilt partnerskap og ekteskap...det er imidlertid klare praktiske paralleller mellom varige homofile parforhold og ekteskap”* (Ot.prp. nr 32 (1992-93)). Kontinuerlig ble det understreket av homoseksuelle, i det grunnleggende, ikke på noen måte kunne nå heteroseksuelle. Det var som vi tidligere så en betingelse for at avviket kunne normaliseres. Men samtidig var loven med på å forsterke, eller ytterligere utdifferensiere, politikernes ansvar innenfor dimensjonen likhet/ulikhet – en dimensjon som ser ut til å bli mer og mer materiell. Uansett verdiforståelse; politikerne hadde ansvaret for at avvikerne ble behandlet materielt likt med de normale.

7.2.7 Foreløpig oppsummering

Gjennom de to første endringene, avkriminalisering og avdiagnostisering, ble det etablert et tydelig avvikerfundament for Den Homofile ved at alle eventuelle bånd til normaliteten ble fjernet. Det ble slått fast at homofile er og blir homofile, uansett hvor mye en forsøker å gjøre dem heterofile. Ironisk nok ser denne prosessen ut til å ha vært en nødvendig konstruksjon før avviket kunne begynne en tilnærming til normaliteten. Først da det var hevet over enhver tvil at Den Homofile *er* (og blir) en avviker, ble det åpnet for at Den Homofile kunne nærme seg normaliteten. Gjennom de to andre endringene, antidiskrimineringsparagrafene og partnerskapsloven, ble det åpnet for en slik tilnærming som hadde et samfunnsmessig tilbakeføringsaspekt ved seg.

Under de to siste prosessene ble ikke den grunnleggende meningsdimensjonen, normalitet/avvik, utfordret. Heller var det slik at en ny dimensjon, likhet/ulikhet, ble

introdusert. Den "verdige adferden" viste seg som en mulighet for homofile, de kunne være lik heterofile, til tross for sitt avvik. Det var en forståelse som ikke bare ble støttet av homofile, men også drevet frem av homofile. En kan nærmest hevde at "*frigjøringa blir normaliteten på vrangen*" (Sirnes i Meyer 1999:39); de verdiene avvikerne tidligere hadde avvist, søkte de nå.

Fremveksten av Den Homofile fant sted innenfor en krevende normalitet/avviksdiskurs, hvor den nykonstruerte naturen i mennesket var det diskursen ble bygget opp omkring. Dette forholdet, normalitet/avvik og en nykonstruert menneskelig natur, fremtrer som det Foucault omtaler som det helhetlige meningsrom hvor all diskurs, uansett system utgår fra. Men Luhmanns teoretiske perspektiv trer også frem: Samtidig som ulike systemer forvaltet det mentale skillet mellom normalitet og avvik, forvaltet de også sine helt særegne koder, og gjorde dermed ulik bruk av normalitet/avvik, for å styrke sine egne koder. Ut fra hvordan systemene forholdt seg til skillet mellom normalitet og avvik, avgrenset de ulike systemene selv hva som var systemets "eiendom" og dermed hva som inngikk i systemets diskurs og hva som ble stengt ute fra den: De ulike systemene forvaltet slett ikke den samme sannheten om Den Homofile. Systemene gjorde bruk av Den Homofile til å utdifferensiere sitt eget systems berettigelse: Da jussen avviste å dømme homoseksuelle, styrket systemet sin dimensjon rett/galt, slik som politikerne styrket sin berettigelse gjennom å beherske og forvalte dimensjonen likhet/ulikhet.

Den innlemmelsen og utestengelsen som de ulike systemer foretar, fremtrer som nødvendig, siden avvik verken er gitt eller er konstant, men må fungere i forhold til opprettholdelsen av normalitet. Følgelig kan heller ikke normalitetens grenser være konstante. For å forstå denne bevegelsen må en tilbake til det Foucault omtaler som den disiplinerende funksjonen. Normaliteten kan ikke være konstant fordi da ville den implisitt for alltid ha vært utenfor avvikernes rekkevidde. For at normaliteten skal ha en disiplinerende funksjon, må den være det nesten-oppnåelige som avviket kan søke mot.

Gjennom partnerskapsloven ble Den Homofile værende i en avvikskategori, men samtidig ble det konstruert en grunnleggende likhet med heterofile som nærmest gjorde at store deler av avviket kunne ha tilhørt normaliteten. Men i stedet for å utfordre den mentale dimensjonen normalitet/avvik, ser det heller ut til det var felles enighet, både blant homofile og politikere, om at Den Homofile skulle flyttes over i likhet/ulikhetdiskursen. Likhet/ulikhet var den

diskursen som det politiske miljøet i stor grad forholdt seg til, og som muliggjorde (materielle) rettigheter for homofile, til tross for avviket. Derigjennom ble normaliseringens disiplinerende kraft opprettholdt. Ved å velge å forholde seg til den mer materielle diskursen likhet/ulikhet, kunne homofile og politikere i tillegg avvise en annen mental diskurs, den som omhandlet moral/umoral.

7.2.8 Normalitet og moral

Vi har nå sett at det empiriske materialet i denne oppgaven på mange områder underbygger det Foucault hevder er et moderne samfunn hvor det kontinuerlig disiplineres til normalitet, ut fra en konstruert natur som er innsatt i mennesket. Samtidig ser vi at det i samfunnet hadde etablert seg hva Luhmann omtaler som ulike subsystemer, som "leste" høyst ulike sannheter ut av den homofile naturen – alt avhengig av systemets egne grenser. Dog hevdes det her at disse systemene var underlagt en overordnet normalitet/avviksdiskurs, som de ennå ikke hadde klart å befri seg fra.

I det empiriske materialet ser vi imidlertid at det var nok en diskurs som fungerte som et overordnet premiss, men som riktignok fungerte på en annen måte enn normalitet/avvik. Dette er et forhold vi verken kunne forutse ut fra Foucault eller Luhmann:

Gjennom hele det homopolitiske frigjøringsarbeidet var dimensjonen moral/umoral tilstede. Det som preget hele dette arbeidet, og alle de ulike systemene som tok del i det, var nettopp at det kontinuerlig ble vist til at "dette er ikke et spørsmål om moral, men...juss...medisin...beskyttelse mot diskriminering...økonomiske og juridiske behov". I ettertid er en vanlig fortolkning av dette at "*religiøse standpunkt har fått mindre å seie for mange, og heile det førre hundreåret hadde sekulariseringa som kjenneteikn*" (St.m. nr. 25 (2000-2001):9¹⁵⁷). Her vil det argumenteres for at dette ikke betyr at den moralske dimensjonen var fraværende når det gjaldt konstruksjonen av Den Homofile, slik det i dag er vanlig å hevde, men at den moralske dimensjonen opererte på en annen, eller ny, måte.

---

¹⁵⁷ Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg.

Gjennom at de ulike systemene kontinuerlig presiserte at akkurat den avgjørelsen som skulle fattes innenfor systemet *ikke* var et spørsmål om moral, tilkjennega systemet moralens selvstendige verdi i forholdet til Den Homofile. En slik presisering ville ellers ha vært uten mål og mening. Det ble nikket anerkjennende – fordi distanse fra moralen fungerte som den grunnleggende legitimiteten for avgjørelsen. Normalitetens legitimitet nådde ”hit, men ikke lenger”. Derigjennom fremkom det implisitt en underliggende forståelse av Den Homofile som et mulig umoralsk fenomen – om det hadde vært moralsk ville det ikke ha vært nødvendig å presisere en distanse.

Ingen ville verken ha hatt behov for en slik uttalelse eller ha nikket anerkjennende i en økonomisk/juridisk sak hvor eksempelvis huseiere skulle sikres bestemte økonomiske rettigheter. At finansministeren skulle ha uttalt ”målet, lik kommunal eiendomsskatt over hele landet, handler om økonomi og juss, ikke moral” er fullstendig utenkelig – det blir meningsløst. Ved innføringen av partnerskapsloven, som ble fremstilt som et økonomisk/juridisk spørsmål, var dette skillett en forutsetning for støtte, først og fremst blant politikere, men også blant homofile.

Dimensjonen moral/umoral er på mange måter på kollisjonskurs med dimensjonen normalitet/avvik. Fordi normalitet/avviksdimensjonen tar utgangspunkt i en natur som, til tross for at homoseksuelle har i seg en mulighet for å nærme seg heteroseksuelle når det gjelder verdig adferd, medfører at homoseksuelle aldri kan bli heteroseksuelle. Dimensjonen bærer i seg begrensninger nettopp der den forholder seg til en natur i mennesket. Dimensjonen moral/umoral derimot, bygger i langt sterkere grad på en fortsatt tro på en langt mer omfattende eller vidtrekkende fri vilje – til å velge det moralske (og dermed også det umoralske - homoseksualitet). Denne viljen er langt videre enn den frie viljen som jussen forutsetter fordi den lar seg ikke stoppe av naturen: Indirekte, og noen ganger direkte (slik som kampanjer for helbredelse fra homoseksualitet) fremkommer det en tro på en ”vilje til helbredelse – eller seksuell gjenoppretting”.

Samtidig utøver dimensjonen moral/umoral en verdivurdering av den naturen som eksisterer under normaliteten, både den normale (som har vist seg å ha stor likhet med det moralske) og den avvikende (som har vist seg å ha stor likhet med det umoralske). Denne moralske verdivurderingen var tillatt ut fra eget ståsted fordi den nettopp stilte seg tvilende til

ubevegelig natur. Dens problem var imidlertid at dette på samme tid ikke var tillatt innenfor dimensjonen normalitet/avvik.

For de ulike systemene er dette et dilemma, det å forholde seg til to ulike overordnede dimensjoner. De ulike systemene løser dette ved å forholde seg til Den Homofile gjennom å kommunisere "ikke moral, men...". Både moralen og naturen erkjennes, men utfordres ikke.

Når det gjaldt Den Homofile, var det dermed ikke bare normaliteten som disiplinerte, men også fravær av moralsk aksept. Da menes ikke først og fremst den mangel på moralsk aksept som kirken holdt tilbake, fordi den er klar og uttalt. Denne form for eksplisitt mangel på moralsk aksept kunne homofile "velge" eller "ikke velge" å forholde seg til. Annerledes var det med den sammenblanding som ulike systemer kontinuerlig signaliserte gjennom sin klare avstandstagen fra at deres systems avgjørelser berørte det moralske området. Eller den moral som ulike systemer forvaltet gjennom nærmest å gjemme seg bak kirken, som moralens formelle voker. Denne "moralske disiplineringen" av Den Homofile var langt sterkere enn den kirken forfekter, fordi den *var uten å være*. "Ikke moral, men..." snek seg rundt Den Homofile hele tiden og nådde dit den disiplinerende normaliteten kanskje aldri når.

8. KAPITTEL: DEN HOMOFILE I TIDEN SOM KOMMER

Denne oppgaven har tatt for seg hvordan konstruksjonen av Den Homofile har funnet sted i forbindelse med de fire store endringene avkriminalisering, avdiagnostisering, innlemmelse i antidiskrimineringsparagrafene og innføring av partnerskapsloven, og dermed hvordan denne konstruksjonen har vært i en kontinuerlig bevegelse. Hva har skjedd siden partnerskapsloven ble vedtatt i 1993 og hvilke tanker kan vi så gjøre oss for fremtiden, er utgangspunkt for de avsluttende betraktninger og spørsmål i dette kapitlet.

8.1 Endringer etter 1993

Med partnerskapsloven kom Den Homofile ”nesten i mål” når det gjaldt å bli lik med Den Heterofile, dersom en nytter generell lovgivning som målestokk. Igjen sto, på den ene siden, spørsmål knyttet til rettsregler som på ulike måter regulerer forholdet ”barn – foreldre”, slik som adopsjon, muligheten for å bli fosterforeldre og anledning til kunstig inseminasjon. På den andre siden gjenstod spørsmål om forhold som gjelder kirken, slik som rett til kirkelig vielse og anledning for homofile til å innta formelle posisjoner innenfor kirken.

Disse områdene har imidlertid ikke vært uten endring siden 1993. Kirkemøtet i 1997 vedtok å åpne for homofile i partnerskap i ikke-vigslede stillinger. Samtidig har kirken gått ennå lenger; i dag er det offentlig viten at kirken har to prester i sin tjeneste som begge lever i homofilt samliv. Samtidig blir kirken utfordret av staten. Staten foreslår nå, ut fra en likhetstankegang, å fjerne paragraf 55 a i arbeidsmiljøloven, en paragraf som gir kirken (og andre religiøse trossamfunn) anledning til å diskriminere lesbiske og homoseksuelle ved ansettelse. Derigjennom vil Kirkemøtets fortsatte ”forbud” (som er basert på et religiøst verdistandpunkt) mot å ansette lesbiske og homoseksuelle (i parforhold) i vigslede stillinger kriminaliseres. I denne debatten gjør staten igjen bruk av likhetstankegangen, men i hvilken grad og eventuelt på hvilken måte likhet evner å ”overvinne” et religiøst verdistandpunkt, som forvaltes av et så selvstendig system som kirken, gjenstår å se. Det kan være at verdidiskursen hevder sin selvstendighet gjennom et økt press på skille stat/kirke.

Også innenfor området ”barn – foreldre” finner det sted store endringer. Det å bli fosterforeldre er mulig og politiske partier nærmest ”sloss” om å gi homofile i partnerskap anledning til å bli adoptivforeldre¹⁵⁸. På mange måter er ”adopsjonsspørsmålet” et nytt vendepunkt i konstruksjonen av Den Homofile: Det er den første saken hvor den organiserte homobevegelsen nærmest er ”uten betydning”. De politiske partiene har selv løftet saken over i sitt system og sørger selv for å drive den fremover – systemet ønsker å gi lesbiske og homoseksuelle denne muligheten.

Dette er en spennende utvikling, om vi forlenger Foucauls perspektiv. For der retten til partnerskap, spesielt ifølge det politiske systemet, skulle bidra til å stabilisere lesbiske og homoseksuelle i parforhold, kreves det ytterligere stabilitet når det gjelder omsorg for barn.

---

¹⁵⁸ Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet har gått inn for stebarnsadoptjon/adopsjon.

Når et voksent menneske inngår et forpliktende samliv med et annet voksen menneske, påtar det seg ikke bare et ansvar for den andre. Vedkommende pålegger også seg selv et ansvar overfor seg selv og sin måte å leve livet på, slik at vedkommende nettopp, på best mulig måte, blir i stand til å ta ansvar for den andre og det etablerte fellesskapet. Blant annet av den grunn hevdet politikerne at lovregulert partnerskap kunne bidra til å stabilisere lesbiske og homoseksuelles livsfaser. Gjennom at politikerne nå åpner for at utvalgte lesbiske og homoseksuelle skal kunne få påta seg ansvar for omsorg for barn, etableres en ny ”stabiliseringsdimensjon”. Fordi det å kvalifisere til å påta seg ansvar for omsorg for barn krever en form for ansvar, og derigjennom en bestemt og stabil livsstil, som er lang mer omfattende – eller inngripende - enn hva som kreves i forhold til et forpliktende samliv med et annet, men dog voksent menneske. Ansvar for omsorg for barn blir disiplineringens minste ”mikro-makt”, og i konstruksjonen av Den Homofile blir det en ny ”frihet til samfunnsmessig stabilitet”.

Det er også et annet element som fanger interesse når det gjelder den diskursen som omhandler ”barn – foreldre”. Det er barnas rettigheter som brukes som argument både fra motstandere og tilhengere av adopsjonrett for lesbiske og homoseksuelle. ”*Ingen har rett til å få barn, men barn har rett til foreldre*”¹⁵⁹ er en felles forståelse.

Argumentet om at ”*lesbiske og homoseksuelle er på alle måter likeverdige med heteroseksuelle, derfor er det bare rett og rimelig at også de blir vurdert som adoptivforeldre på lik linje med heteroseksuelle – barns rett til foreldre sikres gjennom dette*” er ikke bare fraværende, det ser også ut som det er helt sentralt å distansere seg fra¹⁶⁰. Det fremkommer i klartekst at adopsjonsdebatten ikke skal være en verdidebatt om Den Homofile og homofiles rettigheter, men utelukkende om barns rettigheter. Dermed bærer denne debatten på de sammen underliggende elementer som vi finner fra de tidligere endringene: Adopsjon ser ut til å være, ikke et spørsmål om ”Verdien av Den Homofile”, men om barns rettigheter. Eller sagt med andre ord: En rett for lesbiske og homoseksuelle til å bli vurdert som adoptivforeldre må ikke dreie seg om moralsk aksept, men utelukkende om barns rettigheter. Ingen har hittil i debatten turt direkte å knytte adopsjonsrettighetene utelukkende til rettigheter for lesbiske og homoseksuelle. Dette er mulig fordi det ved alle tidligere endringer nettopp er unnlatt å

---

¹⁵⁹ Utdrag fra Unge Høyres endringsforslag til landsmøtet, Aftenposten 26.04.2001.

¹⁶⁰ Se eksempelvis leder i Unge Høyre i Magasinet 05.05.2001.

utfordre den moralske dimensjonen, og det ser fremdeles ut til å eksistere en taus felles forståelse for at endringer for lesbiske og homoseksuelle ”ikke handler om moral, men...”.

8.2 En parallell virkelighet

Parallelt med de ulike endringene i formelle rettigheter eksisterer det en annen virkelighet. Den ble avdekket for offentligheten først og fremst gjennom den første store levekårsundersøkelsen blant lesbiske og homoseksuelle ”*Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*” (Hegna m.fl. 1/1999). Hovedbudskapet er klart: Mange har det bra, men flere enn gjennomsnittet har det ikke bra. Og de som har det dårlig i sine liv har det langt dårligere enn gjennomsnittet av befolkningen. Spesielt har unge lesbiske, homoseksuelle og biseksuelle det problematisk; en av fire har forsøkt å ta sitt eget liv minst en gang – forhold knyttet til det å leve homoseksuelt fremtrer som årsak.

En annen virkelighet fortelles også gjennom Næringslivets Ukeavis mot slutten av 1999: En av tre arbeidsgivere mener det vil telle negativt inn ved ansettelse om de på forhånd blir gjort oppmerksom på at søkeren er lesbisk eller homoseksuell¹⁶¹. Lesbiske og homoseksuelle blir på denne måten utsatt for et uformelt, men reelt, yrkesforbud.

Dette viser oss at det vi kan omtale som den formelle likhet ikke på noen måte automatisk er totalt sammenfallende med det vi her kan omtale som reelt likeverd – en virkelighet som ikke kan måles gjennom formelle vedtak¹⁶².

8.3 Naturens befrielse – naturens forbannelse

Den konstruerte naturen i mennesket har båret frem Den Homofile og Den Homofile har forsterket denne naturen, en vedvarende gjensidig avhengighet. Samtidig som denne naturen

---

¹⁶¹ Spørsmålet som ble stilt var: ”Hvor stor betydning ville følgende forhold kunne ha for at du avstod fra å ansette er person?”. Et av ”følgende forhold” var kategorien ”homoseksuell”. Næringslivets Ukeavis 08. oktober 1999.

¹⁶² Se for eksempel artikkelen ”Flytter fra bygdedyret”, hvor det blant annet står å lese ”Hun levde likevel ”heterofil” helt til hun sto fram som attenåring. Hun opplevde å miste venner, naboene sluttet å hilse på henne og å gå i butikken kunne være litt av en prøvelse. – De tisket og hvasket i alle retninger og jeg kunne formelig kjenne blikkene deres brenne i nakken” (Blikk 4.2001:40).

har muliggjort en stadig mer omfattende legitimering, har vi sett at den på mange måter fungerer som en "hvilepute" for en bredere og verdimelessig debatt. Dette kan vi også se ligger til grunn i forbindelse med adopsjonsdebatten: "Evnen til å gi omsorg og kjærlighet til barn er ikke avhengig av en persons seksuelle legning"¹⁶³.

I St.m. nr. 25 (2000-2001) forsøkes det å distansere seg fra begrepet *legning* ved å vise til at "ordet orientering er valt med vilje i steden for ordet legning. Forskninga tyder på at det er ein glidande overgang mellom homofili og heterofili, snarare enn at dei to orienteringane står som fastlåste og motsette polar. Ordet *legning* viser til ei biologisk determinert oppfatning av kjensler og seksualitet, noko som forskninga i stadig større grad reserverer seg mot" (St.m. nr. 25 (2000-2001):7). Tross dette skillet innledningsvis i meldingen, bærer samtidig store deler av den preg av en implisitt – og til dels eksplisitt - forståelse av legning. Eksempelvis skrives det både "problema med å oppdage og stå fram som lesbisk eller homofil"¹⁶⁴ og "biseksualitet definerer vi kanskje best ved å slå fast kva det ikkje er, nemlig berre homo- eller heteroseksualitet" (St.m. nr. 25 (2000-2001):29,31). Forståelsen av orientering som presenteres utfordrer ikke den grunnleggende forståelsen av en natur som ligger "til grunn", men bare hvor avgrenset eller glidende denne naturen er. Orienteringsbegrepet i meldingen representerer ikke noe brudd, men er utelukkende en kosmetisk, språklig endring.

Den konstruerte naturen i mennesket har vært, og ser fremdeles ut til å være, helt grunnleggende og avgjørende for legitimeringen av Den Homofile, slik vi har sett naturen tre frem som Den Homofiles befrier. Samtidig blir naturen Den Homofiles "forbannelse", fordi naturen *er*, som noe samfunnet, og da spesielt politikere, bare må ta til etterretning (i det minste i et samfunn som forstår seg som humant). Fordi naturen *er*, har alle, også politikerne, legitimt kunnet uttale at det "ikke handler om moral, men...". På samme tid som naturen har legitimert eksistens, har den ikke bare legitimert fraværet av en bredere verdimelessig debatt. Et slikt fravær har vært en forutsetning for legitimeringen av eksistens: Samfunnsmessig innlemmelse av Den Homofile har "ikke moral, men..." som en del av sitt fundament. Ut fra et slikt perspektiv kan vi lettere forstå mangelen på reelt likeverd – fordi også det de forskjellige systemene lar være i taushet, kommuniseres.

---

¹⁶³ Se for eksempel forslaget fra Unge Høyre gjengitt i Aftenposten 26.04.2001. I sitatet er understrekningen min.

¹⁶⁴ Min understrekning.

Spørsmålet er imidlertid om vi nå begynner å se konturene av et brudd med denne naturtenkningen, på et nivå som fremdeles verken har nådd den organiserte homobevegelsen eller det politiske miljøet – kanskje fordi det vil stille helt nye og grunnleggende utfordringer?

8.4 Den nye frigjøringen...

Det kan hevdes at vi ser en mulig begynnelse på en ny trend, en trend som stiller spørsmål ved nettopp det som til nå har gitt Den Homofile legitimitet. *”Mange unge i dag virker mindre opptatt av å definere egen seksualitet og har et åpnere forhold til hvilket kjønn de har sex med. Har seksuell legning fått mindre betydning, og er synet på seksualiteten i ferd med å endres?”* (Blikk 1.2000:18,19). Ja, svarer noen, og stadig flere, som hevder at mennesker av i dag har en mulighet til å velge. At spørsmålet i hele tatt stilles, kan være med på å underbygge at vi ser en bevegelse bort fra kategoriene – mennesker ønsker heller nå bli forstått som individer som skaper eller former seg selv og sin seksualitet. ”Vi homofile” som en egen kategori kan forsvinne. En søker å frigjøre seg fra de forhåndsdefinerte og begrensede kategoriene – de samme kategorier som det tidligere var frigjørende å søke mot, for å bli en del av. Kategoriene vi kjenner kan snart gå ut på dato¹⁶⁵.

Den nye individualismen, som dette synet er en del av, tolkes av mange som en større frihet til selv å konstruere sin identitet, og derigjennom sin seksualitet, på et selvstendig grunnlag: Det er *”in å ha sin egen stil og å tore å tenke selv”* hevdes det blant annet (Cathrine Lilleaas intervjuet om det å være ung i Blikk 1.2000:18). Individualisme knyttes uløselig til muligheten for reelt å foreta egne valg: *”Det blir lagt større vekt på ”å gjøre sin identitet”, enn ”å være en identitet” ...dette er viktig fordi det oppløser troen på at identitet er noe forhåndsbestemt indre som man er. Man har fått en større bevissthet om at identitet er noe som gjøres, lekes, spilles osv. Dette er enormt frigjørende”* (Medieforsker Wenche Mühleisen intervjuet i Blikk 1.2000:21). Den nye individualismen knyttes til det å ha selvstendige tanker, ikke la seg diktere av det som har fremstått som ”det sanne”, ikke la seg begrense av etablerte kategorier. Det å reelt være hovedarkitekten når det gjelder å forme sitt eget liv er det frigjørende.

---

¹⁶⁵ Et eksempel på at denne forståelsen begynner å gjøre seg gjeldende ser vi blant annet gjennom at den begynner å bli gjenstand for forskning. Psykologene Bente Træen og Dagfinn Sørensen arbeider med spørsmål knyttet til *”oppløsning av de seksuelle kategoriene i samfunnet”*, og de hevder selv at *”vi går mot et seksuelt mangfold uten strenge båser”* (Blikk 4.2001:33).

Dersom en slik individualisme virkelig vokser frem og etablerer seg, vil den utfordre hele grunnlaget for Den Homofile, uansett om vi nå legger legning eller det forsøksvis videre begrepet orientering til grunn. Dette fordi individualismen avviser eksistensen av en forhåndsbestemt natur i mennesket. Den tror på et samfunn med større frihet hvor mennesker selv kan konstruere sin identitet, men ikke et samfunn hvor det bare kan "velges" innenfor eksempelvis Kinnseys hetero/homo-kontinuum – valgene er bredere enn som så. *"Blant unge finnes det et hav av muligheter og meninger om seksualitet. Masse følelser og tanker om det. Det er "et stort kaos" der ute"* (Cathrine Lilleaas i Blikk 1.2000:18) – et "kaos" som dog oppleves som positivt.

Om den nye situasjonen sier Anthony Giddens: *"Nu hvor befrugtningen kan ske ad kunstig vej, og ikke kun kunstig forhindres, er seksualiteten blevet autonom...det betyder den endelige "frigørelse" for seksualitetens vedkommende, og den kan herefter fuldt ud blive et karaktertræk ved det enkelte menneske og dets samspill med andre"* (Giddens 1999:34,35). Han omtaler denne seksualiteten som *den plastiske seksualiteten*, en seksualitet som ikke på forhånd *er*, men som konstrueres av individene.

I tillegg til at grunnlaget for Den Homofile vil svekkes under et slikt episteme, vil samtidig også denne individualismen være det som kan utfordre det som her har blitt omtalt som "naturens forbannelse". Fordi når den grunnleggende troen blir at alle mennesker kan velge fritt, må det på en helt ny måte også tas stilling til valgets alternativer. Dette har en parallell til "omgang mot naturen", der nettopp "det gale valget" ble forbudt. Samtidig kan det ikke sammenlignes – individualismen vokser frem under et nytt episteme: Nå er muligheten til selv å velge blant de utallige valgene frigjørende: Den som velger er den frigjorte, mens den som holder på kategoriene er "låst" eller undertrykt.

Dette kan igjen utfordre, eller til og med tillintegjøre, dimensjonen "ikke moral, men..." som har fulgt konstruksjonen av Den Homofile. Under individualismen vil denne dimensjonen kunne berøre *alle* som velger, og ikke lenger bare de som *er*.

8.5 ...og normaliteten

Individuell identitet forstås å være frigjørende for alle – og frigjørende fra kategoriernes tvang. Samtidig vil vi la oss fange om vi ukritisk tilslutter oss denne nye forståelsen om det nye frigjørende elementet som individualiteten muliggjør eller tillater, -eller om vi bare nøyer oss med å avdekke dens mulige eksistens.

Vi må stille oss de samme spørsmålene som det innledningsvis ble stilt i forbindelse med fremveksten av homoseksuelle; hva er det som muliggjør denne fremveksten av frie individer? Også innenfor et slikt episteme må en søke etter det underliggende.

Det kan være at ”valgene” bare er nye utstøtningsmekanismer for et nytt samfunn, hvor det blir mulig å nå og forme mennesker på en måte som kategorien Den Homofile ikke har maktet. Troen på valg kan rett og slett nå lengre, eller dypere, inn i mennesket. ”Valgene” kan inngå i en *”normalitetsdiskurs...med stadig økende makt. Den utfolder seg i individualiseringsprosessen”* (Meyer 1999:21). Da er opplevelsen av det å kunne velge fritt rett og slett bare et resultat av at normaliseringen har fått et nytt ansikt, men uten nødvendigvis å endre hensikt. For det kan være at *”normaliteten har skiftet ham og blitt flyttbar og fleksibel”*, slik at *”individualiseringen har blitt vår tids ”tvang”*” (Meyer 1999:21,22). Det nye epistemet kan nærmest ha underlagt oss en form for kollektiv individualisme, som ønsker å få oss til å tro at vi er alene om å gjøre akkurat vår identitet, mens forskjellene identitetene imellom egentlig er ubetydelige. For første gang kan vi ”marsjere frivillig i samme flokk”, men vi ser det ikke fordi vi nå *er* individualister. Styrken av en samlet kategori Den Homofile er dermed pulverisert gjennom troen på det totalt unike, ironisk nok representert ved den enda større kategorien Den Individuelle.

Det kan være at de ulike mulighetene som nå hevdes å eksistere når det gjelder seksualitet og organisering av egne liv, som når vi selv opplever å kunne ”shoppe” etter eget behov og ønske, er noe allerede tilrettelagt – noe som noen eller noe lar oss ”få” velge blant. Da er ikke valgene uendelige og frie, men ved at valgene produseres raskere og raskere oppleves de som uendelige og frie. Derigjennom får de sin styrke, fordi de oppleves slik av de som ”velger”. *”Sosialiseringen er ikke borte, men den får kortere og kortere datostempel”* (Sirnes referert av Meyer i Meyer 1999:21), og det kan lede mennesker inn i nye spor.

Under et slikt episteme vil kategorien Den Homofile forsvinne – fordi kategorien vil representere stengsler og tilhøre en fortid da menneskene trodde de ikke kunne velge, men var

underlagt sin legning. Innenfor et individualistisk episteme kan det derimot være i valgene normalitetens tvang ligger for den ”fremtidige homoseksuelle”.

LITTERATURLISTE

Abelove, Henry m.fl (ed) (1993) *The Lesbian and Gay Studies Reade*. Routledge London

Andersen, Arnfinn J. (1988) *Homofile og Lesbiskes Livssituasjon*. Utredning for Forbruker og Administrasjonsdepartementet

Anderssen, Norman (1986) *Homofile menn: kategorisering og identitet*. Hovedoppgave, Embetsstudie i Psykologi, Universitetet i Bergen.

Arntzen, Jon Gunnar (red) (1995) *Med regnbuen som våpen, Festskrift til Karen-Christine Friele*. Antinoos Forlag Oslo

Berntsen, Berit B. (1997) *Blott til lyst? En analyse av chilenske diskurser om seksualitet sett i lys av moderniseringsproblematikk*. Hovedoppgave, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap UiB

- Bispemøtets arbeidsgruppe (1995) *Homofili i kirken*, Kirkens Informasjonstjeneste, Oslo
- Blackwood, Evelyn (ed) (1986) *The Many Faces of Homosexuality*. Harrington Park Press
- Bojer, Hilde m.fl. (red) (1993) *Norsk Samfunnsleksikon*, Pax Forlag A/S, Oslo
- Brante, Thomas (1993) *Den sociala konstruktivismen inom medicinsk sociologi och teknologistudier*. VEST 1-1993, vol 6, Sverige
- Bremmer, Jan (ed) (1989) *From Sappho to de Sade, Moments in the History of Sexuality*. Routledge London
- Corvino, John (ed) (1997) *Same Sex*. Rowman & Littlefield Publishers
- D'Emilio, John (1983) *Sexual Politics, Sexual Communities. The Making of a Homosexual Minority in the United States 1940-1970*. The University of Chicago Press
- Dover, Kenneth J. (1978) *Greek Homosexuality*. Duckworth London
- Enerstvedt, Regi T. (1998) *Normalitetstankgangen, hva representerer den og hvilken konsekvenser har den for funksjonshemmede?* Foredrag på seminaret "Funksjonshemmede i samfunnet" 28. september 1998
- Flyvbjerg, Bent (2000) *Rationalitet og magt. Det konkrete videnskap* Bind 1, Akademisk Forlag A/S
- Foucault, Michel (1972) *The Archaeology of Knowledge*. London, Tavistock
- Foucault, Michel (1980) *Talens forfatning*. Bibliotek Rhodos
- Foucault, Michel (1995) *Overvåkning og straff*. Gyldendal Norske Forlag Oslo
- Foucault, Michel (1995-1) *Seksualitetens historie 1, Vilje til viten*. Exil
- Foucault, Michel (1996) *Tingenes Orden*. Adventura Forlag Oslo
- Friele, Karen-Christine (red) (1970) *§ 213: Onde eller nødvendighet?* Det Norske Forbundet av 1948, Oslo
- Friele, Karen-Christine (1975) *Fra undertrykkelse til opprør*. Gyldendal Norske Forlag Oslo
- Friele, Karen-Christine (1985) *De forsvant bare...* Gyldendal Norske Forlag Oslo
- Friele, Karen-Christine (1990) *Troll skal temmes*. Scanbok Forlag
- Froestad, Jan (1995) *Faglige diskurser, intersektorielle premisstrømmer og variasjoner i offentlig politikk – Døveundervisningen og handikapomsorg i Skandinavia på 1800-tallet*. Rapport nr 34, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen

- Froestad, Jan (1996) *Den offentlige handikappolitikk – Et bidrag til de funksjonshemmedes frigjøring?* Notat nr 30, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen
- Froestad, Jan (1998) *Foredrag på Seminaret "Funksjonshemmede i samfunnet"* 28. september
- Giddens, Anthony (1999) *Intimitetens forandring*, Hans Reitzels Forlag, København
- Halsos, Martin (1998) *Kapittel 2. Forhistorien til §213*. Upublisert notat
- Halsos, Martin (1999) *§ 213 i Almindelig Borgelig Straffelov av 1902. Homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo
- Halperin, David M. (1995) *Saint Foucault, Towards a Gay Hagiography*. Oxford University Press
- Halvorsen, Rune (1995) *Å verdsette likheter og forskjeller, Om innføring av partnerskapsloven i Norge*. Hovedoppgave, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo
- Hegna, Kristinn, Kristiansen, Hans W. og Ulstein Moseng, Bera (1999) *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA-rapport nr. 1/1999
- Hellevik, Ottar (1991) *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Universitetsforlaget
- Jacobsen, Jens Christian (red) (1992) *Autopoiesis. En introduktion til Niklas Luhmanns verden af systemer*. Politisk revy, København
- Jacobsen, Jens Christian (red) (1995) *Autopoiesis II. Utvalgte tekster af Niklas Luhmann*. Politisk revy, København
- Kennedy, Hubert (1988) *Ulrichs, The Life and Works of Karl Heinrich Ulrichs*. Alyson Publications Boston
- Kielland, Arne (1972) *All Makt?* Pax Forlag A/S, Oslo
- Kitzinger, Celia (1987) *The Social Construction of Lesbianism*. SAGE Publications
- Kortner, Olaf m.fl. (1988) (red) *Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon, k-lat*. Kunnskapsforlaget
- Lie, Reidar (red) m.fl. (1995) *Homoseksualiteter på norsk*. Rapport fra en forskningskonferanse Bergen
- Luhmann, Niklas (1998) *Love as Passion. The Codification of Intimacy*. Stanford University Press, Stanford, California

- Neumann, Iver B. (red) (2000) *Maktens strateger*. Pax Forlag A/S, Oslo
- Neumann, Iver B. (2001) *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS
- Prøitz, Aase, (udatert notat) *Homofili og "helbredelse"*. *Forskningsmessige og etiske betenkeligheter*.
- Ragin, Charles C. (1987) *The Comparative Method*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California
- Risøy, Sølvi M. (1999) *Mot normalt? Landsforeningen Rettferd for Taperne og den norske taperdiskursen*, Hovedfagsoppgave, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, UiB
- Risøy, S.M. og Nyhuus, H.C. (red) (1999) *Funksjonshemmede i samfunnet*, Seminarrapport, Sosial- og helsedepartementet
- Utaker, Arild (1984) *Kunnskapens Makt, en inndeling til Michel Foucault*. Stensilserie nr 71, Filosofisk Institutt, Universitetet i Bergen, Bergen
- Schaanning, Espen (1992) *Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*. Spartacus forlag Oslo
- Schmidt, Lars-Henrik og Jens Erik Krisensen (red) (1985) *Foucault`s blik, om det moderne menneskes fødsel*. Modtrykk, Socialistisk forlag amba
- Sirnes, Thorvald (udatert) *Diskusjonsnota: Seksualitetens historie*
- Sirnes, Thorvald (1997) *Risiko og Mening. Mentale brot og meningsdimensjonar i industri og politikk*. Rapport nr 53, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen, Bergen
- Vårdal, Jan (1993) *Det ubevisste i kunnskapen og samfunnet: Michel Foucault*. Hovedoppgave i filosofi, Universitetet i Bergen
- Weber, Max (1995) *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Pax Forlag A/S Oslo
- Yin, Robert K. (1994) *Case Study Research*, Sage Publications, Inc.
- Åkerstrøm Anderse, Niels (1999) *Diskursive analysestrategie*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne, København

TIDSSKRIFTER

Fokus på Familien, Tidsskrift for familiebehandling, nr 1.1977

Fritt Fram, nr 1.1977

Inter Medicos, nr 1.1977

Kirke og Kultur, hefte 19.1977

Løvetann, For homofil og lesbisk frigjøring, nr 2.1988

Løvetann, nr 3.1988

Løvetann, nr 4.1988

Løvetann, nr 6.1990

Løvetann, nr 4.1991
Løvetann, For homoseksuell og lesbisk frigjøring, nr 1.1993
Løvetann, nr 2.1993
Løvetann, nr 3.1993
Løvetann, nr 6.1993
Løvetann, nr 1.1995
Løvetann, nr 1.1996
Løvetann, nr 4.1996
Løvetann, nr 1.1997

Blikk, nr. 1.2000
Blikk, nr. 4.2001

OFFENTLIGE DOKUMENTER

Innstilling fra Straffelovrådet om forandring i straffelovens §§ 213 og 379, 1953,
Straffelovrådet (Det sakkyndige rådet for strafferettslige spørsmål), februar 1953

Stortingsforhandlinger 1970-71, 7C, forhandlinger i Stortinget 02. juni 1971, sak nr. 7

Ot.prp. nr 5 (1971-72) fra Justis- og politidepartementet, *Om lov om endring i den alminnelige borgelige straffelov 22. mai 1902 nr. 10*

Innstilling O.XI. (1971-72) fra Justiskomiteèn, *Innstilling fra justiskomiteèn om lov om endringer i den alminnelige borgelige straffelov 22. mai 1902 nr. 10*

Forhandlinger i Odelstinget nr. 39, 21. mars 1972, sak nr. 3

Forhandlinger i Lagtinget nr. 8, 14. april 1972, sak nr. 5

Norges Offentlige Utredninger, NOU 1979:46, *Særlig strafferettslig vern for homofile*

Ot.prp. nr 29 (1980-81) fra Justis- og politidepartementet *Om lov om endringer i straffeloven § 135 a og § 349 a*

Innstilling O. nr 36 (1980-81) fra Justiskomiteen, *Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffelovens § 135 a og § 349 a (forbud mot diskriminering av homofile)*

Forhandlinger i Odelstinget, 07. april 1981, sak nr 9

Forhandlinger i Lagtinget, 27. april 1981, sak nr. 9

Veiledning for bruk av den psykiatriske diagnoseliste av 1. januar 1969, Rundskriv nr 1 - 1053/81, 15. august 1981, Helsedirektøren

Dokument nr. 8:50 (1989-90) *Forslag fra stortingsrepresentantene Lisbeth Holand, Jan Erik Fåne, Grete Knudsen, Trond Jensrud og Kristin Halvorsen om lov om registrert partnerskap*

Innst. O. nr 26 (1990-91) *Innstilling fra justiskomiteen om forslag frå stortingsrepresentantane Lisbeth Holand, Jan Erik Fåne, Grete Knudsen, Trond Jensrud og Kristin Halvorsen om lov om registrert partnerskap*

Forhandlinger i Odelstinget, 21. mars 1991, sak nr. 1.

Høringsnotat fra Barne- og familiedepartementet, *Regulering av homofilt samliv – partnerskapslov*, 06. juli 1992

Ot.prp. nr. 32 (1992-93) fra Barne- og familiedepartementet, *Om lov om registrert partnerskap*

Innst. O.nr. 70 (1992-93) *Innstilling fra forbruker- og administrasjonskomiteen om lov om registrert partnerskap*

Forhandlinger i Odelstinget, 29. mars 1993, sak nr. 4

Forhandlinger i Lagtinget, 01. april 1993, sak nr. 5

Rapport fra partnerskapsgruppas arbeid 1988 – 1993, Oslo 1996 (LLH)

St.m. nr. 25 (2000-2001) fra Barne- og familiedepartementet, *Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge*

ARKIV

Tilgang til offentlig materiale i Justisdepartementet vedrørende slettingen av straffelovens § 213

Tilgang til offentlig materiale i Justisdepartementet vedrørende innføring av straffelovens § 135 a og § 349 a

Tilgang til offentlige materiale i Barne- og familiedepartementet vedrørende lov om registrert partnerskap (unntatt materiale unntatt offentligheten)

Tilgang til offentlig materiale i Statens Helsetilsyn vedrørende fjerning av homoseksualitet

som sykdomsdiagnose (begrenset innsyn)

Tilgang til Karen-Christine Frieles arkiv på Haugastøl

Tilgang til Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjørings arkiv i Oslo (tidligere DNF-48 og FHO)